

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

26653

Trest odňatia slobody a alternatívne tresty

Dizertačná práca

2022

JUDr. Filip Korček, LL.M.

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Trest odňatia slobody a alternatívne tresty

Dizertačná práca

Študijný program: Trestné právo (ZTrP-EŠ)
Školiace pracovisko: Katedra trestného práva a kriminológie
Odbor: 6835 -právo
Vedúci záverečnej práce: doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Trnava 2022

JUDr. Filip Korček, LL.M.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem na svoju česť, že túto dizertačnú prácu som vypracoval samostatne, s použitím zdrojov uvedených v zozname literatúry a judikatúry uvedenej pod čiarou.

JUDr. Filip Korček, LL.M.

ABSTRAKT

KORČEK, Filip: *Trest odňatia slobody a alternatívne tresty* [Dizertačná práca]. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie. Vedúci záverečnej práce: doc. JUDr. Miloš Deset, PhD. Trnava. PF TU, 2022, 214 s.

Práca je venovaná problematike recidívy páchatel'ov trestných činov. Porovnáva výhody a nevýhody trestu odňatia slobody na jednej strane a alternatívnych trestov na strane druhej. Za pomoci detailného rozboru výsledkov zahraničných výskumov v uvedenej oblasti sa snaží dať odpoveď na otázku, či uloženie niektoré trestu je z pohľadu ďalšej recidívy páchatel'a efektívnejšie než uloženie trestu iného, teda či uloženie niektorého trestu má za následok nižšiu miery recidívy páchatel'ov. Uvedená otázka je porovnávaná, najmä pokiaľ ide o vzťah trestu odňatia slobody vs. alternatívne tresty.

Práca sa člení celkovo do štyroch kapitol.

Obsahom prvej kapitoly sú teoretické poznatky o treste, o jeho filozofických základoch, účele a sú v nej rozpracované inštitúty s trestom priamo previazané ako napríklad zásady ukladania trestov, súbeh alebo recidíva.

Druhá kapitola je venovaná trestu odňatia slobody, vrátane jeho histórie vo svete a na našom území. Táto kapitola sa snaží nielen o teoretický popis výkonu trestu odňatia slobody, ale aj o praktický výklad k postaveniu odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody. Na tento účel práca spracováva či už bohatú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva alebo slovenských najvyšších súdnych autorít. V tejto kapitole sa zaoberáme taktiež negatívnymi psychologickými a sociologickými javmi, ktoré sa počas výkonu trestu odňatia slobody u odsúdených, vo väčšej či menšej miere vyskytujú.

Tretia kapitola je venovaná alternatívnym trestom v ich užšom ponímaní, obohatená o trest zákazu účasti na verejných podujatiach, pri ktorom sa názory odborníkov rôznia.

Štvrtá kapitola je potom venovaná komparácií trestu odňatia slobody a alternatívnych trestov, vplyvu trestu odňatia slobody na osobu odsúdeného. Súčasťou tejto kapitoly sú taktiež návrhy de lege ferenda, ktoré by mali podľa nás dopomôcť k zníženiu miery recidívy.

Kľúčové slová: trest, recidíva, väzenie, postavenie odsúdeného, alternatívny trest, trestný zákon

ABSTRACT

KORČEK, Filip: *Imprisonment and Alternative Punishments* [Dissertation]. Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology. Thesis supervisor: doc. JUDr. Milos Deset, PhD. Trnava. PF TU, 2022. 214 p.

The work is devoted to the issue of recidivism of criminals. It compares the advantages and disadvantages of imprisonment on the one hand and alternative punishments on the other. With the help of a detailed analysis of the results of foreign research in this area, it tries to answer the question whether imposing one sentence is more effective than imposing another sentence than imposing another sentence, ie whether imposing a penalty results in lower recidivism rates. This question is compared, in particular as regards the relationship between imprisonment vs. alternative sanctions.

The work is divided into a total of four chapters.

The content of the first chapter is theoretical knowledge about the punishment, its philosophical foundations, purposes and the institutes developed in it are directly linked to punishment, such as the principles of sentencing, concurrence or recidivism.

The second chapter is devoted to imprisonment, including its history in the world and in our territory. This chapter seeks not only a theoretical description of the execution of a custodial sentence, but also a practical interpretation of the position of a convicted person in the execution of a custodial sentence. For this purpose, the work deals with either the rich case law of the European Court of Human Rights or the Slovak Supreme Judicial Authorities. In this chapter, we also deal with the negative psychological and sociological phenomena that occur to a greater or lesser extent during the execution of a custodial sentence.

The third chapter is devoted to alternative punishment in their narrower sense, enriched by the punishment of banning participation in public events, in which the opinions of experts differ.

The fourth chapter is then devoted to a comparison of imprisonment and alternative punishment, the impact of imprisonment on a convicted person. This chapter also includes de lege ferenda proposals, which we believe should help reduce recidivism.

Key words: punishment, recidivism, imprisonment, position of convict, alternative punishment, Criminal Code

OBSAH

Úvod.....	9
1. Všeobecne o treste.....	12
1.1. Pojem trest a medziodborový pohľad naň.....	12
1.2. Účel trestu.....	17
1.2.1. Účel trestu v právnom poriadku Slovenskej republiky.....	20
1.2.2. Účel trestu v českej právnej úprave.....	26
1.3. Penológia a penitenciaristika.....	30
1.4. Zásady ukladania trestov.....	34
1.5. Poľahčujúce a priťažujúce okolnosti.....	47
1.6. Ukladanie trestov pri súbehu trestných činov.....	55
1.7. Ukladanie trestu pri recidíve.....	64
1.8. Systém trestov.....	75
1.9. História trestania s dôrazom na väznenie.....	77
1.9.1. Vznik klasických žalárov, väzenská architektúra, klasické väzenské systémy.....	82
1.9.2. Vývoj väzenstva na území Slovenska do roku 1918.....	88
1.9.3. Vývoj väzenstva na Slovensku po roku 1918.....	92
1.9.4. História alternatívnych trestov.....	97
2. Trest odňatia slobody.....	99
2.1. Všeobecne o treste odňatia slobody a medzinárodnej spolupráci vo väzenstve.....	99
2.2. Diferenciácia výkonu trestu odňatia slobody.....	107
2.3. Vybrané aspekty týkajúce sa postavenia odsúdených.....	120
2.4. Negatívne javy vyskytujúce sa počas výkonu trestu odňatia slobody.....	135
3. Alternatívne tresty.....	143
3.1. Alternatívne tresty všeobecne.....	143
3.2. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody.....	144
3.3. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.....	152
3.4. Trest domáceho väzenia.....	158
3.5. Trest povinnej práce.....	166
3.6. Peňažný trest.....	171
3.7. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach.....	178
4. Trest odňatia slobody vs. alternatívny trest.....	186
4.1. Čo nám hovoria výskumy realizované v zahraničí.....	186

4.2. Prečo by sme mali uprednostniť uloženie alternatívneho trestu.....	199
4.3. Úvahy de lege ferenda.....	202
Záver.....	207
Zoznam bibliografických odkazov.....	210

Zoznam použitých skratiek

ČR- Česká republika

ESLP- Európsky súd pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu

EU resp. EÚ- Európska únia

KS- Krajský súd

NS SR- Najvyšší súd Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave.

OČTK- Orgán činný v trestnom konaní t.j. polícia a prokuratúra

SR- Slovenská republika

TP- Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z. z.

TZ- Trestný zákon, zákon č. 300/2005 Z. z.

Trestní zákonník- Ekvivalent slovenského Trestného zákona platný v Českej republike, český zákon č. 40/2009 Sb.

Trestní řád- Ekvivalent slovenského Trestného poriadku platný v Českej republike, zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním.

Ústava- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., Ústava SR

ZVJS- Zbor väzenskej a justičnej stráže

Úvod

Trest odňatia slobody si v Slovenskej republike v súčasnosti odpykáva 8862 osôb v rôznych stupňoch stráženia, spolu s 1657 väzobne stíhanými osobami¹ je to viac než 10 000 osôb, ktorých osobná sloboda je takýmto spôsobom dočasne obmedzená. Bežné výdavky na jednu väznenú osobu predstavujú 18 382 eur ročne (50,36 eur denne), pričom každým rokom rastú.² Index väzenskej populácie je približne 195 väznených osôb na 100 tis. obyvateľov (v rámci EU sme po Litve a Českej republike štátom s tretím najvyšším počtom väznených osôb na 100 tis. obyvateľov), pričom 63,6 % odsúdených je vo výkone trestu odňatia slobody opakovane. Ide o počty, ktoré často krát presahujú možnosti ústavov na výkon väzby a ústavov na výkon trestu odňatia slobody, pričom ďalšie stovky odsúdených na výkon svojho trestu iba čakajú. Treba povedať, že i keď slovenské väzenstvo ako výkonná zložka, ktorá sa významným spôsobom podieľa na realizácii trestnej politiky štátu má svoje nepopierateľné a nezanedbateľné problémy, i v tejto oblasti došlo za posledné desaťročia k významným zmenám, ktoré sú prejavom humanizmu (najvýznamnejším prejavom humanizmu je zrušenie trestu smrti v Československu v roku 1990), rešpektovania základných ľudských a občianskych práv odsúdených.

Koncepcia väzenstva na roky 2021-2030, ktorá bola schválená vládou SR si za svoj hlavný cieľ dáva znížiť mieru väzenskej populácie na Slovensku. Konkrétnym prejavom snáh o napĺňanie tohto cieľa, je legislatívny zámer Ministerstva spravodlivosti SR, ktorého cieľom je zvýšenie miery ukladania alternatívnych trestov na úkor nepodmienečného trestu odňatia slobody. Ministerstvo spravodlivosti SR ako predkladateľ zákona, chce tento cieľ dosiahnuť napríklad zmenou trestných sadzieb pri drogových trestných činoch, hospodárskych trestných činoch, či trestných činoch proti majetku, ale napríklad aj zvýšením hranice minimálnej škody.

Nakoľko hlavným cieľom tejto práce je dať odpoveď na otázku ako znížiť riziko recidívy páchatel'ov a tým aj väzenskej populácie, domnievame sa, že náš cieľ je zhodný so všeobecným spoločenským záujmom a súčasne spoločenskou potrebou, čo spôsobuje, že téma práce je mimoriadne aktuálna.

¹Údaje platné k 31.12.2020, dostupné na: <https://www.zvjs.sk/file/5a5c8ab4-67ec-41ae-a0f5-ec002d64b888.pdf>

²Štatistická ročenka ZVJS za rok 2019 s. 67. dostupné na: <https://www.zvjs.sk/file/04d8944f-12af-417f-a86e-8a3f41c1ca25.pdf>

Ruku v ruku s hľadaním a zavádzaním nových spôsobov sankcionovania trestnej činnosti sa v trestnom práve začal stále viac presadzovať aj nový myšlienkový smer označovaný ako tzv. restoratívna justícia (restorative justice, nápravná, obnovujúca justícia). Pojem restoratívna justícia sa dá v stručnosti vyložiť ako určitý koncept zaobchádzania s páchatel'mi, odlišný od klasickej alebo tiež retributívnej (trestajúcej) justície. Vychádza z názoru, že súčasná trestná spravodlivosť nepredstavuje adekvátnu reakciu spoločnosti na kriminalitu. Ide o súbor postulátov, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti.

Je treba poznamenať, že i keď alternatívne sankcionovanie a restoratívna justícia spolu veľmi úzko súvisia, nejde o totožné pojmy. Prístupy restoratívnej justície totiž môžu byť využité aj v kombinácii, či paralelne s trestom odňatia slobody a restoratívna justícia nepredstavuje nevyhnutne alternatívu k uväzneniu,³ avšak sankcie vykonávané na slobode vytvárajú lepšie predpoklady pre realizáciu cieľov restoratívnej justície.

Podľa niektorých autorov, alternatívne tresty v širšom zmysle sú všetky tresty nespojené s trestom odňatia slobody, iní autori takýto výklad považujú za nesprávny.⁴

V užšom zmysle⁵ sú to tresty domáceho väzenia (§ 53 a nasl. TZ), trest povinnej práce (§ 54 a nasl. TZ), ďalej sú to peňažný trest (§ 56 a nasl. TZ) a trest zákazu účasti na verejných podujatiach (§62a TZ), ktoré môžu mať takúto povahu ak sa ukladajú samostatne.⁶ V neposlednej rade je to trest odňatia slobody s podmieneným odkladom a trest odňatia slobody s podmieneným odkladom s probačným dohľadom.

Na účely tejto práce, za alternatívne tresty, budeme považovať tresty, ktoré takto označil autorský kolektív okolo Ivora.⁷

Práca prináša pohľad na alternatívne tresty z pohľadu trestného práva a pridružených vedeckých disciplín, napríklad kriminológie, kde ponúka štatistiky ukladania alternatívnych trestov nielen v Slovenskej republike ale napríklad aj v Českej republike. Uvedené pomáha

³ZEHR, H.: Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003 s.10.

⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s.373

⁵Podľa niektorých autorov, právna veda sem zaraďuje iba trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. K tomu vid. citácie č. 480 a 481 na s. 178-179.

⁶KALVODOVÁ, V.: Alternatívni sankcie a nová kodifikácia trestného práva hmotného. In Koncepcie nové kodifikácie trestného práva hmotného v Českej republike. Praha, Brno: PF, MS ČR Vydavatelství MU v Brne, 2000 s. 136.

⁷IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s.375

čitateľovi vytvoriť si obraz o tom, ako súdy a celý príslušný štátny aparát pracujú s alternatívnymi trestami a či sa podarilo naplniť ciele zákonodarcu, s ktorými boli jednotlivé alternatívne tresty prijímané do Trestného zákona.

Na základe predložených informácií sa pokúšame v práci formulovať návrhy de lege ferenda, ktoré by mohli viesť, k vyššej miere ukladania alternatívnych trestov, resp. k vyššej miere efektívnosti týchto sankcií, čo by v budúcnosti mohlo viesť k pozitívnym zmenám, nielen v právnej úprave, ale aj v celej spoločnosti, čo považujeme za hlavný cieľ trestnej politiky, nielen v Slovenskej republike, ale všade na svete.

Považovali sme za veľmi dôležité venovať pozornosť výberu adekvátnych metód a ich správnej kombinácii dostatok času. Pri výbere sme prihliadali predovšetkým na povahu objektu a predmetu nášho vedeckého poznávania, na jeho cieľ a na naše reálne časové možnosti zberu, triedenia a hodnotenia získaných poznatkov.

Je zrejmé, že si nevystačíme s jednou metódou, ba ani len s jednou skupinou metód. Izolované použitie jednej metódy v podstatne ani nie je možné, pretože viaceré metódy, po ktorých siahneme, sú navzájom komplementárne, t.j. dopĺňajú sa a prelínajú. „Systém použitých metód poznania sa mení od prípadu k prípadu a univerzalizácia niektorého z nich by bola hrubá metodologická chyba.“⁸ Preto sme pri tvorbe práce využívali širokú škálu metód v ich logickej nadväznosti a vzájomnej jednote tak, aby ich použitie bolo účelné a metodologicky správne.

Konkrétne predpokladáme využitie historickej metódy, metódy komparácie, metódy historicko-komparatívnej, metódy indukcie, dedukcie, analýzy, syntézy, abstrakcie, formálno-právnych metód, matematicko-štatistických metód, a samozrejme tiež deskriptívnej metódy.

Okrem toho je v práci použitá bohatá judikatúra či už EŠLP, Najvyšších súdnych autorít ČR ale najmä judikatúra slovenských súdov osobitne Najvyššieho súdu SR.

Práca sa pokúša overiť hypotézu, že *Druh uloženého trestu nemá zásadnejší vplyv na prípadnú ďalšiu recidívu páchatel'a.*

Cieľom práce je priniesť ucelený teoretický a taktiež praktický pohľad na skúmanú problematiku, najmä pokiaľ ide o popis a komparáciu trestu odňatia slobody a alternatívnych trestov a posúdenie ich ukladania vzhľadom na ich efektívnosť v praxi.

⁸BILSKÝ, P. - ERNECKER, J. – HOLCR, K.: Systém vedeckého poznávania potrieb policajnej praxe. s. 61.

1.Všeobecne o treste

1.1. Pojem trest a medziodborový pohľad naň

Z hľadiska právnej teórie možno sankciu definovať ako „zvláštnu ujmu postihujúcu toho, kto za podmienok stanovených hypotézou nedodrжал pravidlo správania vyjadrené dispozíciou.“ Táto ujma postihuje porušiteľa právnej normy. Porušiteľom právnej normy v trestnom práve je páchatel', ktorý sa dopustil trestného činu.⁹

Trest je podľa slovenskej právnej úpravy jedným z dvoch druhov sankcií, ktorú možno uložiť za spáchaný trestný čin. Tou druhou sú ochranné opatrenia, ktoré však majú iný účel a v práci sa nimi zaoberať nebudeme. V súvislosti so sankciami tak v slovenskom trestnom práve hovoríme o tzv. *bipartícii sankcii*.

Dualita sankcii vychádza z protikladných prístupov klasickej a pozitivistckej školy trestného práva z 18. a 19. storočia. Predstavitelia klasickej školy požadovali trest úmerný vine, pozitivistci presadzovali opatrenia, ktoré postihovali páchatel'a úmerne jeho nebezpečnosti.

Trestné právo vychádza zo zásady pomocnej úlohy trestnej represie, to znamená, že štátne donútenie trestnoprávnymi prostriedkami treba používať až vtedy, ak neexistuje iné riešenie ako dosiahnuť súlad správania ľudí s právom. Hovoríme tiež o úlohe trestného práva ako tzv. *prostriedku ultima ratio*.

"Medzi základné funkcie štátu patrí aj realizácia trestnoprávnej politiky a pri plnení svojich funkcií štát využíva aj prostriedky štátneho donútenia, pričom najostrejšim z nich je trest. V právnom poriadku platnom a účinnom na území Slovenskej republiky je trest následkom spáchaného trestného činu. Medzi trestným činom konkrétneho páchatel'a a následným uložením trestu teda musí existovať príčinná súvislosť."¹⁰

Ako sme uviedli, trest je jedným z prostriedkov štátneho donútenia, ktoré štát používa pri plnení svojich funkcií. Štát hrozbou trestom, ukladaním a výkonom trestov poskytuje ochranu základným právnym hodnotám.

Trest predstavuje v zmysle § 31 ods.2 zákona č. 300/2005 - Trestného zákona, ***ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchatel'ovi len súd, podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin.***

⁹PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľstvo právnickej fakulty UK, 2001 s.223.

¹⁰Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. US 106/2011.

"Trest sa definuje ako ujma spôsobená páchatel'ovi trestného činu, ktorá spočíva v zásahu do jeho práv, pričom za najzávažnejší je považovaný zásah do jeho práva na osobnú slobodu, ktorý sa najvýraznejšie prejaví pri uložení nepodmienečného trestu odňatia slobody."¹¹

Jedným z charakteristických znakov trestu je, že trestom sa konkrétnej osobe spôsobuje určitá ujma na jej právach. Sú to citeľné zásahy do základných práv a slobôd (ako aj osobnej slobody, slobody pohybu, vlastníctva).

Ujma je základnou vlastnosťou trestu, vlastnosťou bez ktorej by trest ani nebol trestom (*conditio sine qua non*).¹²

"Z povahy trestu vyplýva, že zaistiť v rámci jeho aplikácie zachovanie maxima kolidujúcich práv, resp. právom chránených záujmov popri sebe bez zásahu nie je možné. Trest ako trestnoprávna sankcia nastupuje vždy ako výsledok porušenia základných práv, resp. ústavných hodnôt chránených trestným právom a jeho nevyhnutnou funkčnou zložkou je zásah do základných práv páchatel'a trestného činu. Takýto zásah môže byť ústavne konformný len v prípade, že okrem zákonného základu a legitímneho cieľa vyjadreného v cieľoch trestnej politiky štátu a v účele trestu samotného musí rešpektovať zásadu proporcionality vyžadujúcu rešpektovanie primeranosti medzi povahou, okolnosťami, či následkami spáchaného trestného činu a prísnosťou trestu vzhľadom na jeho účel."¹³

Podľa čl. 50 Ústavy o vine a treste za trestné činy je oprávnený rozhodovať jedine súd. O vine a treste za trestné činy nemôže rozhodovať iný štátny orgán. Tým sa trest odlišuje od podobných sankcií (sankcie ukladané za priestupky, správne delikty).

"Trest je opatrením štátneho donútenia, ktoré v mene štátu, na základe a v medziach zákona ukladajú v predpísanom konaní na to povolané súdy páchatel'ovi za spáchaný trestný čin. V tejto definícii je vyjadrená zásada „*nulla poena sine lege, sine crimine, sine iudicio*“. Trest je jedným z prostriedkov na dosiahnutie účelu Trestného zákona."¹⁴

Trest môže byť uložený jedine na základe zákona. Uplatňuje sa tu zásada *nulla poena sine lege*, t.j. *žiadny trest bez zákona*. Trest môže byť uložený výlučne iba za trestný čin. Uplatňuje sa tu zásada *nulla poena sine crimine*, t.j. *žiadny trest bez trestného činu*.

¹¹Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. US 106/2011.

¹²KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 219.

¹³Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. ÚS 106/2011.

¹⁴Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 07.10.2014 sp. zn. 1To 68/2014

Ústavné vyjadrenie nachádzajú tieto zásady v čl. 49 Ústavy, podľa ktorého len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom, a aký trest prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.

"Za trest možno považovať len také opatrenie súdu, ktoré je ako trest označené zákonom a ktoré je právnym následkom právoplatného uznania viny za spáchanie trestného činu [obdobne pozri napr. aj rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva z 10. apríla 2003 a 23. novembra 2004 vo veciach *Yildirim v. Taliansko*, No. 38602/02 a *Saliba v. Malta*, No. 4251/02]"¹⁵

"Slovenské trestné právo je založené na *zásade humanizmu* a z tejto zásady vyplýva, že trest má spôsobiť iba takú ujmu, akú vyžaduje splnenie účelu trestu. To znamená, že ujma, ktorá je obsiahnutá v treste, nemá prevyšovať nevyhnutnú potrebu ochrany spoločnosti. Preto ak je to možné, treba použiť také tresty, ktoré nesúvisia s trestom odňatia slobody. V súlade s uvedenou zásadou sú v čl. 16 ods.2 Ústavy a v čl. 7 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd zakázané neľudské alebo ponižujúce tresty."¹⁶

Európsky súd pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu, ktorý pôsobí v rámci organizácie Rady Európy a ktorého poslanie spočíva v tom poskytovať ochranu tým právam jednotlivca, ktoré sú mu zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv,¹⁷ vykladá pojem trest autonómne, to znamená bez ohľadu na definíciu tohto pojmu v právnych (trestných) predpisoch jednotlivých štátov. Vo všeobecnosti možno povedať, že pojem trest je v rámci judikatúry ESĽP chápaný omnoho širšie, než je tomu v trestných kódexoch jednotlivých štátov.

Napríklad v prípade *Jamil vs. Francúzsko*¹⁸ považoval súd za trest predĺženie väzby sťažovateľa, ktorý nebol schopný zaplatiť colnú pokutu.

Vo veci *Welch vs. Spojené kráľovstvo*¹⁹ súd považoval za trest konfiškáciu produktov obchodu s omamnými látkami, pričom sa použila právna prezumpcia, že produktom tohto obchodu sú všetky príjmy a majetok obvineného za posledných šesť rokov.²⁰

¹⁵Nález Ústavného súdu SR zo dňa 19.10.2005 sp. zn. PL. ÚS 6/04, KURILOVSKÁ, L.: Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. Šamorín: Heuréka, 2013 s. 87

¹⁶IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Iuris Libri, 2010 s. 350-351.

¹⁷Podľa čl. 46 Dohovoru sú rozhodnutia súdu záväzné pre všetky štáty Rady Európy, a to aj v prípade, že sa rozhodnutie súdu týka porušenia práv zo strany iného zmluvného štátu. DRÁPAL, J., JIŘÍČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězení. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.386.

¹⁸Rozhodnutie ESĽP z 08.06.1995, Annuaire č. 317-B.

"K opačnému stanovisku dospela Komisia v prípade *M. vs. Taliansko*²¹ kde talianske súdy nariadili na základe opatrenia konfiškáciu majetku člena miestnej mafiánskej organizácie a jeho samotného obmedzili v slobode pobytu.

Vláda Talianska sa vo svojom vyjadrení k celému prípadu odvolala na prípady *Guzzardi*²² a *Ciulla*²³ kde bolo konštatované, že predbežné opatrenia upravené talianskym právom nemožno porovnávať s trestami. Komisia uviedla, že predbežné opatrenie je potrebné chápať inak ako tresty uložené za trestné činy a inak ako disciplinárne tresty. Komisia predovšetkým konštatovala, že podľa judikatúry kasančného súdu konanie o žiadosti na vydanie predbežného opatrenia je autonómne vo vzťahu k trestnému konaniu a neobmedzuje konštatovanie viny. Komisia taktiež vzala na vedomie, že podľa talianskej právnej úpravy nebolo možné konfiškovať majetok, ktorého zákonný pôvod nebol preukázaný bez toho, aby jeho vlastník nebol podozrivý z členstva v mafiánskej organizácii a ako taký nebol podrobený predbežnému opatreniu obmedzujúcemu osobnú slobodu. Komisia usúdila, že zistený skutkový stav potvrdzuje predbežný charakter konfiškácie a dokazuje, že jej cieľom bolo zabrániť nezákonnému použitiu majetku, ktorý jej bol podrobený. Z toho vyplýva, že konfiškácia sťažovateľovho majetku neimplikuje konštatovanie viny sťažovateľa z konkrétneho trestného činu, pričom to isté platí pre nariadenie o nútenom pobyte. Komisia ďalej konštatovala, že prísnosť opatrení v danom prípade nie je taká vysoká, aby ju bolo možné kvalifikovať ako trest za trestný čin v zmysle Európskeho dohovoru. Vzhľadom na uvedené skutočnosti a vo svetle judikatúry Súdu dospela Komisia k záveru, že napadnutá konfiškácia neobsahuje konštatovanie viny v trestnoprávnom zmysle a že nie je trestom. Na základe toho bola sťažnosť zamietnutá ako *ratione materiae* nezlučiteľná s čl. 6 ods.2 a 7 Európskeho dohovoru."²⁴

"V najvšeobecnejšom zmysle slova je trest spolu s odmenou jedným z dôležitých základných výchovných prostriedkov. Trest v užšom, pedagogickom chápaní môžeme definovať ako

¹⁹Rozhodnutie ESLP z 09.02.1995, Annuaire, č. 307-A.

²⁰SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006 s. 529.

²¹Rozhodnutie z roku 1991 týkajúce sa sťažnosti 12386/86, Décisions et rapports č. 70

²²Rozsudok ESLP z roku 1980 A-39

²³Rozsudok ESLP z roku 1989, A-148

²⁴SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006 s. 529-531.

jednu z foriem negatívneho motivačného pôsobenia, ako zámerne navodený následok nesplnenej alebo zle splnenej úlohy."²⁵

"V celospoločenskom (sociálnom) kontexte je používaný ako významný obranný mechanizmus pred správaním a konaním, ktoré porušuje zavedené sociálne konvencie, pravidlá alebo normy, teda aj delikventným konaním, pričom systém trestov je vymedzený právom."²⁶

Ako sme už uviedli, trest predstavuje jeden z dvoch základných výchovných prostriedkov (druhým je odmena). Trest blokuje nežiaduce správanie, odmena posilňuje žiaduce správanie. Vo výchovnej praxi, operujeme vždy oboma prostriedkami tak, aby sme tvarovali žiaduce správanie. Na ich používanie poskytla významné podnety teória učenia:

Sankcia, ak má byť účinná, ak má zmeniť správanie, musí byť individualizovaná. Trest sám o sebe nie je objektívnou kategóriou. Čo je pre jedného trestom, druhého necháva ľahostajným a pre tretieho môže byť dokonca odmenou. Pri individualizácii trestu je možné, aspoň u niektorých deliktov, vychádzať z prevládajúcej motivácie kriminálneho správania, a nielen jeho, tiež z motivácie správania subjektu všeobecne. Kľúčom k tomu môže byť individuálna hierarchia hodnôt. Hodnoty prakticky označujú ciele motivovaného správania. Tie ciele, ktoré jedinec vo svojom živote preferuje. Ak je daný subjekt orientovaný predovšetkým na majetok a jeho kriminálne správanie je motivované snahou majetok získať, potom ohrozenie majetku, jeho primerané zníženie, event. strata budú predstavovať veľmi pravdepodobne podstatne účinnejšiu sankciu než strata inej hodnoty, napr. slobody. Individualizácia sankcie je zvlášť nutná u kriminálnych recidivistov. Represívne prostriedky sú pre nich dobre známou skúsenosťou, voči ktorej sú imúnni. Pretože mnohí z nich prejavovali poruchy správania už od relatívne raného veku, mali dostatok príležitostí sa s trestami zoznámiť v plnej šírke a zvyknúť si na ne. Iba samotná represia je teda neúčinná. Postulát individualizácie sankcie však predpokladá zákonom stanovenú, dostatočne bohatú paletu sankcií.

Sankcia, ak má byť účinná, musí nasledovať bezprostredne po previnení. Diskontinuita procesu inadekvátne správania - trest má za následok nedostatočné učenie, pretože je prerušená väzba príčiny a následku. Z hľadiska kriminálneho správania môže navyše v dobe medzi deliktom, zadržaním a potrestaním dôjsť k radu spevnenia nežiaduceho správania,

²⁵PRŮCHA J. et al. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 1995 s. 234.

²⁶SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie I. díl- Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 35

napr. zo strany priateľov, rodiny a pod. Nepochybne sa v tejto dobe uplatní aj racionalizácia, ktorá sama môže spôsobiť spevnenie.

"Negatívna sankcia (trest), ak má byť účinná, musí byť sprevádzaná sankciou pozitívnu (odmenou). Zatiaľ čo trest blokuje nežiaduce správanie a mal by byť jeho bezprostredným následkom, musí sa odmena vzťahovať k prejaveneému žiaducemu správaniu, či aspoň k jeho náznaku. Zložitejšie formy správania, ku ktorým patrí i správanie prosociálne, sa vytvárajú postupnou aproximáciou, približovaním sa k žiaducemu cieľu."²⁷

"Pokladáme za dôležité dodať, že trest by mal byť pre páchatel'a neúmerným rizikom v zmysle vysokej pravdepodobnosti odhalenia a neodvratnosti odsúdenia. Mal by byť teda pre páchatel'a citelný, nasledovať čo najrýchlejšie po previnení a byť až na výnimku istý."²⁸

1.2. Účel trestu

Účel trestu sa niekedy označuje ako cieľ trestania, ktorý sa v minulosti chápal odlišne od dnešného ponímania a mal a má osobitné miesto v trestnoprávnej vede a filozofii.

Počas vývoja ľudskej spoločnosti sa sformovali štyri hlavné ciele trestu (odplata, zabránenie v ďalšom páchaní protiprávnej činnosti, náprava a zastrašenie). V jednotlivých obdobiach vývoja obvykle jeden z týchto cieľov dominoval. V ranných obdobiach od obdobia Chammurapiho vystupoval do popredia cieľ trestania ako odplata. Vo feudálnej spoločnosti sa za hlavný cieľ trestania považovalo odstrašenie zločincov. V ďalšom vývoji najmä pod vplyvom osvietenských teórií začali do popredia vystupovať ochrana pred páchatel'mi, prevýchova páchatel'a a zastrašenie ďalších potencionálnych páchatel'ov.

Z hľadiska účelu trestu existujú **tri základné druhy teórií: absolútne, relatívne a zmiešané teórie.**

Absolútne teórie reprezentované teóriou odplaty vychádzajú z myšlienky "*punitur quia peccatum est*" teda "*trestá sa, lebo bolo spáchané zlo*". Tieto teórie sa niekedy označujú aj ako *taliačné teórie*- z lat. *ius talionis*- právo odplaty. Účel trestu vidia v treste samom. S trestom nespájajú žiadne ďalšie ciele, ktoré stoja mimo neho. Trest chápu ako spravodlivú odplatu a v tom zmysle ako ujmu za spáchaný trestný čin. Uvedené predstavuje prístup klasickej školy, ktorej predstaviteľmi boli Aristoteles, Tomáš Akvinský, I. Kant, G.W. Hegel,

²⁷NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: Psychologie v právu. 1. vydání. Praha:C.H. Beck, 1997 s. 27

²⁸SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie I. díl- Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 37

ktorí zastávali teóriu odplaty. Teória odplaty sa vysvetľovala pudom sebazáchovy. To viedlo k jej výkladu ako božského etického príkazu na odplatu. Tieto názory vychádzali z filozofie indeterminizmu, v zmysle ktorej sa páchatel' vedome, zo svojej slobodnej vôle, rozhoduje spáchať trestný čin a preto pristupuje na to, že bude potrestaný. Trest sa ukladá za protiprávne konanie. Zároveň sa potrestaním naplňa spravodlivosť, ktorá je porušená nezákonným konaním páchatel'a.

Aristoteles uvádza, že trest vyrovná bezprávie a odplatou znovu obnovuje spravodlivosť. Trestný čin a trest sú podľa neho neoddeliteľne späté.

Tomáš Akvinský tvrdil, že trest má byť odplatou, ale má aj napravovať. Trest má byť úmerný spáchanému zločinu a má akcentovať dve roviny- odplatnú a nápravnú. Trest smrti bol v stredoveku veľmi často udeľovaný a to aj za z dnešného pohľadu menej významné previnenia. Z tohto faktu je zrejmé, že neplnil svoju generálno-preventívnu funkciu. Plnil vedľajšie funkcie pre spoločnosť, ktorá sa výkonu takéhoto trestu prizerala. Zločiny sa v období pôsobenia Akvinského vnímali ako previnenie voči panovníkovi a trest bol panovníkovou pomstou, demonštráciou jeho sily.²⁹

Kant vníma trest ako dvojstranný vzťah medzi páchatel'om a spoločnosťou, ide o naplnenie spravodlivosti, na ktoré má páchatel' právo. Obhajuje jeho vrodené práva a rešpektuje dôstojnosť osobnosti zločínca ako človeka. Trest ako uplatnenie spravodlivosti má absolútny význam. Rozsah zaslúženého trestu presne zodpovedá rozsahu zločinu. Trest je kategorickým mravným imperatívom, s ktorým sa nemôže spájať nejaký účel, ktorý by ležal mimo neho. Trest je určený iba ideou spravodlivosti. Podľa Kanta spravodlivosť prestáva byť spravodlivosťou ak sa za nejakú cenu predáva. Odkaz Kanta pre dnešnú spoločnosť je dosť tvrdý a moralistický pretože kladie na človeka dosť veľké morálne a mravné nároky, ktoré človek v súčasnej dobe nie vždy dokáže naplniť a to z rôznych dôvodov.³⁰

Hegel poukazuje na to, že páchatel'a môže so spravodlivosťou a tým aj so spoločnosťou zmieriť iba spravodlivý trest. Zločin vyrovnaný spravodlivým trestom sa ruší v zmysle negácie. Jedinou možnosťou právnej rehabilitácie zločínca je trest, ktorý si zasluhuje. Podobne ako Kant vidí v treste najmä naplnenie požiadavky absolútnej spravodlivosti. Náprava je skôr vedľajšou funkciou trestu.

²⁹VLČEK E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, 2.nezměněné vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2004 s. 19

³⁰LATA J.: Účel trestu a jeho spravedlnost, In: Trestní právo 2-5/2001 s. 21

Relatívne teórie sú vyjadrené myšlienkou "*punitur ne peccetur*" teda "trestá sa preto, aby nebolo páchané zlo". Tieto teórie zahŕňajú celé spektrum myšlienok individuálnej alebo generálnej prevencie, či už negatívnych (odstrašujúcich) alebo pozitívnych (resocializačné, reintegračné). Podstatu trestu spájajú s jeho účelom mimo samého trestu t.j. ochranou jednotlivca a celej spoločnosti a s polepšením zločinca. Trest chápu ako liečenie, ktoré odsúdenému zabráni páchať trestné činy v budúcnosti. Odplatu ako základný prvok trestu odmietajú. Namiesto hesla "Vina vyžaduje trest" presadzujú názor "Choroba potrebuje liečenie". Relatívne teórie sa zakladajú na tom, že páchatel', ak sa raz vráti do spoločnosti a ak sa nezmenia podmienky za ktorých spáchal trestný čin (finančná situácia, sociálny status, vzdelanie atď.) existuje reálny predpoklad opakovania trestnej činnosti zo strany páchatel'a. Zmeniť tieto podmienky je tak v záujme spoločnosti, pretože takto chráni samu seba. Trest má závisieť od osobnosti páchatel'a. Pokiaľ bol čin spáchaný za mimoriadnych okolností a páchatel' inak "v podstate bezproblémový" je trest zbytočný.

Medzi tieto teórie sa zaraďuje napríklad sociologická škola F. von Liszta a C. Lombrosa. *Liszt* kládol dôraz na špeciálnu prevenciu a rozdelil páchatel'ov na náhodných, napravitel'ných a nenapravitel'ných. Voči týmto skupinám odporúčal voliť odlišné preventívne postupy resp. tresty. Podľa neho náhodných nenarušených páchatel'ov treba zastrašiť, narušených ale napravitel'ných treba napraviť, narušených ale nenapravitel'ných páchatel'ov treba zneškodniť.

Najvýznamnejšie miesto medzi relatívnymi teóriami zaujala teória psychologického donútenia *P.J.A. von Feuerbacha*, ktorá už jasne rozlišovala medzi generálnou a individuálnou prevenciou, pričom *Feuerbach* spájal generálnu prevenciu s hrozbou trestom a staval ju do centra systému.

C. Beccaria takisto patrí k predstaviteľom relatívnych teórií a reprezentuje školu odstrašenia trestom. Jeho hlavnou tézou bola na tú dobu pokroková myšlienka, že "odstrašujúci účinok nespočíva v prísnosti, ale neodvratnosti trestu."³¹

Zmiešané teórie

Absolútne a relatívne teórie sa málokedy objavili vo svojej rýdzej forme. Omnoho častejšie sa stávalo, že jedna z týchto teórií sa viac či menej miešala s druhou teóriou. Neskôr teda vzniká tretia tzv. zmiešaná teória, ktorá sa z oboch koncepcií snažila vybrať to najlepšie a vyhnúť sa tomu negatívnemu.

³¹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Iuris Libri, 2010 s. 353.

Zmiešané teórie zdôrazňujú tie či oné konkrétne naznačené východiská, ktoré sú obvykle definované v závislosti na politickom, právnom a spoločenskom ovzduší danej krajiny. Za zmiešanú môžeme označiť aj teóriu účelu trestu podľa slovenského Trestného zákona.

Účelom trestu je účinná ochrana spoločnosti. Tú je možné dosiahnuť niekoľkými mechanizmami:

-izoláciou páchatel'a - izolácia páchatel'a je aktuálne významná predovšetkým u jednotlivcov, ktorí nie sú schopní úspešne absolvovať proces korektívnej socializácie a sú pre spoločnosť nebezpeční;

-odstrašením – opakovane bola výskumne preukázaná jeho dielčia neúčinnosť. Odstrašenie je zvlášť neúčinné u chronických delikventov, recidivistov, osôb s kriminálnym životným štýlom. Účinné je pravdepodobne u jedincov s rozvinutým systémom inhibícií, t.j. útlmov správania, kde hrozba trestnej sankcie zvyšuje ich úzkosť a tá pôsobí ako mohutný brzdný mechanizmus proti možnému sociálno-deviantnému správaniu;

-reguláciou správania – t.j. zmenou správania jedinca v žiadúcom smere, navodenou adekvátnym zaobchádzaním. Len tento posledný mechanizmus sa javí ako skutočne účinný a zároveň humánný.³²

1.2.1. Účel trestu v právnom poriadku Slovenskej republiky

"Trest má svoje funkcie, medzi ktoré patrí represia, resocializácia páchatel'a ako aj výchovné pôsobenie na ostatných členov spoločnosti. Trest je jedným z prostriedkov na dosiahnutie účelu Trestného zákona. Tým je určená aj jeho funkcia v tých smeroch, v ktorých má pôsobiť zákon, na ochranu spoločnosti, jednak pred páchatel'om trestného činu, voči ktorému sa prejavuje prvok represie (zabráneniu v trestnej činnosti) a prvok individuálnej prevencie (výchovy k riadnemu životu - rehabilitácia) a jednak aj voči ďalším občanom - potencionálnym páchatel'om, voči ktorým sa prejavuje prvok generálnej prevencie (výchovné pôsobenie trestu na ostatných členov spoločnosti). Trest samozrejme musí vyjadrovať aj morálne odsúdenie páchatel'a (retribúcia)."³³

V slovenskom Trestnom zákone ustanovenie o účele trestu nie je *expressis verbis* v zákone takto označené. Napriek tomu, účel trestu môžeme odvodiť z § 34 ods.1 Trestného zákona,

³²NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: Psychologie v právu. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1997 s. 15

³³Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 20.04.2016 sp. zn. I. ÚS 265/2016

ktoré ustanovenie je systematicky zaradené k zásadám ukladania trestov a znie takto: *Trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou.*

Účelom trestu v Slovenskej republike je:

- a) zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om trestného činu (ochranná funkcia trestu),
- b) zabrániť odsúdenému v páchaní ďalšej trestnej činnosti (represívna zložka trestu),
- c) vytvoriť podmienky na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život (individuálna prevencia),
- d) odradiť ostatných od páchania trestných činov (generálna prevencia),
- e) vyjadriť morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou.

Ochranná funkcia trestu je základnou funkciou trestania. Spočíva predovšetkým v oprávnených záujmoch jednotlivca a spoločnosti pred páchatel'mi trestných činov, aby občania mohli v spoločnosti bezpečne žiť a aby spoločnosť mohla riadne fungovať. Zmysel existencie a prípadnej aplikácie noriem trestného práva spočíva predovšetkým v tom, aby trestné činy neboli páchané vôbec alebo aby boli páchané v čo najnižšej miere. Ochrannú funkciu trestu možno dosiahnuť niekoľkými rôzne účinnými metódami. Prostredníctvom represie obmedzíme páchatel'a, a tým mu zabránime páchať trestnú činnosť. Túto represiu možno vykonávať len po určitú obmedzenú dobu (počas výkonu trestu) a sama o sebe nezmení postoj páchatel'a k páchaniu trestnej činnosti.

Zabrániť páchatel'ovi v páchaní ďalšej trestnej činnosti možno buď priamo fyzickým znemožnením určitého konania alebo vytvorením výrazných zábran, ktoré konanie páchatel'ovi sťažujú. Zmyslom je zabrániť páchatel'ovi aspoň na určitý čas v páchaní trestnej činnosti. Nepodmienečný trest odňatia slobody a trest vyhostenia zabráňujú páchatel'ovi v určitom konaní, trest prepadnutia veci a trest zákazu činnosti vytvárajú určité prekážky v páchaní trestných činov. Postoj páchatel'a k trestnej činnosti sa môže zmeniť tým, že trest páchatel'a zastraší a ukáže mu, že páchať trestné činy sa nevypláca. Najúčinnnejším prostriedkom, ako zabrániť páchatel'ovi páchať ďalšie trestné činy, je podrobiť ho určitým

obmedzeniam alebo povinnostiam, resp. kontrole výkonu uloženého trestu technickými prostriedkami.³⁴

Vytvorenie podmienok na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život je dôležitou a zároveň veľmi náročnou a problematickou zložkou účelu trestu. Na zabezpečenie výchovných cieľov možno použiť rôzne prostriedky. Môžu to byť jednak metódy pozitívne, ktorými sa priamo sleduje výchovný cieľ (napr. podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom) alebo môže ísť o výchovnú činnosť s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody. Výchova páchatel'a k tomu, aby viedol riadny život, predstavuje pomerne náročný, v praxi nie vždy realizovateľný účel trestu. Výchovné pôsobenie trestu, najmä trestu odňatia slobody, sa v praxi často spochybňuje, dokonca pôsobenie trestu, najmä trestu odňatia slobody môže byť v niektorých prípadoch aj negatívne. Vzhľadom na to, že význam výchovy v účele trestu dospelého páchatel'a sa chápe ako pôsobenie na procesy ľudského učenia a socializácie s cieľom premeny človeka zo všetkých stránok, t.j. telesnej aj duševnej, s cieľom pretvoriť človeka z bytosti spoločenskej na bytosť kultúrnu, nie je to najvhodnejší pojem, lepšie by bolo namiesto výchovy uvádzať podmienky na nápravu a resocializáciu.

Generálna prevencia má zabezpečiť odradenie ostatných potencionálnych páchatel'ov od páchania trestných činov, ale aj ostatných členov spoločnosti, v ktorých utvrdzuje pocit právnej istoty a spravodlivosti.

Generálna prevencia sa v teórii trestného práva ešte člení na *pozitívnu* (posilňovanie právneho povedomia) a *negatívnu* (zastrašenie alebo odradenie ostatných od páchania trestných činov). Generálna prevencia sa uskutočňuje prostredníctvom individuálnej prevencie. Pokiaľ sa páchatel'ovi uložením spravodlivého trestu zabráni v ďalšom páchaní trestnej činnosti, táto skutočnosť má významný vplyv na ostatných členov spoločnosti, lebo nerozhodných členov spoločnosti upozorní na neodvratnosť trestu alebo aspoň na jeho pravdepodobnosť a ostatných upozorní na nebezpečnosť páchania trestných činov. Tresty sú pre spoločnosť nevyhnutné, lebo predstavujú najúčinnější prostriedok zastrašenia a odradenia od páchania trestnej činnosti. Spravodlivé a včasné uloženie trestu dáva ostatným členom spoločnosti najavo, že konanie za ktoré bol uložený trest je protiprávne a nežiaduce, varuje ich pred páchaním trestných činov a posilňuje pocit právnej istoty a princípy právneho štátu. Aby sa

³⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 370-371. Pozri tiež zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

uvedené ciele mohli dosiahnuť, je potrebné, aby boli zverejňované informácie o trestnom konaní.³⁵ Možnosť čo najúčinnnejšie výchovne využiť pôsobenie trestného stíhania na verejnosť sa zabezpečuje aj prostredníctvom prítomnosti verejnosti na hlavnom pojednávaní.

Z hľadiska účelu trestu uvedeného v § 34 ods.1 Trestného zákona, individuálna a generálna prevencia tvoria jednotu a musia sa navzájom dopĺňať a podmieňovať. Jednotlivé parciálne ciele sa vo výroku o druhu a výmere trestu musia prelínať a dopĺňať tak, aby sa generálna prevencia dosiahla prostredníctvom individuálnej prevencie.³⁶

"Pôsobenie generálnej a špeciálnej prevencie je potrebné vidieť aj v ich časovom pôsobení-kým generálna prevencia sa popri ochrane spoločnosti a jednotlivcov pred zločinnosťou zameriava aj na predchádzanie recidívy, špeciálna prevencia nastupuje až po spáchaní trestného činu."³⁷

"Hľadiská uvedené v ustanovení o účele trestu tvoria jednotu, to znamená, že sa musia vzájomne dopĺňať a podmieňovať. Preto záver súdu o možnosti nápravy páchatel'a musí byť vždy v plnom súlade s ochranou, ktorú súd uloženým trestom poskytuje záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatel'ov trestných činov a s výchovným pôsobením na ostatných členov spoločnosti. Je zásadne vylúčené, aby súd otázku možnosti nápravy páchatel'a riešil len z hľadiska jeho osoby alebo vôbec len z hľadiska niektorej skutočnosti, svedčiacej v jeho prospech, a ostatné hľadiská uvedené v ustanovení o účele trestu nebral do úvahy, prípadne ich význam zámerne znižoval. Záver súdu o možnosti nápravy páchatel'a musí byť vždy v plnom súlade s ochranou, ktorú súd uloženým trestom poskytuje záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatel'ov trestných činov a výchovným pôsobením na ostatných členov spoločnosti."³⁸

Otázku nápravy páchatel'a nemožno riešiť iba s prihliadnutím na jeho osobu a vždy je potrebné, aby sa brala do úvahy spoločenská situácia a ostatné hľadiská. V prípade, ak by došlo k disproporcii medzi jednotlivými druhmi prevencie, viedlo by to najskôr k nedostatočnému výchovnému pôsobeniu trestu, kde by spravodlivosť trestu neuznával ani páchatel' ani spoločnosť.

³⁵Pozri § 6 zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok)

³⁶Pozri časopis Zo súdnej praxe č.79/2005

³⁷R 57/1990

³⁸R I/1965

Účinnosť generálnej a individuálnej prevencie posilňuje idea neodvratnosti trestu. Preventívny účinok trestu netkvie len v jeho prítomnosti. V záujme účinnej prevencie treba dosiahnuť čo najvyšší stupeň pravdepodobnosti, že trestný čin bude v krátkom čase po spáchaní odhalený, jeho páchatel' zistený a spravodlivo potrestaný.

Vyjadriť morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou. V treste je obsiahnuté aj spoločenské odsúdenie, negatívne ohodnotenie páchatel'a a jeho činu, a to tak právne ako aj etické. Vyslovením viny a uložením trestu spoločnosť vyjadruje zavrhnutie hodnoty trestného činu, teda že páchatel' vykonal niečo protispoločenské a nemorálne. Aj toto "znevažujúce vyjadrovanie o páchatel'ovi" musí byť primerané závažnosti činu. Práve spoločenské odsúdenie, ktoré je obsahom trestu, odlišuje trest od ochranného opatrenia, pri ktorom toto spoločenské odsúdenie chýba.³⁹

"Z hľadiska účelu trestu je potrebné mať za to, že páchatelia afektívnych vražd (či ich pokusov) sú výrazne odlišní od páchatel'ov vražd s lúpežným, zakrývacím, či sexuálnym motívom. Nutnosť uložiť trest páchatel'ovi situačne podmienenej afektívnej vraždy, či jej pokusu, je daná predovšetkým významom objektu tohto trestného činu ako aj tým, že zmenšene pričítanému páchatel'ovi sa okrem uloženia ochranného liečenia musí vždy uložiť aj trest odňatia slobody."⁴⁰

K účelu trestu sa vyjadril Najvyšší súd SR nasledovne: "Trestný zákon vychádza zo zásady, že základným účelom a cieľom je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi a ich páchatel'mi. Zmysel existencie a prípadnej aplikácie noriem trestného práva je predovšetkým v tom, aby sa trestné činy buď vôbec nepáchali alebo páchali v čo najmenšej miere. Ochrana spoločnosti pred páchatel'mi trestných činov vrátane ochrany práv a slobôd jednotlivých občanov robí tak z trestu prostriedok sebaobrany spoločnosti pred trestnými činmi. Trest má však okrem toho pôsobiť výchovne, a to nielen na páchatel'a, ale aj na ostatných členov spoločnosti, pričom generálna prevencia sa má uskutočňovať prostredníctvom individuálnej prevencie. Ak sa teda páchatel'ovi zabráni aj v ďalšej trestnej činnosti, dáva sa tým najavo aj ostatným členom spoločnosti, ktoré správanie je nežiaduce, proti čomu je namierený Trestný zákon a takýmto spôsobom možno ovplyvňovať pozitívnu hodnotovú orientáciu občanov spoločnosti. Z hľadiska týchto úvah odvolacieho súdu možno potom dospieť k záveru, že účel trestu v zmysle § 34 ods. 1 Tr. zák. tvorí jednotu, lebo sa musí vzájomne dopĺňať. Záver súdov o

³⁹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 372-373.

⁴⁰Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.06.2016 sp. zn. 4To 58/2016

možnosti nápravy páchatel'a musí byť vždy v plnom súlade s ochranou, ktorú uloženým trestom poskytuje chráneným záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatel'ov trestných činov. Pri úvahách, aký druh a výmera trestu by spravodlivo zohľadňovali konanie obžalovaného, jeho zavinenie, následok, pohnútku, osobu, pomery a možnosti jeho nápravy a v neposlednom rade aj poľahčujúce a priťažujúce okolnosti, vychádzal aj odvolací súd zo zásady, že trest je právnym následkom trestného činu, a teda musí byť úmerný k spáchanému trestnému činu (zásada proporcionálnosti trestu). Trest je jedným z prostriedkov na dosiahnutie účelu Trestného zákona. Tým je určená aj jeho funkcia v tých smeroch, v ktorých má pôsobiť zákon na ochranu spoločnosti, jednak pred páchatel'om trestného činu, voči ktorému sa prejavuje prvok represie (zabráneniu trestnej činnosti) a prvok individuálnej prevencie (výchovy k riadnemu životu - rehabilitácia), a jednak aj voči ďalším občanom - potencionálnym páchatel'om, voči ktorým sa prejavuje prvok generálnej prevencie (výchovné pôsobenie trestu na ostatných členov spoločnosti). Trest samozrejme musí vyjadrovať aj morálne odsúdenie páchatel'a (retribúcia).⁴¹

K účelu trestu sa vyjadril aj Krajský súd v Trnave a uviedol: "Na jednej strane štát chráni svoj záujem na ochrane slobody a ľudskej dôstojnosti, ľudského života a zdravia, a to aj za použitia prísnych sankcií, v čom sa prejavuje prvok generálnej prevencie. Na druhej strane Trestný zákon v základných zásadách ukladania trestov, konkrétne v ustanovení § 34 ods.1 TZ zakotvuje účel trestu, ktorý má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov, pričom trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou. Z uvedeného je zrejmé, že pri ukladaní trestu je nutné prihliadať nielen na generálnu prevenciu, ale aj individuálnu a trest má teda spĺňať nielen represívnu funkciu, ale aj prevýchovnú, pričom tieto majú byť vyvážené."⁴²

A do tretice Krajský súd v Žiline: "V zmysle § 34 ods. 1 Tr. zák. trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od spáchania trestných činov. Trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou. Uvedené zákonné ustanovenie zakotvuje účel trestu, ktorý plní funkciu ochrany spoločnosti jednak pred páchatel'om trestného činu, voči ktorému sa prejavuje prvok

⁴¹Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 8.11.2014 sp. zn. 1To 2/2014

⁴²Rozhodnutie Krajského súdu v Trnave zo dňa 07.11.2016 sp.zn. 3To 85/2016

represie v snahe zabrániť mu v trestnej činnosti, ako aj prvok individuálnej prevencie, a teda v snahe výchovy k riadnemu životu a aj voči ďalším občanom, potencionálnym páchatel'om, voči ktorým sa prejavuje prvok generálnej prevencie."⁴³

"Zákonom predpokladaný účel trestu môže splniť len uloženie takého trestu, ktorý zodpovedá správne mu zhodnoteniu všetkých kritérií uvedených v Trestnom zákone."⁴⁴

"Pokiaľ ide o účel trestu u mladistvých je potrebné vziať na zreteľ, že v zmysle Trestného zákona je prvoradým účelom trestu prevýchova páchatel'a- toto treba brať do úvahy ako pri rozhodovaní o druhu trestu alebo ochranného opatrenia ako aj pri úprave výkonu trestu."⁴⁵

"Od všeobecného účelu trestu vyjadreného v § 34 ods.1 Trestného zákona je potrebné odlišovať účel výkonu trestu odňatia slobody, expressis verbis takto označený v § 1a zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Účel výkonu trestu v tomto ustanovení explicitne uvádza ochrannú funkciu, represívnu funkciu a zložku individuálnej prevencie vyjadrenej slovným spojením vytvárať podmienky pre rozvoj pozitívnych osobnostných rezerv odsúdených na účely ich resocializácie a zabezpečenia toho, že budú viesť riadny život, na to slúžia nástroje penitenciárneho zaobchádzania a penitenciárnej starostlivosti v rámci výkonu trestu odňatia slobody. Aj keď to predmetné ustanovenie priamo neuvádza, nepochybne v rámci účelu výkonu trestu odňatia slobody vystupuje ako jeho ďalšia zložka aj generálna prevencia. Skutočnosť, že trestné činy sú v krátkom čase odhalené, ich páchatelia zistení, spravodlivo potrestaní a nadväzne na to sa zabezpečuje aj výkon uloženého trestu- v tomto prípade trestu odňatia slobody, to pôsobí aj generálne preventívne. Toto vedomie a skutočnosť majú schopnosť odrádzať potencionálnych páchatel'ov od páchania trestnej činnosti."⁴⁶

1.2.2. Účel trestu v českej právnej úprave

Zaujímavá situácia nastala v súvislosti s inštitútom účelu trestu v Českej republike, kde z rekodifikovaného Trestného zákonníka (zákon č. 40/2009 Sb.) boli ustanovenia o účele trestu vypustené a aký je účel ukladania trestov je ponechané plne na trestnoprávnej náuke a judikatúre.

⁴³Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 06.08.2014 sp. zn. 2 To 72/2014

⁴⁴V 2/1984

⁴⁵R 14/1969

⁴⁶TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 23-24.

Ústavný súd ČR sa k takémuto poňatiu účelu trestu postavil vo svojom rozhodnutí I. ÚS 4503/12⁴⁷ skôr kriticky. Naproti tomu napr. *Lata* k danej problematike uvádza, že zvolený prístup je výhodou, nakoľko vývoj na poli trestnoprávnej vedy nie je limitovaný zákonnou úpravou a navyše býva problematické legislatívnou formou účel trestu plne vystihnúť. Podľa jeho názoru je explicitné vyjadrenie účelu trestu na zákonnej úrovni nezvyčajné a v moderných demokratických krajinách je skôr výnimkou.⁴⁸

Český trestní zákonník sa vo svojej dôvodovej správe primárne hlási k subsidiarite trestnej represie. Súčasne je v ČR v rámci trestnoprávnej politiky zdôrazňovaná snaha o vyvažovanie represívnych a preventívnych tendencií. V rámci prevencie je zdôrazňovaná potreba zapojenia všetkých zložiek spoločnosti, najmä na komunálnej úrovni. Napriek tomu, že je na jednej strane zdôrazňovaný trend k depenalizácii, je súčasne v rámci úvah o účele trestu odkazované čisto narepresívnu zložku trestu, napríklad sa v dôvodovej správe uvádza, že trest bez odplatnej zložky by ani nebol trestom.

Šámal hovorí v komentári k českému Trestnímu zákonníku o českom prístupe k účelu trestu ako o pojatí vychádzajúcich v súčasnosti zo zmiešaných teórií, ktoré akcentujú snahu o spojenie hľadiska odplatného s preventívnym. Začínajú sa tu však presadzovať aj teórie reštitučné zdôrazňujúce význam náhrady škody a zohľadnenie ďalších záujmov poškodeného.

V súhrne komentár odkazuje na trestnoprávnou náukou a praxou všeobecne prijímané poňatie, ktoré zdôrazňuje hlavne jednotu individuálnej a generálnej prevencie. Podstatou takejto jednoty je vnímanie trestu ako spravodlivého tak zo strany páchatel'a ako aj spoločnosti. Trest nesmie byť ani príliš mierny ani príliš prísny. V nadväznosti na spravodlivosť hovorí komentár aj o vnímaní trestu ako zaslúženého. Zaslúžnosť trestu je ukazovateľom, ktorý reflektuje nielen vzťah k trestnému činu a páchatel'ovej zodpovednosti, ale slúži tiež ako nástroj, ktorý je schopný posilňovať právne vedomie spoločnosti a zohľadňovať ako záujmy spoločnosti, tak aj záujmy poškodeného.⁴⁹

Napríklad *Kratochvíl a kol.* rozoznávajú tri hlavné zložky účelu trestu a to: **individuálnu represiu, individuálnu prevenciu a generálnu prevenciu.**

⁴⁷Rozhodnutie Ústavného súdu ČR zo dňa 11.06.2014 sp. zn. I. ÚS 4503/12, pozri nižšie

⁴⁸LATA, J.: Účel a smysl trestu. 1.vydání. Praha: Lexis Nexis, 2007 s. 65.

⁴⁹ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákonník I. § 1-139. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012 s. 490-493.

Individuálne- represívna zložka používa prostriedky negatívnej povahy. Vo forme individuálnej zabraňujúcej represie takéto prístupy páchatel'ovi technicky zabraňujú v ďalšej protiprávnej činnosti alebo kladú k takejto činnosti výrazné prekážky.

Vedľa toho autori rozlišujú kategóriu tzv. individuálnej preventívnej represie, ktorá vo forme rôznych príkazov a obmedzení, ktoré do prevádzajú uložené tresty, stanoví čo páchatel' ďalej musí robiť. *Individuálna prevencia* sa na rozdiel od represívnych techník vyznačuje tým, že pomocou pozitívnych metód motivuje páchatel'a k tomu čo môže, čím sa ho proaktívnymi nástrojmi snaží motivovať k zmene spôsobu života. *Generálna prevencia* si kladie za cieľ podporiť dôveru spoločnosti vo fungujúci a spravodlivý trestný systém a taktiež kladie dôraz na osvetu ohľadom toho, k čomu dôjde ak poruší trestnoprávne zodpovedná osoba trestnoprávne normy.

Tieto tri základné zložky účelu trestu dopĺňajú autori o požiadavku zákonnosti, primeranosti, individualizovanosti a humánnosti trestu. Nemenej významná je taktiež požiadavka na primeranú satisfakciu poškodených.⁵⁰

Zatiaľ čo v predchádzajúcom Trestnom zákone z roku 1961 bol účel trestu jasne definovaný v § 23, s prijatím nového Trestného zákonníka č. 40/2009 Sb. musia české súdy, vrátane toho ústavného, vyvinúť na judikovanie účelu trestu omnoho väčšie úsilie.

Judikatúra Ústavného súdu ČR k otázke účelu trestu sa vyvíjala a vyvíja postupne, pričom stále nemožno hovoriť o tom, že by existovala jednoznačná štruktúra a hierarchia jednotlivých účelov pre ukladanie trestov. Veľa jeho rozhodnutí sa k tejto otázke vyjadruje iba čiastočne a okrajovo.

Takýmito rozhodnutiami sú napríklad rozhodnutie *III. ÚS 1735/10*, ktoré zdôraznilo význam resocializácie odsúdeného a individuálnej prevencie so snahou priviesť páchatel'a k riadnemu životu. Obdobné aspekty účelu trestu konštatuje aj rozhodnutie *II. ÚS 2503/16*. Významnosť resocializácie páchatel'a vo vzťahu k účelu trestu vyzdvihuje tiež rozhodnutie *III. ÚS 3054/16*. Zrejme najkomplexnejšie sa k účelu trestu vyjadruje už spomínané rozhodnutie *I. ÚS 4503/12*, ktoré absenciu zákonnej úpravy, pokiaľ ide o účel trestu skôr kritizuje. Rozhodnutie v tejto súvislosti odkazuje na medzinárodné záväzky, ktoré v tejto oblasti ČR vyplývajú najmä z *Doporučenia Výboru ministrov Rady Európy (92) 17* týkajúce sa dôslednosti v udeľovaní trestov.

⁵⁰KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012 s. 554-555.

Ústavný súd vo svojom rozhodnutí konštatoval, že ČR si svojou súčasnou právnou úpravou neplní najmä nasledujúce ustanovenia daného doporučenia:

- *písm. A. odst. 1* ktorý stanoví všeobecný záväzok k vymedzeniu základných účelov ukladania trestných sankcií.

- *písm. A. odst. 2*, ktorý vyžaduje stanovenie priorít, ak je účelov definovaných viac.

"Český zákonodarca pri prijatí trestného zákonníka zámerne upustil od vyjadrenia účelu (ov) trestania. Za takejto situácie je potrebné nachádzať ospravedlnenie pre zásahy do základných práv a slobôd jedincov pri výkone trestného súdnictva cestou interpretácie princípov a zásad pre ukladanie trestov a to najmä princípu proporcionality (§ 38 ods. 1 trestného zákonníka) a princípu ultima ratio, čiže subsidiarity (prísnejšej) trestné represie (§ 38 ods. 2 trestného zákonníka). Jedným z účelov trestu primeraného na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu je spravodlivé potrestanie vinníka (trestá sa, pretože bolo spáchané zlo). Nová koncepcia trestania, ktorá sa prejavuje v trestnom zákonníku najmä formuláciou princípu ultima ratio, zdôraznením alternatívnych trestov a premietnutím zásad pre trestanie ako do ustanovenia o ukladaní trestov všeobecne, tak do ustanovenia o jednotlivých trestoch zvlášť, umožňuje účinnejšie dosahovanie tiež konsekvencialistických (dôsledkových) účelov trestania - účinne chrániť spoločnosť, predchádzať trestnej činnosti, odškodniť obeť (porov. § 38 ods. 3 trestného zákonníka). Každé uloženie trestu (či už samostatného trestu, či viac trestov vedľa seba) musí však sledovať a rešpektovať princípy proporcionality a ultima ratio a to aj v prípade, že by súd v konkrétnej situácii zistil, že niektorý z konsekvencialistických (dôsledkových) účelov - napríklad odstrašenie potenciálnych páchatel'ov, začlenenie odsúdeného do terapeutického programu s cieľom nápravy (rehabilitácia) - by vyžadoval trest pre odsúdeného citeľnejší, respektíve trest viac obmedzujúce jeho základné práva a slobody."⁵¹

Toto rozhodnutie Ústavného súdu ČR vo vzťahu k vymedzeniu účelu trestu ďalej odkazuje na trestnoprávnu náuku, pričom táto podľa súdu rozlišuje najmä medzi účelom retributívnym, ktorého podstatou je uloženie zaslúženej odplaty a prístupmi konsekvencialistickými, ktoré sa orientujú na dôsledky trestu.

⁵¹Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11. 6. 2014 sp. zn. I. ÚS 4503/12 (N 119/73 SbNU 827)

Ústavný súd ČR v tomto rozhodnutí taktiež upozorňuje, že jednotlivé účely môžu byť medzi sebou v rozpore a preto je treba vyjasniť aké účely sú prioritné a musia byť naplnené vždy, a ktoré ako účely sekundárne, je vhodné nie však nutné naplňať.

Vzhľadom k tomu, že legislatíva účel nedefinuje, má podľa Ústavného súdu ČR vždy absolútnu prednosť korektív proporcionality podľa § 38 ods.1, zásada ultima ratio a požiadavka subsidiarity trestnej sankcie podľa § 38 ods.2 českého Trestného zákonníka. Súčasne mal Ústavný súd za to, že práve tieto nadriadené korektívy umožňujú účinnejšie dosahovanie konsekvencialistických prístupov.

Ústavný súd ČR sa však v uvedenom rozhodnutí nevyjadril k tomu aká hierarchia účelov trestania by mala byť a nezaoberal sa ani tým, čo všetko sa dá za legitímne účely v trestnoprávnej náuke považovať.

Rozhodnutie však zdôrazňuje, že absencia definovaného účelu trestania vedie k tomu, že súdy sú povinné v každom jednom prípade viesť úvahu o tom, ako je princíp proporcionality a subsidiarity prísnejšej trestnej represie premietnutý do uloženej sankcie s tým, že obidve tieto požiadavky majú prednosť pred dosiahnutím akéhokoľvek účelu trestania prijímaného trestnoprávnou náukou.

Myslíme si, že je vhodné ak štát má definovaný účel trestu vo svojom trestnom kódexe, avšak nie v takej podobe ako je tomu v súčasnosti v Slovenskej republike. Prikláňame sa skôr k demonštratívne výpočtu základných účelov trestu, teda za pomoci slovíčka najmä. Uvedený postup na jednej strane zabezpečí splnenie medzinárodných záväzkov, ktorými je štát viazaný, navyše s možnosťou prioritizácie niektorého účelu a nepochybne uľahčí prácu súdom pri ich rozhodovaní v trestných veciach, na strane druhej by sa súdom ponechala istá miera primeranej voľnosti pokiaľ ide o prípadne judikatúrne nachádzanie ďalších účelov trestania, čo by právnú úpravu spravilo nepochybne viac flexibilnou.

1.3. Penológia a penitenciaristika

Pojem penológia pochádza z latinského *poena*- trest a gréckeho *logos*- slovo, náuka. Zaoberá sa výkonom trestu, skúma účinnosť rôznych druhov trestov a podmienky výkonu trestu, rieši praktické otázky väznenstva, možnosti alternatívnych trestov, prevenciu, recidívu a podobne. Penológia je vedou o trestaní, o výkone všetkých trestov a ich účinkoch. Zameriava sa na tie aspekty problematiky trestných sankcií, ktoré už nerieši právo. Skúma vývoj penologických

myšlienok, sociálne a psychické procesy, realitu páchatel'a a zaoberá sa aj zriaďovaním inštitútov a inštitúcii slúžiacich uplatneniu postihu.

Penológia- veda o treste je taká komplexná vedná disciplína, ktorá skúma filozofické, etické, psychologické, sociálne, pedagogické, medicínske i technické súvislosti trestov a ochranných opatrení, ich výkonu a účinnosti.⁵²

Niektorí autori včleňujú penológiu pod právne vedy, kriminológiu, iný ju považujú za súčasť špeciálnej pedagogiky, prípadne sociálnej pedagogiky, ale zároveň s psychologizujúcimi prvkami forenznej a penitenciárnej psychológie (ako súčasť zaobchádzania s odsúdenými jedincami).⁵³

Napríklad *Knápková* a *Titlová* ako aj *Fábry* spájajú penológiu s kriminológiou.⁵⁴

Celkovo však prevláda názor, že penológia je dnes už samostatnou spoločenskou a multidisciplinárnou vedou s vlastným predmetom skúmania.

Pojem penológia použil medzi prvými americký právnik *Francis Lieber* (1800-1872). Aspoň tak to tvrdí vo svojom diele *Súčasný stav reforiem vo väzenských záležitostiach*(1904) známy maďarský právnik a v rokoch 1935-1940 generálny prokurátor Maďarska *Ferenc Finkey* (1870-1949).⁵⁵

Pokiaľ ide o historický vývoj penológie, tak napríklad *Knápková* a *Titlová* majú za to, že obdobie vývoja penológie do súčasnej podoby je možné rozčleniť do dvoch etáp. Prvou etapou vývoja penológie je obdobie, ktoré trvalo viac ako 2000 rokov a je možné ho označiť za obdobie predvedecké. Ide o obdobie starého Babylonu, Asýrie, Egypta, kedy sa vytvorili prvé trestné kódexy a začali sa trestať previnilci proti pravidlám spolunažívania jednotlivcov v spoločnosti v kodifikovanej podobe. Počiatky druhej, konštitutívno- vedeckej etapy siahajú do obdobia humanizmu a renesancie (15-16 stor.) a hlavne po nástupe novoveku (17-18 stor.), kedy sa konštituovali prvé väzenské systémy a koncepcie výchovy a prevýchovy páchatel'ov trestných činov.

Napredovanie spoločenského vývoja a nárast zločinnosti v súhrne odôvodnili požiadavku hľadať nové efektívnejšie, menej nákladné spôsoby trestania a predchádzania zločinnosti.

⁵²KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer,2016 s. 39.

⁵³RASZKOVÁ,T.,HOFERKOVÁ,S.: Kapitoly z penologie. I. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013 s. 7.

⁵⁴KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kuwer, 2016 s. 38. pozri tiež FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2009 s. 80.

⁵⁵FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2009 s. 81.

Vznikla tiež potreba rozšíriť predmet bádania na všetky trestnoprávne následky, teda nielen na trest odňatia slobody. Trest ako taký síce skúmalo aj trestné právo, no ako také neskúmalo mimoprávne aspekty trestu. Tieto skúmali iné, čiastkové disciplíny. Nielen v Slovenskej republike, ale aj v niektorých iných krajinách sa k osamostatneniu penológie ako vedy stavali mnohí autori záporne.⁵⁶

Hoci diskusie v rámci odbornej verejnosti prebiehali a prebiehajú ešte aj v súčasnosti, penológia sa od roku 1989 vyučuje ako samostatný predmet na právnických fakultách rôznych vysokých škôl, nielen v Slovenskej republike ale aj v zahraničí.

Napríklad v Maďarsku sa dodnes rešpektuje trojdelenie trestného práva na trestné právo hmotné, trestné právo procesné a trestné právo výkonné, pričom takto sa aj učí na právnických fakultách.

Penitenciaristika je tá časť penológie, ktorá sa zaoberá výkonom trestu odňatia slobody (nepodmienečného), jeho účinkami a možnosťami resocializácie (reintegrácie). V latinčine slovo *paenitentia* znamená nápravu. Podľa slovníka cudzích slov je výklad slova *paenitentia* v zmysle trestnosť, ľútosť, pokánie. Môžeme uzavrieť, že význam slova *paenitentia* môžeme chápať ako trestnosť, z nej plynúcu ľútosť a nakoniec pokánie = náprava. Zjednodušene môžeme penitenciaristiku nazvať tiež väzenskou vedou. Penitenciaristika vychádza z poznatkov vedných odborov aplikovaných na podmienky väzenstva, predovšetkým z penitenciárnej psychológie, pedagogiky, sociológie a práva.

Právnicki samozrejme vnímajú penitenciaristiku a právnu vedu, najmä s ohľadom na ich väzbu na trestné právo a zároveň priznávajú nutnosť súvisiacich neprávnych oborov, aby ich disciplína bola v boji s kriminalitou účinná.

Iného názoru sú však psychológovia a pedagógovia. Tí penitenciaristiku aplikujú do svojich disciplín alebo naopak, penitenciaristika, ktorej podstatou je zaobchádzanie s väzňami, využíva vo svojej teórii pedagogiku a psychológiu.⁵⁷

Vznik väzenstva sa spája so vznikom trestu odňatia slobody. Potom čo, sa tento trest objavil v systéme trestov, bolo potrebné hľadať čo možno najlepší a najúčinnější spôsob jeho výkonu. Keďže trestné právo sa nezaoberalo mimoprávnymi otázkami trestu, nemohlo zodpovedať ani

⁵⁶KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 38. pozri tiež NEZKUSIL, J.: Československá kriminologie. Praha: Panorama, 1978 s. 20.

⁵⁷JÚZL, M.: Penitenciaristika jako věda žalární. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017 s. 20.

na otázku, ktorý spôsob výkonu väzenstva by bol najefektívnejší a najúčinnnejší aj na dosiahnutie účelu trestu.

Po uznaní zásady *punitur ne peccetur* teda trestá sa, aby sa nepáchali trestné činy, teda preventívne sa ochrana spoločnosti stala konečným cieľom a zmyslom trestania. Nakoľko trest smrti bol v rozpore so zásadami humanizmu a v prípade justičného omylu je tento nenapraviteľný, bolo nutné hľadať spôsoby na dosiahnutie tohto cieľa. Bolo potrebné hľadať prostriedky na zefektívnenie trestu odňatia slobody a hlavne zefektívnenie jeho výkonu a dosahovanie ním sledovaného cieľa.

Vznik a vývoj väzenstva v tejto súvislosti ovplyvnili také práce, ako dielo *J. Howarda Stav žalárov v Anglicku a Walese s hodnotením zahraničných žalárov a nemocníc* (The state of the prisons in England and Wales, with preliminary observations and an account of some foreign prisons and hospitals) z roku 1777.⁵⁸

Aby Howard alebo ktokoľvek iný mohol túto problematiku skúmať, musela vzniknúť spoločenská potreba skúmať nový druh trestu nielen z trestnoprávneho hľadiska, ale aj z hľadiska materiálno-technických podmienok, z hľadiska otázok postavenia odsúdených, ich denného života v izolácii ako aj metód a prostriedkov výchovy uplatňovanej vo väzení.

Druhou podmienkou pre vznik novej disciplíny bolo konštatovanie, že dovtedy existujúce metódy a prostriedky nepostačovali na objasnenie predmetu skúmania nového druhu trestu.

A napokon treťou podmienkou pre vznik novej disciplíny bola existencia predmetu skúmania tejto novej disciplíny, ktorým sa stal trest odňatia slobody v rôznych formách. Práve to, že tento trest sa na konci 18.storočia a na počiatku 19. storočia objavoval v rôznych formách a podobách, zameralo pozornosť na skúmanie podmienok väzenstva.

Prví odborníci z oblasti väzenstva precestovali mnohé krajiny a pozorovali výkon trestu odňatia slobody a rovnako tak aj podmienky tohto výkonu.

Prvou používanou metódou bola teda metóda *pozorovania na mieste*. Ďalšími metódami boli *porovnávací metóda*, *rozhovory s väzňami (interview)*. Využívali sa taktiež *štatistické hlásenia a evidencie*.⁵⁹

⁵⁸KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer,2016 s. 36.

⁵⁹KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer,2016 s. 37.

Na konci 19.storočia sa samostatná náuka o väzenstve začala prednášať aj na vysokých školách. Prvá katedra väzenstva vznikla na vysokej škole v Ríme v roku 1882.⁶⁰

Uznaním prevýchovnej a výchovnej úlohy trestu sa viac a viac rozširoval aj rámec penitenciárnej náuky a to tak o psychológiu, pedagogiku alebo sociológiu. Poznatky penitenciárnej vedy sa však obohatili aj o špecifické poznatky z medicíny, z oblasti hygieny, stavebníctva, technických disciplín a pod.

Aj napriek tomu, že otázky väzenstva boli skúmané viacerými disciplínami, žiadna z nich sa im nevenovala detailne a komplexne. S ohľadom na osobitosť skúmania sa penitenciárna veda časom osamostatnila a v súčasnosti predstavuje komplexnú disciplínu o interdisciplinárnych súvislostiach trestu odňatia slobody, jeho výkonu a účinnosti. Jej spoločenské poslanie je v hľadaní a vypracovaní najúčelnejšieho aj filozoficky, eticky, humánne a prirodzene aj kriminologicky podloženého spôsobu výkonu trestu odňatia slobody.

1.4. Zásady ukladania trestov

Pri ukladaní trestov súd rešpektuje určité všeobecné zásady, ktoré sú uvedené nielen v Trestnom zákone ale i v medzinárodných dohovoroch, ktorými je Slovenská republika viazaná, a ktoré majú za istých okolností dokonca prednosť pred zákonom.

"Podľa § 34 ods. 4 Tr. zák. pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy. V tomto zákonom ustanovení sú vyjadrené všetky konkrétne okolnosti, na ktoré je súd povinný prihliadnuť pri určovaní druhu trestu a jeho výmery. Ide teda najmä o spôsob spáchania trestného činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce a poľahčujúce okolnosti, ako aj osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy. Osobu páchatel'a pritom treba hodnotiť vo všetkých súvislostiach."⁶¹

"Z dôvodovej správy k Trestnému zákonu, konkrétne zo state venovanej ustanoveniu § 34 a § 35 Trestného zákona, vyplýva, že súčasný koncept zásad ukladania trestov vychádza jednak z medzinárodne akceptovaných zásad proti mučeniu, neľudskému zaobchádzaniu, týraniu alebo trestaniu. Základné piliere tak predstavuje jednak zásada humanity, ale aj zásada zákonnosti a zásada primeranosti. Vzhľadom k tej skutočnosti, že už prijatím Trestného zákona sa rozšíril

⁶⁰HACKER, E.: Bortonugy. Pécs: 1918 s. 27

⁶¹Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 06.08.2014 sp. zn. 2 To 72/2014

systém trestov, ktoré možno ukladať za spáchané trestné činy, dôvodová správa sa zmieňuje aj o nezlučiteľnosti niektorých z nich. Táto nezlučiteľnosť je daná vtedy, ak by spoločne ukladané tresty postihovali rovnaké práva osoby odsúdeného. Zásady ukladania trestov sú okrem ustanovenia § 34 Trestného zákona obsiahnuté aj v ďalších jeho ustanoveniach a to napr. v § 36 až 44. V zmysle judikatúry je „účelom trestu chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov, zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovávať ho k tomu, aby viedol riadny život pracujúceho človeka a tým pôsobiť výchovne aj na ostatných členov spoločnosti. Pri aplikácii všeobecných zásad na konkrétnu trestnú vec musia byť spolu s okolnosťami, ktoré charakterizujú osobu páchatel'a, hodnotené aj ostatné okolnosti, ktoré spoluurčujú závažnosť činu, najmä tiež povaha a rozsah spôsobených následkov a vždy musia byť zohľadnené i momenty, ktoré ovplyvňujú požiadavku ochrany spoločnosti a občanov pred páchaním posudzovanej trestnej činnosti.“⁶²

Zásada nulla poena sine lege (zásada zákonnosti trestu)

Páchatel'ovi môže byť uložený iba trest uvedený v Trestnom zákone účinnom v čase spáchania skutku, pričom platí, že skoršia právna úprava sa použije ak je to pre páchatel'a priaznivejšie. Táto zásada nachádza svoje vyjadrenie v čl. 49 a 50 ods.6 Ústavy SR a v § 2 ods.1 a § 34 ods.2. Druh a intenzita trestu musí byť v súlade s Trestným zákonom. Súd nemôže uložiť trest, ktorý Trestný zákon nepozná, ani v rozsahu, ktorý prekračuje najvyššiu resp. najnižšiu hranicu dovolenej trestnej sadzby. Základným pravidlom pre uloženie trestu je účel trestu.⁶³

"Ak všeobecné sudy neaplikovali zásadu subsidiarity trestnej represie (tzn. trestné právo je prostriedok určený na ochranu zákonom stanovených záujmov, ktorý musí byť používaný len vtedy, ak použitie iných právnych prostriedkov na zjednanie nápravy neprichádza do úvahy, pretože už boli vyčerpané alebo sú zjavne neúčinné či nevhodné), hoci skutkové okolnosti svedčia o tom, že na to boli splnené podmienky, je porušený ústavný princíp nullum crimen, nulla poena sine lege (tzn. žiadny zločin, žiadny trest bez zákona), zakotvený v čl. 39 Listiny základných práv a slobôd. Tak je to aj v tomto prípade, pretože všeobecné sudy v posudzovaní toho, či sťažovateľ maril výkon úradného rozhodnutia spočívajúceho v zákaze činnosti, dostatočne nezohľadnili špecifiká daného prípadu a namiesto toho vo svojich

⁶²SIHELNÍKOVÁ, E: Zásady ukladania sankcií z pohľadu judikatúry. In: Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2018. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: Právnická fakulta UK s. 440 a nasl.

⁶³IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 419-420.

rozhodnutiach celkom sofistikovaným spôsobom odôvodnili podľa Ústavného súdu zjavnú nespravodlivosť, čím porušili aj čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd."⁶⁴

"Podľa čl. 39 Listiny základných práv a slobôd len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, ako aj aké iné ujmy na právach alebo majetku možno za jeho spáchanie uložiť. Keďže nariadenie mesta Ústí nad Labem č. 40/1995 stanovuje, ktoré konanie je trestným činom a má byť trestné podľa § 260 a 261 trestného zákona, a pretože všeobecne záväzné nariadenie obce je podzákonným právnym predpisom (čo vyplýva jednak z článku 15 ods. 1, čl. 104 a čl. 79 ods. 3 Ústavy a jednak z § 16 ods. 2 a § 24 ods. 1 a 2 zákona o obciach), je tým daný jej rozpor s článkom 39 Listiny základných práv a slobôd."⁶⁵

Uvedenú zásadu obsahuje aj čl. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv.

"Zásada zákonnosti je zakotvená aj v čl. 7 Dohovoru, podľa ktorého: „Nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.“ „Štrasburská judikatúra vymedzila základné princípy aplikácie čl. 7 dohovoru vo veci *Kokkinakis v. Grécko* (rozsudok ESĽP, 25. 5. 1993, séria A č. 260). Podľa ESĽP predmetný článok dohovoru obsahuje tri hlavné zásady: zákonnosť trestných činov a trestov, zákaz retroaktívnej aplikácie práva v neprospech obžalovaného, zákaz aplikácie trestného zákona extenzívnym spôsobom v neprospech obžalovaného najmä použitím analógie. Vo vzťahu k prvej zásade (zákonnosti trestných činov) je podľa navrhovateľov kľúčová obsahová podstata právnej úpravy, a to najmä z hľadiska jej jasnosti, predvídateľnosti a dostupnosti. K jasnosti právnej úpravy definujúcej trestnosť konania ESĽP vo veci *Kokkinakis v. Grécko* uviedol: „Súd zdôrazňuje, že článok 7 ods. 1 Dohovoru sa neobmedzuje na zákaz retroaktívneho použitia trestného práva v neprospech obžalovaného. Rovnako zahŕňa, viac všeobecne, princíp, že len zákon môže definovať trestný čin a trest (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*).“⁶⁶

Otázkou chápania podzákonných právnych noriem ako prameňa trestnej zodpovednosti a ukladania trestov v zmysle čl. 7 Európskeho dohovoru sa orgány v Štrasburgu zaoberali v

⁶⁴Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 21.06.2018 sp. zn. II. ÚS 1152/17, dostupné na https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2018/II._US_1152_17_an.pdf (cit. 10-09-2020)

⁶⁵Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 19.12.1995 sp. zn. PL.ÚS 29/95, Dostupné na <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/4/31216/0/2/nalez-us-c-pl-us-29-95-nullum-crimen-sine-legenulla-poena-sine-lege-14-1996-sb> (cit. 10-09-2010)

⁶⁶Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 22.03.2017 sp. zn. PL. ÚS 5/2017

prípade *Prasser vs. Rakúsko*⁶⁷ a Komisia uviedla, že tolerovaná koncentrácia škodlivých látok v potravinách pri trestnom čine falzifikácie potravín môže byť ustanovená správnym predpisom.⁶⁸

V súvislosti so zásadou retroaktivity miernejšieho trestného zákona, ktorá je pri extenzívnom výklade súčasťou zásady nulla poena sine lege dávame do pozornosti napríklad rozhodnutie ESLP vo veci *Scoppola vs. Taliansko*,⁶⁹ v ktorom Veľká komora Európskeho súdu pre ľudské práva konštatovala, že článok 7 Dohovoru v sebe implicitne obsahuje aj zásadu retroaktivity miernejšieho trestného zákona, teda povinnosť súdu použiť taký neskorší zákon, ktorého ustanovenia sú pre obžalovaného najpriaznivejšie. Následne jedenástimi hlasmi proti siedmim konštatoval, že sťažovateľovi uložený trest na doživotie bol prísnejším trestom, než aký stanovil zákon, ktorý medzi zákonmi účinnými v období od spáchania trestného činu do vynesenia právoplatného rozsudku bol pre neho najpriaznivejšie, teda trest odňatia slobody do 30 rokov, a došlo preto k porušeniu článku 7 Dohovoru. Jednomyseľne súd zistil, že tým, že sťažovateľ súhlasil s obmedzením svojich práv na obranu výmenou za neuloženie trestu na doživotie, ktoré mu však nakoniec bolo v rozpore s dohodou a pri obmedzení jeho procesných práv uložené, došlo k porušeniu jeho práva na spravodlivý proces chráneného článkom 6 Dohovoru.⁷⁰

V prípade *Jidic vs. Rumunko*⁷¹ bol sťažovateľ vodičom z povolania. Počas riadenia vozidla sa dostal do hádky s posádkou iného automobilu. Spolucestujúci sťažovateľa, ktorý vystúpil z vozidla, bol ľahko zranený potom, čo sťažovateľ nechtiac zaradil rýchlosť, kvôli čomu sa dalo vozidlo do pohybu. So sťažovateľom sa začalo trestné konanie, pretože sa zistilo, že v čase nehody bol pod vplyvom alkoholu. Vzhľadom k tomu, že v jeho priebehu nadobudol účinnosť nový trestný zákonník, vznikli pochybnosti o tom, aká právna úprava má byť použitá. Právne predpisy totiž stanovovali čiastočne odlišné pravidlá čo do trestania páchatel'ov. Vnútroštátne súdy nakoniec dospeli k záveru, že miernejšia bola pôvodná právna úprava, ktorá okrem iného umožňovala podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody so stanovenou skúšobnou dobou aj v typovo závažnejších prípadoch. Sťažovateľ bol opačného názoru, pretože nová úprava stanovila okrem trestu odňatia slobody aj možnosť uloženia samostatného peňažného

⁶⁷Správa Komisie zo 17.05.1986, Decisions et rapports č. 46

⁶⁸SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006 s. 525.

⁶⁹Scoppola vs. Taliansko, rozsudok ESLP zo 17.09.2009- sťažnosť 10249/03,.

⁷⁰http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/AA1183ABBB5177F3C12584BA003EC42D?openDocument&Highlight=0, (cit. 10-09-2020)

⁷¹Jidic vs. Rumunko, rozsudok ESLP z 18.02.2020- sťažnosť 45776/16,

trestu. Európsky súd jednomyseľne rozhodol, že pri ukladaní trestu nedošlo k porušeniu článku 7 Dohovoru, konkrétne povinnosti použiť tú z konkurujúcich úprav, ktorá je pre páchatel'a priaznivejšia, hoci nový zákon umožňoval okrem odňatia slobody uložiť aj iný trest, ktorý síce bol všeobecne priaznivejší, ale za konkrétnych podmienok sťažovateľovej veci, kvôli závažnosti konania a dĺžke uloženého trestu odňatia slobody, čo malo dopad aj na možnosť odloženia jeho výkonu, neprichádzalo uloženie iného trestu do úvahy. Pôvodný zákon bol naopak priaznivejší práve z hľadiska podmieneného odloženia výkonu trestu.

V prípade *Achour vs. Francúzsko*⁷² Európsky súd pre ľudské práva rozhodol šestnástimi hlasmi proti jednému, že odsúdenie sťažovateľ'a podľa novej právnej úpravy, ktorá novo umožnila zohľadniť pri výmere trestu trestný čin, ktorého sa dopustil pred desiatimi rokmi, a označiť ho tak za recidivistu, nepredstavovalo porušenie článku 7 Dohovoru.

V krajinách s právnou kultúrou common law sa za prameň práva na základe, ktorého možno uznať osobu za vinnú a uložiť jej trest nielen zákon ale napríklad aj precedens.

"Vo veci *C.R. vs. Spojené Kráľovstvo*⁷³ napriek existencii historického precedensu, ktorý konanie sťažovateľ'a vo formálnej rovine legalizoval, prvostupňový ako aj odvolací súd povedali, že tento precedens už nie je dobrým zákonom a tak povedali, že už sa nebude používať a sťažovateľ'a odsúdili. Napriek tomu, že uvedené konanie by sa mohlo zo strany orgánov Spojeného kráľovstva zdať svojvoľné, v konečnom dôsledku boli rozhodnutia vnútroštátnych orgánov ESLP vyhlásené za konformné s Európskym dohovorom.

V tomto prípade išlo o to, že súdy Spojeného kráľovstva odsúdili sťažovateľ'a za pokus znásilnenia vykonaný na jeho manželke. Sťažovateľ argumentoval tým, že v čase spáchania skutku sa ako všeobecné pravidlo uznávalo, že manžel nemôže znásilniť svoju ženu, až na isté výnimky, ktoré sa však na jeho prípad nestáhovali. Navyše v jeho prípade Odvolací súd a Snemovňa lordov uznali, že právo zmenili a nie iba objasnili. Z tohto dôvodu podľa sťažovateľ'a súdy prekročili hranicu rozumného výkladu existujúceho práva a rozšírili znaky skutkovej podstaty trestného činu, a to tak, že do tejto skutkovej podstaty zahrnuli skutočnosti nezakladajúce v čase spáchania trestnú zodpovednosť. Vláda Spojeného kráľovstva trvala na tom, že odsúdenie sťažovateľ'a za pokus trestného činu znásilnenia vlastnej manželky bolo v súlade s čl. 7 Európskeho dohovoru. V čase keď došlo k pokusu o znásilnenie, precedens

⁷²Achour vs. Francúzsko, Rozsudok ESLP z 29.03.2006- sťažnosť 67335/03,

⁷³Rozhodnutie ESLP z 22.11.1995, Annuaire č. 335-C,K tomuto prípadu pozri tiež FICO, R.: Retroaktivita trestného práva a Európsky dohovor o ľudských právach. Justičná revue, 1996 č. 3 s. 31-33.

(*Hale's proposition*), že manželkin súhlas na pohlavný styk bol neodvolateľný, už nebol dobrým zákonom. Podľa názoru vlády sa vytvorila súdna prax, ktorá neuznávala absolútnu imunitu manžela, ktorý mal pohlavný styk so svojou ženou bez jej súhlasu. Vláda ďalej tvrdila, že v tomto prípade manželka odvolala súhlas na pohlavný styk na základe vzájomnej dohody so sťažovateľom. Hoci rozhodnutia anglických súdov vychádzali najmä z premisy, že manželka bola oprávnená jednostranne stiahnuť súhlas na pohlavný styk, takéto odôvodnenie rozhodnutí bolo rozumným výkladom existujúceho práva vo svetle meniacich sa spoločenských okolností a iba objasňovalo existujúce znaky skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia. Komisia nezistila, že by došlo k zmene základných znakov skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia, keď odvolací súd a následne aj Snemovňa lordov prehodnotili aplikáciu uvedeného precedensu o manželovej imunite a keď vyhlásili, že tento precedens sa nebude ďalej aplikovať. Podstatu trestného činu znásilnenia určoval zákon o sexuálnych trestných činoch z roku 1976. Z rozhodovacej praxe súdov aj prieskumu tohto prípadu vyplynulo, že v roku 1989 už všeobecná imunita manžela pri znásilnení svojej manželky podliehala pomerne veľkému počtu výnimiek. Navyše v roku 1989 najvyšší súd v Škótsku dospel k záveru, že podobná manželská imunita manžela voči svojej manželke pri pohlavnom styku už neplatila a že jedinou otázkou bolo, či manželka súhlasila s pohlavným stykom. V tomto prípade sudca keď odmietol sťažovateľovo tvrdenie o existencii imunity, spochybnil rozsah, v rámci ktorého by táto imunita bola povolená v súlade s common law. Komisia bola toho názoru, že v čase spáchania skutku existovala podstatná pochybnosť platnosti precedensu poskytujúceho imunitu manželovi pri spáchaní trestného činu znásilnenia vlastnej manželky. Ako vyhlásil odvolací súd, v sťažovateľovom prípade sa súdy k precedensu správali neúprimne, pretože rozširovali počet výnimiek z tohto pravidla. Komisia došla k záveru, že daná sťažnosť sa týka oblasti, v ktorej právo prešlo progresívnym vývojom, keď súdy postupne začali považovať precedens imunity za neaplikovateľný v situáciách, kde bežné vzťahy vytvorené manželstvom už neexistovali. Komisia teda dospela k záveru, že čl. 7 Európskeho dohovoru zo strany štátu porušený nebol.⁷⁴

Zásada personalít trestu

"Ďalšou zásadou je zásada personality, ktorá má zabezpečiť čo najmenší vplyv trestu na okolie páchatel'a, predovšetkým na jeho rodinu. Pri uložení trestu dochádza k tomu, že sú ním nepriamo postihnuté napr. osoby, ktoré s páchatel'om žijú v spoločnej domácnosti. Ak si

⁷⁴SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006 s. 523-524.

zoberieme nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorý je uložený manželovi a otcovi maloletých detí, ktorý je zároveň v pozícii živila rodiny, je dôsledkom uloženia takého trestu skutočnosť, že dlhodobá neprítomnosť manžela a otca negatívne ovplyvňuje rodinu jednak narušením citových väzieb, ale prejavuje sa aj v sociálnej a ekonomickej oblasti. Preto je pri ukladaní trestu potrebné prihliadať aj na záujmy rodiny a blízkych osôb páchatel'a. Uvedené korešponduje aj s názorom *Krajského súdu v Košiciach* vyjadreného v rozsudku *8To/65/2015 zo dňa 07.09.2015*, v zmysle ktorého: „Krajský súd oproti názoru okresného súdu poukazuje na ustanovenie § 34 TZ - zásady ukladania trestov - a konkrétne na ods. 3, podľa ktorého trest má postihovať iba páchatel'a tak, aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu a jemu blízke osoby.“⁷⁵

Táto zásada nachádza svoje vyjadrenie v § 34 ods.3 Trestného zákona. Trest má postihovať iba páchatel'a, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na rodinu páchatel'a či jemu blízke osoby. V niektorých prípadoch sa nedá celkom vylúčiť, aby trest nepriamo spôsobil ujmu aj na právach iných osôb (napr. príbuzných, členov rodiny a pod.) Ujma však nemôže byť cieľom trestania, ale len prostriedkom na dosiahnutie účelu trestu.⁷⁶

"Z rozhodovacej praxe súdov vyplýva, že: „trest by mal zásadne postihovať len páchatel'a a vplyv na jeho okolie by mal byť v maximálnej možnej miere minimalizovaný. Aplikácia predmetnej zásady ukladania trestov má najväčší význam najmä pri treste domáceho väzenia, kde ujma na právach spojená s výkonom trestu sa nedotýka sociálnych a ekonomických väzieb odsúdeného, a teda neznamená ujmu pre príslušníkov jeho rodiny, príp. blízke osoby.“⁷⁷

"Inak povedané, ujma na právach sa nesmie citel'ne dotýkať sociálnych a ekonomických väzieb žalobcu (obvineného), teda jeho rodiny (napríklad aj manželky).“⁷⁸

Zásada nezlučiteľnosti určitých trestov

Táto zásada má za úlohu vylúčiť neopodstatnené kumulovanie trestov rovnakej alebo podobnej povahy u jedného páchatel'a. Bráni taktiež kumulácii určitého druhu trestu a jeho alternatívy. Nezlučiteľnosť určitých druhov trestov je vyjadrená v § 34 ods.7 Trestného zákona

⁷⁵SIHELNÍKOVÁ, E: Zásady ukladania sankcií z pohľadu judikatúry. In: Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2018. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: Právnická fakulta UK s. 440 a nasl.

⁷⁶IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 420

⁷⁷Rozsudok Okresného súdu Nitra zo dňa 11.04.2016 sp. zn. OT 96/2015

⁷⁸Pozri a porovnaj rozhodnutie Krajského súdu v Nitre zo dňa 28.03.2017 sp. zn. 19Sa 1/2016.

Popri sebe nemožno uložiť:

- trest odňatia slobody a trest domáceho väzenia
- trest odňatia slobody a povinnej práce⁷⁹
- peňažný trest a trest prepadnutia majetku
- trest prepadnutia veci a trest prepadnutia majetku
- trest zákazu pobytu a trest vyhostenia

Zásada ne bis in idem (nie dvakrát o tej istej veci)

Táto zásada je vyjadrená v § 38 ods.1 Trestného zákona. Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu nemožno prihliadnuť ako na poľahčujúcu okolnosť, priťažujúcu okolnosť, okolnosť, ktorá podmieňuje uloženie trestu pod zákonom ustanovenú dolnú hranicu trestnej sadzby alebo okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby. Platí zásada, že páchatel' môže byť za naplnenie určitého znaku skutkovej podstaty potrestaný iba raz.

Zo zmyslu ust. § 31 ods. 3 Trestného zákona (teraz § 38 ods.1) vyplýva, že na okolnosť, ktorá je zákonným znakom formy účasti podľa § 10 ods. 1 písm. b) Trestného zákona (teraz § 21 ods.1 písm. b)) nie je možné prihliadať ako na všeobecne priťažujúcu okolnosť uvedenú v § 34 písm. b), resp. h) Trestného zákona pri ukladaní trestu. Toto ustanovenie ale nebráni tomu, aby súd pri výmere trestu v rámci zákonnej trestnej sadzby prihliadol na intenzitu, akou bola forma účasti naplnená.⁸⁰

"Zmyslu ustanovenia § 31 ods.3 Trestného zákona (teraz § 38 ods.1 TZ pozn. autora) zodpovedá, že okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, nemožno hodnotiť znovu ako všeobecne priťažujúcu okolnosť ovplyvňujúcu výmeru trestu v rámci tejto vyššej trestnej sadzby. Toto ustanovenie však nebráni tomu, aby súd pri výmere trestu v rámci tejto vyššej trestnej sadzby prihliadol na intenzitu, s akou je v konkrétnom prípade naplnený zákonný znak podmieňujúci použitie vyššej trestnej sadzby."⁸¹

⁷⁹K nepripustnosti kumulácie trestu odňatia slobody a trestu povinnej práce pozri Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 14.09.2011 sp. zn. 3Tdo 37/2011

⁸⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 420-421. Porovnaj R 3/1999.

⁸¹V 15/1972

Zásada humánnosti trestu

"Trest (a osobitne trest odňatia slobody) ako sankcia predstavuje najcitlivejší a najtvrdší prostriedok štátneho donútenia. Z hodnotového systému právneho štátu je nutné vyvodiť, že „sloboda môže byť zachovaná jedine tak, že sa s ňou bude nakladať ako s najväčším princípom, ktorý nesmie byť obetovaný účelnosti a jednotlivým výhodám" (Hayek, F. A.: Právo, zákonodarstvo a slobody. 1. diel. Praha: Academia 1991, s. 56). Orientácia trestnoprávnej ochrany na ochranu osobnosti človeka, jeho dôstojnosti a jeho práv a slobôd vytvára dostatočný priestor na rozvoj ľudskej osobnosti a na fungovanie jedinca v spoločnosti. V tomto smere je potrebné vychádzať zo zásady, že „bez slobody jednotlivca neexistuje sloboda spoločnosti". S tým súvisí aj zásada uplatňovaná v trestnom práve a to zásada humanizmu, ktorá zahŕňa nielen ochranu páchatel'a, jeho resocializácie, či sociálnej integrácie, výkon trestu a ochranných opatrení, ale aj ochranu spoločnosti vrátane jej humanitných ideálov a hodnôt, ako aj ochranu potencionálnych obetí pred trestnými činmi. Konkrétnym prejavom zásady humanizmu je aj čl. 16 ods. 2 Ústavy a tiež zrušenie trestu smrti novelou trestného kódexu zákonom č. 175/1990 Zb."⁸²

Táto zásada nie je expressis verbis vyjadrená v Trestnom zákone. Vychádza však napr. z čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 7 ods.2 Listiny základných práv a slobôd a z čl. 3 Ústavy, pričom uvedený výpočet nie je vyčerpávajúci a požiadavky na humánnosť trestu sú obsiahnuté aj v niektorých ďalších medzinárodných dokumentoch. Zásada humánnosti trestu sa v našich podmienkach najviac prejavila v tom, že v roku 1990 bol zrušený trest smrti a nahradil ho trest odňatia slobody na doživotie. Rekodifikovaný Trestný zákon potom od 01.01.2006 zaviedol určité alternatívy nepodmienečného trestu odňatia slobody, ktoré sa majú ukladať, ak na nápravu páchatel'a nie je nevyhnutný trest odňatia slobody. Vo výkone trestu sa rešpektuje dôstojnosť osobnosti odsúdeného, odsúdený nesmie byť podrobený krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.⁸³

"Zo zásady humánnosti trestu (čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd), ako aj zo zásady humanizmu rezultuje zákaz neprimeranej sankcie, predovšetkým ku konkrétnym okolnostiam prípadu a pomerov u páchatel'a."⁸⁴

⁸²Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. US 106/2011

⁸³IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 421-422

⁸⁴Pozri rozhodnutie KS v Nitre zo dňa 28.03.2017 sp. zn.19Sa 1/2016

Zásada spravodlivosti trestu

Spravodlivosť chápeme ako filozofickú otázku. Rozumie sa ňou morálny princíp požadujúci rešpektovanie právnej normy, cnosť spočívajúca v rešpektovaní práv druhých. Spravodlivosť je jednou zo základných spoločenských hodnôt. Spravodlivosť trestu je pritom daná jeho účelom. Dôvodom trestania je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi. Aby bol trest spravodlivý, nesmie byť ani prísnejší, ani miernejší ako je nevyhnutné na ochranu spoločnosti pred trestnými činmi. Iba spravodlivý trest môže naplniť účel trestania. Spravodlivosť trestu závisí aj od spáchaného trestného činu. Spravodlivosť trestu sa vzťahuje aj na jednotlivé atribúty trestu. Za primárnu možno považovať spravodlivosť vo vzťahu k závažnosti konkrétneho spáchaného trestného činu. Spravodlivosť trestu je ďalej konkretizovaná súčasným vzťahom páchatel'a k trestnému činu, mierou jeho narušenia, možnosťou jeho resocializácie, jeho doterajším životom, zdravotným stavom, so zreteľom na blízke osoby a pod. Ak je poškodený trestným činom fyzickou osobou alebo právnickou osobou, spravodlivosť trestu treba konkretizovať aj so zreteľom na poškodeného. V tomto prípade je spravodlivý taký trest, ktorý umožňuje nahradiť škodu v plnom rozsahu. Spravodlivosť trestu by mala zohľadňovať aj záujmy spoločnosti. Tieto záujmy spočívajú predovšetkým v záujme na znovuobnovení narušeného spoločenského poriadku a tiež v záujme, aby obnovený spoločenský poriadok nebol ďalej narušovaný.⁸⁵

Spravodlivosť trestu je možné považovať aj za predpoklad prerastania represívneho pôsobenia trestu do pôsobenia výchovného. Neprimerane prísne (ale, samozrejme, i neprimerane mierne) tresty pôsobia škodlivo na páchatel'a i spoločnosť. U verejnosti môžu neprimerané tresty vyvolať súcit s páchatel'om, či ohroziť jej dôveru v spravodlivé rozhodovanie súdu, či jej dôveru v súdnu moc ako celok. U páchatel'a neprimerane prísne tresty vedú k zatrpknutosti, pretože takéto tresty páchatel' oprávnene nemôže považovať za spravodlivé. Páchatel' je súdom odsudzovaný za nespravodlivosť (bezprávie), ktorú trestným činom spáchal, a preto má právo očakávať spravodlivosť zo strany súdu.⁸⁶ Primeranosť trestu je zároveň nevyhnutým predpokladom dosiahnutia výchovných účinkov trestu, keďže nevyhnutným predpokladom prevýchovy páchatel'a je jeho akceptovanie trestu ako spravodlivého následku jeho protiprávneho konania, pričom v prípade nespravodlivého trestu k takejto akceptácii trestu zo strany páchatel'a pochopiteľne nemôže dôjsť.

⁸⁵IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 422

⁸⁶NOVOTNÝ, O.: O trestu väznenosti. Praha: Academia, 1969 s. 69

Zo zásady spravodlivosti trestu vyplýva, že táto je primárne prepojená so závažnosťou spáchaného trestného činu.⁸⁷

Zásada úmernosti sankcie k spáchanému trestnému činu

So spravodlivosťou trestu veľmi úzko súvisí aj jeho úmernosť. Platí zásada, že trest nesmie byť nikdy prísnejší ako to vyžaduje závažnosť spáchaného trestného činu. Úmernosť trestu má nepochybný význam aj pre dosiahnutie jeho účelu. Nemožno súhlasiť s názorom, že čím prísnejší je trest, tým účinnejšia je ochrana spoločnosti. Úmernosť trestu závažnosti činu je v Trestnom zákone vyjadrená aj prostredníctvom trestných sadzieb, teda rozpätia v rámci ktorého sa môže súd pri ukladaní trestu pohybovať. Úmernosť trestu, okrem iného určuje aj pohnútku páchatel'a, možnosti jeho nápravy a pod. Úmernosť sa vzťahuje na druh trestu a jeho výmeru.⁸⁸

Zahraničná i domáca literatúra zároveň zdôrazňujú požiadavku spravodlivosti trestu a humánnosti trestu- trest má byť úmerný škode, ktorú páchatel' spôsobil trestným činom, nemá však vinníkovi spôsobiť zbytočné útrapy.⁸⁹ Z uvedeného vyplýva, že požiadavku spravodlivosti a primeranosti trestu nie je možné zamieňať s jeho legalitou.⁹⁰- požiadavka spravodlivosti je totiž hlbšia než požiadavka zákonnosti.

"Rozpätie zákonom stanovenej trestnej sadzby umožňuje a zároveň ukladá súdu povinnosť individualizovať ukladaný trest. Súd je povinný vo výmere uloženého trestu zohľadniť všetky okolnosti uvedené v ustanovení § 34 ods. 4, 5 Tr. zák. Osobu páchatel'a je pritom potrebné hodnotiť vo všetkých súvislostiach a nemožno obísť ani možnosti jeho nápravy. Úsudok o možnosti nápravy páchatel'a si súd vytvára, či už na základe hodnotenia povahy a závažnosti spáchaného trestného činu pri náležitom zhodnotení osoby páchatel'a. Možnosť nápravy páchatel'a konkretizuje jeho osobu vo všetkých zásadných súvislostiach. Primárne ide o stanovenie prognózy budúceho vývoja správania sa páchatel'a na základe objasnenia jeho osobnostných vlastností a ich spojitosti so spáchaným trestným činom vrátane vplyvu sociálnej mikroštruktúry. Záver súdu o možnosti nápravy páchatel'a musí byť pritom vždy v súlade s ochranou, ktorú súd uloženým trestom poskytuje, záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatel'ov trestných činov a výchovným pôsobením na ostatných členov spoločnosti. Pri ukladaní trestov je nutné vychádzať zo spojenia a vzájomnej

⁸⁷Pozri rozhodnutie Krajského súdu v Nitre zo dňa 28.03.2017 sp. zn. 19Sa 1/2016

⁸⁸IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 422

⁸⁹von LISZT F.: Aufsätze und Vorträge I. Berlin: 1905 s.126.

⁹⁰KNAPP, V.: O spravedlnosti. In: Právník, 1966, s. 313.

vyváženosti dvoch princípov, a to princípu zákonnosti trestu a princípu individualizácie trestu."⁹¹

"V rámci požiadavky primeranosti trestu zohráva významnú úlohu sudcovská individualizácia trestu, ktorá prakticky umožňuje naplnenie tejto požiadavky v konkrétnych prípadoch. Individualizácia trestu je prostriedkom dosiahnutia primeranosti trestu. Druh a výmera trestu musia byť súdom v každom konkrétnom prípade stanovené tak, aby zodpovedali všetkým zvláštnostiam daného prípadu. Medzi skutočnosťami, na ktoré by v záujme individualizácie trestu mal súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadať, patria napríklad spôsob spáchania činu a jeho následok, miera zavinenia, pohnútka, pritŕžujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti, osoba páchatel'a, pomery páchatel'a (majetkové, osobné, rodinné pomery, zdravotný stav páchatel'a a jeho rodiny), či možnosť jeho nápravy. Tak ako pri rozhodovaní o vine, aj pri rozhodovaní o treste sa vnútorné presvedčenie súdu vytvára na základe logického úsudku, na zodpovednom a starostlivom zhodnotení každej z okolností prípadu individuálne aj v ich vzájomných súvislostiach a v súhrne. Požiadavka primeranosti trestu a jeho individualizácia tak núti súd prihliadať na okolnosti konkrétneho prípadu, na jeho zvláštnosti a teda bráni mechanickému postupu súdu pri rozhodovaní o treste."⁹²

Zásadou individualizácie, spolu s požiadavkou na primeranosť trestu, sa zaoberal aj Ústavný súd: "Požiadavka primeranosti trestu a jeho individualizácie tak núti súd prihliadať na okolnosti konkrétneho prípadu, na jeho zvláštnosti, a teda bráni mechanickému postupu súdu pri rozhodovaní o treste. V rámci požiadavky primeranosti trestu zohráva významnú úlohu sudcovská individualizácia trestu, ktorá fakticky umožňuje naplnenie tejto požiadavky v konkrétnych prípadoch. Individualizácia trestu je prostriedkom dosiahnutia primeranosti trestu. Druh a výmera trestu musia byť súdom v každom konkrétnom prípade stanovené tak, aby zodpovedali všetkým zvláštnostiam daného prípadu. Medzi skutočnosťami, na ktoré by v záujme individualizácie trestu mal súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadať, patria napr. spôsob spáchania činu a jeho následok, miera zavinenia, pohnútka, pritŕžujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti, osoba páchatel'a, pomery páchatel'a (majetkové, osobné, rodinné pomery, zdravotný stav páchatel'a a jeho rodiny), či možnosť jeho nápravy. Tak ako pri rozhodovaní o vine i pri rozhodovaní o treste sa vnútorné presvedčenie súdu vytvára na základe logického úsudku, na zodpovednom a starostlivom zhodnotení každej z jednotlivých okolností prípadu individuálne i v ich vzájomných súvislostiach a v súhrne. Len dôsledné a

⁹¹Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 01.10.2019 sp. zn. 4To 6/2018

⁹²Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 13.05.2014 sp.zn. 4To 7/2013

dôkladné poznanie veci a všetkých okolností prípadu umožňuje, aby súd v zmysle zásad voľného uváženia, objektívnosti a diferencovanosti rozhodol o spravodlivej výmere konkrétneho trestu. Pri hodnotení jednotlivých okolností prípadu individuálne i v ich vzájomnej súvislosti sa uplatňujú predovšetkým analytické a syntetické metódy poznávania, indukcia i dedukcia, ako aj metódy formálnej i dialektickej logiky, ale aj ďalšie bežné metódy poznávania, aby ich výsledkom mohlo byť spravodlivé, jasné, zrozumiteľné a presvedčivé rozhodnutie."⁹³

Podľa § 34 ods. 5 Trestného zákona pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne u spolupáchateľov aj na to, akou mierou konanie každého z nich prispelo k spáchaniu trestného činu, u organizátora, objednávateľa, návodcu a pomocníka aj na význam a povahu ich účasti na spáchanom trestnom čine, pri príprave na zločin a pri pokuse trestného činu aj na to, do akej miery sa konanie páchatel'a priblížilo k dokonaniu trestného činu, ako aj na okolnosti a na dôvody, pre ktoré k dokonaniu trestného činu nedošlo.

"Pri účastníctve sa bude súd zaoberať významom a povahou takejto účasti, teda napr. na to, ako konkrétne prebehol napr. návod na spáchanie trestného činu, teda aký význam má konanie návodcu, napr. či páchatel' pristúpil k spáchaniu trestného činu po dlhšom prehováraní alebo páchatel' súhlasil prakticky okamžite. Ďalším hodnoteným kritériom je aj vývinové štádium trestného činu. V prípade nedokonaných trestných činov (štádia prípravy a pokusu) sa bude prihliadať na to, prečo nedošlo k ich dokonaniu. Teda, či išlo o slobodné rozhodnutie páchatel'a, avšak trestnosť nezanikla z dôvodu, že páchatel' úplne neodstránil následok hroziaci záujmu chránenému Trestným zákonom alebo k dokonaniu trestného činu nedošlo v dôsledku iných okolností mimo vôle páchatel'a."⁹⁴

"S uvedenou zásadou úzko súvisí požiadavka primeranosti trestu z hľadiska jeho druhu a výmery, pretože trest (obdobne potom aj sankcia - pokuta) nemá spôsobovať páchatel'ovi vyššiu ujmu, než je potrebné na dosiahnutie účelu, na ktorý bola uložená."⁹⁵

Krajský súd v Žiline sa vo svojom rozsudku zo dňa 07.10.2014 sp. zn. 1To/68/2014 v súvislosti so zásadou individualizácie zaoberal aj hodnotením osoby páchatel'a s ohľadom na možnosť jeho nápravy: "Ďalším ustanovením, ktoré musí súd aplikovať pri úvahách týkajúcich sa ukladania trestu, je § 34 ods.4 TZ, podľa ktorého pri určovaní druhu trestu a

⁹³Nález Ústavného súdu SR zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL.US 106/2011

⁹⁴SIHELNÍKOVÁ, E: Zásady ukladania sankcií z pohľadu judikatúry. In: Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2018. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: Právnická fakulta UK s. 440 a nasl.

⁹⁵Pozri rozhodnutie Krajského súdu v Nitre zo dňa 28.03.2017 sp. zn. 19Sa 1/2016.

jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, prit'azujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy. Osobu páchatel'a treba hodnotiť vo všetkých súvislostiach. V rámci hodnotenia osoby páchatel'a nemožno obísť ani možnosti jeho nápravy. Úsudok o možnosti nápravy páchatel'a si súd vytvára z veľkej časti už na základe hodnotenia povahy a závažnosti spáchaného trestného činu (t.j. či ide o prečin, zločin, obzvlášť závažný zločin) pri náležitom zhodnotení osoby páchatel'a. Možnosť nápravy páchatel'a konkretizuje jeho osobu vo všetkých zásadných súvislostiach. Primárne ide o stanovenie prognózy budúceho vývoja správania sa páchatel'a na základe objasnenia jeho osobnostných vlastností a ich spojitostí so spáchaným trestným činom, vrátane vplyvu sociálnej mikroštruktúry. Z hľadiska posúdenia možnosti nápravy páchatel'a má veľký význam celkový spôsob jeho života a jeho správanie pred spáchaním trestného činu a jeho postoj k spáchanému trestnému činu (Rt 23/1967). Záver súdu o možnosti nápravy páchatel'a musí byť vždy v plnom súlade s ochranou, ktorú súd uloženým trestom poskytuje záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatel'ov trestných činov a výchovným pôsobením na ostatných členov spoločnosti." ⁹⁶

1.5. Poľahčujúce a prit'azujúce okolnosti

"Po uskutočnenej rekodifikácii Trestného zákona došlo s účinnosťou od 01.01.2006 k významnej kvalitatívnej a kvantitatívnej zmene pri posudzovaní poľahčujúcich a prit'azujúcich okolností v tom, že zistený pomer poľahčujúcich a prit'azujúcich okolností má zo zákona priamy vplyv na zvýšenie dolnej hranice trestnej sadzby, resp. zníženie hornej hranice trestnej sadzby tak, ako to vyplýva z ustanovenia § 38 Tr. zák. Najvýznamnejšia zmena spočíva v tom, že v ustanoveniach §§ 36 a 37 Tr. zák. sú poľahčujúce a prit'azujúce okolnosti uvedené taxatívne. Je tomu tak preto, aby pri rozhodovaní o zvyšovaní, resp. znižovaní trestných sadzieb podľa § 38 Tr. zák. bola z hľadiska pomeru týchto okolností jednotná súdna prax. Súčasne to ale znamená povinnosť súdu priznať poľahčujúcu okolnosť alebo prihliadnuť na prit'azujúcu okolnosť, ak sú splnené v zákone uvedené podmienky. (Výnimkou je len ustanovenie § 37 písm. m) Tr. zák. veta za bodkočiarkou). Vo vzťahu k prit'azujúcim a poľahčujúcim okolnostiam platí zásada v pochybnostiach v prospech obvineného. To znamená, že v prípade pochybností ohľadne prit'azujúcej okolnosti súd na

⁹⁶Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 07.10.2014 sp. zn. ITo 68/2014

túto neprihliadne. V prípade pochybností ohľadne poľahčujúcej okolnosti, súd túto obžalovanému prizná."⁹⁷

Súd je vo všeobecnosti povinný na poľahčujúce a priťažujúce okolnosti prihliadnuť, s výnimkou prípadu, ak sú zároveň zákonným znakom trestného činu, či už v základnej alebo kvalifikovanej skutkovej podstate. Vtedy na ne v zmysle zásady *ne bis in idem* (viď vyššie) neprihliada.

Vzájomný pomer poľahčujúcich a priťažujúcich okolností má v zmysle § 38 ods.3 Trestného zákona nasledujúce dôsledky:

- ak prevažuje pomer poľahčujúcich okolností, horná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby sa znižuje o jednu tretinu.
- ak prevažuje pomer priťažujúcich okolností, dolná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby sa zvyšuje o jednu tretinu.

"Podľa § 38 ods. 1 Tr. zák. na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na poľahčujúcu okolnosť, priťažujúcu okolnosť, okolnosť, ktorá podmieňuje uloženie trestu pod zákonom ustanovenú dolnú hranicu trestnej sadzby alebo okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby. Uvedené ustanovenie upravuje konkurenciu okolností, ktoré môžu byť súčasne zákonnými znakmi základnej skutkovej podstaty i kvalifikovanej skutkovej podstaty. Pri takejto konkurencii platí zásada, podľa ktorej má prednosť použitie určitej okolnosti len ako kvalifikačného znaku základnej skutkovej podstaty pred jej iným použitím. Z uvedeného vyplýva, že určitú okolnosť, ako prísnejší kvalifikačný znak možno použiť iba vtedy, ak nie je obsiahnutá v základnej skutkovej podstate".⁹⁸ Toto ustanovenie zabraňuje dvojitému pričítaniu tej istej skutočnosti, či už v prospech alebo neprospech páchatel'a. Rovnako okolnosťou, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby nemôže byť všeobecne priťažujúca okolnosť.⁹⁹

"Pod pojmom silné rozrušenie v zmysle § 33 písm. a) TZ (teraz § 36 písm. a) TZ pozn. autora) treba rozumieť silné citové rozrušenie páchatel'a. Povahu citového rozrušenia (strach, hnev, radosť a pod.) nemá pritom na priznanie tejto poľahčujúcej okolnosti vplyv. Túto

⁹⁷Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 28.03.2017 sp. zn. 23To 12/2017

⁹⁸Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 24.11.2011 sp. zn. 5Tdo 49/2011

⁹⁹K posudzovaniu niektorých poľahčujúcich a priťažujúcich okolností pozri V 19/1971-I, 22/1975, 22/1980.

poľahčujúcu okolnosť nemožno priznať len vtedy, keď si páchatel' stav silného rozrušenia zaviniť sám pozitím alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku."¹⁰⁰

"Poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. l)(priznanie sa k spáchaniu trestného činu a úprimné oľutovanie trestného činu)Trestného zákona predpokladá okrem priznania sa páchatel'a aj úprimné oľutovanie trestného činu. Či k takému oľutovaniu došlo, je potrebné posúdiť podľa konkrétnych okolností prípadu, vrátane procesných prejavov páchatel'a (procesne ako obžalovaného) po prijatí vyhlásenia o uznaní viny podľa § 257 ods. 1 písm. b), c) Trestného poriadku (najmä pri využití práva záverečnej reči a posledného slova)."¹⁰¹

"Ak páchatel' svoj čin neoľutoval, nie je možné uložiť mu trest odňatia slobody na samej dolnej hranici trestnej sadzby stanovenej za spáchaný trestný čin."¹⁰²

"Poľahčujúca okolnosť v podobe napomáhania pri objasňovaní trestnej činnosti vyžaduje, aby páchatel' pomáhal tým orgánom, ktoré sú na to určené, teda orgánom činným v trestnom konaní (v rámci prípravného konania) a súdu, to však neznamená, že páchatel' takto musí bezpodmienečne napomáhať všetkým týmto orgánom, ktoré sú príslušné na vykonávanie jednotlivých štádií trestného stíhania." ¹⁰³

"Poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. n)(napomáhanie pri objasňovaní trestnej činnosti príslušným orgánom)Tr. zák. je založená na aktívnej spolupráci páchatel'a pri objasňovaní trestnej činnosti a vyžaduje, aby páchatel' uviedol dôkazy, ktoré slúžia na objasnenie skutkových okolností daného trestného činu a jej hodnotenie je závislé od toho, do akej miery páchatel' svojim prístupom participuje na objasnení trestného činu. Súd po podaní obžaloby rozhoduje spor medzi obžalobou a obhajobou podľa pravidiel kontradiktórneho procesu – objasňovanie (v zmysle zistenia skutkového stavu veci) je doménou orgánov činných v trestnom konaní podľa § 2 ods. 10 Trestného poriadku. Preto samotné priznanie obžalovaného nemôže byť poľahčujúcou okolnosťou podľa § 36 písm. n) Trestného zákona."¹⁰⁴

"Aby bolo možné zohľadniť v prospech páchatel'a (procesne ako obvineného) aj poľahčujúcu okolnosť podľa § 36 písm. n)Tr. zák., musí k samotnému priznaniu sa pristúpiť uvedenie údajov, ktoré umožňujú vytvoriť si komplexnejší obraz o okolnostiach činu, o účasti ďalších

¹⁰⁰R 61/1971

¹⁰¹R 44/2017

¹⁰²Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 14.02.2018 sp. zn. 4 Tdo 1608/2017

¹⁰³Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.10.2016 sp. zn. 4Tdo 63/2016

¹⁰⁴Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 23.08.2017 sp. zn. 6Tdo 41/2017

osôb na jeho spáchaní, poprípade aktívna účasť obvineného na iných dôkazných úkonoch, než je jeho výsluch (rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, previerka výpovede na mieste činu). Taká súčinnosť musí byť poskytnutá orgánom prípravného konania, nakoľko už tie musia objasniť čin (a to aj procesným dokazovaním, vedeným v zmysle § 2 ods. 10 Trestného poriadku, nie len „operatívne“) do tej miery, aby mohla byť podaná obžaloba alebo návrh na schválenie dohody o vine a treste. Zdvojené (ďalšie) použitie určitej (faktickej) okolnosti ako (právne) poľahčujúcej (alebo priťažujúcej) okolnosti je teda podmienené určitým obsahovo - novým prvkom, ktorý presahuje podstatu prvého z oboch posúdení (alebo musí ísť o dve rôzne faktické okolnosti). Poľahčujúcu okolnosť podľa § 36 písm. n) Tr. zák. nie je možné priznať automaticky spolu s poľahčujúcou okolnosťou podľa § 36 písm. l) Tr. zák. len na základe samotného priznania sa obvineného. Na zohľadnenie poľahčujúcej okolnosti podľa § 36 písm. n) Tr. zák. je tak potrebná určitá aktívna účasť a napomáhanie obvineného orgánom činným v trestnom konaní a súdu pri objasňovaní trestnej činnosti."¹⁰⁵

Obdobne sa k uvedenej problematike postavila rozhodovacia prax Krajského súdu v Trenčíne: "Poľahčujúca okolnosť v podobe napomáhania pri objasňovaní trestnej činnosti príslušným orgánom- § 36 písm. n/ Tr. zák. patrí medzi dôležité poľahčujúce okolnosti, umožňujúce dokonca uskutočniť odklon v trestnom konaní. V konaní pred súdom je takýmto najvýznamnejším napomáhaním vyhlásenie obžalovaného podľa § 257 ods. 1 písm. b), c) Tr. por. (uznanie viny zo spáchania skutku uvedeného v obžalobe). Na základe takéhoto vyhlásenia, súdu spravidla odpadá povinnosť vykonať kontradiktórne hlavné pojednávanie aj vo vzťahu k výroku o vine (rýchlosť, hospodárnosť konania). Ak teda obžalovaný urobil vyhlásenie o vine a súd prvého stupňa vyhlásenie prijal, bolo povinnosťou súdu prvého stupňa priznať obžalovanému aj túto poľahčujúcu okolnosť. Túto poľahčujúcu okolnosť pritom nemožno zamieňať s poľahčujúcou okolnosťou podľa § 36 písm. l) Tr. zák. (priznanie a úprimné oľutovanie), splnenie ktorej ešte automaticky neznamena aj napomáhanie príslušným orgánom. Z vyššie uvedeného je zrejmé, že samotné priznanie a oľutovanie skutku v prípravnom konaní, či v konaní pred súdom ešte nie je splnenie podmienok na priznanie poľahčujúcej okolnosti uvedenej v ustanovení § 36 písm. n) Tr. zák." ¹⁰⁶

Naproti tomu opačný právny názor na danú problematiku, možno nájsť v rozhodovacej činnosti Krajského súdu v Trnave.

¹⁰⁵Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 15.01.2018 sp. zn. 2Tdo 77/2017

¹⁰⁶Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 28.03.2017 sp. zn. 23To 12/2017

"Pokiaľ však páchatel' na hlavnom pojednávaní dá vyhlásenie o vine a súde prvého stupňa odpadne dokazovanie ohľadne viny, podľa názoru odvolacieho súdu je mu potrebné jednoznačne priznať aj poľahčujúcu okolnosť podľa § 36 písm. n) Tr. zák., teda že napomáhal pri objasňovaní trestnej činnosti príslušným orgánom, v tomto prípade súdu."¹⁰⁷

Nemožno však tvrdiť, že by išlo o ustálenú rozhodovaciu prax celého Krajského súdu v Trnave a i v rámci rozhodovacej činnosti tohto súdu možno nájsť rozhodnutia,¹⁰⁸ ktoré sa jednoznačne prikláňajú k väčšinovému právnomu názoru na danú problematiku.

Možno uzavrieť, že právne názory vyslovené na daný problém Najvyšším súdom a Krajským súdom v Trenčíne sú jasne v prevahe, oproti právnomu názoru vyslovenému Krajským súdom v Trnave v rozhodnutí 23To/100/2015. S uvedenými väčšinovými názormi sa nám určite ľahšie stotožňuje, nakoľko prijatím právneho názoru Krajského súdu v Trnave vyslovenom v rozhodnutí 23To/100/2015 by obžalovaný prakticky získal dve poľahčujúce okolnosti jediným krokom a to priznaním viny, čo sa nám zdá neprimerané, nakoľko o účinkoch priznania na celú sústavu trestno-procesných orgánov v tomto štádiu konania, možno minimálne polemizovať. Navyše o úprimnosti priznania obžalovaného v tomto štádiu konania možno mať odôvodnené pochybnosti, nakoľko obžalovaný mohol svoju vinu priznať a skutok oľutovať už v prípravnom konaní. Podľa nášho názoru možno vo všeobecnosti uviesť, že čím neskôr je v rámci trestného konania urobené vyhlásenie o vine, osobou proti ktorej sa trestné konanie vedie, tým je toto priznanie menej úprimné a je motivované iba snahou vyhnúť sa trestu resp. skôr čo najviac zmierniť sankciu za spáchaný trestný čin.

Zjednotenie v otázke možnosti/nemožnosti priznania poľahčujúcich okolností podľa § 36 písm. n) a písm. l) Tr. zákona v prípade prijatia vyhlásenia obžalovaného o uznaní viny podľa § 257 ods.1 písm. b) alebo písm. c) Tr. poriadku prišlo so stanoviskom trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR sp. zn. Tpj 55/2016 zo dňa 27.06.2017 uverejnenej pod R 44/2017.

"Súd po podaní obžaloby rozhoduje spor medzi obžalobou a obhajobou podľa pravidiel kontradiktórneho procesu – objasňovanie (v zmysle zistenia skutkového stavu veci) je doménou orgánov činných v trestnom konaní podľa § 2 ods. 10 Trestného poriadku. Preto samotné priznanie obžalovaného nemôže byť poľahčujúcou okolnosťou podľa § 36 písm. n) Trestného zákona.

¹⁰⁷Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 09.11.2015 sp. zn. 23To 100/2015

¹⁰⁸Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 13.07.2017 sp. zn. 3To 3/2017

Polahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. l) Trestného zákona predpokladá okrem priznania sa páchatel'a aj úprimné oľutovanie trestného činu. Či k takému oľutovaniu došlo, je potrebné posúdiť podľa konkrétnych okolností prípadu, vrátane procesných prejavov páchatel'a (procesne ako obžalovaného) po prijatí vyhlásenia o uznaní viny podľa § 257 ods. 1 písm. b), c) Trestného poriadku (najmä pri využití práva záverečnej reči a posledného slova). Analógia je pri aplikácii Trestného zákona neprípustná v zmysle rozširovania podmienok trestnosti činu nad rámec zákona. V iných smeroch je prípustná, ak v prospech páchatel'a odstraňuje medzeru v zákone a zodpovedá zmyslu a významu riešenej otázky vo vzťahu k analogicky použitému ustanoveniu.

Ak možno páchatel'ovi trestného činu pri uzavretí a schválení dohody o vine a treste mimoriadne znížiť trest podľa § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4 Trestného zákona, teda v situácii vopred dohodnutého trestu, možno (teda nie obligatórne) naposledy označené ustanovenie per analogiam a pri použití argumentu a *minori ad maior* (od menšieho k väčšiemu) použiť aj v prípade uznania viny podľa § 257 ods. 1 písm. b), c) Trestného poriadku (po prijatí takého vyhlásenia súdom), keďže páchatel' (procesne ako obžalovaný) neodvolateľne prijal všetky právne účinky uznania viny (dokonca) bez toho, aby bolo akýmkoľvek spôsobom predznamenané rozhodnutie súdu o druhu a výške uloženého trestu."¹⁰⁹

"Predchádzajúce odsúdenie samo osebe nebráni priznať polahčujúcu okolnosť podľa § 36 písm. j) TZ, no záleží na charaktere spáchaného trestného činu a na tom, ako sa páchatel' správal po odsúdení, či preukázal svoju nápravu, bez ohľadu na to, či takéto odsúdenie bolo formálne zahladené (Stiffel, H., Samaš, O., Toman, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 89). Pojem „riadny život“ nemožno stotožňovať so súdnou beztretnosťou ani bezúhonnosťou (Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Edice velké komentáře. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 470). Výklad tohto pojmu závisí len od individuálneho posúdenia všetkých relevantných okolností v prípade konkrétneho páchatel'a."¹¹⁰

"Fikcia neodsúdenia na existenciu polahčujúcich a priťažujúcich okolností môže mať taký vplyv, že sa páchatel'ovi prípadne neprizná polahčujúca okolnosť uvedená v § 36 písmeno j) Trestného zákona, t.j. že pred spáchaním trestného činu viedol riadny život. Aj keď na obžalovaného sa hľadá ako na osobu netrestanú a aj keď mu bola priznaná polahčujúca

¹⁰⁹Stanovisko trestnoprávneho kolégia NS SR zo dňa 27.06.2017 sp. zn. Tpj 55/2016 publikované pod R 44/2017

¹¹⁰Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 04.08.2011 sp. zn. 6To 6/2011

okolnosť uvedená v § 36 písmeno l) Trestného zákona, súd by mal pri určovaní výmery trestu prihliadať na spôsob spáchania trestného činu." ¹¹¹

Postupom, ktorý načrtol Krajský súd v Nitre v rozhodnutí 4To 114/2014 by sa podľa nášho názoru nechala rozhodujúcemu súdu prílišná voľnosť, pokiaľ ide o úvahu nad priznaním poľahčujúcej okolnosti podľa § 36 písm. j) TZ, ktorá by za určitých okolností mohla hraničiť až s arbitrárnosťou. Uvedený postup by takmer určite spôsobil významné rozdiely pri riešení tejto otázky a tým aj ukládanie odlišných trestov, ktoré by však bolo odôvodnené len vyslovene subjektívnym názorom súdu rozhodujúceho v tej ktorej veci. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že obhajovaný názor je príliš formalistický, avšak zastávame názor, že práve v oblasti trestného práva, ktorého normy zasahujú do práv a slobôd občanov zrejme najviac zo všetkých noriem v rámci právneho poriadku, je uvedený formalistický prístup na mieste.

"Príťažujúca okolnosť v podobe predchádzajúceho odsúdenia za trestný čin podľa § 37 písm. m) Trestného zákona neprichádza do úvahy pri prečine marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) Trestného zákona, ak obžalovaný sa predmetného prečinu dopúšťa tým, že vykonáva činnosť, na ktorú sa vzťahuje práve predchádzajúce odsúdenie o zákaze činnosti. V takomto prípade treba vychádzať z ustanovenia § 38 ods. 1 Trestného zákona, podľa ktorého na okolnosť, ktorá je znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na príťažujúcu okolnosť." ¹¹²

Na príťažujúcu okolnosť "bol už za trestný čin odsúdený" možno prihliadať len vtedy, ak ide o odsúdenie tuzemským súdom. ¹¹³ Výnimkou z tohto pravidla je odsúdenie súdom niektorého členského štátu Európskej únie.

"Z odsúdenia, o ktorom platí fikcia, že sa na páchatel'a hľadí, ako by nebol odsúdený, nemožno vyvodzovať voči páchatel'ovi nijaké dôsledky a pri výmere trestu ho nemožno hodnotiť ako príťažujúce páchatel'ovi. Táto fikcia však nebráni, aby súd pri hodnotení osoby páchatel'a prihliadol na skutočnosť, že páchatel' už v minulosti spáchal trestný čin a z tejto skutočnosti vyvodil príslušné závery z hľadiska sklonu páchatel'a k trestnej činnosti, jeho vzťahu k spoločenským hodnotám chráneným Trestným zákonom, možnosti jeho nápravy a

¹¹¹Rozsudok Krajského súdu v Nitre zo dňa 11.12.2014 sp. zn. 4To 114/2014

¹¹²R 21/2009

¹¹³Porovnajte R 14/1975

pod. Závažnosť takejto skutočnosti je však zásadne menšia ako závažnosť skutočnosti, že páchatel' už bol odsúdený."¹¹⁴

Súdna prax súdov v otázke použitia ustanovenia § 37 písm. h) Tr. zák. sa riadi Stanoviskom trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 14. júna 2010, č. 1/2011 (sp. zn. Tpj 104/2009) k rozdielnemu výkladu § 37 písm. h) Tr. zák. v otázke „viac“ trestných činov, na ktorý poukázal obvinený v dovolaní. "Podľa Stanoviska „pojmy „viac“, v slovnom spojení "viac trestných činov" v § 37 písm. h) Tr. zák. a "dva a viac" v slovnom spojení "dva a viac trestných činov" v § 41 ods. 1 Tr. zák., sú synonymom a ustanovenie § 37 písm. h) Tr. zák. je v tomto rozsahu potrebné vykladať tak, že Trestný zákon považuje za priťažujúcu okolnosť spáchanie viac ako jedného trestného činu. Spáchanie zbiehajúceho sa trestného činu sa však v súlade so zásadou „ne bis in idem“, vyjadrenou v § 38 ods. 1 Tr. zák., nepoužije ako priťažujúca okolnosť podľa § 37 písm. h) Tr. zák., ak by išlo zároveň o okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, pričom môže ísť aj o okolnosť podľa ustanovenia všeobecnej časti Trestného zákona (§ 41 ods. 2 Tr. zák.).“ Povedané inak, aplikácia i týchto dvoch ustanovení súčasne, nie je prípustná, lebo by dochádzalo k porušovaniu zásady ne bis in idem – nie dvakrát za to isté."¹¹⁵

"Spáchanie druhého (a viac) trestného činu, ako priťažujúcej okolnosti podľa § 37 písm. h) Tr. zák. sa nepoužije, ak je potrebné z dôvodu viacčinného súbehu trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom, aplikovať asperačnú zásadu v zmysle § 41 ods. 2 Tr. zák. Spáchanie druhého trestného činu popri zločine, je totiž okolnosťou podmieňujúcou použitie prísnejšej trestnej sadzby podľa citovaného ustanovenia. Platí teda, že okolnosť podmieňujúca použitie prísnejšej trestnej sadzby môže byť takto použitá nielen podľa úpravy obsiahnutej v ustanovení osobitnej časti Trestného zákona (v jeho príslušnom vyššom odseku), ale aj v ustanovení všeobecnej časti Trestného zákona (§ 41 ods. 2, resp. § 42 ods. 1 Tr. zák.). Ak je potom takto použitá, jej duplicitnému použitiu ako priťažujúcej okolnosti podľa § 37 písm. h) Tr. zák. bráni zásada „ne bis in idem“ vyjadrená v § 38 ods. 1 Tr. zák."¹¹⁶

"Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, zo 14. mája 2014, sp. zn. 6 Tdo 56/2013 uverejnené v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a súdov Slovenskej republiky

¹¹⁴R 10/1974

¹¹⁵R 1/2011

¹¹⁶Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 03.12.2014 sp. zn. 1To 122/2014

2/2015,¹¹⁷ otázka zisťovania resp. zhodnotenia (ne)existencie poľahčujúcich a priťažujúcich okolností je otázkou skutkovou, ktorá je vylúčená z preskúmania dovolacieho súdu v prípade, že tento koná na podklade dovolania obvineného. Ak ale súd v napadnutom rozhodnutí konštatuje danosť niektorej takejto okolnosti, či už poľahčujúcej alebo priťažujúcej, no v rozpore s tým ju nezoberie do úvahy pri ukladaní trestu – pri úprave trestnej sadzby tak, ako to ustanovuje § 38 ods. 2 až 4 Tr. zákona, ide o skutočnosť, ktorá za splnenia podmienky uvedenej v § 371 ods. 5 Tr. por. môže znamenať naplnenie dovolacieho dôvodu uvedeného v § 371 ods. 1 písm. i) Tr. por. (nesprávne použitie iného hmotnoprávneho ustanovenia)."¹¹⁸

1.6.Ukladanie trestu pri súbehu trestných činov

Súbeh je jedna z foriem mnohosti trestnej činnosti.¹¹⁹

Pri ukladaní trestu za súbeh trestných činov sa uplatňujú tri špecifické zásady:

- **zásada kumulačná (ščitacia)** vychádza z pravidla, koľko trestných činov toľko trestov (*quot delicta, tot poenale*). Pri používaní tejto zásady dochádza k sčítaniu trestných sadzieb (najmä trestu odňatia slobody) za jednotlivé trestné činy. Pri aplikácii tejto zásady možno v niektorých prípadoch dospieť až k astronomickým trestom v rádoch desiatok či stoviek rokov. Okrem takejto podoby tejto zásady, sa táto môže vyskytovať aj v určitej modifikovanej podobe s určitými obmedzeniami, najmä pokiaľ ide o maximálnu výšku trestnej sadzby.¹²⁰

-**zásada absorpčná (pohlčovacia)**, ktorej obsahom je pravidlo, že vyšší trest pohlcuje trest nižší (*poena maior absorbet minorem*). Je opakom kumulačnej zásady a jej uplatňovanie je východiskom pri privilegovanom trestaní súbehu. Vyskytuje sa v troch formách, t. j. ako absorpcia trestných činov, absorpcia trestných sadzieb, absorpcia trestov. Páchateľ sa potrestá a trest sa mu uloží iba za trestný čin najprísnejšie trestný.¹²¹ Použitie tejto zásady sa v odbornej literatúre odôvodňuje hlavne tým, že páchateľ spáchal ďalší trestný čin bez toho, aby bol varovaný odsudzujúcim rozsudkom týkajúcim sa skoršieho trestného činu zo zbiehajúcich sa trestných činov.¹²²

¹¹⁷R 18/2015

¹¹⁸Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 06.12.2018 sp. zn. IV.ÚS 662/2018

¹¹⁹MENCEROVÁ, I.: Mnohosť trestnej činnosti. Bratislava: C.H.Beck, 2013 s. 8 a nasl.

¹²⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 439

¹²¹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 440.

¹²²Pozri Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. US 106/2011

-**zásada asperačná (zostrovacia)** znamená, že trest vymeraný v rámci trestnej sadzby, ktorá je ustanovená za trestný čin najprísnejšie trestný sa určitým spôsobom zostrí (*poena maior cum exasperatione*) a trest môže byť uložený aj nad hornú hranicu činu najprísnejšie trestného. Zásada asperačná je najmladšou zo zásad trestania súbehu a spočíva v tom, že trest sa vymeria v rámci trestnej sadzby stanovenej za čin najprísnejšie trestný z tých, ktoré sa zbiehajú; je ho však možné najrôznejším spôsobom zostriť.¹²³

"Z historického hľadiska možno k tejto zásade uviesť, že Trestný zákon č. 140/1961 Zb. účinný od 1. januára 1962 vo vzťahu k trestaniu súbehu nerátal s využitím asperačnej zásady v súvislosti s hornou hranicou trestnej sadzby úhrnného trestu, len stanovil, že ak súd odsudzuje páchateľa za dva alebo viac trestných činov, uloží mu úhrnný trest podľa toho zákonného ustanovenia, ktoré sa vzťahuje na trestný čin z nich najprísnejšie trestný. Prvky asperačnej zásady boli využité len v rámci právnej úpravy ukladania trestu odňatia slobody obzvlášť nebezpečnému recidivistovi. Prelom v uplatňovaní asperačnej zásady pri trestaní súbehu priniesol zákon č. 171/2003 Z.z. (ďalej len „zákon č. 171/2003 Z.z."), ktorým sa s účinnosťou od 1. septembra 2003 novelizoval Trestný zákon č. 140/1961 Zb. Novelou sa do §35 ods. 2 tohto Trestného zákona zaviedlo pravidlo, v zmysle ktorého platilo, že ak súd ukladá úhrnný trest odňatia slobody za dva alebo viac úmyselných trestných činov spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami, zvyšuje sa horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody trestného činu z nich najprísnejšie trestného o jednu tretinu, pričom súd uloží páchateľovi trest v hornej polovici takto určenej trestnej sadzby trestu odňatia slobody (čo bolo neskôr Ústavným súdom SR nálezom PL. ÚS 106/2011 z 28.11.2012 označené za rozporné s čl. 1 ods.1 Ústavy SR so všetkými s tým spojenými následkami) Po prvýkrát sa tak súčasťou asperačnej zásady stáva nielen zvýšenie hornej hranice trestnej sadzby, ale aj určenie (obmedzenie) ďalšieho postupu súdu pri rozhodovaní o konkrétnej výške trestu. Prístup k trestaniu viacčinného súbehu zavedený zákonom č. 171/2003 Z.z. bol následne prevzatý i do Trestného zákona č. 300/2005 Z.z., ktorý len v súvislosti so zavedením bipartície trestných činov v § 41 ods. 2 spresnil, že z dvoch alebo viacerých zbiehajúcich sa úmyselných trestných činov, musí byť aspoň jeden zločinom. Za splnenia tejto podmienky sa zvyšuje horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody trestného činu z nich najprísnejšie trestného o jednu tretinu, pričom súd obligatórne musí uložiť páchateľovi trest nad jednu polovicu, takto určenej trestnej sadzby odňatia slobody. V porovnaní s pôvodnou úpravou

¹²³K asperačnej zásade pozri spomínaný nález PL. ÚS 106.2011, v ktorom Ústavný súd SR rozobral zásady ukladania trestu pri súbehu trestných činov.

zavedenou zákonom č. 171/2003 Z.z. teda asperačnú zásadu bolo možné aplikovať v menšom rozsahu, keďže v prípadoch, keď súd bude páchatel'ovi ukladať trest za dva alebo viac úmyselných prečinov spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami, použitie tejto zásady neprichádzalo do úvahy." ¹²⁴

V slovenskej právnej úprave sa pri ukladaní trestu za viac trestných činov uplatňuje zásada absorpčná, ako aj zásada asperačná.¹²⁵

Ukladanie úhrnného trestu *za dva alebo viac trestných činov sa spravuje absorpčnou zásadou* uvedenou v § 41 ods.1 TZ. Môže ísť o každý typ súbehu (jednočinný, viacčinný, rovnorodý, rôznorodý). Pri viacčinnom súbehu sa však vyžaduje, aby všetky skutky boli prečinnmi. Páchatel'ovi sa uloží trest za trestný čin najprísnejšie trestný. V rámci trestu možno okrem trestu za najzávažnejší trestný čin uložiť aj iný druh trestu, ak by jeho uloženie bolo odôvodnené niektorým zo zbiehajúcich sa trestných činov. Ak sú dolné hranice trestných sadzieb rôzne, dolnou sadzbou úhrnného trestu je najvyššia z nich. Absorpčná zásada týkajúca sa trestných sadzieb trestu odňatia slobody je doplnená kumulačnou zásadou týkajúcou sa trestov (keďže sa nevylučuje ukladať aj viac trestov popri sebe) a asperačnou zásadou týkajúcou sa výšky trestu odňatia slobody (keďže ak páchatel' spáchal viac trestných činov, je to vo všeobecnosti priťažujúca okolnosť podľa § 37 písm. h) TZ, ak prevažuje pomer priťažujúcich okolností, dolná hranica ustanovenej trestnej sadzby sa podľa § 38 ods.4 zvyšuje o 1/3.)¹²⁶

"Konajúci súd pochybil, ak obžalovanému nepriznal priťažujúcu okolnosť a tou je ukladanie trestu za viac trestných činov podľa § 37 písm. h) Tr. zákona. Priznanie tejto priťažujúcej okolnosti pri ukladaní úhrnného trestu odňatia slobody za použitia asperačnej zásady totiž nie je vylúčené v prípade, ak sa trest ukladá za viac ako dva úmyselné trestné činy, z ktorých aspoň jeden je zločinom, samozrejme za predpokladu ich spáchania dvoma alebo viacerými skutkami".¹²⁷

Ukladanie *úhrnného trestu za dva alebo viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom* spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami sa spravuje *asperačnou zásadou* uvedenou v § 41 ods.2 TZ. Páchatel'ovi súd určí trest odňatia slobody tým spôsobom, že hornú hranicu trestnej sadzby za najprísnejšie posudzovaný trestný čin zvýši o 1/3. Horná

¹²⁴Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 22.07.2014 sp. zn. 4 Tost 10/2014.

¹²⁵IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 440.

¹²⁶IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 440

¹²⁷Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 03.04.2019 sp.zn. 5To 12/2019

hranica takto zvýšenej trestnej sadzby nesmie prevyšovať 25 rokov a pri mladistvých 7 resp. 15 rokov (§ 117 ods.1 alebo 3 TZ). Popri treste odňatia slobody možno v rámci úhrnného trestu uložiť aj iný druh trestu, ak to odôvodňuje niektorý zo zbiehajúcich sa trestných činov. V takomto prípade sa všeobecná priťažujúca okolnosť (páchateľ spácha viac trestných činov) nepoužije.¹²⁸

"Pri uložení úhrnného trestu súd uváži všetky okolnosti rozhodujúce pre určenie trestu a v uloženom treste vyjadrí celkové hodnotenie prejednávaných trestných činov obžalovaného."¹²⁹

"Pri ukladaní úhrnného trestu sa musí uložiť niektorý z trestov, ktorý je uvedený v sankcii pri najprísnejšie trestnom čine. Len spolu s týmto trestom možno uložiť ďalší druh trestu s ním zlučiteľný."¹³⁰

"Ak bol rozsudkom súdu prvého stupňa obvinený uznaný za vinného za dva opakujúce sa trestné činy (viacčinný súbeh), za ktoré mu bol uložený úhrnný trest a odvolací súd tento rozsudok zrušil len vo výroku o vine za jeden z trestných činov a v dôsledku toho aj o úhrnnom treste, ale výrok o vine za druhý trestný čin ponechal nedotknutý, tento výrok o vine nadobudol právoplatnosť vyhlásením rozhodnutia odvolacieho súdu (tzv. čiastočná právoplatnosť)."¹³¹

"Ak súd ukladá v tom istom rozsudku trest za trestný čin, z ktorého bol obvinený právoplatne uznaný za vinného iným rozsudkom, a za ďalší trestný čin spáchaný po vyhlásení tohto rozsudku, uloží za každý z týchto trestných činov samostatný trest. Ustanovenie o úhrnom treste tu neprichádza do úvahy."¹³²

Spoločný trest sa ukladá ak po právoplatnosti rozsudku za pokračovací trestný čin vyjde najavo ďalší trestný čin, ktorý tvorí ďalší čiastkový útok uvedeného pokračovacieho trestného činu. Ak bol za iný čiastkový útok pokračovacieho trestného činu súdom prvého stupňa vyhlásený odsudzujúci rozsudok, ktorý už nadobudol právoplatnosť, súd v rozsudku zruší skorší výrok o vine o pokračovacom trestnom čine a o trestných činoch spáchaným s ním v jednočinnom súbehu, celý výrok o treste, ako aj ďalšie výroky, ktoré majú v uvedenom výroku o vine svoj podklad. Súd znovu rozhodne o vine za pokračovací trestný čin vrátane

¹²⁸IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 441

¹²⁹R 13/1963

¹³⁰R 7/1972

¹³¹V 6/1980

¹³²R 47/1972

nového čiastkového útoku, pritom platí, že súd je viazaný skutkovými zisteniami uvedenými v zrušenom rozsudku. Takto uložený spoločný trest nesmie byť miernejší ako trest uložený skorším rozsudkom.(§ 41 ods.3 TZ).¹³³

"Pri rozhodovaní o vine a spoločnom treste postupom podľa § 41 ods. 3 Tr. zák. neprichádza do úvahy použitie ustanovenia § 44 Tr. zák. o upustení od súhrnného trestu alebo ďalšieho trestu, pretože zrušením výroku o vine a celého výroku o treste podľa § 41 ods. 3 Tr. zák. už neexistuje trest, voči ktorému by mal byť nový spoločný trest dostatočný."¹³⁴

Súhrnný trest sa ukladá, ak súd odsudzuje páchateľa za trestný čin, ktorá spáchal skôr, ako bol súdom prvého stupňa vyhlásený odsudzujúci rozsudok za iný jeho trestný čin. Súd uloží súhrnný trest podľa zásad na uloženie úhrnného trestu. Spolu s uložením súhrnného trestu súd zruší výrok o treste uloženom páchateľovi skorším rozsudkom, ako aj všetky ďalšie rozhodnutia na tento výrok obsahovo nadväzujúce, ak vzhľadom na zmenu, ku ktorej došlo zrušením, stratili svoj podklad. Súhrnný trest nesmie byť miernejší ako trest uložený skorším rozsudkom (§ 42 TZ).¹³⁵ Podľa platných ustanovení Trestného zákona a zaužívanej súdnej praxe (viď početná judikatúra k problematike), nemožno pri ukladaní súhrnného trestu páchateľa sankcionovať rovnakým alebo miernejším trestom odňatia slobody. Tento musí byť vždy zo zákona prísnejší, ak nie sú splnené podmienky pre upustenie od ukladania súhrnného trestu.¹³⁶

"Aplikácia súhrnného trestu predstavuje pre páchateľa nepochybne priaznivejší prístup, nakoľko namiesto uloženia samostatného trestu za každý zo spáchaných trestných činov sa mu uloží jeden súhrnný trest a to v rámci trestnej sadzby vzťahujúcej sa na trestný čin z nich najprísnejšie trestný. Zmyslom ustanovenia o súhrnnom treste je zohľadniť skutočnosť, že trestné činy zbiehajúce sa do viacčinného súbehu, za ktoré súd súhrnný trest ukladá, boli všetky spáchané pred vyhlásením odsudzujúceho rozsudku. Páchateľ v čase ich spáchania ešte nebol vystavený výchovnému momentu, ktorý má predstavovať uznanie jeho viny súdom, čím sa odôvodňuje miernejší postih. Ak sa však dopustí ďalšieho trestného činu po tomto okamihu, teda po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku, je zrejmé, že prejednanie predchádzajúcej trestnej činnosti páchateľa súdom a vyslovenie jeho viny nevyvolalo predpokladaný efekt, teda nie je ani daný dôvod na priaznivejší prístup súdu, ale je potrebné

¹³³IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 441

¹³⁴R 12/2013

¹³⁵IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 442

¹³⁶K ukladaní súhrnného trestu pozri napr. R 7/2013, a rozhodnutia NS SR sp. zn. 3Tdo 31/2012, 5Tdo 25/2012 alebo 2Tošs 14/2008.

uložiť mu samostatný trest. Ďalší trestný čin spáchaný tým istým páchatelom v období nasledujúcom po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku, ktorým bol uznaný za vinného za predchádzajúci trestný čin, a ktorý následne aj nadobudol právoplatnosť, podľa teórie trestného práva nezakladá viacčinný súbeh trestných činov, ale recidívu."¹³⁷

"Keď páchatel spáchal ďalší trestný čin po právoplatnosti prvého odsudzujúceho rozhodnutia súdu prvého stupňa, hoci bol tento rozsudok v neskoršom konaní zrušený a v tej istej veci bol vyhlásený nový rozsudok, ktorému spáchanie ďalšieho trestného činu predchádzalo, nejde o súbeh trestných činov, ale o recidívu a uloženie súhrnného trestu nie je možné."¹³⁸

"Ak bol trestný čin spáchaný po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku súdom prvého stupňa, nejde o súbeh a teda je vylúčené uloženie súhrnného trestu, aj keď bol tento rozsudok v ďalšom konaní zrušený a nový odsudzujúci rozsudok súd prvého stupňa vyhlásil až po spáchaní trestného činu, za ktorý sa ukladá trest." ¹³⁹

"Pri ukladaní súhrnného trestu platí, že súhrnný trest sa uloží iba v prípade viacčinného súbehu trestných činov a to len vtedy, ak páchatel bol za časť zbiehajúcej sa trestnej činnosti odsúdený a ak možno na takéto odsúdenie prihliadať. Súd tak páchatel'a odsudzuje a ukladá mu súhrnný trest za trestný čin, ktorý spáchal skôr ako bol súdom prvého stupňa vyhlásený odsudzujúci rozsudok za iný jeho trestný čin, pričom prejednávany trestný čin musí byť vo viacčinnom súbehu so skorším trestným činom, za ktorý už bol odsúdený. Súhrnný trest je pre páchatel'a priaznivejší ako trest samostatný, pretože je v ňom zohľadnená skutočnosť, že páchatel sa dopustil ďalšieho trestného činu, pričom nebol varovaný odsudzujúcim rozsudkom týkajúcim sa skoršieho trestného činu. Preto možno súhrnný trest uložiť len vtedy, ak medzi týmito trestnými činmi existuje viacčinný súbeh. Viac trestných činov je v súbehu len potiaľ, pokiaľ medzi prvým a posledným z nich nebol vyhlásený súdom prvého stupňa odsudzujúci (hoci aj neprávoplatný) rozsudok za nejaký trestný čin. Činy spáchané po odsudzujúcom rozsudku do doby jeho právoplatnosti treba posúdiť obdobne ako recidívu."¹⁴⁰

"Pri ukladaní súhrnného trestu podľa Trestného zákona musí byť skorší odsudzujúci rozsudok o inom trestnom čine právoplatný. Ak ešte tento rozsudok nenadobudol právoplatnosť, súd

¹³⁷Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 07.03.2017 sp. zn. 6 Tdo/18/2017

¹³⁸R 41/1968

¹³⁹R 52/1971

¹⁴⁰R 8/1974, Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 09.02.2016 sp.zn. 2Tdo 75/2015

rozhodujúci neskôr vyčká s rozhodnutím, kým skorší rozsudok nenadobudne právoplatnosť."¹⁴¹

"Pri ukladaní súhrnného trestu musí súd zrušiť skorší rozsudok v celom výroku o treste. Pri tomto postupe nemožno zrušiť len niektorý z viacerých trestov uložených popri sebe skorším rozsudkom."¹⁴²

"Ak bol predchádzajúci trest uložený trestným rozkazom a nový trest sa ukladá rozsudkom, za podmienok § 35 ods. 2 TZ sa musí uložiť súhrnný trest."¹⁴³

"Ak súd povolí obnovu konania a zruší výrok o vine, musí vždy zrušiť aj výrok o treste, ktorý má vo výroku o vine svoj základ a to aj vtedy, keď ide o trest, ktorý bol ako súhrnný uložený v inej trestnej veci. Nie je pritom rozhodujúce, ktorý súd súhrnný trest uložil."¹⁴⁴

"Časovým rozhraním medzi viacčinným súbehom trestných činov a trestnoprávnou recidívou je v zmysle § 42 ods. 1 Trestného zákona moment vyhlásenia súdom prvého stupňa prvého odsudzujúceho rozsudku za niektorý z trestných činov (skutkov) toho istého páchatel'a; taký účinok má podľa § 353 ods. 8 Trestného poriadku aj doručenie trestného rozkazu obvinenému. Pri pokračovanom trestnom čine, ak konanie páchatel'a pri niektorom z čiastkových útokov tohto činu časovo prekročí moment uvedený v predchádzajúcej vete, pokračovací trestný čin je spáchaný ako trestnoprávna recidíva. Na účinok uvedený v predchádzajúcom odseku nemá vplyv, ak je rozsudok súdu prvého stupňa zrušený súdom vyššieho stupňa pri rozhodovaní o opravnom prostriedku alebo ak dôjde k zrušeniu trestného rozkazu zo zákona na základe podaného odporu (§ 355 ods. 10 Trestného poriadku), pokiaľ v ďalšom priebehu trestného konania dôjde k právoplatnému odsúdeniu za dotknutý trestný čin. Ak bol trestný čin spáchaný ako trestnoprávna recidíva, tento stav sa nezmení nastaním účinkov zahľadania odsúdenia skorším rozsudkom, vyhlásenie ktorého je momentom časového rozhrania medzi (jednak) viacčinným súbehom trestných činov spáchaných v predchádzajúcom období a (jednak) trestnoprávnou recidívou; v takom prípade sa pri rozhodovaní o trestných činoch, ktoré nie sú dotknuté zahladením odsúdenia, ustanovenia o úhrnnom alebo súhrnnom treste (§ 41 ods. 1, 2 a § 42 Trestného zákona) nepoužijú. Od situácie popísanej v predchádzajúcom odseku (trestnoprávna recidíva sa nezmení na viacčinný súbeh trestných činov nastaním účinkov zahľadania odsúdenia skorším

¹⁴¹R 27/1971, V 46/1972

¹⁴²R 31/1975

¹⁴³R 57/1977

¹⁴⁴R 31/1989

„hraničným“ rozsudkom) je potrebné odlišiť situáciu predpokladanú ustanovením § 42 ods. 3 Trestného zákona, v ktorej sa v prípade viacčinného súbehu trestných činov, pri postupnom ukladaní trestov za ne, nastaním účinkov zahľadania odsúdenia skorším „hraničným“ rozsudkom, neguje princíp ukladania len jedného - súhrnného trestu; v takom prípade sa uložia samostatné tresty.“¹⁴⁵

"Ak z okolností prejednávaneho prípadu a z prechádzajúcich odsúdení obžalovaného vyplýva potreba uloženia súhrnného trestu (§ 42 Tr. zák.), je súd povinný na hlavnom pojednávaní vykonať dokazovanie prečítaním podstatného obsahu spisov o predchádzajúcich odsúdeniach, aby aj negatívny záver súdu o tom, že súhrnný trest nemožno uložiť, mal oporu vo vykonanom dokazovaní na hlavnom pojednávaní a nevychádzal len zo všeobecných odborných znalostí a úvah súdu. Ak pri posudzovaní pokračovacieho trestného činu súd dospeje k záveru, že sa niektorý čiastkový útok nestal, nemôže – vzhľadom na ustanovenie § 10 ods. 16 Tr. por. – rozhodnúť „iba“ o vypustení takéhoto čiastkového útoku zo skutku uvedeného v obžalobe, ale v tejto časti má rozhodnúť o oslobodení spod obžaloby z dôvodu, že sa čiastkový skutok nestal.“¹⁴⁶

Ďalší trest súd uloží, ak odsudzuje páchateľa za trestný čin, ktorý spáchal predtým, ako bol trest uložený skorším rozsudkom vykonaný a ukladá mu trest rovnakého druhu (§ 43 TZ). Ukladanie ďalšieho trestu je v zásade osobitným prípadom postihu pravej a nepravej recidívy. Uloženie ďalšieho trestu prichádza do úvahy vtedy, ak páchateľ spáchal ďalší trestný čin po vynesení odsudzujúceho rozsudku za prechádzajúci trestný čin, ale v čase, keď tento nenadobudol právoplatnosť alebo aj po jeho právoplatnosti v prípade, ak trest ešte nevykonal. Tento trest nesmie spolu s doteraz nevykonanou časťou trestu uloženého skorším rozsudkom prevyšovať najvyššiu Trestným zákonom dovoľenú výmeru pre daný druh trestu. Pri treste odňatia slobody takouto výmerou bude trest na 25 rokov alebo doživotie.¹⁴⁷

"Ustanovenie § 43 Tr. zák. sa vzťahuje len na tresty odstupňovateľné (trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu, trest vyhostenia). Použitie tohto obmedzenia prichádza do úvahy len v prípade recidívy alebo tzv. nepravej recidívy, tzn. ak bol druhý trestný čin spáchaný po vyhlásení

¹⁴⁵R 59/2018

¹⁴⁶R 55/2013

¹⁴⁷IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 442, pozri aj rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 09.09.2013 sp. zn. 23To/77/2013

odsudzujúceho rozsudku súdom prvého stupňa za prvý trestný čin, ale ešte pred právoplatnosťou tohto rozsudku."¹⁴⁸

"Obžalovanému súd ukladal úhrnný trest za dva trestné činy a ďalší trest v zmysle § 43 Trestného zákona. Toto ustanovenie predpokladá, že za ustanovených podmienok páchateľ spáchal ďalší aspoň jeden trestný čin, za ktorý mu bol ďalším rozsudkom uložený trest rovnakého druhu. V tomto prípade sa zároveň predpokladá, že buď sa s výkonom trestu uloženého za skôr spáchaný trestný čin ešte nezačalo alebo, že trest uložený za skôr spáchaný trestný čin ešte nebol úplne vykonaný. Ak páchateľ v takomto prípade spáchal druhý trestný čin až po právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, ktorý sa týka prvého trestného činu, pôjde o prípad recidívy. Ak bol však druhý trestný čin spáchaný po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku súdom prvého stupňa za prvý trestný čin, ale ešte pred právoplatnosťou tohto rozsudku, nepôjde ani o recidívu, ani o súbeh, ale v takom prípade sa bude postupovať podľa zásad uvedených v tomto ustanovení."¹⁴⁹

"Pri upustení od uloženia ďalšieho trestu platia všeobecné zásady pre výmeru trestu. Predovšetkým treba zhodnotiť stupeň spoločenskej nebezpečnosti posudzovanej i predchádzajúcej trestnej činnosti, pomery páchateľa a možnosť jeho nápravy a to aj s prihliadnutím na to, ako doterajší výkon trestu uloženého skorším rozsudkom plní svoj účel."¹⁵⁰

"Súd rozhodujúci o aplikácii ustanovenia § 43 ods. 1 Trestného zákona v prípade skutku, ktorý bol spáchaný pred účinnosťou Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. a bol právne hodnotený ako trestný čin lúpeže podľa § 234 ods. 1, ods. 2 písm. b) Trestného zákona, je povinný skúmať, s prihliadnutím na ustanovenie § 16 ods. 1 skoršieho Trestného zákona a § 2 ods. 1 nového Trestného zákona, t. z. zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (upravujúce časovú pôsobnosť oboch zákonov), či použitie nového zákona, ako celku, nie je pre obžalovaného priaznivejšie. Podľa prechodného ustanovenia § 437 ods. 5 Trestného zákona sa ustanovenie § 47 ods. 2 Trestného zákona vzťahuje aj na osobu, ktorá bola potrestaná za niektorý z trestných činov uvedených v § 43 ods. 1 zákona č. 140/1961 Zb. - Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ale iba pod podmienkou, že táto osoba spáchala ďalší trestný čin uvedený v § 47 ods. 2 Trestného zákona po nadobudnutí účinnosti tohto zákona, t. j. po 1. januári 2006. Pokiaľ táto podmienka nie je splnená, možno takého páchateľa

¹⁴⁸R 10/1974, Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 09.02.2016 sp. zn. 2Tdo 75/2015

¹⁴⁹Rozsudok Okresného súdu Nitra zo dňa 21.05.2012 sp. zn. 4T 34/2012

¹⁵⁰R 39/1971

potrestat' podľa neskoršieho Trestného zákona len trestom odňatia slobody v rámci trestnej sadzby uvedenej v § 188 ods. 2 Trestného zákona, modifikovanej podľa § 38 ods. 5 Trestného zákona. Skutočnosť dvojnásobného odsúdenia a zároveň potrestania obžalovaného za trestný čin lúpeže podľa § 234 ods. 1 Trestného zákona, účinného do 1. januára 2006, cez transpozičné ustanovenie § 437 ods. 1 nového Trestného zákona v zmysle § 38 ods. 5 Trestného zákona znamená naplnenie znaku opätovného spáchania zločinu s nutnosťou zvýšenia dolnej hranice ustanovenej trestnej sadzby o jednu polovicu."¹⁵¹

"Viac trestných činov je v súbehu len potiaľ, pokiaľ medzi spáchaním prvého z nich a časove posledného z nich súd prvého stupňa nevyhlásil odsudzujúci- hoci aj neprávoplatný- rozsudok za nejaký trestný čin. Činy spáchané po odsudzujúcom rozsudku do doby jeho právoplatnosti treba posúdiť obdobne ako recidívu."¹⁵²

1.7. Ukladanie trestu pri recidíve

Recidíva je osobitným prípadom tzv. mnohosti trestných činov jediného páchatel'a¹⁵³, čiže spáchania viacerých (najmenej dvoch) trestných činov tým istým páchatel'om.

Možno uviesť, že sa vyskytuje najmä pri majetkových trestných činoch, ale aj pri iných trestných činoch. Pojem recidíva pochádza z latinčiny a znamená opakovanie toho istého (negatívneho) javu. Napríklad taká penológia (penitenciariska) viaže recidívu na skutočnosť, koľkokrát ten istý páchatel' bol alebo je vo výkone trestu odňatia slobody a ako sa prejavuje účinnosť takéhoto postupu. Kriminológia chápe recidívu ako opätovné spáchanie trestného činu bez ohľadu na to, či bol páchatel' odsúdený za predchádzajúci trestný čin. Recidívou sa v trestnom práve rozumie prípad, ak ten istý páchatel' znovu spácha trestný čin po tom, ako ho súd právoplatne odsúdil za iný, predchádzajúci trestný čin. Odsúdeným sa rozumie páchatel', ktorý bol právoplatným rozsudkom uznaný za vinného. To však neplatí ak je odsúdenie zahladené.¹⁵⁴O recidívu v trestnoprávnom zmysle teda ide vtedy, ak sa páchatel' opätovne dopustí trestného činu, hoci už bol predtým pre trestný čin právoplatne odsúdený.¹⁵⁵

Najdôležitejším znakom, ktorý odlišuje recidívu od súbehu (viď vyššie) je že páchatel', bol už za predchádzajúci trestný čin právoplatne odsúdený. Ako už bolo uvedené, odsúdenie, o ktorom platí fikcia, že na páchatel'a sa hľadá ako by nebol odsúdený, nemožno považovať za

¹⁵¹R 55/2007

¹⁵²R 8/1974

¹⁵³MENCEROVÁ, I.: Mnohosť trestnej činnosti. Bratislava: C.H.Beck, 2013 s. 8 a nasl

¹⁵⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 324

¹⁵⁵ČIČ, M. a kol.: Trestné právo hmotné, 1. časť. Bratislava: OBZOR, 1983 s.170.

právoplatné odsúdenie. Z takéhoto odsúdenia nemožno voči páchatel'ovi vyvodzovať žiadne dôsledky a nemožno to hodnotiť ako priťažujúcu okolnosť pri výmere trestu. Pre účinky fikcie, že sa na páchatel'a hľadí, ako keby nebol odsúdený, je rozhodujúci stav v čase rozhodovania a nie v čase spáchania trestného činu.¹⁵⁶

"Trestné právo vychádzajúc z uznávaných kriminologických a penologických poznatkov, pristupuje k trestaniu recidívy prísnejšie. Na druhej strane aj tu platí, že je v rozpore s požiadavkou primeranosti trestu, aby recidíva (rovnako ako viacčinný súbeh) automaticky viedla k uloženiu trestu v hornej polovici sprísnenej trestnej sadzby. Právny názor vyjadrený v náleze Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. novembra 2012, sp. zn. PL. ÚS 106/2011, že „viacčinný súbeh nemôže byť dôvodom pre obmedzenie, resp. odňatie práva páchatel'a na primeraný, individualizovaný trest“ a že „požiadavka primeranosti trestu k spáchanému trestnému činu nepozná žiadne výnimky, preto v každom jednotlivom prípade bez rozdielu musí mať súd pri rozhodovaní o treste možnosť prihliadať na jednotlivé okolnosti prípadu, ako i na pomery páchatel'a a len trest vymeraný s maximálnym ohľadom na charakter jednotlivého prípadu môže byť trestom primeraným“, predstavuje zhodné ústavne konformné východisko pre jeho interpretáciu aj vo vzťahu k ustanoveniu § 42 ods. 1 veta druhá Tr. zák. č. 140/1961 Zb. v znení účinnom do 31. augusta 2003. Napokon aj v prípade obzvlášť nebezpečnej recidívy je potrebná úprava poskytujúca dostatočný priestor na diferenciáciu jednotlivých prípadov, aby nedochádzalo pri rozhodovaní súdu o treste iba k mechanickému hodnoteniu jej významu."¹⁵⁷

"Fikcia, v zmysle ktorej sa na páchatel'a hľadí, akoby nebol odsúdený, nelikviduje samotný fakt spáchania činu, nebráni tomu, aby súd pri hodnotení osoby páchatel'a v neskoršom trestnom konaní pre iný trestný čin prizeral na skutočnosť, že páchatel' spáchal trestný čin, a aby z toho vyvodil príslušné závery z hľadiska sklonu páchatel'a k trestnej činnosti, jeho vzťahu k spoločenským hodnotám chráneným Trestným zákonom, možnosti jeho nápravy a podobne. Závažnosť tejto skutočnosti je však zásadne menšia, ako závažnosť skutočnosti, že páchatel' už bol odsúdený."¹⁵⁸

"Pri hodnotení recidívy z hľadiska možnosti nápravy páchatel'a trestného činu treba prihliadnuť na povahu predchádzajúcej trestnej činnosti, dĺžku času od posledného potrestania resp. odsúdenia (pokiaľ k výkonu trestu nedošlo do času spáchania ďalšieho trestného činu),

¹⁵⁶IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 325

¹⁵⁷Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 19.04.2016 sp. zn. 4 Tost 32/2015

¹⁵⁸R 10/1974

na celkový spôsob života páchatel'a a na pohnútku jeho ďalšieho trestného činu, najmä z hľadiska, či spáchanie trestného činu nebolo ovplyvnené tými istými pohnútkami ako spáchanie predchádzajúcich trestných činov."¹⁵⁹

Recidívu nevytvára ani predchádzajúci postih za priestupok. V niektorých prípadoch je však postihnutie za priestupok zákonným znakom skutkovej podstaty trestného činu, bez naplnenia, ktorého o trestný čin vôbec nejde.¹⁶⁰

Predchádzajúci postih za priestupok je však časovo obmedzený.¹⁶¹

V niektorých prípadoch Trestný zákon vyžaduje špeciálnu recidívu, ako zákonný znak skutkovej podstaty, čo je vyjadrené slovami "bol za taký čin odsúdený" a tým podmieňuje trestnosť činu. Možnosť prihliadať na tento znak je časovo obmedzená, platí to len vtedy, ak bol za čin odsúdený v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch predtým, ako spáchal ďalší čin.

Zákon nevylučuje recidívu ani pri nedbanlivostných trestných činoch a to v akejkoľvek kombinácii, t.j. odsúdenie za úmyselný trestný čin a ďalšie spáchanie nedbanlivostného trestného činu alebo naopak resp. odsúdenie za nedbanlivostný trestný čin a spáchanie ďalšieho nedbanlivostného trestného činu.¹⁶²

Ako uvádza Ivor (s ktorého názorom sa stotožňujeme), recidíva je závažnejšia ako súbeh preto, lebo hoci bol páchatel' už odsúdený a teda aj dôrazne varovaný pred ďalším páchaním trestných činov, toto odsúdenie neviedlo k jeho náprave a páchatel' pokračuje v páchaní trestných činov. K tomu niekedy pristupuje aj skutočnosť, že ak bol už trest aj vykonaný, spravidla nemožno urobiť záver, že splnil svoj účel.¹⁶³

Podľa charakteru páchanej trestnej činnosti sa v teórii trestného práva ustálilo členenie na recidívu všeobecnú, druhovú a špeciálnu. Niektorí autori podľa charakteru spáchanej trestnej činnosti recidívu rozdeľujú na rovnorodú a nerovnorodú.

¹⁵⁹R 15/1965

¹⁶⁰Pozri napr. § 176 ods.2 písm. a/, § 252 ods.1 písm. c/ alebo § 378 ods.1 písm. a/ TZ

¹⁶¹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 325

¹⁶²IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 326

¹⁶³IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 326

Všeobecná recidíva vzniká, ak páchatel' po právoplatnom odsúdení za trestný čin (úmyselný alebo nedbanlivostný) znova spácha trestný čin (úmyselný alebo nedbanlivostný).¹⁶⁴

Druhovú recidívu vzniká, ak páchatel' po právoplatnom odsúdení za trestný čin znova spácha trestný čin rovnakého druhu, nemusí ísť o rovnaký trestný čin, ale stačí rovnaký druh trestného činu, t.j. ktoré majú spoločný objekt (napr. život a zdravie a pod.). "Trestné činy rovnakého druhu sú charakterizované rovnakými druhovými črtami ich objektov, teda iba znakmi skutkových podstat, bez ohľadu na konkrétne skutkové okolnosti týchto trestných činov." ¹⁶⁵

Špeciálna recidíva vzniká vtedy, ak páchatel' po právoplatnom odsúdení znova spácha rovnaký trestný čin ako ten, za ktorý bol odsúdený.

Podľa časového rozpätia medzi právoplatným rozhodnutím a ďalším spáchaným trestným činom sa recidíva člení na recidívu časovo obmedzenú a časovo neobmedzenú, pokiaľ tak výslovne ustanovuje zákon.

Časovo obmedzená recidíva je charakteristická tým, že Trestný zákon ustanovuje určité časové rozpätie od predchádzajúceho odsúdenia ako podmienku trestnosti činu alebo okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby. Toto rozpätie je v zákone vyjadrené slovami "bol v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch za taký čin odsúdený"¹⁶⁶ alebo "v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch z výkonu trestu odňatia slobody uložený za taký čin prepustený"¹⁶⁷

Ak je v konkrétnom prípade časové rozpätie dlhšie, ako požaduje zákon, znamená to, že uvedený znak nebol naplnený ani z formálnej stránky.¹⁶⁸

"Pre posúdenie, či páchatel' naplnil znaky kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 2 písm. c) Tr. zák. je rozhodujúce, aby aspoň prvý čiastkový útok aktuálne posudzovaného pokračovacieho trestného činu bol spáchaný v období dvadsiatich štyroch mesiacov plynúcim od odsúdenia alebo prepustenia, resp. podmieneného prepustenia páchatel'a z výkonu trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za taký čin. Ide teda o trestnoprávnu recidívu a nie o viacčinný rovnorodý súbeh,

¹⁶⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 327

¹⁶⁵R 26/1968

¹⁶⁶Pozri napr. § 207 ods.3 písm. c/ alebo § 212 ods.3 písm. b/ TZ

¹⁶⁷Pozri napr. § 208 ods.2 písm. c/ alebo § 269 ods.2 písm. c/ TZ

¹⁶⁸IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 329

ktorá je časovo viazaná na začatie páchania alebo spáchanie dotknutého trestného činu v lehote dvadsiatich štyroch mesiacov, ktorá sa počíta odo dňa právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, alebo, ak bol uložený trest odňatia slobody bez podmieneného odkladu jeho výkonu, odo dňa prepustenia odsúdeného na slobodu."¹⁶⁹

Pre naplnenie zákonného znaku priečinu krádeže podľa § 212 ods.3 písm. b) sa vyžaduje, aby o tomto skoršom odsúdení neplatila fikcia neodsúdenia a aby medzi dňom právoplatnosti predchádzajúceho odsúdenia a dňom spáchania ďalšieho takéhoto činu neuplynula dlhšia doba ako 24 mesiacov, keďže pre posudzovanie tohto kvalifikačného znaku nie je rozhodujúci deň, kedy súd rozhodol o takej ďalšej trestnej činnosti, ale deň jeho spáchania.¹⁷⁰

Časovo neobmedzená recidíva je charakteristická tým, že uvedené časové obdobie v trestnom zákone nie je uvedené. V takomto prípade sa recidíva hodnotí ako všeobecná priťažujúca okolnosť a v zákone je vyjadrená slovami "bol už za taký trestný čin odsúdený."¹⁷¹ Neobmedzenosť je však relatívna, lebo vzhľadom na materiálnu podmienku uvedenú v § 37 písm. m) TZ veta za bodkočiarkou súd môže podľa povahy predchádzajúceho odsúdenia na túto okolnosť neprihliadať. Pokiaľ ide o odsúdenie, o ktorom po uplynutí určitého času platí fikcia, že na páchatel'a sa hľadá, akoby nebol odsúdený, toto sa nepovažuje za recidívu, a preto voči páchatel'ovi nemožno vyvodzovať nijaké dôsledky a nemožno to hodnotiť ako priťažujúcu okolnosť pri výmere trestu.¹⁷²

Z hľadiska zaradenia v Trestnom zákone možno rozlišovať recidívu zaradenú vo všeobecnej časti trestného zákona a recidívu zaradenú v osobitnej časti Trestného zákona.

Vo **všeobecnej časti Trestného zákona** sú zaradené:

- všeobecná priťažujúca okolnosť podľa § 37 písm. m) TZ- bol už za trestný čin odsúdený,
- ustanovenie § 47 ods.2- tzv. zásada trikrát a dosť,
- fakultatívne uloženie ochranného dohľadu páchatel'ovi úmyselného trestného činu, ktorý už bol v minulosti najmenej dvakrát vo výkone trestu odňatia slobody podľa § 76 ods.2 TZ.

¹⁶⁹R 92/2014

¹⁷⁰Pozri Časopis Zo súdnej praxe č. 40/2011

¹⁷¹Pozri napr. § 144 ods.2 písm. a/ alebo § 145 ods.3 písm. a/ TZ.

¹⁷²IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 330

V *osobitnej časti Trestného zákona* je recidíva zaradená, ak je zákonným znakom niektorých trestných činov. Recidíva môže byť znakom základnej skutkovej podstaty¹⁷³ alebo znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty.¹⁷⁴

Pokiaľ ide o **dôsledky recidívy**, tak tie môžu byť nasledujúce:

Recidíva ako znak základnej skutkovej podstaty trestného činu podmieňuje trestnosť činu. Ak je recidíva zákonným znakom trestného činu nemožno na ňu prihliadať ako na priťažujúcu okolnosť ani ako na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby.

Špeciálna recidíva (opätovné spáchanie toho istého trestného činu) je v niektorých prípadoch aj okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby.

Recidíva ako všeobecná priťažujúca okolnosť zvyšuje závažnosť činu a ovplyvňuje tým výmeru trestu v neprospech páchatel'a v rámci zákonnej trestnej sadzby za tento trestný čin.

175

Najzávažnejšie prípady recidívy spočívajú v tom, že páchatel' opätovne spácha zločin alebo opätovne spácha obzvlášť závažný zločin. V takomto prípade dochádza k zvýšeniu dolnej hranice trestnej sadzby o jednu tretinu (§ 38 ods.5 TZ) resp. o dve tretiny (§ 38 ods.6 TZ). Podľa trestného zákona je neprípustné zvyšovať dolnú hranicu trestnej sadzby súčasne z dôvodu prevažujúceho pomeru priťažujúcich okolností a z dôvodu opätovného spáchania zločinu.

"Pojmom *opätovne* sa rozumejú prípady, keď páchatel' znova spácha trestný čin po tom, čo už bol za predchádzajúci trestný čin odsúdený alebo potrestaný. Nezáleží na tom, či niektorý z posudzovaných trestných činov z tohto hľadiska bol pokusom alebo prípravou. Môže ísť o viaccinný súbeh trestných činov, ale aj o recidívu. Znak opätovného spáchania trestného činu nie je daný, ak ide len o jeden pokračovací trestný čin." ¹⁷⁶

Uplatnenie zásady trikrát a dosť nastane v prípade ak súd odsudzuje páchatel'a, ktorý už bol za trestné činy taxatívne uvedené v § 47 ods.2 TZ, hoci aj v štádiu pokusu dvakrát potrestaný nepodmienečným trestom odňatia slobody a opätovne ho odsudzuje za dokonanie niektorého z týchto taxatívne uvedených trestných činov, uloží mu trest odňatia slobody na doživotie, ak

¹⁷³Pozri napr. § 252 ods.1 písm. c/ alebo § 289 ods. 1 písm. c/ TZ

¹⁷⁴Pozri napr. § 207 ods.3 písm. c/ alebo § 212 ods. 3 písm. b/ TZ

¹⁷⁵KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 215.

¹⁷⁶R 12/1991

sú splnené podmienky uvedené v ods.1 písm. a) a b), inak mu uloží trest odňatia slobody na dvadsaťpäť rokov, ak tomu nebránia okolnosti hodné osobitného zreteľa.

"V tomto prípade zákon vyslovene vyžaduje, aby ostatné (tretie) odsúdenie sa vzťahovalo na niektorý dokonaný trestný čin uvedený v tomto ustanovení, na rozdiel od asperačnej zásady upravenej v § 41 ods.2 TZ, pri ktorej zákon nevyžaduje, aby bol zločin spáchaný v jeho dokonanej podobe, ale stačí, ak dospeje do prvej vývojovej fázy trestného činu- do štádia prípravy." ¹⁷⁷

"Záver o tom, či nie je nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť trestom odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsiatich piatich rokov [podmienka uvedená v § 29 ods. 3 písm. c) Trestného zákona účinného do 1. januára 2006], resp. na dobu do dvadsaťpäť rokov [podmienka uvedená v § 47 ods. 1 písm. b) Trestného zákona účinného od 1. januára 2006] je právnou otázkou, ktorej riešenie patrí do výlučnej právomoci súdu. Na tom nič nemení skutočnosť, že súd vychádza aj zo znaleckého posudku znalca z odboru zdravotníctva, odbor psychológie, odvetvie klinická psychológia dospelých, ktorého úlohou je na podklade určenia osobnostných, symptomatických (kriminogénnych) a spoločenských (sociálnych) faktorov poskytnúť súdu závery pre vyhodnotenie resocializačnej prognózy páchatel'a. Formuláciou tejto podmienky („nie je nádej“) zákon stanovuje, že nestačí nedostatok istoty, že sa páchatel' napraví trestom kratšieho trvania, ale naopak, vyžaduje sa rozumná istota (prognóza), vychádzajúca zo súčasných znalostí o možnosti napraviť páchatel'a trestom odňatia slobody časovo obmedzeným nad pätnásť do dvadsiatich piatich rokov, resp. na dobu do dvadsaťpäť rokov." ¹⁷⁸

"Podľa § 437 ods. 5 Trestného zákona účinného od 01.01.2006 ustanovenie § 47 ods. 2 sa vzťahuje aj na osobu, ktorá bola potrestaná za niektorý z trestných činov uvedených v § 43 ods. 1 zákona č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov, ak osoba spáchala ďalší trestný čin uvedený v § 47 ods. 2 po nadobudnutí účinnosti tohto zákona. Toto ustanovenie Trestného zákona účinného od 01.01.2006 vyriešilo vzťah ustanovenia § 43 ods. 1 predchádzajúceho Trestného zákona a § 47 ods. 2 Trestného zákona účinného od 01.01.2006 vzhľadom na to, že do Trestného zákona účinného od 01.01.2006 bola prebratá tzv. zásada „trikrát a dost“. Trestné činy uvedené v § 43 ods. 1 predchádzajúceho trestného zákona a v § 47 ods. 2 Trestného zákona účinného od 01.01.2006 nie sú totiž úplne totožné, či už z hľadiska obsahu,

¹⁷⁷R 3/2010

¹⁷⁸R 33/2007

názvu, ako aj paragrafového označenia. Toto ustanovenie však umožňuje použiť § 47 ods. 2 tohto zákona aj v prípade predchádzajúceho potrestania za trestný čin uvedený § 43 ods. 1 predchádzajúceho zákona, za podmienky, že trestný čin, za ktorý je páchateľ odsudzovaný podľa § 47 ods. 2 Trestného zákona účinného od 01.01.2006, je spáchaný po nadobudnutí účinnosti Trestného zákona účinného od 01.01.2006. Použitie ustanovenia § 43 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. vo vzťahu k trestným činom spáchaným pred 01.09.2003 vyriešilo ustanovenie § 229a ods. 4 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. Vzhľadom na to, že v priebehu konania na krajskom súde sa zmenilo ustanovenie § 47 ods. 2 Trestného zákona účinného od 01.01.2006 novelou č. 576/2009 Z. z. podľa ktorého, trest odňatia slobody na doživotie je možné uložiť len v prípade, ak sú splnené podmienky ustanovenia § 47 ods. 1 Trestného zákona to znamená, že musí ísť o trestný čin, za ktorý to tento zákon v osobitnej časti dovoľuje, a len za podmienok, že: a) uloženie takéhoto trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti; b) nie je nádej, že by páchateľa bolo možné napraviť trestom odňatia slobody na dobu do 25 (dvadsaťpäť) rokov. Podľa novely Trestného zákona č. 576/2009 Z.z. účinnej od 01.01.2010 možno v zmysle ustanovenia § 47 ods. 2 uložiť pri použití zásady „trikrát a dost“, trest odňatia slobody na doživotie ak sú splnené podmienky uvedené v odseku 1); inak je potrebné uložiť trest odňatia slobody na 25 (dvadsaťpäť) rokov, ak tomu nebránia okolnosti hodné osobitného zreteľa. Súd však nemôže takémuto páchateľovi uložiť trest odňatia slobody pod 20 (dvadsať) rokov.“¹⁷⁹

Nálezom zo dňa 2. novembra 2011 sp. zn. PL. ÚS 6/09 väčšina pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) rozhodla, že ústavný súd nevyhovuje návrhu Okresného súdu Pezinok v časti, v ktorej navrhovateľ navrhoval vyslovenie nesúlady tzv. zásady „trikrát a dost“ zakotvenej v § 47 ods. 2 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) s čl. 16 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) a čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“), ktoré zakazujú neľudské, kruté a ponižujúce zaobchádzanie alebo tresty.

K uvedenému nálezu podala odlišné stanovisko (*votum separatum*) napr. vtedajšia predsedníčka ústavného súdu Y. Macejková.¹⁸⁰

Súladosť zásady trikrát a dost s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd bola viackrát predmetom skúmania taktiež Európskeho súdu pre ľudské

¹⁷⁹Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 26.07.2019 sp. zn. I. ÚS 142/2018

¹⁸⁰ K tomu pozri https://www.ustavnsud.sk/documents/10182/992164/Macejkova_TP_zasada.pdf/e2bad4fc-a764-4959-934f-0701e9909670 (cit. 29-07.2020).

práva. V prípade *Koky vs. Slovenská republika* sa EŠLP priklonil na stranu Slovenskej republiky, pričom sa odvolal na svoje predchádzajúce rozhodnutia týkajúce sa rovnakej otázky.

Sťažovateľ bol vo februári 2009 Okresným súdom Dolný Kubín odsúdený v trestnom konaní za ozbrojenú lúpež a krádež na trest odňatia slobody v trvaní dvadsaťpäť rokov. V odôvodnení rozsudku sa uvádzalo, že boli splnené podmienky podľa § 47 ods. 2 Trestného zákona na odsúdenie sťažovateľa na trest odňatia slobody na doživotie, avšak so zreteľom na osobitné okolnosti okresný súd považoval za vhodné výnimočne zmierniť trest podľa § 39 ods. 1 Trestného zákona. Na základe odvolania podaného prokurátorom Krajský súd v Žiline v apríli 2009 zrušil prvostupňový rozsudok v časti uloženého trestu a následne odsúdil sťažovateľa na trest odňatia slobody na doživotie. Poukázal na to, že v minulosti bol sťažovateľ už dvakrát uznaný vinným z obdobných trestných činov a boli mu uložené nepodmienečné tresty odňatia slobody. Vzťahovala sa teda na neho zásada „trikrát a dost“, v zmysle ktorej bolo potrebné uložiť mu trest odňatia slobody na doživotie, pričom okolnosti prípadu vylučovali zmiernenie trestu podľa § 39 ods. 1 Trestného zákona. Proti rozsudku Krajského súdu v Žiline sťažovateľ podal dovolanie, ktoré najvyšší súd odmietol. Sťažovateľ sa následne obrátil na Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý však jeho podanie odložil z dôvodu, že nespádalo do právomoci ústavného súdu. Sťažovateľov pokus o obnovu trestného konania bol rovnako neúspešný.

V sťažnosti podanej na Európsky súd pre ľudské práva sťažovateľ namietal, že uložený trest odňatia slobody na doživotie je v rozpore s článkom 3 Dohovoru. Zároveň namietal porušenie článku 13 Dohovoru z dôvodu, že na vnútroštátnej úrovni nemal v tomto ohľade k dispozícii účinný prostriedok nápravy.

Európsky súd pre ľudské práva vo svojom rozhodnutí akceptoval argumenty vlády a odkázal na svoj rozsudok v prípade *Čačko proti Slovenskej republike* z 22. júla 2014, v ktorom riešil podobnú situáciu. Európsky súd poukázal na to, že s účinnosťou od 1. januára 2010 (zákonom č. 576/2009 Z. z.) došlo k zmene relevantných ustanovení Trestného zákona a bola zakotvená možnosť podmienečného prepustenia z uloženého doživotného trestu odňatia slobody po odpykaní 25 rokov trestu, ktorá sa vzťahuje aj na sťažovateľa. Európsky súd nenašiel žiadne dôvody, aby sa odklonil od svojich záverov v rozsudku *Čačko*; práve naopak, jeho zistenia v prípade *Čačko* sa na prípad *Koky* uplatňovali o to viac, že obdobie medzi uložením trestu sťažovateľovi a nadobudnutím účinnosti zmeny právnej úpravy bolo kratšie než v prípade *Čačko* a na rozdiel od prípadu *Čačko* bola sťažnosť v tomto prípade podaná až po

nadobudnutí účinnosti predmetnej novely Trestného zákona. Európsky súd prihliadol aj na to, že počas osemmesačného obdobia medzi odsúdením sťažovateľa a zmenou právnej úpravy sa sťažovateľ pokúšal domôcť nápravy na najvyššom súde prostredníctvom dovolania a mohol tak urobiť aj na ústavnom súde prostredníctvom ústavnej sťažnosti. Za daných okolností európsky súd dospel k záveru, že vnútroštátne právo a prax poskytujú sťažovateľovi možnosť súdneho preskúmania uloženého trestu odňatia slobody na doživotie, pričom tento mechanizmus spĺňa kritériá, ktoré európsky súd stanovil vo svojej vlastnej judikatúre. Vzhľadom na uvedené, európsky súd dospel k záveru, že námietka týkajúca sa údajného porušenia článku 3 Dohovoru je zjavne nepodložená. Pre nedostatok hájiteľného základu tvrdenia podľa článku 3 Dohovoru európsky súd považoval za zjavne nepodloženú aj námietku podľa článku 13 Dohovoru. Sťažnosť ako celok vyhlásil za neprijateľnú.¹⁸¹

Zastávame názor, že každý páchatel' si má byť vedomý následkov svojho konania, obzvlášť v prípade, že mal možnosť sa zoznámiť, so sankciami, ktoré mu hrozia za opakované (viacnásobné) spáchanie trestných činov taxatívne uvedených v trestnom zákone. Je nezastupiteľnou úlohou štátu izolovať od bežnej populácie jedincov- recidivistov, u ktorých zlyhali predchádzajúce snahy štátu o ich reintegráciu do spoločnosti. Takýchto "nenapraviteľných" jedincov je potrebné podľa nášho názoru izolovať na čo možno najdlhšiu dobu, v krajnom prípade až na doživotie, nakoľko si dovoľíme povedať, že vo všeobecnosti platí pri trestnej činnosti recidivistov istá gradualita, teda, že tieto osoby páchajú čoraz závažnejšiu trestnú činnosť a toto stupňovanie je potrebné v istom momente zo strany štátu zastaviť, tak aby nedochádzalo napríklad k závažnej násilnej trestnej činnosti. Zásada trikrát a dosť môže podľa nášho názoru pôsobiť na istú časť recidivistov, najmä tých u ktorých nie je prítomná duševná choroba alebo abúzus návykových látok, teda takých ktorí sú v plnej miere schopní uvedomiť si svoje konanie a jeho následky, odstrašujúco. Zásadu trikrát a dosť preto považujeme nielen za ústavne konformnú, ale taktiež vnútorne správnu a spravodlivú, chrániacu bezúhonných občanov pred činmi osôb, ktorých závažná kriminálna minulosť poukazuje na to, že snaha štátu o ich reintegrácia do spoločnosti by bola zjavne neúspešná.

Recidíva môže byť prekážkou podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody.

Podstata inštitútu podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody spočíva v tom, že odsúdený je predčasne prepustený na slobodu, pričom výkon zvyšku trestu odňatia slobody

¹⁸¹Jozef Koky vs. Slovenská republika- rozhodnutie ESĽP zo dňa 16. mája 2017 k sťažnosti č. 27683/13 pre porušenie článku 3 Dohovoru a článku 13 Dohovoru (uloženie trestu odňatia slobody na doživotie na základe zásady „trikrát a dosť“), dostupné na <https://www.epi.sk/rozhodnutie-sudu/Jozef-KOKY-proti-Slovenskej-republike.htm> (cit. 26.08.2020)

sa mu odpustí pod podmienkou, že v stanovenej skúšobnej dobe sa osvedčí. Odsúdený je motivovaný skutočnosťou, že pokiaľ vyhoví podmienkam, uloženým v rámci podmiennečného prepustenia, nebude si musieť odpykať doposiaľ nevykonanú časť nepodmiennečného trestu odňatia slobody. Podmiennečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody nemožno povoliť, a to ani v prípade, ak by inak boli splnené všeobecné predpoklady uvedené v § 66 ods.1 prvá veta TZ, ak ide o osobu opätovne odsúdenú na trest odňatia slobody na doživotie.

Z uznesenia *Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 53/08* môžeme pochopiť samotný zmysel podmiennečného prepustenia: "zmysel podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody nie je v tom, aby za dobré správanie bol odsúdený automaticky podmiennečne prepustený po uplynutí stanovenej doby bez zreteľa na účel trestu. Je potrebné vziať do úvahy i samotný účel trestu, ktorý obsahuje viac komponentov, ku ktorým súdy pri svojom rozhodovaní musia prihliadať. Podstatou ich úvah je potom v konečnom dôsledku dôvodnosť predpokladu, že odsúdený povedie v budúcnosti i na slobode riadny život s minimalizáciou rizika jeho recidívy. Pokiaľ všeobecný súd prihliadne na okolnosť, že nie je zabezpečená podmienka budúceho riadneho života sťažovateľa, je to výlučne iba vecou jeho uváženia, ak dospel k záveru, že doterajší výkon trestu odňatia slobody neodstránil charakterové vlastnosti, ktoré sťažovateľa viedli k páchaniu závažnej trestnej činnosti."¹⁸²

O tom, ako by mal súd rozhodujúci o podmiennečnom prepustení konať, nájdeme v náleze *Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 154/09*: "všeobecný súd rozhodujúci o podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody musí zohľadniť všetky zadovážené dôkazy, ktoré mu poskytnú komplexný obraz o osobe odsúdeného a jeho celkovom správaní a plnení povinností vo výkone trestu, pretože aj tieto okolnosti môžu do istej miery ovplyvniť predpoklad o tom, aké správanie možno od odsúdeného očakávať potom, ako opustí brány väzenia. Pri skúmaní splnenia materiálnych podmienok týkajúcich sa možnosti podmiennečného prepustenia odsúdeného na slobodu je pre všeobecný súd dôležité zistiť a vyhodnotiť správanie odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody."¹⁸³

Recidíva ovplyvňuje spôsob výkonu trestu odňatia slobody z hľadiska zaradenia páchatel'a do výkonu trestu odňatia slobody z hľadiska vonkajšej diferenciácie výkonu trestu odňatia slobody. Vonkajšia diferenciácia je výkon trestu podľa stupňa stráženia a riadi sa zásadou, že

¹⁸²Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14.02.2008 sp. zn. IV. ÚS 53/08

¹⁸³Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10.11.2009 sp. zn. III. ÚS 154/09

čím vyšší stupeň stráženia, tým väčší je rozsah obmedzení. Rovnako diferencovane je upravený aj výkon práv a formy zaobchádzania.¹⁸⁴ Ak dôjde v priebehu desiatich rokov po tom, ako bol páchatel' vo výkone trestu odňatia slobody za úmyselný trestný čin k recidíve, nemôže byť zaradený do ústavu s minimálnym stupňom stráženia. Musí byť preukázané, že páchatel' bol skutočne vo výkone trestu odňatia slobody. Nestačí ak bol na nepodmienečný trest odňatia slobody len odsúdený, pričom si z neho neodpykal ani len časť.¹⁸⁵

Recidíva môže byť fakultatívnym dôvodom na uloženie ochranného dohľadu. Ak sú ukladá nepodmienečný trest odňatia slobody páchatel'ovi úmyselného trestného činu, ktorý už bol v minulosti najmenej dvakrát vo výkone trestu odňatia slobody za takýto (úmyselný) trestný čin, môže mu uložiť ochranný dohľad na jeden až tri roky, ak vzhľadom na osobu páchatel'a, najmä s ohľadom na jeho doterajší spôsob života, na prostredie v ktorom žije a na povahu spáchanej trestnej činnosti sa nedá očakávať, že po výkone trestu povedie riadny život.

Špeciálna recidíva je dôvodom na uloženie trestu zákazu činnosti na doživotie. Novelou zákona č. 313/2011 Z.z. ktorou sa mení a dopĺňa trestný zákon č. 300/2005 Z. z. sa sprísnil podmienky na ukladanie trestu zákazu činnosti v prípade postihu vodiča dopravného prostriedku, ktorý spácha trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 alebo trestný čin usmrtenia podľa § 149 ods.4 alebo 5. Súd uloží trest zákazu činnosti na doživotie, ak odsudzuje páchatel'a za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, hoci už bol za taký trestný čin, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku dvakrát odsúdený. Je dôležité, že na ukladanie trestu zákazu činnosti podľa uvedených ustanovení nemá vplyv zahladenie odsúdenia.¹⁸⁶

1.8. Systém trestov

Systémom trestov je potrebné rozumieť výpočet jednotlivých druhov trestov, ich vzájomné usporiadanie podľa určitého hľadiska a vzťahy medzi nimi. V záujme zachovania zákonnosti musia byť tresty vždy uvedené v zákone.¹⁸⁷ Ide o usporiadanie jednotlivých druhov trestov

¹⁸⁴KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 216.

¹⁸⁵KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 217.

¹⁸⁶KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 217.

¹⁸⁷SOLNAŘ, V.: Systém československého trestního práva. Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, 1979 s.33.

podľa závažnosti, podľa postihovaných záujmov a vzájomné vzťahy medzi jednotlivými trestami.¹⁸⁸

Systém trestov v Slovenskej republike vychádza z princípov humanizmu, pričom humanistické tendencie sú typické pre demokratické spoločnosti a ich dôsledkom je široké spektrum trestov, ktoré majú v prvom rade slúžiť ako určitá alternatíva k trestu odňatia slobody, keďže trest odňatia slobody je a má byť krajným prostriedkom (*ultima ratio*).

Na to, aby systém trestov zaručil, že trest bude zákonný a spravodlivý t.j. individualizovaný a diferencovaný vzhľadom na charakter spáchaného trestného činu a osobnosť páchatel'a, musí spĺňať určité podmienky- musí obsahovať určitý počet trestov rozličnej intenzity, má obsahovať aj druhy trestov, musí zabezpečiť ochranu jednotlivca a spoločnosti pred páchaním trestných činov, každý druh trestu musí vo svojej podstate vyjadrovať vzťah k miere spoločenskej závažnosti trestného činu, ujma obsiahnutá v treste má podľa možnosti postihovať každého odsúdeného, ujma obsiahnutá v treste má byť čo najviac obmedzená výlučne na osobu odsúdeného, trest nesmie svojou podstatou ani podmienkami výkonu ponižovať ľudskú dôstojnosť, výkon trestu nemá byť pre odsúdeného prekážkou, aby sa po jeho výkone včlenil do života, tresty majú byť podľa možností reparable pre prípad justičného omylu.¹⁸⁹

Trestný zákon v § 32 ustanovuje taxatívny výpočet trestných sankcií, ktoré je možné fyzickej osobe uložiť za spáchaný trestný čin.

Ide o tieto tresty: trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia vecí, trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti, trest vyhostenia.

Podľa niektorých autorov,¹⁹⁰ za samostatné tresty možno považovať aj trest odňatia slobody na doživotie, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia s probačným dohľadom. Podľa týchto názorov ide o osobitné druhy trestov.

Tresty možno triediť podľa rôznych hľadísk:

¹⁸⁸JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Praha: Linde, 2008 s.344.

¹⁸⁹MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Košice: Atom Computers, 2000 s. 23.

¹⁹⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 355

Podľa toho, aké práva odsúdeného trest postihuje na tresty postihujúce slobodu, tresty postihujúce majetok a tresty na cti.

Podľa toho, či možno uložiť samostatne alebo výlučne popri inom treste, na tresty samostatné a tresty vedľajšie, ktoré možno uložiť len popri inom treste.

Podľa určitosti sankcií možno tresty rozlišovať na tresty absolútne určité a tresty relatívne určité.

Podľa toho, či sa s trestom ukladá aj náhradný trest na tresty bez náhrady a tresty s náhradou.

Podľa toho, či tresty možno uložiť každému páchatel'ovi alebo len zúženému okruhu páchatel'ov, na tresty, ktoré možno uložiť každému páchatel'ovi a na tresty, ktoré možno uložiť zúženému okruhu páchatel'ov.

Podľa veku páchatel'a na tresty, ktoré možno uložiť dospelému páchatel'ovi a na tresty, ktoré možno uložiť mladistvému páchatel'ovi.¹⁹¹

1.9. História trestania s dôrazom na väznenie

Či už skúmame systémy trestov dávno zaniknutých ľudských civilizácií alebo spoločenských foriem alebo systémy trestov dnešných štátov, podstata ujmy vrátane ujmy na slobode občanov zostáva zachovaná. To však neznamená, že spoločnosť už od svojho vzniku poznala väznice v dnešnom ponímaní. Treba si uvedomiť, že väznice, ako špeciálne ustanovizne na väznenie ľudí boli vždy mimoriadne nákladné. Môže si ich preto dovoliť iba taká spoločensko-ekonomická formácia, ktorá má na to dostatok prostriedkov.¹⁹²

V rodovej spoločnosti na veľmi nízkom stupni rozvoja výrobných síl a výrobných vzťahov, sotva mohli členovia obcí, či rodov zriaďovať nákladné zariadenia na väznenie ľudí. Do úvahy treba brať aj to, že v týchto časoch prevládalo veľmi primitívne náboženstvo, ktoré považovalo svojich členov za posvätných, kým každý člen iného rodu bol pre nich nielen cudzí, ale prevažne aj nepriateľský. Preto, kým voči jednotlivcom z cudzieho rodu používali *krvnú pomstu*¹⁹³, proti previnilcom zo svojho rodu použili omnoho jednoduchší, no mimoriadne účinný prostriedok a to *vyhnanie z rodu*. Bola to vlastne prvá forma izolácie,

¹⁹¹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 355-358.

¹⁹²FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 11-12.

¹⁹³Krvná pomsta spočíva v tom, že príbuzný (príslušník rodu/klanu) zabitého má právo aj povinnosť pomstiť sa vrahovi a jeho príbuzným vlastnou rukou.

ujmy na osobnej slobode človeka a následku za pravidiel rodovej spoločnosti Vlastnosťou vyhnania z rodu je okrem vlastnosti izolácie aj tá vlastnosť, že vyhnanie z rodu je výborným spôsobom sebaobrany spoločnosti. Tá vlastnosť trestu zostáva zachovaná bez ohľadu na to, aké podmienky ľudskej spoločnosti posudzujeme. Trest zostáva aj dnes nutným zlom, ktoré je potrebné aplikovať v záujme ochrany spoločnosti. Ochrana spoločnosti je konečný a najvyšší zmysel každého rozumného trestania.¹⁹⁴ Treba mať na zreteli, že nie každé trestanie bolo rozumné. Rozhodne však smerovalo k tomu, aby z hľadiska vládnucej moci chránilo dané spoločenské podmienky. Toto sa dá povedať napríklad o hromadnom potrestaní členov tzv. Spartakovho povstania v starovekom Ríme, z ktorých 6000 popravili popri ceste z Capuy do Ríma.¹⁹⁵

Hoci na jednej strane otrokárske štáty, veľmi tvrdo vystupovali voči otrokom ako súčasť triedneho útlaku s cieľom ich izolácie, vylúčenia zo spoločenstva ľudí, ich izolovania do rieš vecí, eventuálne zvierat, na druhej strane sa v týchto štátoch vyvinul taktiež celý rad právnych noriem, z ktorých sa dozvedáme o prvých systémoch trestov. Ide napr. o Chamurapiho zákonník, zákony Solón a Dracona resp. všeobecne známy zákon dvanástich tabúl z starovekého Ríma a iné.¹⁹⁶ Z týchto zákonníkov sa dozvedáme, že systém trestov bol už vtedy rozdielny voči členom slobodnej občianskej spoločnosti a voči otrokom. Kým previnilca z radov občanov trestali vyhnanstvom alebo deportáciami do kolónií, voči otrokom používali mučivé a potupné spôsoby popráv napr. ukrižovanie, vyhladovanie k smrti, hodenie šelmám a. i. Pre pochopenie systému trestov otrokárskeho štátu, je potrebné poznať filozofiu tých trestania čias. Táto vychádzala z odplatného účelu trestu "oko za oko, zub za zub" resp. z filozofie zastrašenia trestom.¹⁹⁷

Napríklad rímske impérium však zaviedlo aj miernejší druh trestu. Išlo o inštitút *servi poenae* t.j. otrokom z trestu. Toto už bola nesporne jedna z prvých foriem odňatia slobody ako trestu. Títo otroci museli potom pracovať v baniach, pri stavbách vodovodov, ciest a iných verejných objektov. Okrem otrokov z trestu poznali už aj v antických krajinách väznenie ľudí ako ojedinelú formu izolácie. Podľa L. Pála¹⁹⁸ prvá zmienka o väzení v starovekom Ríme je z čias kráľa Tulia Hostilia (ktorý vládol niekedy medzi r. 400-300 pred n.l.). Tento kráľ dal vystavať vežovitú stavbu, ktorú nazvali *robur* a táto mala slúžiť na izoláciu zločincov, ale neskôr aj na

¹⁹⁴BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram, 2009 s.34-35.

¹⁹⁵ŘÍMAN, J. a kol.: Malá československá encyklopedie. V. díl. Praha: Academia, 1987 s.789.

¹⁹⁶ŘÍMAN, J. a kol.: Malá československá encyklopedie. V. díl. Praha: Academia, 1987 s.789.

¹⁹⁷FÁBRY, A.: Věznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 13-14.

¹⁹⁸PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s.14-16.

výkon väzby odsúdených na trest smrti. V čase prenasledovania prvých kresťanov mali takéto objekty aj prvú výchovnú úlohu, t.j. aby prinútili kresťanov k návratu k ich pôvodnému pohanskému náboženstvu. Keďže kresťanstvo sa v rímskej ríši šírilo aj napriek represáliám, dokazovalo to fakt, že ak sa trest aplikuje nedôvodne, neadekvátne, pri porušení kladných zásad ľudskosti, výsledok takéhoto konania môže byť práve opačný. Možno práve preto za cisára Trajána, Plínius navrhol, aby kresťanov síce aj naďalej väznili, ale nie za účelom potrestania ale preto, aby sa vrátili k svojmu pôvodnému pohanskému náboženstvu. Plínius vlastne prvý priznal, že väznenie môže mať aj určitý vplyv na správanie sa uväzneného v želanom smere.

Hoci počet väznených osôb výrazne poklesol po vydaní tzv. Milánskeho ediktu v roku 313 n. l, v takej ríši ako bola tá rímska, počet väznených osôb nikdy nebol nezanedbateľný. Práve preto cisár Theodosius vydal v roku 435 n. l. prvé *väzenské pravidlá*. Ďalšie vydal v roku 529 n. l. cisár Justiniánus I. Zmysel týchto nariadení spočíval v úprave udržiavania a samostatného fungovania väzníc, ktoré boli vtedy označované ako *carcer*. Nariadenia upravovali aj dohľad nad "carcermi", ktorý zverili sudcom, stanovili spôsob zaobchádzania s väzňami, upravovali úhradu nákladov za udržiavanie väzníc a zaviedli aj prvú kategorizáciu väzňov, keďže nariadili oddelene väzniť mužov a ženy.¹⁹⁹

V tomto období sa začína vo väzniciach uplatňovať taktiež prvá pastoračná činnosť. Cyprián, kartáginský biskup, už v roku 253 n. l. navrhol vydanie cirkevného nariadenia pre kňazov, aby občas navštívili väznice a väzňov a zabezpečili ich duchovné potreby a taktiež im pomáhali po prepustení. Ďalšie predpisy o pastoračnej činnosti vydal r. 419 n. l. Honorius, ktorý povolil biskupom navštevovať väznice a napríklad sa i prihovárať u sudcov za väznené osoby. Avšak až cisár Justinián prikázal biskupom, aby v stredu a piatok väzňov navštevovali a zisťovali okrem iného i kruté zaobchádzanie s väzňami. Podľa rímskeho civilného práva bolo možné uplatniť aj ďalšiu formu väznenia a síce *väznenie dlžníkov*. Dlžník strácal na dobu väznenia, kým nesplatil svoj dlh, svoju osobnú slobodu a bolo dokonca možné ho aj spútať alebo nútiť, aby vykonával určenú prácu, čím mal splatiť svoj dlh.²⁰⁰

Hoci väzenie alebo "*carcer*" bolo v starovekom Ríme veľmi široko uplatňovaným prostriedkom, nikdy sa nestalo prevládajúcim spôsobom trestania. Skôr naopak, slúžilo len ako zabezpečovacie opatrenie, resp. ako dnešná väzba, či už za účelom zachovania osoby

¹⁹⁹FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 15.

²⁰⁰TITUS, L.: A római nép torténete a város alapításától. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1963 s.116-117.

páchateľa pre výkon iného trestu alebo pre iný účel napr. úhradu dlhu. Tomu nasvedčuje aj tvrdenie Ulpiana, ktorý napísal, že "váznenie je len zadržiavanie ľudí, nie ich trestanie" ²⁰¹

V období ranného feudalizmu bola rozhodujúcou svojvôľou feudála nad svojimi poddanými, keďže feudál bol zároveň sudcom svojich poddaných. Tomu zodpovedala aj rozmanitosť trestov, ktoré boli v tomto období ukladané. Išlo o tresty spočívajúce v ujme na živote, na zdraví či na osobnej slobode. Napriek takémuto partikularizmu v trestaní možno z hľadiska histórie vyčleniť niektoré charakteristické spôsoby trestania vo feudalizme:

-*Cirkevné žaláre* boli využívaným spôsobom trestania najmä v západoeurópskych krajinách, kde začali cirkevné súdy odsudzovať previnilcov už od 4.-6. stor. n. l. a to najmä za porušenie cirkevných nariadení na odňatie slobody s pokáním t.j. umiestnením odsúdeného do kláštornej cely alebo inej samoty, pričom pokánie bolo zvýraznené napr. prísnyim pôstom. Cirkevné žaláre boli trestom najmä pre duchovných, nenahrádzali svetský systém trestania. Osobitný význam mali *vyšetrovacie väznice inkvizície*, ktoré však slúžili najmä k vynúteniu priznania obvinených. Boli to obyčajné mučiarne, v ktorých prinútili k priznaniu často krát úplne nevinných ľudí. Osobite sa svojou krutosťou preslávila španielska inkvizícia. ²⁰²

-*Galeje a burlactvo*. Najmä v prímorských európskych krajinách prišli ľudia čoskoro na to, že nie je možné dať celé masy ľudí do rúk katov. Začali preto hľadať spôsoby trestania bez popráv. Jedným z nich bolo pripútanie odsúdeného na loď, kde potom musel pod údermi korbáčov denne dlhé hodiny veslovať. Galejníctvo bolo napríklad vo Francúzsku zavedené kráľovským dekrétom z roku 1564. Podľa tohto vzoru potom konali aj panovníci iných prímorských štátov. Štáty, ktoré nemali prístup k moru zase začali predávať svojich trestancov na galeje do tých štátov, ktoré takýto prístup mali. V Rusku a neskôr aj v Rakúsko-Uhorsku sa zaviedla aj osobitná forma galejníctva tzv. *burlactvo*, t.j. ťahanie lodí proti prúdu riek po Volge resp. Dunaji a iných. Tak galejníctvo, ako aj burlactvo však vytlačila technika, najmä parný stroj, ktorý začal slúžiť na poháňanie lodí.

V čase rozpadu feudalizmu najmä v dôsledku tzv. akumulácie kapitálu sa začali množstvá ľudí potulovať po uliciach ako tuláci a žobráci a tak sa v mnohých krajinách začali uplatňovať ich deportácie do kolónií. Napríklad Anglicko deportovalo svojich tulákov, žobrákov, i zločincov do Austrálie a Ameriky. Francúzsko napr. do Kanady a Rusko založili smutne

²⁰¹PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Obzor, 1970 s.13.

²⁰²HAVAS, I.: Az Inkvizíció torténete. Budapest: 1942 s.98-99.

známe "katorgy" na Sibíri. Po tom čo kolónie získali od týchto materských krajín nezávislosť, deportácie ako druh trestu zanikli.²⁰³

*-Hradné väzenia*²⁰⁴ boli charakteristickým trestom pre odporcov z radov šľachty. Títo boli po uväznení ubytovaní v hradných komnatách a často im aj naďalej posluhovali ich vojenský podriadení. Neskôr sa pre výkon trestu začali prispôsobovať aj niektoré hradné objekty, bašty hradov, ktoré sa potom nazývali hradnými žalármi. Povestné hradné žaláre boli napr. Tower v Londýne, ale ako hradné väzenie slúžila aj francúzska Bastilla, či brniansky Spielberg a. i. Treba dodať, že mnohé doposiaľ existujúce väzenské zariadenia boli vytvorené z bývalých hradných žalárov resp. vojenských pevností. Tieto boli samozrejme v priebehu času prebudovávané a dnes na rozdiel od minulosti slúžia ako miesta výkonu trestu v celosti, zatiaľ čo v minulosti boli iba súčasťou hradu a miestom pre výkon trestu iba pre privilegované vrstvy obyvateľstva.

-Väzenia pre dlžníkov stredoveku boli zrejme inšpirované starovekým Rómom. Na rozdiel od rímskych čias však v stredoveku nebola ponechávaná moc nad dlžníkmi na veriteľovi, ale dlžníci boli štátom umiestňovaní najčastejšie v pivniciach mestských opevnení, kde boli držaní, resp. kde pracovali až do splatenia dlhu. Tento inštitút však zostal civilnoprávnou sankciou.²⁰⁵

-Temnice boli azda najhrôzostrašnejšími inštitúciami odňatia slobody v tých časoch. Zriaďovali sa v rôznych podzemných a pivničných priestoroch mestských hradieb, hradov a opevnení. Spravidla neboli priamo vetrateľné ani osvetlené prirodzeným svetlom a pobyt v nich bol spojený s celým radom obmedzenia pohybu. Samotné odňatie slobody tu vlastne zabezpečovalo možnosti ďalšieho mučenia prostredníctvom najrozmanitejších prostriedkov spútavania väzňov. V temniciach navyše vládla špina a šírili sa odtiaľ nákazlivé choroby.²⁰⁶

-Vojenské žaláre a väzenia neboli spôsobom väznenia privilegovanej skupiny- vojakov, ale väznenie bežných občanov prostredníctvom armády. Mnohí feudáli nezriaďovali temnice, či iné formy obmedzenia osobnej slobody svojich nevoľníkov, pretože každá takáto inštitúcia si prirodzene vyžadovala svoje náklady. Bolo jednoduchšie previnilca odovzdať armáde, aby táto zabezpečila výkon trestu, najmä prostredníctvom ich pracovného využitia. V Uhorsku začali aj občianske súdy odosielať niektoré kategórie odsúdených do vojenských väzení. Sem

²⁰³FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 18.

²⁰⁴PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Obzor, 1970 s.27.

²⁰⁵PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Obzor, 1970 s.23-24.

²⁰⁶PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s.28

boli odosielané napr. aj ženy.²⁰⁷ Vojenské väzenia predstavujú akýsi prechod k moderným občianskym žalárom. Dokonca v Uhorsku ešte aj prvé klasické žaláre strážili vojaci.

-*Pracovné domy (house of labour)*²⁰⁸ boli ďalšou formou prechodu k moderným občianskym väzeniam. Začali fungovať v časoch, keď veľké počty ožobráčených roľníkov boli nútené v dôsledku tuláctva a chudoby kraďnúť a iným nekalým spôsobom si zaobstarávať prostriedky na svoje živobytie. Keďže išlo samozrejme o neželaný jav, vládnuca vrstva zaviedla tzv. pracovné domy, kde boli umiestňovaní tuláci a žobráci a to bez rozsudku súdu. Podobne ako na galejach a iných nútených prácach, aj tu sa pracovalo neúmerne dlho (15-20 hod. denne) a vo veľmi nepriaznivých podmienkach. Pracovné domy sa od svojich neskorších potomkov-*nápravných domov*, líšili práve tým, že neslúžili na uväznenie odsúdených za trestné činy. Vychádzali však z uznania, že práca je aj počas nútenej izolácie veľmi osočná, hoci o jej výchovných možnostiach sa vtedy neuvažovalo.

1.9.1. Vznik klasických žalárov, väzenská architektúra a klasické väzenské systémy

Zlyhanie feudálneho partikularizmu o.i. i v systéme trestania, muselo zo sebou zákonite priniesť zmenu v systéme trestania a to najmä podriadením trestania pod kontrolu štátu a uplatňovaním zásady *nullum crimen sine lege nullum poena sine lege*. Trestanie sa začalo riadiť heslom *punitur ne peccetur*, teda trestá sa, aby sa nepáchali zločiny - t.j. preventívne. Týmto heslom sa riadilo napríklad tzv. abolicionistické hnutie, ktorého cieľom bolo zrušenie trestu smrti. Z významných prác tohto obdobia treba spomenúť najmä dielo Cesare Beccariu: *O zločinoch a trestoch*. (Dei delitte e delle pene) z roku 1764. Beccaria týmto dielom otriasol mýtom trestu smrti a otvoril široké uplatnenie trestu odňatia slobody. Trest odňatia slobody sa prvýkrát stal základom Napoleonovho Trestného kódexu *Code penal* z roku 1810.²⁰⁹

Prvé žaláre však začali vznikať ešte pred vydaním prvých trestných zákonníkov. Iniciatívu pri budovaní občianskych žalárov prevzali zaniatení jednotlivci. Nazvali ich *nápravnými domami* (domus corectoria, house of correction). Ich zriaďovanie veľmi úzko súviselo s ochudobňovaním obyvateľstva a prudkým nárastom kriminality mladých ľudí. Preto cieľom prvých nápravných domov bolo napraviť mladých zločincov, pričom v procese ich nápravy prisudzovali mimoriadny význam spoločensky prospešnej práci. V Bridwelli pri Londýne bol

²⁰⁷PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s.29

²⁰⁸PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Obzor, 1970 s.31.

²⁰⁹FÁBRY, A: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.21

prvý takýto nápravný dom založený v roku 1553.²¹⁰ Ďalší založili v roku 1585 v Amsterdame, na Slovensku bol takýto dom zriadený v roku 1772 v Senci.²¹¹ Spoločným menovateľom nápravných domov (hovorilo sa im tiež polepšovne) bolo, že sa v nich mohli umiestňovať aj odsúdení na základe úradného rozhodnutia, ale aj rodičov neposlúchajúce deti na žiadosť rodičov resp. príbuzných. Teda ešte ani nápravné neboli čistými žalármi v klasickom ponímaní, hoci práve z nich potom tieto zariadenia vyrástli. Ako prostriedky prevýchovy sa v nápravných domoch uplatňovali zamestnávanie prácou, vzdelávanie, náboženská výchova a kultúrna činnosť. Za zmienku stojí aj nápravný dom *San Michele* založený v Ríme v roku 1703 pápežom Klementom XI.²¹² V tomto ústave sa chovanci v noci umiestňovali oddelene (systém samotiek) a cez deň pracovali spoločne. Tento ústav sa potom stal vzorom pri budovaní ďalších nápravných domov po celej Európe. V 19. storočí už bol trest odňatia slobody najčastejšie ukladaným druhom trestu najmä v rozvinutých krajinách. Práve nápravné domy v týchto krajinách začali určovať aj obsah a režim výkonu trestu. Pri budovaní klasických väzenských systémov preto získali dominantné postavenie najmä Anglicko a Severná Amerika.²¹³

Väzenské systémy, ktoré v týchto krajinách (ale i v ďalších) vznikali, ohraničili nielen samotný spôsob zaobchádzania s odsúdenými, ale predurčili aj samotnú väzenskú architektúru. Väzenské budovy sa začali budovať na základe potrieb príslušného väzenského systému. Väzenská architektúra musela vyhovovať požiadavkám bezpečnosti, oddelenia väzňov navzájom od seba atď.²¹⁴

Prvé skutočné žaláre vznikali tzv. improvizáciou z bývalých vojenských opevnení, hradov či kláštorov. Na toto bolo potrebné výrazné úpravy týchto stavieb. V tomto smere mala Severná Amerika istú výhodu, keďže väzenské zariadenia sa mohli začať stavať pre svoj skutočný účel ako objekty pre výkon trestu. Tomu predchádzala istá filozofia trestu odňatia slobody, ktorá priamo ovplyvnila aj väzenskú architektúru.

Pre väzenskú architektúru boli určujúce tieto väzenské systémy:

- systém samoväzby
- systém mlčania (auburnský systém)

²¹⁰PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Obzor, 1970 s.86-87.

²¹¹PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Konyvkiado, 1976 s.37

²¹²PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Konyvkiado, 1976 s.37

²¹³FÁBRY, A: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.22-23

²¹⁴FÁBRY, A: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.23

- zmiešané systémy

- progresívne systémy a ďalšie.²¹⁵

Systém samoväzby (tzv. solitary sytem).²¹⁶Jeho pôvod je predmetom diskusií. Vo Francúzsku sa myšlienkou väznice založenej na systéme samoväzby zaoberal Jean Mobillon. Podľa jeho návrhov mali byť väzni umiestňovaní v celách po jednom, mali mať oddelené vychádzkové priestory, cela mala byť prepojená s laboratóriom t.j. miestom kde odsúdený pracoval. Domovom samoväzby zostáva Anglicko a Severná Amerika. Wiliam Penn, guvernér Pensylvánie presadzoval názor, že základným prostriedkom duchovnej nápravy odsúdených je sužovanie svedomia stupňované samotou. O sto rokov nato jeho myšlienky obnovilo hnutie quakerov, ktorého bol Penn vodcom a v roku 1777 založili vo Philadelphii Väzenské spoločenstvo. Toto potom iniciovalo vybudovanie väznice na princípe samoväzby. V roku 1790 sa najprv povolilo prebudovať jeden starý väzenský objekt na samoväzobné zariadenie a po jeho úspešnom vyskúšaní si quakeri vynútili rozhodnutie o zriadení dvoch úplne nových väzníc založených na systéme samoväzby. Prvé z nich sa postavilo v roku 1826 v Pittsburgu s tromi krídlami a 236 celami a ďalšie vo Philadelphii v roku 1829 so siedmimi krídlami a 586 celami. Ústav nazvali *Eastern Penitentiary* (Východný žalár) a už v roku 1836 vybudovali aj *Western Penitentiary* (Západný žalár) so 408 celami.²¹⁷

Samoväzobné väzenské zariadenia sa čoskoro rozšírili aj v Európe. Najrozšírenejšie boli v Anglicku. Tu sa prvým ústavom samoväzby stal *Milbank Penitentiary* postavený v roku 1810 na základe zistení Johna Howarda, šerifa grófstva Bedford, ktorý ponavštevoval väznice tak v Anglicku ako i v kontinentálnej Európe a v roku 1777 vydal v Londýne knihu s názvom: "*O anglických a zahraničných žalároch a väzeniach*", ktorú možno považovať za jednu z prvých odborných publikácií o väzenstve. Ústav sa rozkladal na 18 anglických jutrách pôdy, pričom sedem krídel budovy tvorilo osemuholník a krídla sa zbiehali do jedného centra. Takýto systém zabezpečoval pomerne dosť priestoru, takže i napriek svojej kapacite 1000 osôb, z toho 600 miest pre mužov a 400 pre ženy sa nejavil ako preplnený.²¹⁸

Systém samoväzby sa však dlho neudržiaval. Dôvodov, prečo tomu tak bolo by sme našli niekoľko. V klasickom systéme samoväzby bol odsúdený nútený žiť sám v cele úplne oddelený od vonkajšieho i vnútorného sveta väznice. V prvých samoväzobných zariadeniach

²¹⁵FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.23

²¹⁶PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s.40

²¹⁷PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s.41

²¹⁸BALOGH, L., HORVÁTH, T.: Buntetés végrehajtási jog. BN Könyvkiadó, 1983 s. 47

bola izolácia odsúdených a s tým spojená meditácia a modlitby považovaná za tak dôležité prostriedky nápravy, že väzňom nedovolili ani pracovať. Zakrátko sa zistilo, že tento názor je škodlivý a od roku 1829 bola zavedená pracovná povinnosť aj pre odsúdených na samotkách.²¹⁹ Prišlo sa aj na to, že pobyt osamote má zlý vplyv nielen na psychiku odsúdeného, ale doslova znemožňuje aj resocializáciu človeka ako spoločenskej bytosti. Okrem toho budovanie väzníc na princípe samoväzby bolo ekonomicky mimoriadne nákladné. Rovnaké podmienky výkonu trestu v samotkách pre všetkých znemožňovali individualizáciu zaobchádzania a navyše práca vykonávaná individuálne mala len obmedzenú produktivitu. Z týchto dôvodov sa pristúpilo k revízii samoväzby prakticky po celom svete.²²⁰

*Systém mlčania (silent system) alebo auburnský systém*²²¹ vznikol súbežne so systémom samoväzby. V štáte New York v mestečku Auburn postavili v roku 1816 nový ústav na princípe samotiek Jeho veliteľa John Cray a Elam Lynds čoskoro objavili nedostatky systému samoväzby. Väzňov oddeľovali už iba na noc, vo dne pracovali na spoločných pracoviskách, kde museli prísne mlčať. Mlčanie sa vzhľadom na časté porušovanie zákazu vynucovalo drastickými fyzickými trestami, najmä bitím a disciplinárnym trestaním. Rovnaký systém sa uplatňoval už i pred rokom 1816 v už spomínanom nápravnom dome San Michele v Ríme. Na zabránenie komunikácii sa používali aj tzv. kukly, ktoré síce umožňovali odsúdenému vidieť svojho spoluväzňa ale nemohol ho spoznať. Hoci produktivita práce pri tomto systéme narástla nedosiahli sa očakávané výsledky. Navyše vynucovanie mlčania telesnými trestami sa dostalo do rozporu s humanizačnými tendenciami tej doby.²²²

Zmiešaný systém (gentský systém) vznikol ako reakcia na nedostatky systému samoväzby a systému mlčania. Hoci ústav *Maison de force* v meste Gent v Belgicku postavili v rokoch 1772 až 1775 zmiešaný systém tu bol zavedený až po jeho uzákonení v roku 1843. Niektoré pramene označujú tento systém aj za gentský (t.j. ženevský) treba dodať, že v Ženeve bol ústav založený na zmiešanom systéme postavený až v rokoch 1822-1825. Väzni sa členili do štyroch kategórií a to od ťažkých zločincov a recidivistov, cez páchatel'ov stredne ťažkých trestných činov, páchatel'ov, ktorí nastúpili cestu nápravy a páchatel'ov menších priečinov, až po väzňov od 16 do 18 rokov veku v rámci štvrtej skupiny. Zohľadňoval sa jednak vek, pohlavie, dĺžka trestu a charakter trestného činu, úroveň vzdelania, pracovné schopnosti a ďalšie atribúty. Presuny medzi skupinami boli možné v oboch smeroch. Začiatok trestu sa

²¹⁹BALOGH, L., HORVÁTH, T.: Buntetésvégrehajtási jog. BN Konyvkiadó, 1983 s. 47

²²⁰FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.26

²²¹PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Konyvkiado, 1976 s.49

²²²PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Konyvkiado, 1976 s.51-52.

realizoval na samotke. Väzni povinne pracovali, mali povolené návštevy príbuzných a smeli písať aj listy. Odmietali sa telesné tresty a tiež bolo možné odpustiť tretinu trestu za dobré správanie sa a dobre vykonanú prácu. Zhrnuté všetky skupiny väzňov museli povinne mlčať, ak sa odsúdený viditeľne napravil mohol sa presunúť do miernejšej kategórie, v najprísnejšej kategórii musel väzeň absolvovať samoväzbu (14 dní až 6 mesiacov), potom sa mohol premiestniť, väzni museli pracovať, povoľovali sa rodinné a iné návštevy, ktoré mohli odsúdených pozitívne ovplyvniť.²²³

Alternatívou tohto systému je tzv. *Obermayerov systém*. Riaditeľ mníchovskej väznice poznajúc nedostatky samoväzobného systému napísal knihu o tom, ako by sa väznice mali stať funkčnejšími. Podstata jeho teórie spočívala v tom, že v záujme nápravy odsúdeného treba tohto podľa potreby dať raz na samotku, inokedy zas na spoločnú celu. Za dobré správanie a poctivú prácu je účelné ich odmeňovať. Za veľmi dôležitý prostriedok nápravy považoval vzdelávanie a v neposlednom rade považoval za účelné vybudovať medzi odsúdenými sieť dozorcov z vlastných radov. Jeho systém však stroskotal na zlom výbere dozorcov z radov väzňov. Zrodili sa tzv. kápovia, ktorí za každú cenu uplatňovali svoje záujmy a to aj za cenu bitia a ponižovania ostatných spoluväzňov.

Progresívny systém mal dve formy a to *anglický* a *írsky* progresívny systém výkonu trestu odňatia slobody. Tento systém ešte i v súčasnosti ovplyvňuje organizáciu trestu a výkon trestu odňatia slobody. Tento systém bol použitý i v prvých skutočných žalároch na území Slovenskej republiky a síce v Ilave a Leopoldove. O úspešnom zavedení írskeho progresívneho systému v leopoldovskej väznici sa zmieňuje jej úspešný riaditeľ Emil Taufer vo výročnej správe z roku 1872.²²⁴

Anglický progresívny systém²²⁵ bol zavedený zákonom z roku 1857 (Penal servitude act), pričom zákon poznal tri stupne tohto systému. V prvom stupni bol odsúdený umiestnený do prísnej samoväzby (penitentiary prison), pričom sa mu nepovoľovalo ani pracovať a obmedzovali aj jeho stravnú dávku. Účelom toho bolo, aby si odsúdený vstúpil do svedomia. V druhom stupni samotku používali len v noci, vo dne odsúdení pracovali na spoločných pracoviskách (public works prison). Pozornosť sa kládla aj na vzdelávanie tak, aby si odsúdený osvojil remeslo, ktoré by mohol vykonávať aj po prepustení z výkonu trestu. Povinné bolo vzdelávanie na účely dosiahnutia základného vzdelania. V treťom stupni boli

²²³PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s.52

²²⁴MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.38 a nasl.

²²⁵PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Obzor, 1970 s.49.

odsúdení podmiennečne prepustení na slobodu po výkone 3/4 uloženého trestu, ak bol predpoklad, že nebudú pokračovať v trestnej činnosti. Na slobode sa nad nimi vykonával policajný dozor, pri zlyhaní sa zvyšok trestu musel dodatočne vykonať.²²⁶

Írsky progresívny systém²²⁷ zdokonaľoval ten anglický. Snaha o zníženie recidivity viedla k tomu, že medzi druhý a tretí stupeň sa zaradil ešte jeden a to *pobyt v tzv. prechodnom ústave*. Takto sa mal odsúdený pripraviť na život mimo väznice- pracoval mimo väznice, bol ubytovaný mimo nej, mohol sa voľne pohybovať. Mal vlastne povahu otvoreného oddelenia, kde sa odsúdený dal na skúšku, či odolá nástrahám bežného života. Ak sa tak stalo, umiestnil sa do štvrtého stupňa, teda sa podmiennečne prepustil. V zariadeniach írskeho progresívneho systému sa zakladali väzenské knižnice, robila sa zdravotnícka osveta. Väzni pracovali ako remeselníci alebo v rámci poľnohospodárstva, čo malo praktický význam, keďže na väzňa sa cez prírodu vplývalo aj eticky, čo si pochvaľoval aj už spomínaný vtedajší riaditeľ leopoldovskej väznice Emil Taufer.²²⁸

V Európe vznikali i ďalšie väzenské systémy ako napríklad *Maltský systém*, *Corfský systém*, *Lístkový systém*, *Elmira reformatory systém* alebo švajčiarsky model výkonu trestu- tzv. *Witzwilská pracovná kolónia*. Tieto väzenské systémy však nadobudli iba lokálny význam a nikdy sa nerozšírili v rámci celej Európy.

Klasické väzenské systémy so svojou väzenskou architektúrou priviedli svet na poli poznania zákonitostí väzenstva k mnohým pokrokovým záverom. Zamietli ideu čisto odplatného trestu, začali klásť dôraz na nápravné a výchovné snaženia, pričom určili prostriedky, ktoré sa na to mali použiť a síce zamestnávanie spoločensky prospešnou prácou, vzdelávanie odsúdených a ich kultúrna osveta a v neposlednom rade aj získavanie sebadisciplíny a poriadkumilovných návykov v rámci organizácie väzenského života. Neustále hľadanie ako tieto ciele čo najhospodárnejšie, ale súčasne čo najbezpečnejšie dosiahnuť, našlo svoje vyjadrenie v rozmanitosti a neustálom vývoji väzenských systémov 18. a 19.storočia.²²⁹

²²⁶FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.28-29.

²²⁷TAUFER, E.: Výročná správa o stave trestnice Leopoldov za rok 1872. In: MEGYER, I.: A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest: 1905 s.181-204.

²²⁸MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.39-40

²²⁹FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.33

1.9.2. Vývoj väzenstva na území Slovenska do roku 1918

Z rodového zriadenia, ani z obdobia Samovej ríše sa veľa pamiatok vypovedajúcich o trestaní nezachovalo. Z obdobia Veľkomoravskej ríše je možné spomenúť *Zakon sudnyj ljudem*, ktorý je prvým svetským zákonníkom platným na našom území. Možno v ňom vidieť prvky odplaty, ktoré dominujú pri trestaní. Rozdiely v trestaní možno vidieť taktiež v tom, na základe akého práva sa trestalo. Zatiaľ čo svetské právo presadzovalo prísne odplatné tresty, cirkevné právo uprednostňovalo pôsty trvajúce hoci aj niekoľko rokov. Panovník tu už nevykonával súdnu moc. Súdilo sa na verejných zhromaždeniach u panovníka alebo u kastelánov.²³⁰

Ďalšou etapou je obdobie po vpáde Maďarov do Karpatskej kotliny. Trestanie v tomto období upravovali vtedajší panovníci (napr. Štefan I alebo Ladislav I) vo svojich kráľovských dekrétach. Z tohto obdobia je známa aj Zlatá bula Ondreja II z roku 1222, ktorá oslabovala postavenie panovníka a naopak posilňovala postavenie šľachty, ktorej priznávala rôzne privilégia. Jedným z takýchto privilégií bolo trestanie šľachticov iba na základe výsledku riadneho súdneho procesu.²³¹

Slobodné kráľovské mestá postupne získavali právo meča, čiže mali oprávnenie vyniesť hrdelné rozsudky. Napríklad také Spišské mestá na čele s grófom- sudcom vytvárali sieť mestských väzení. Zaujímavosťou je, že napríklad Levoča alebo Kežmarok mali svojich mestských katov.²³²

Na výkone súdnictva sa podieľali aj súdne stolice, ktoré boli oporou strednej a nižšej šľachty, pokiaľ išlo o oblasť súdnictva. Cisár Jozef II, však zrušil stavovskú samosprávu a nahradil ju štátnou administratívou, ktorá podliehala panovníkovi.²³³

S pojmom "žalár" sa prvýkrát stretávame až v zákone Karola III z roku 1723, pričom väzenie ešte v tomto čase nebolo najčastejšie ukladaným trestom.²³⁴

Napríklad so zamestnávaním väzňov sa začalo až od roku 1816 na základe kráľovského nariadenia. Išlo o ručné práce podľa pohlavia. Zákony však ešte v tomto období neurčovali

²³⁰CHREŇO, J. : Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku. Bratislava: Generálne riaditeľstvo ZVJS, 1988 s.13.

²³¹CHREŇO, J. : Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku. Bratislava: Generálne riaditeľstvo ZVJS, 1988 s.14.

²³²MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.7

²³³CHREŇO, J.: Články v Zvesti 1 a 2/1997 a 5/1997

²³⁴PÁL L.: Nevelés a bündetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvtár, 1976 s 137-138.

konkrétne tresty, ktoré by sa ukladali za konkrétne trestné činy a tak bol trest ponechaný na ľubovôľu sudcov. Trest odňatia slobody mal povahu privilegovaného trestu, čo v praxi znamenalo, že sa nemuseli zriaďovať celoštátne väznice. Otázkami väzenstva sa začalo výraznejšie zaoberať aj osvietenstvo.²³⁵

Prvým celoštátnym ústavom na výkon trestu bol Nápravný dom v Senci, ktorý založila osvietenská panovníčka Mária Terézia na panstve grófa Esterházyho v roku 1770. Okrem trestov odňatia slobody nad 1 rok sa sem umiestňovali aj naničhodníci, ktorí neposlúchali svojich rodičov. Išlo teda o typický príklad nápravného domu. Tento nápravný dom mal vlastné pravidlá prijaté o 2 roky neskôr. Tieto zakotvili pracovnú povinnosť väzňov, ich vzdelávanie, pričom sa prihliadalo na to, aby väzni boli zamestnávaní prácou, ktorá je im blízka, ktorej rozumejú alebo ktorú sa ľahko naučia. Uznávalo sa taktiež právo na odmenu za vykonanú prácu. Tento ústav bol v roku 1780 premiestnený do Tomášikova, kde fungoval ako mužská trestnica do roku 1785 a ako ženská väznica na zadržanie do roku 1890.²³⁶ Senecký a Tomášikovský nápravný či trestný ústav sú prvými skutočnými väzenskými zariadeniami na Slovensku.²³⁷ Aj napriek snahe vytvoriť u nás celo krajinské uhorské trestné ústavy, väzenstvo u nás dlho zostávalo pod vplyvom feudálneho partikularizmu a bolo postavené na župných žalároch a väzniciach resp. na žalároch zriadených v mestách, či na okresných súdoch.

Ani tereziánsky trestný poriadok neznamenal väčšiu zmenu a ostal verný zvykom z feudalizmu. Aj naďalej sa využívali mestské a hradné žaláre.

V 30. rokoch 19 storočia sa začínajú otázky väzenstva dostávať v Uhorsku do popredia a to najmä pod vplyvom zmien, ktoré sa v tomto období uskutočňujú v zahraničí. Na tomto základe vznikli napríklad v roku 1840 v Komárne žalár na princípe samoväzby alebo v roku 1845 bratislavský zadržiavací ústav so samotkami.²³⁸

Na základe rozhodnutia krajinského výboru sa v Uhorsku v tomto období ako základ väzenského systému uplatňuje systém samoväzby. Taktiež bol vypracovaný návrh väzenského systému, ktorý však už z dôvodu revolúcie nebol schválený.²³⁹

²³⁵MEGYERI, I.: A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest: 1905. s 5-6.

²³⁶MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.8

²³⁷CHREŇO, J.: Článok v Zvesti 1 /1993

²³⁸MEGYERI, I.: A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest: 1905.s. 12

²³⁹MEGYERI, I.: A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest: 1905.s. 14

Do roku 1855 neboli v Uhorsku zriadené ústredné, krajinné žaláre ani trestnice. V tomto roku bol uzákonený nový trestný zákon platný pre celú monarchiu, čo bol podklad, na ktorom boli vybudované krajinské trestné ústavy aj v Uhorsku a prijímali sa aj normy upravujúce ich činnosť a život v nich. Budovanie nových väzenských objektov v tomto období napredovalo pomerne rýchlo aj v Rakúskej časti monarchie.

V Uhorsku období rokov 1854-1858 vzniklo šesť nových trestných ústavov. Ilavská väznica bola vytvorená z budov zámku. Časť zámku neskôr slúžila ako kláštor. Objekt bol neskôr predaný štátu a po rekonštrukcii v roku 1855 sa tu zriadila krajinská trestnica. Spoločne s Leopoldovom bola Ilavská trestnica druhou najdôležitejšou celo krajinskou trestnicou v Uhorsku (celkovo zo 6) umiestnená na Slovensku.²⁴⁰

Koncom 19. storočia sa na území Slovenska zriadilo desať kráľovských súdnych stolíc (sédrií), ktoré mali aj vlastné väznice. Trestnice, aj časť súdnych stolíc podliehala štátnemu ministerstvu a neskôr ministerstvu spravodlivosti. Na účely správy väzenstva sa vytvoril osobný úrad tzv. generálneho inšpektora a osobitné oddelenie na ministerstve- Oddelenie pre väzenstvo.²⁴¹

Pokrokovovo možno vnímať to, že už v roku 1873 bolo možné osoby prepustené z výkonu trestu a taktiež osoby žijúce zaháľáčskym spôsobom života umiestniť pod policajný dohľad.

Miestodržiteľská rada, ktorej podliehalo väzenstvo v Uhorsku, vydala v roku 1863 nariadenie upravujúce organizáciu trestníc a žalárov a to ako sa v nich má s väzňami zaobchádzať. Napríklad sa oddelili odsúdení od obvinených vo väzbe, stanovili sa minimálne bezpečnostné požiadavky, zamestnávanie obvinených sa obmedzovalo na vnútorné potreby zariadení, kým zamestnávanie odsúdených bolo povinné. Miestodržiteľskej rade sa pravidelne predkladali správy od ústavou a tiež vykonávala funkciu kontrolóra a inšpektora väzenských zariadení.²⁴²

V dôsledku rakúsko- uhorského vyrovnania v roku 1867, došlo k zmenám v oblasti trestnej politiky a tým aj v oblasti väzenstva. Zrušil sa ťažký žalár s okovami na nohách ako forma trestu odňatia slobody. Ministerstvo spravodlivosti, pod ktoré väzenstvo spadalo, požiadalo *L. Csillaga* a *E. Taufera* o vypracovanie dôslednej správy o stave väzenstva. Títo vo svojej správe konštatovali zásadné architektonické nedostatky brániace dosahovaniu účelu trestu,

²⁴⁰MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.78, CHREŇO, J.: Článok v Zvesti 4/1987

²⁴¹MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.194-212.

²⁴²MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.83 a nasl.

podceňovanie zdravotných podmienok, funkcie lekára. V tomto období prevládal zmiešaný systém väzenstva, kde sa hlavne v podmienkach spoločného ubytovania mohli ľahko šíriť nákazy. Absentovali interné predpisy a interná organizácia ústavou. S cieľom riešenia týchto nedostatkov boli Csillag a Taufer vyslaní študovať zahraničné väzenské systémy, pričom výsledkom ich štúdia bolo vydanie tzv. *Domáceho poriadku* z roku 1869. Tento dokument upravoval všeobecné ustanovenia o výkone trestu, zakazoval hrubé zaobchádzanie s väzňami, upravoval disciplinárnu zodpovednosť a taktiež niektoré ustanovenia boli adresované riaditeľom, lekárom, či učiteľom vo väzniciach. Zaviedla sa takto aj jednotná terminológia pre označenie väzenského personálu. Domáci poriadok upravoval aj pravidlá pobytu na samotke, triedenie trestancov do skupín, ich zamestnávanie, odmeňovanie, vzdelávanie aj náboženskú výchovu. Vďaka kritike Csillaga a Taufera, tak došlo k reforme väzenského systému u nás.²⁴³ Ako už bolo uvedené vyššie, súčasne Taufer ako riaditeľ, zaviedol vo väznici v Leopoldove írsky progresívny väzenský systém a aj prechodný ústav, ako stupeň predchádzajúci podmienenému prepusteniu odsúdeného.

V roku 1869 došlo k zrušeniu župných súdov a tieto sa podriadili pod kráľovské súdne stolice. Keďže k župným súdom patrili aj župné väznice, aj tieto sa podriadili pod kráľovskú kontrolu vykonávanú kráľovskými prokurátormi. To bol základ pre zjednotenie väzenského systému v celej krajine. Začali sa budovať kráľovské súdne stolice a ich väznice.

K zjednoteniu systému väzenstva prispel aj Uhorský trestný zákon z roku 1878, ktorý zaviedol jednotný systém trestov.

Z hľadiska výkonu trestu odňatia slobody bolo dôležité Nariadenie ministra spravodlivosti z roku 1880, ktoré malo vlastne povahu Poriadku pre výkon trestu odňatia slobody. Výkon trestu rozčlenilo na: trestnicu, žalár, väzenie a politické väzenie.²⁴⁴

V roku 1898 rozhodol cisár František Jozef I. o postavení novej samoväzby v Leopoldove. Bola to stavba klasického pavilónového typu samoväzby a dodnes je tu ústav na výkon väzby. O takmer 10 rokov neskôr bola postavená podobná stavba v trestnici v Ilave.²⁴⁵

²⁴³MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995 s.110 (bod 5 záverov správy o stave väzníc v Uhorsku)

²⁴⁴CHREŇO, J. : Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku II. Bratislava: Generálne riaditeľstvo ZVJS, 2003 s.271 a 274. Takisto PÁL L.: Nevelés a bundetés végrehajtásbán. Budapest: Kozgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976 s 145.

²⁴⁵KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 29.

Pre obdobie 1. svetovej vojny je typická snaha o zachovanie monarchie, pričom k tomuto cieľu smerovali aj normy vydané v tom období. Väznice boli v tomto období preplnené v dôsledku súdnych perzekúcií, zo strany štátnej moci.

1.9.3. Vývoj väzenstva na Slovensku po roku 1918

Aj po vyhlásení samostatného československého štátu, došlo z hľadiska práva k zachovaniu pôvodného právneho dualizmu, ktorý platil ešte za Rakúsko- Uhorska. Postupne sa prijímali nové právne normy, ktoré nahrádzali tie pôvodné. Napríklad bol prijatý zákon č. 562/1918 Zb. o podmienkach odsúdení a podmienkach prepustení. Všetky orgány, vrátane orgánov väzenstva sa podriadili Národnému výboru a dočasne konali a úradovali podľa doposiaľ platných zákonov a nariadení. Napríklad na zamestnancov väzenstva sa aj na našom území vzťahoval právny predpis platný pre české krajiny, ktorý obsahoval okrem iného povinnosť zložiť služobnú prisahu a vernosť Československej republike.²⁴⁶ Napriek tomu, mnohé väzenské ústavy u nás stále zasielali pravidelné správy o svojej činnosti do Budapešti. Keďže nie všetci zamestnanci väzenských zariadení boli ochotní zložiť služobnú prisahu, boli prepustení zo služobného pomeru, čo viedlo k personálnej poddimenzovanosti väzenských zariadení. Zaujímavosťou bolo taktiež to, že v tom čase postačovalo 6 ročníkov základnej školy, aby osoba mohla vykonávať prácu vo väzenskom zariadení, čo samozrejme spôsobilo nekvalifikovanosť týchto zamestnancov so všetkými s tým spojenými dôsledkami.²⁴⁷

Počas prvej československej republiky boli na území súčasného Slovenska vybudované iba dve väzenské zariadenia a síce ústav v Bratislave spolu so súdnym objektom- Justičným palácom a taktiež väznica v Ružomberku.

Ďalej fungovali väznice v Leopoldove a Ilave, bývalý kráľovský polepšovacie ústav v Košiciach (po vzniku ČSR premenovaný na Komenského ústav), kde boli umiestňovaní mladiství delikventi. Okrem týchto väzníc fungovali aj väznice krajských a okresných súdov. Niektoré takéto väznice však vzhľadom na nevyhovujúci stav ukončili svoju činnosť.

V roku 1928 ministerstvo spravodlivosti vydalo internú normu, ktorou sa prerozdělili väznice na tri typy- A až C.

²⁴⁶BIANCHI, L. a kol.: Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu. Bratislava: Vydavateľstvo SAV. 1973 s.52.

²⁴⁷CHREŇO, J. : Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku. Bratislava: Generálne riaditeľstvo ZVJS, 1988 s.23.

Z hľadiska unifikácie československého práva mal význam zákon č. 123/1931 Zb. o štátnom väzení. Tento zakotvoval celý rad výhod pre politických väzňov, tak ako tomu bolo aj v predošlých uhorských predpisoch. Medzi tieto výhody možno zaradiť oddelené umiestňovanie od iných väzňov, osobitné stravovanie, odievanie, dobrovoľnosť práce a pod.

Smerom k unifikácii bol prijatý aj zákon č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou, ktorý zrušil vo vzťahu k mladistvým predchádzajúce ustanovenia zákonov, ktoré boli v mnohých prípadoch pokrokové. Trestné činy mladistvých sa označovali ako previnenia a rozhodovali o nich osobitní sudcovia pre mládež na okresných súdoch a osobitné senáty na krajských súdoch.²⁴⁸

V období tzv. slovenského štátu²⁴⁹ sa na našom území postavila jediná väznica a to v Prešove. Bola to náhrada za košickú väznicu, ktorá pripadla Maďarsku. Na svoju dobu išlo o veľmi modernú stavbu, ktorá po rekonštrukcii slúži svojmu účelu dodnes.²⁵⁰

Za slovenského štátu vznikol aj *Zaist'ovací tábor v Ilave*. Išlo o koncentračný tábor, do ktorého sa umiestňovali nepriatelia režimu, často krát bez akéhokoľvek súdu, pričom po vojne bolo v masových hrobách objavených 73 ľudských tiel, medzi nimi aj tehotná žena.²⁵¹

Počas I. Československej republiky a Slovenského štátu fungovali aj *tábory nútených prác (robotárne)*. Išlo o inštitúcie známe ešte z čias Rakúsko- Uhorska, ktoré boli prevzaté aj do ČSR a ich správou bolo poverené ministerstvo spravodlivosti. V roku 1929 sa prijala norma zriaďujúca nútené pracovné kolónie. Pre mužov bola takáto robotáreň zriadená v Ilave a neskôr po vzniku spomínaného Zaist'ovacieho tábora sa presunula do Leopoldova, pre ženy bola zriadená v Trenčíne, neskôr v Nitre.²⁵²

Po druhej svetovej vojne zostalo väzenstvo spočiatku také, ako v období predmníchovskej republiky.

V roku 1948 sa zákonom č. 321/1948 Zb. zriadil verejný, ozbrojený a jednotne organizovaný Zbor uniformovanej väzenskej stráže. Smeroval k správnej a strážnej službe pri výkone

²⁴⁸KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 30-31.

²⁴⁹Od účinnosti ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z. zo dňa 21.07.1939 bol oficiálny názov Slovenská republika.

²⁵⁰CHREŇO, J. : Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku. Bratislava: Generálne riaditeľstvo ZVJS, 1988 - článok Z histórie väzenstva v Prešove. s.133 a nasl.

²⁵¹CHREŇO, J.: Článok v Zvesti 6/1997 s. 11-15, PANÍČEK, F.: *Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes*. Bratislava: Obzor 1970 s.95.

²⁵²CHREŇO, J. : Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku. Bratislava: Generálne riaditeľstvo ZVJS, 1988 - článok Koncentračno- zaist'ovací tábor v Ilave. s.82-84.

súdnej a inej väzby vo väzenských ústavoch a k zaisteniu bezpečnosti a poriadku v justičných budovách.

Zákon č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva oddelil väzenstvo od súdnej moci a pri krajských väzniciach a pri trestných ústavoch nariadil zriadiť oddiely Zboru väzenskej stráže. Po roku 1951 sa Zbor uniformovanej väzenskej stráže podriadil pod Ministerstvo spravodlivosti v Prahe.²⁵³

V roku 1950 boli prijaté nové trestné predpisy, ktoré vychádzali z ochrany politického a hospodárskeho zriadenia ľudovodemokratickej republiky voči vonkajším aj vnútorným nepriateľom. Pre toto obdobie, tak ako vlastne pre obdobie celého československého štátu v rokoch 1948-1989 sú typické represia a donútenie. Je logické, že politickým väzňom sa už neposkytovali také výhody ako v minulosti.

Väzenstvo bolo v tomto období roztrieštené, spadalo pod tri rezorty (ministerstvo spravodlivosti, ministerstvo vnútra a ministerstvo národnej obrany). Trest odňatia slobody sa vykonával rôzne, vznikali kompetenčné problémy. Nakoniec sa väzenstvo podriadilo Ministerstvu národnej obrany v Prahe. Pod toto ministerstvo prešli aj všetky zložky Zboru uniformovanej väzenskej stráže. Ústredným orgánom pre väzenstvo sa stala Správa nápravných zariadení Ministerstva národnej bezpečnosti v Prahe s krajskými oddeleniami.

V roku 1952 bol zrušený zákon o Zbore uniformovanej väzenskej stráže, pričom príslušníci tohto zboru sa od začiatku roku 1953 stali členmi Zboru národnej bezpečnosti. Štátna bezpečnosť, čo bola osobitná zložka Ministerstva národnej bezpečnosti, v tomto období začína svoju činnosť vyčleňovaním priestorov v krajských väzniciach, kde sa vytvorili vyšetrovacie väznice.

Od 1. apríla 1953 bol účinný *Poriadok nápravných zariadení* a ku koncu roku 1954 boli vydané aj predpisy, ktoré upravovali výkon služby príslušníkov nápravných zariadení. V roku 1955 sa vydal aj predpis na výkon trestu odňatia slobody a Poriadok pre väznice upravujúci výkon väzby.²⁵⁴

V roku 1953 prezident udelil amnestiu a na slobodu sa dostali tisíce väzňov. V dôsledku toho sa okresné väznice stali nepotrebnými a zrušili sa.²⁵⁵

²⁵³FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2009 s. 50

²⁵⁴KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s.32

²⁵⁵CHREŇO, J.: Článok v Zvesti 2/1999 s. 15.

Zrušenie krajských oddelení nápravných zariadení pri krajských správach Zboru národnej bezpečnosti v roku 1960 znamenalo, že väznice a nápravnovýchovné zariadenia sa podriadili Správe nápravných zariadení v Prahe. Keďže na Slovensku sa zredukoval počet krajov na tri, mnohé krajské súdy sa stali prebytočné. Zachované ostali väznice v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach a ústavy v Leopoldove a Ilave resp. Želiezovciach.

V roku 1965 bol schválený zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody. Zriadil sa ním zbor nápravnej výchovy, zákon upravil postavenie jeho príslušníkov, pravidiel pre výkon trestu odňatia slobody a tiež práva a povinnosti odsúdených. Tento zákon bol aj keď s novelami platný až do roku 2006, kedy nadobudol účinnosť zákon č. 475/2005 Z. z. Na zákon č. 59/1965 Zb. nadväzoval aj poriadok výkonu trestu odňatia slobody v nápravnovýchovných ústavoch, ktorý bol vydaný rozkazom ministra vnútra. Tieto interné normy boli pomerne pokrokové a po roku 1965 sa do Zboru začali prijímať aj prví pedagógovia, psychológovia alebo sociálni pracovníci, čo prispievalo k efektívnemu výkonu nápravnovýchovnej činnosti.²⁵⁶

V tomto období bol zriadený jediný nápravnovýchovný ústav a to v Želiezovciach. V 60. rokoch bolo v Leopoldove zriadené výstupné oddelenie, ktoré malo v rokoch 1965-1968 prechodného ústavu, v ktorom sa mali odsúdení pripravovať na občiansky život. Začali sa zriaďovať oddelenia pre výkon trestov za nedbanlivostné trestné činy a oddelenia pre miestny výkon trestu.

Pre vznik samostatného slovenského väzenstva je dôležité prijatie Ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o Československej federácii a naň nadväzujúca novela zákona o výkone trestu odňatia slobody. Pomocou nej sa Zbor nápravnej výchovy podriadil ministrovi spravodlivosti a zaviedla sa dvojstupňová organizačná štruktúra zboru: riadiacim orgánom sa stala Správa zboru nápravnej výchovy v Bratislave a tej sa podriadili nápravnovýchovné ústavy a ústavy na výkon väzby.²⁵⁷

S nástupom normalizácie a delimitáciou väzenstva (podľa nej sa mal trest vykonávať v republike, kde mal odsúdený pred nástupom na jeho výkon posledný trvalý pobyt), ako aj vzhľadom na fakt, že odsúdení sa už nevyvážali do Čiech, začal rýchlo narastať počet väzňov. Schválenie zákona č. 150/1969 Zb. o prečinoch spôsobil nárast odsúdených hlavne na

²⁵⁶FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2009 s. 52-53.

²⁵⁷FÁBRY, A., NOVÁK, I.: Väzenstvo od roku 1945 po súčasnosť. In: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku. Generálne riaditeľstvo ZVJS. Bratislava. 1998 s.43 a nasl.

krátkodobé tresty odňatia slobody. Z tohto dôvodu bolo potrebné zriaďovať nové nápravnovýchovné ústavy.²⁵⁸

Už v 70. rokoch začala výstavba nových väzenských zariadení. Okrem toho pri Ústave na výkon väzby v Nitre vznikla škola, ktorá mala napomôcť pri príprave väzenského personálu.

Aj v 80. rokoch sa ďalej rozširovali a modernizovali väzenské kapacity. Modernizovali sa staršie väznice ako napríklad v Ilave a Leopoldove, ale postavili sa aj úplne nové ako napríklad Hrnčiarovce alebo Košice- Šaca. Väznice v tomto období boli síce preplnené, ale dobre materiálno-technicky vybavené. V tomto období bola taktiež zriadená nemocnica pre obvinených a odsúdených pri väznici v Trenčíne. Problémom v tomto období bola nízka stravná jednotka na jedného väzňa- iba 7,70 Kčs na deň, hoci pracujúcim väzňom sa poskytovali prídavky ku strave.

V decembri revolučného roku 1989 začali vo väzniciach vzbury a nepokoje. Väzni žiadali prepustenie a amnestie, odmietali pracovať, okupovali niektoré časti väzníc, poškodzovali zariadenie väzníc, odmietali stravu. Po amnestii prezidenta boli 2/3 väzňov prepustené a prvá vlna nepokojov ustala. Nespokojní však boli aj páchatelia závažných trestných činov a recidivisti. Ich prvá vlna odporu bola použitím sily potlačená, no druhá vlna nepokojov v marci 1990 a jej násilné potlačenie viedlo až k podpáleniu objektov ústavu v Leopoldove. Problémy v organizácii väzenstva pri uplatňovaní interného režimu viedli v roku 1991 až k zavraždeniu piatich strážcov a napadnutiu ďalších, čo viedlo k všeobecnej nespokojnosti väzenského personálu.²⁵⁹

V roku 1992 bol schválený zákon č. 79/1992 Zb. o Zbore väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky. Väzenskému personálu pripadli týmto zákonom okrem klasických úloh znova aj úlohy pri ochrane súdnych objektov a zabezpečovaní poriadku v nich. Príslušníci Zboru vykonávali podľa tohto zákona svoje úlohy v služobnom pomere. Uvedený zákon mal však viacero nedostatkov a tak bol nahradený zákonom č. 4/2001 Z. z.

V tomto období sa zrekonštruovalo viacero väzníc a napríklad v Nitre- Chrenovej sa vybuďovala väznica pre odsúdené ženy. V roku 2007 bol do užívania odovzdaný Ústav na výkon trestu odňatia slobody s minimálnym stupňom stráženia v Sabinove.

²⁵⁸KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s.33.

²⁵⁹FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2009 s. 56-57.

Rekodifikácia trestných predpisov v roku 2005, s účinnosťou od roku 2006 si vyžiadala aj novelizáciu noriem upravujúcich výkon trestu odňatia slobody a výkon väzby. Zákon o výkone trestu odňatia slobody z roku 1965 bol nahradený zákonom č. 475/2005 Z. z. Prijali sa aj nové poriadky pre výkon trestu odňatia slobody a výkon väzby.

Pre príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže je dôležité, že zákonom č. 73/1998 Z. z. sa títo zrovnoprávnili s príslušníkmi ostatných ozbrojených zborov.²⁶⁰

1.9.4. História alternatívnych trestov

Alternatívne tresty sa začali presadzovať vo väčšej miere od polovice 20. storočia, kedy došlo k prevratným politicko-ekonomickým zmenám najmä v štátoch bývalej východnej Európy.²⁶¹

Nárast kriminality, množstvo prejednávaných trestných vecí na súdoch, veľký počet odsúdených na trest odňatia slobody a tým aj stúpajúci počet väzňov vo väzniciach, ich obmedzená kapacita, to všetko a mnoho ďalších podnetov prispelo k tzv. „vynoveniu“ trestnej politiky, trestných sankcií. Tzv. politika 21. storočia sa podpísala pod množstvo zmien v právnych systémoch jednotlivých štátov.

Nastala potreba zamyslieť sa nad zmyslom, efektívnosťou uplatňovania trestu odňatia slobody z pohľadu účelu trestu. Nastal čas položiť si otázku, či je za každú cenu potrebné udeliť trest odňatia slobody aj mladistvým, prvopáchateľom či páchatelom menej závažných trestných činov.

Tento posun v trestnej politike začal v západnej Európe koncom 70. rokov 20. storočia a trvá dodnes. Vývoj uplatňovania alternatívnych trestov sa pritom uberal niekoľkými smermi : - prvý súvisel so snahou zmierniť charakter trestu odňatia slobody a bol spojený s opatreniami, pri ktorých odsúdení trávajú iba časť trestu vo väzení, zatiaľ čo časť doby strávenej mimo nej je venovaná profesionálnemu výcviku, liečeniu, výkonu zamestnania a inému, najmä výchovnému zaobchádzaniu s páchatelom. Uplatňoval sa aj v podobe uväznenia počas víkendu alebo domáceho väzenia,

- druhý smer sa orientoval na alternatívne tresty v pravom slova zmysle, ktoré už vylučovali tradičné uväznenie. Typickými sú tu tresty finančnej povahy, u ktorých sa už berie do úvahy

²⁶⁰KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s.34-35.

²⁶¹STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015 s.219.

aj väčší zreteľ na práva obetí a reštitúciu škody. Zároveň je snahou, aby výška finančných pokút zodpovedala závažnosti deliktu, kriminálnej minulosti páchatel'a, ako aj jeho finančným možnostiam (systém tzv. denných pokút). V prípade nevymožiteľnosti finančného trestu býva alternatívny trest nahrádzaný trestom výkonu verejnoprospešných prác alebo záväzkom zaplatiť určitú čiastku priamo na účet niektorej neziskovej, resp. charitatívnej organizácie.

Ďalšia kategória alternatívnych trestov spočíva v rôznom obmedzení práv páchatel'a. Do tejto kategórie možno zaradiť aj najstarší a najrozšírenejší alternatívny trest –probáciu. Probácia sa vyvinula ako spôsob zaobchádzania s páchatel'om a výkonu dohľadu pri výkone podmieneného trestu odňatia slobody. Je pre ňu príznačné úsilie o dosiahnutie čo najkomplexnejšej sociálnej integrácie páchatel'a, ku ktorej mu probácia poskytuje optimálne podmienky a potrebnú pomoc Profesionálnym reprezentantom tejto pomoci je probačný a mediačný úradník, ktorý je spravidla kvalifikovaným sociálnym pracovníkom,

- tretí smer alternatívnych trestov má už výsostne depenalizačný charakter. Ide o alternovanie nielen sankcie, ale aj tradičného trestno-právneho postupu. Ide o postúpenie trestnej veci k mimosúdному konaniu orgánu, stojaceho mimo systému trestnej justície. Tento postup sa označuje ako diverzia alebo odklon od súdneho konania. Ako alternatívny trest sa v tomto procese najčastejšie uplatňuje vyrovnanie dohodou medzi páchatel'om a obeťou trestného činu za pomoci sprostredkovateľa – mediátora. Označuje sa ako dohoda, vyrovnanie alebo mediácia.²⁶²

²⁶²LÁŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J.: Alternatívne tresty a ich podstata. Alternatívne tresty v praxi. Dolný Kubín : Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, 2007. s. 10

2. Trest odňatia slobody

2.1. Všeobecne o treste odňatia slobody a medzinárodnej spolupráci vo väzenstve

Trest odňatia slobody je najuniverzálnejším zo systému trestov podľa slovenského trestného zákona. Je na prvom mieste v hierarchii trestov pre dospelých páchatel'ov a posledným pre tých mladistvých. Je stanovený v každej zákonnej trestnej sankcii a môže ním byť teda postihnutý každý páchatel' trestného činu. Trest odňatia slobody je zásahom do osobnej slobody, občianskych práv a iných oprávnení občana, a teda mal by byť ukladaný len keď na dosiahnutie účelu trestu nepostačuje uloženie niektorého trestu (trestov), ktorý sa vykonáva na slobode. Najmä v prípade menej závažných trestných činov sa chápe ako "*ultima ratio*" (krajný prostriedok) resp. i "*ultima remedium*" (posledný liek). Trest odňatia slobody sa teda má páchatel'om trestných činov ukladať len v prípade, ak účel trestu nie je možné dosiahnuť miernejšími druhmi trestov, resp. v prípadoch keď ide typovo o najzávažnejšie trestné činy. S uvedeným korešponduje i ustanovenie § 34 ods.6 TZ, v zmysle ktorého súd musí uložiť trest odňatia slobody len za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, pri trestoch, ktorých horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody je nižšia, nie je uloženie trestu odňatia slobody povinnosťou, ale možnosťou súdu.²⁶³

Trestom odňatia slobody je páchatel'ovi spôsobená dovolená ujma na jeho základných ľudských právach a slobodách, predovšetkým na osobnej slobode, ktorá na páchatel'a pôsobí preventívne, ale zároveň má aj preventívny účinok na ostatných členov spoločnosti.²⁶⁴

Po roku 1989 sa na odsúdeného hľadá ako na občana, ktorému bola dočasne obmedzená osobná sloboda, a v dôsledku toho sa mu obmedzujú aj iné práva zakotvené v zákonoch v miere nevyhnutne potrebnej na splnenie účelu výkonu trestu odňatia slobody a na ochranu práv a bezpečnosti iných osôb, majetku a poriadku v miestach, kde sa trest odňatia slobody vykonáva. Ostatné ľudské práva a slobody musí mať zachované aj odsúdený na trest odňatia slobody.²⁶⁵

Vychádzajúc z ustanovení Trestného zákona môžeme v súčasnosti rozlišovať v podstate štyri formy trestu odňatia slobody, a to trest odňatia slobody, ktorého výkon bol podmienený

²⁶³MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum- Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici, 2015 s. 322.

²⁶⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 377.

²⁶⁵FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava: Eurokódex, 2009 s. 153.

odložený, trest odňatia slobody, ktorého výkon bol síce podmiennečne odložený, no nad odsúdeným bol ustanovený probačný dohľad, nepodmiennečný trest odňatia slobody uložený na určitú dobu, najviac na dvadsaťpäť rokov a trest odňatia slobody na doživotie.²⁶⁶

Prvé dve z uvedených variácií trestu odňatia slobody považujeme za alternatívne tresty, keďže pri nich nedochádza k faktickému obmedzeniu osobnej slobody.

Hľadanie najvhodnejšieho systému trestu odňatia slobody bolo v počiatkoch komplikované aj skutočnosťou, že absentovala akákoľvek forma medzinárodnej spolupráce, ktorá by odporúčala pozitívne skúsenosti zo zavádzania nových väzenských systémov. Pri výmene skúsenosti sa preto najčastejšie využívali obhliadky a prehliadky väzenských zariadení v cudzine. Tento spôsob podporovali aj na uhorskom ministerstve spravodlivosti, kde v roku 1869 vyslali Emila Taufera a ďalších, aby študovali väzenské systémy v iných krajinách. V Taliansku zvolili inú cestu riešenia väzenstva pomocou zvolávania konferencií. Prvá z nich sa konala vo Florencii v roku 1841, o rok neskôr v Padove a následne v Lucca. Diskutovalo sa na nich o väzenských systémoch, ktoré by sa mali v Taliansku zavádzať, aj o stave väzenstva. Táto skúsenosť sa preniesla na medzinárodnú úroveň a od roku 1846 sa začali pravidelne stretávať zástupcovia niektorých štátov. Na stretnutiach vo Frankurte, Bruseli, znova vo Frankfurte a v Berne sa zástupcovia zaoberali uplatňovaním samoväzby. Svoje poznatky šírili aj ďalej, no keďže tu boli iba zástupcovia z niektorých krajín, ich pozitíva nemali vo svete väčšie uplatnenie.²⁶⁷

V roku 1860 vznikla v Taliansku prvá organizácia pre väzenstvo- Väzenské spoločenstvo, ktoré združovali odborníkov na problematiku väzenstva. Podobné organizácie začali vznikať aj v okolitých krajinách. Tajomník spoločenstva Dr. Wienes s cieľom zvolať medzinárodnú konferenciu podal návrh na založenie *Medzinárodného výboru pre väzenstvo*, ktorý bol na kongrese v roku 1872 (prvá medzinárodná konferencia v Londýne) schválený ako stály orgán s výkonným výborom, sekretariátom a prezidentom. Úlohou výboru bolo zistiť stav väzenstva na medzinárodnej úrovni a zjednotiť ho formou odporúčaní. Dôležitým záverom však bolo aj to, že medzinárodné konferencie o väzenstve sa mali zvolávať pravidelne. Najbližší sa konal v roku 1878.²⁶⁸

²⁶⁶MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum- Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici, 2015 s. 322.

²⁶⁷KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 32

²⁶⁸KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s.32

Kongres v roku 1878, Štokholm- zameriaval sa na otázky zamestnávania odsúdených, prevýchovy mladistvých, kriminality mládeže a jej prevencie, výchovy mladistvých v rodinách, ústavnej výchovy.

Kongres v roku 1885, Rím- zameriaval sa na otázky prevýchovy mladistvých, viny rodičov za správanie sa ich detí, pričom sa navrhovalo vyňať deti zo zodpovednosti za takéto správanie sa, ďalej sa riešili otázky podpory samoväzby s poukazom na jej nákladnosť, vytvorili sa tri sekcie- sekcia výkonu trestu, sekcia trestnej legislatívy a sekcia preventívnych opatrení.

Kongres v roku 1890, Petrohrad- venoval sa otázkam trestnej zodpovednosti mladistvých (navrhovalo sa zaviesť vekovú hranicu pre vznik trestnej zodpovednosti na 16 rokov veku), konštatovalo sa, že niet nenapraviteľných odsúdených, podporil sa progresívny systém trestu, potreba individualizácie trestu a jeho výkonu.

Kongres v roku 1895, Paríž - zameriaval sa na otázky zodpovednosti mladistvých, zaviedla sa sekcia pre otázky mladistvých, odporúčania k trestnej zodpovednosti duševne chorých páchatel'ov, poukázalo sa na potrebu ich liečenia v detencii, na potrebu ich povinnej fyzickej práce počas výkonu trestu odňatia slobody.²⁶⁹

Kongres v roku 1900, Brusel- vyslovila sa tu požiadavka zriadiť prechodné ústavy pre alkoholikov, prijali sa odporúčania vo vzťahu k samoväzbe.

Kongres v roku 1905, Budapešť- venoval sa otázkam zodpovednosti mladistvých a ich umiestňovaniu v ústavoch, v ktorých sa uplatňujú pedagogické ciele, vrátil sa k nenapraviteľnosti odsúdených, no zaviedol pre určité kategórie odsúdených aj mimoústavné zamestnávanie.

Kongres v roku 1910, Washington- konštatovalo sa, že niet nenapraviteľných odsúdených, odporúčalo sa zavedenie progresívneho výkonu trestu odňatia slobody, vyslovila sa potreba individualizácie pri ukladaní trestu, potreba vzdelávania pracovníkov ústavov.

Kongres v roku 1925, Londýn- vzhľadom na udalosti prvej svetovej vojny sa kongresy v rokoch 1915 a 1920 nekonali, až následne sa konal kongres v roku 1925, kde sa konštatovalo, že štát nie je povinný odmeňovať odsúdeného za vykonanú prácu, no predsa len by mal odsúdeným poskytovať isté prostriedky za takúto prácu s cieľom ich motivácie a

²⁶⁹KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s.32-33

povzbudenia, a taktiež upozorňoval na filmy ohrozujúce mravnosť, vyslovila sa požiadavka zavádzania progresívnych systémov výkonu trestu odňatia slobody.²⁷⁰

Ako možno vidieť, kongresy sa postupne rozširovali aj na nepenitenciárne otázky a od tohto obdobia sa ďalšie už konali pod názvom *Medzinárodné kongresy pre trestné právo a väzenstvo*.

V roku 1929 došlo k prvému pokusu o zjednotenie podmienok väzenia vo všetkých krajinách sveta formou medzinárodného dokumentu- boli prijaté Základné zásady zaobchádzania s odsúdenými, mali však len odporúčacu povahu a tak vzhľadom na absenciu ich záväznosti nenadobudli väčší význam.

Kongres v roku 1930, Praha- venoval sa otázkam zamestnávania väzňov, penitenciárnej individualizácii, skúmaniu životného prostredia s cieľom predchádzania zločinnosti.

Kongres v roku 1935, Berlín- predstavoval posledný kongres pre trestné právo a väzenstvo, riešili sa najmä otázky zamestnávania väzňov v podmienkach nezamestnanosti, vyslovili sa za progresívny systém výkonu trestov.

Posledné zasadnutie Medzinárodného výboru pre väzenstvo v roku 1950, Haag- prijalo sa tu rozhodnutie o presunutí tejto problematiky na pôdu OSN, sekretariát OSN v roku 1951 prevzal archív aj knižnicu Medzinárodného výboru pre väzenstvo a rozhodol, že bude usporadúvať kongresy o väznení a trestnom práve na pôde OSN.²⁷¹

Pod záštitou Hospodárskej a sociálnej rady OSN boli v roku 1955 v Ženeve na kongrese prevencie zločinnosti a zaobchádzania s páchatel'mi schválené **Minimálne štandardné pravidlá zaobchádzania s väznenými osobami**.

Minimálne štandardné pravidlá zaobchádzania s väznenými osobami predstavujú súbor odporúčaní a rámcových noriem, ktoré majú stanoviť aspoň minimálne spoločné štandardy zaobchádzania s väzňami, keďže unifikácia v tejto oblasti vzhľadom na odlišnosti v jednotlivých štátoch nie je možná. Uvádza sa v nich priamo, žeby sa nemali týkať mladistvých, lebo títo by sa nemali odsudzovať na trest odňatia slobody, no na ich práva sa časť aplikovať môže.²⁷²

²⁷⁰KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 33

²⁷¹KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 33

²⁷²KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 34

Obsahovo sú tvorené z úvodných poznámok a dvoch častí.

Prvá časť upravuje všeobecné pravidlá, základné zásady výkonu, odstránenie diskriminácie vzhľadom na pohlavie, farbu pleti, jazyk a všetky diskriminačné kritériá, evidenciu každej vedenej osoby, del'bu väzňov podľa pohlavia, stavu, ubytovania väzňov po jednom alebo spoločné ubytovanie, kontrolu väzňov, dodržiavanie disciplíny, právo na podávanie žiadostí, sťažností, rozhovory s nadriadeným, kultúrno-osvetovú činnosť, knižnicu, informovanie príbuzných o ochorení, úraze, úmrtí, upravuje vzťah k personálu a aj odbornú prípravu personálu, ich výcvik začlenenie odborníkov, ako sú lekári, psychológovia, sociálni pracovníci a pod.

Druhá časť upravuje odporúčania pre zaobchádzanie so zvláštnymi kategóriami väzňov:

oddiel A- všeobecne odsúdení väzni (klasifikácia, individualizácia, zaobchádzanie, zamestnávanie a iné)

oddiel B- choromyseľní, duševne nenormálni väzni- majú byť prepustení a umiestnení do psychiatrickej liečebne a do zariadení pre duševne chorých s liečebným režimom.

oddiel C- zadržaní alebo zadržaní vo vyšetrovacej väzbe- oddelene od odsúdených, ženy od mužov a mladiství od dospelých, čisté ošatenie, ktoré ich dostatočne odlišuje od odsúdených, možnosť nie povinnosť pracovať.

oddiel D- väznenie dlžníkov- striktne oddelení, označení a evidovaní.

oddiel E- výkon obmedzenia osobnej slobody osôb zadržaných a uväznených bez vznesenia obvinenia.²⁷³

Veľký význam pre rozvoj väzenstva na celom svete má *Všeobecná deklarácia ľudských práv* z roku 1948. Z tohto hľadiska sú významné viaceré jej články:

v čl. 5 zakotvila zákaz mučenia, krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania či trestu.

v čl. 9 sa zakotvilo pravidlo, že nikoho nemožno svojvoľne zatknúť, držať vo väzbe, vyhostiť.

v čl. 10 sa zakotvuje právo na spravodlivé a verejné vypočutie nestranným súdom.

v čl. 11 sa zakotvuje zásada prezumpcie neviny a zásada, že niet trestného činu bez zákona a niet trestu bez zákona.

²⁷³KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 34

Pokiaľ ide o pracovnú povinnosť odsúdených, na tú sa vzťahuje okrem iných aj čl. 2 ods.2 Medzinárodného dohovoru č. 29 z roku 1930 o zákaze nútenej práce. Tu sa deklarovalo, že práca odsúdených vo výkone trestu nie je nútenou prácou. U nás bol tento dohovor prijatý ako oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 506/1990 Zb. Obdobné ustanovenia obsahuje aj Európsky dohovor o ochrane ľudských práv.²⁷⁴

Prvý medzinárodný kongres o predchádzaní zločinnosti a zaobchádzaní s páchatelmi v Ženeve v roku 1955 splnil svoju najdôležitejšiu úlohu- vypracoval Minimálne štandardné odporúčania zaobchádzania s osobami vo väzniciach. Okrem toho sa však venoval aj otázkam výberu, prípravy a postavenia väzenského personálu, väzenskej práci a prevencii kriminality u mládeže.

Druhý medzinárodný kongres v Londýne v roku 1960 sa zaoberal novými formami delikvencie mladistvých, ich príčinami, prevenciou, zaobchádzaním s delikventnou mládežou.

Tretí medzinárodný kongres v Štokholme v roku 1965 sa zamerail na výskum sociálneho vývoja a kriminality, spoločenského pôsobenia, kriminality a spoločenskej prevencie, opatreniam zameraných voči recidivite a opatreniam, ktoré sa ukladajú mladým dospelým páchatelom.

Štvrtý medzinárodný kongres v Kyote v roku 1970 sa zaoberal najmä negatívnymi vplyvmi industrializácie a veľkomestských aglomerácií na vývoj kriminality, účasťou verejnosti na kontrole kriminality, aj štandardnými minimálnymi formami zaobchádzania s odsúdenými vo svetle nových nápravných programov.

Piaty medzinárodný kongres v Ženeve v roku 1975 schválil *Deklaráciu o ochrane všetkých zadržaných a uväznených osôb pred mučením a iným krutým a neludským, či ponižujúcim zaobchádzaním a trestaním*. Okrem toho sa po prvýkrát začalo hovoriť o medzinárodnom organizovanom zločine.

Šiesty medzinárodný kongres v Caracase v roku 1980 sa zaoberal trendmi vývoja kriminality, prevenciou zločinnosti, spravodlivosťou pri postihovaní mladistvých, odporúčal, aby sa do siedmeho kongresu vypracovali minimálne pravidlá pre výkon súdnictva nad mladistvými.²⁷⁵

²⁷⁴KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 34

²⁷⁵KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 34-35.

Siedmy medzinárodný kongres v Miláne v roku 1985 sa venoval prevencii zločinnosti a možnostiam a formám zaobchádzania s páchatel'mi. Bolo na ňom prijatých 6 základných dokumentov a 24 rezolúcií a odporúčaní. Okrem iného prijali Štandardné minimálne pravidlá OSN pre výkon súdnictva nad mladistvými, ktorí sú umiestnení v nápravných ústavoch. Schválila sa aj Deklarácia o základných princípoch súdnictva týkajúcich sa obetí trestných činov a obetí zneužitia moci.

Osmý medzinárodný kongres v Havane v roku 1990 sa niesol pod heslom medzinárodnej spolupráce pri prevencii zločinnosti a výkone trestnej spravodlivosti pre 21. storočie. Prerokovali sa rôznorodé témy pri prevencii rôznych typov kriminality. Politika trestnej spravodlivosti, problémy trestu odňatia slobody a iné trestné sankcie a alternatívne opatrenia. Témou bola takisto medzinárodná kriminalita a boj s ňou. Kongres prijal až 45 dohovorov týkajúcich sa prevencie a výkonu trestnej spravodlivosti. Medzi najvýznamnejšie patria Štandardné minimálne pravidlá OSN pre tresty bez odňatia slobody (tzv. Tokijské pravidlá) alebo Pravidlá OSN pre ochranu mladistvých zbavených osobnej slobody.

Deviaty medzinárodný kongres Káhire v roku 1995 sa konal za účasti aj našich ministrov. Zaoberal sa právnou úpravou prevencie zločinnosti, otázkami boja proti zločinnosti a organizovanému zločinu. Naši zástupcovia tu predniesli návrh zákona o prevencii kriminality.

Desiaty medzinárodný kongres vo Viedni v roku 2000 sa týkal medzinárodného organizovaného zločinu, ktorý využíva hlavne globalizáciu a technický pokrok, zaoberal sa novými formami prevencie, zodpovednosťou a spravodlivosťou v trestnom procese z pohľadu páchatel'ov aj obetí. Dôležitým bol aj záver o potrebe boja s korupciou, s obchodovaním s ľuďmi, podpore a posilňovaní systému trestnej justície, potrebe riešenia počítačovej kriminality. Významné závery z pohľadu penológie sa týkali odsúdených žien a ich postavenia pri väznení, ktoré sú často predmetom sexuálneho zneužívania a ich väznenie sa nejaví ako správne.

Jedenásty medzinárodný kongres v Bangkoku v roku 2005 sa týkal hlavne kriminologických otázok, no prejednávali sa aj také otázky ako, ako je ochrana základných ľudských práv, výskyt a prítomnosť HIV a AIDS vo väzniciach, etický kódex správania sa pracovníkov väzenských zariadení.²⁷⁶

²⁷⁶KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 35-36.

Okrem aktivít na úrovni OSN je potrebné spomenúť aj množstvo dokumentov prijatých na úrovni rady Európy a na úrovni Európskej únie, ktoré sú obsahovo významné aj z hľadiska penologického.

Ide napríklad o

-Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd (Rím, 1950), ktorý zakotvil celý rad základných ľudských práv vrátane práva na život, zákazu mučenia, otroctva, nútených prác, práva na slobodu a bezpečnosť, práva na spravodlivý proces a nestranný a nezávislý súd, práva na rešpektovanie súkromia a iné. Obsahovo ho modifikovali jednotlivé dodatkové protokoly, prostredníctvom ktorých sa tiež prepracoval kontrolný mechanizmus- sťažnosti na porušenie týchto práv prejednávajú priamo ESLP.

- **Európsky dohovor o extradícií** (1957) a jeho dodatkové protokoly.

- **Európsky dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach** (1959) a jeho dodatkové protokoly.

- Európsky dohovor o dohľade nad osobami podmienenečne odsúdenými alebo podmienene prepustenými (1964).²⁷⁷

- Európsky dohovor o medzinárodnej platnosti trestných rozsudkov (1970).

- Európsky dohovor o prevzatí trestného stíhania (1972).

-Európsky dohovor o odovzdávaní odsúdených osôb (1983) a jeho dodatkové protokoly.

- Európsky dohovor o zabránení mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania, či trestania (1987), ktorým sa vytvoril Medzinárodný výbor na kontrolu dodržiavania skôr prijatých pravidiel o zákaze mučenia, stal sa ním Európsky výbor na zabránenie mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, tento je oprávnený navštevovať všetky miesta, kde sa nachádzajú osoby pozbavené osobnej slobody v rôznych členských štátoch, následne vypracuje správu a naformuluje v nej svoje odporúčania.²⁷⁸

-Rozhodnutím Rady Ministrov (1973) prijala Rada Európy odporúčania Štandardných minimálnych pravidiel zaobchádzania s väzňami pre svoje členské štáty, ukázalo sa však, že tieto už nie sú celkom dostačujúce, takže došlo k vypracovaniu i novšej verzie v podobe

²⁷⁷V mene Slovenskej republiky bol tento dohovor podpísaný 12.03.2003 a je publikovaný pod č. 412/2003 Z. z.

²⁷⁸KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 36

Európskych väzenských pravidiel (1987). Aj tieto mali len odporúčaciu formu, no oproti predošlému dokumentu obsahli podstatne prísnejšie pravidlá pre výkon väzenstva v európskych krajinách.

Pôvodné Európske väzenské pravidlá boli v roku 2006 Výborom ministrov zmenené schválením Odporúčania Re (2006) 2 o európskych väzenských pravidlách. Táto zmena bola tak rozsiahla, že nové Európske väzenské pravidlá vlastne nahradili ich pôvodné znenie.

Nové väzenské pravidlá súhlasia so špecifickými aspektmi penitenciárnej politiky a praxe a vychádzajú z celého radu odporúčaní. Obsahovo sa členia na 9 častí.²⁷⁹

2.2.Diferenciácia výkonu trestu odňatia

Diferenciácia výkonu trestu odňatia slobody predstavuje prispôbovanie podmienok výkonu trestu odňatia slobody a penitenciárneho zaobchádzania jednotlivým skupinám odsúdených, potrebe ich resocializácie a reedukácie.²⁸⁰

Diferenciácia trestu odňatia slobody sa delí na vonkajšiu a vnútornú. Kým o vonkajšej diferenciácii pojednáva § 48 TZ, vnútorná diferenciácia je určená vyhláškou ministerstva spravodlivosti č. 368/2008 Z. z. ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších noviel. O oboch typoch diferenciácie potom pojednáva Druhá časť, druhá hlava zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody.

Základným dôvodom pre diferencovaný výkon trestu je, aby odsúdení, u ktorých je väčšia miera možnosti prevýchovy, vykonávali trest oddelene od tých páchatel'ov, ktorých miera narušenia sťažuje alebo dokonca vylučuje možnosť nápravy. V súlade s uvedeným princípom odsúdení vykonávajú trest v ústavoch na výkon trestu s tým, že čím vyšší stupeň stráženia v ústave platí, tým väčšia je miera obmedzenia práv pre odsúdených. Obdobne sa líšia aj miera a formy zaobchádzania s odsúdenými. V rámci jednotlivých ústavov sa odsúdení umiestňujú do oddelení a skupín, tak aby sa zvýšila možnosť výchovného účinku trestu. Aktuálne zaradenie páchatel'a trestného činu do príslušného ústavu na výkon trestu odňatia slobody a prípadne aj do príslušnej skupiny alebo podskupiny má význam aj pre možné rozhodnutie o podmiennečnom prepustení z výkonu trestu.²⁸¹

²⁷⁹KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015 s. 37

²⁸⁰KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer 2016 s. 165

²⁸¹ČENTĚŠ, J a kol.: Trestný zákon- Veľký komentár 4. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex. 2018 s. 104.

"Pod pojmom stupeň a povaha narušenia páchatel'a sa rozumejú okolnosti, ktoré charakterizujú osobnosť páchatel'a z hľadiska jeho občiansko-morálneho narušenia. K týmto okolnostiam nepatrí telesný zdravotný stav páchatel'a." ²⁸²

"Požiadavka individualizácie trestného postihu si vyžaduje, aby súd vždy uvážil zaradenie páchatel'a do nápravnovýchovej skupiny z hľadiska ustanovení Trestného zákona." ²⁸³

Vonkajšia diferenciácia výkonu trestu odňatia slobody vyjadruje stupeň strázenia konkrétneho ústavu, v ktorom sa výkon trestu realizuje. Základné pravidlá vonkajšej diferenciácie výkonu trestu odňatia slobody upravuje ustanovenie § 48 TZ. Ide najmä o rozlíšenie troch základných stupňov strázenia ústavov na výkon trestu odňatia slobody na základe kritéria časovo obmedzenej kriminálnej recidívy týkajúcej sa úmyselnej trestnej činnosti (v prípade prvých dvoch stupňov) a na základe kritéria závažnosti v prípade zaraďovania odsúdených do ústavov s tretím stupňom strázenia. Ustanovenia Trestného zákona teda rozlišujú tri základné stupne strázenia, ktoré sa uplatňujú v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a to nasledujúcim spôsobom: ²⁸⁴

- súd zaradí odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody do ústavu s *minimálnym stupňom strázenia* v prípade, ak odsúdený v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu nebol vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin. ²⁸⁵

"Trest odňatia slobody, ktorý má byť vykonaný v prvej nápravnovýchovej skupine ²⁸⁶, je prísnejším trestom ako trest odňatia slobody v rovnakej výmere, ktorý má byť vykonaný v nápravnovýchovom ústave pre mladistvých." ²⁸⁷

- súd zaradí odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody do ústavu so *stredným stupňom strázenia* v prípade, ak odsúdený v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu bol vo výkone trestu, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin (to neplatí v prípadoch, keď sa z dôvodu osvedčenia sa odsúdeného v skúšobnej dobe uplatnila fikcia neodsúdenia, a teda sa na odsúdeného hľadí ako keby odsúdený nikdy nebol, na účely

²⁸²R 28/1974

²⁸³ R II/1966

²⁸⁴TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 66-67.

²⁸⁵TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 67.

²⁸⁶Pojem *nápravnovýchovej skupiny* je pojmom, ktorý používal zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody a ktorému v súčasnosti zrejme najviac zodpovedá pojem *stupeň strázenia*.

²⁸⁷R 6/1986

zaradenia odsúdeného do ústavu so stredným stupňom strázenia sa teda vyžaduje reálny výkon trestu odňatia slobody odsúdeným za predošlý úmyselný trestný čin).²⁸⁸

"Podmienkou pre zaradenie odsúdeného na trest odňatia slobody do ústavu so stredným stupňom strázenia podľa § 48 ods.2 písm. b) TZ je, že odsúdený bol v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu skutočne vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin (porovnaj dikciu tohto ustanovenia "ak bol... vo výkone trestu odňatia slobody"). Zákonná fikcia, že trest odňatia slobody bol vykonaný, hoci v skutočnosti vykonaný nebol, nesplňuje túto podmienku." ²⁸⁹

"Podmienky na zaradenie odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody do druhej nápravno-výchovnej skupiny z formálnej stránky spĺňa aj spáchanie trestného činu počas výkonu trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin. Avšak pri určení spôsobu výkonu trestu odňatia slobody treba tiež rešpektovať princíp individualizácie trestu. Aj v takýchto prípadoch preto treba skúmať, či vzhľadom na okolnosti konkrétneho prípadu nie sú splnené podmienky na zaradenie odsúdeného do inej nápravno-výchovnej skupiny, než do ktorej mal byť zaradený podľa § 48 TZ." ²⁹⁰

"Predpokladom pre zaradenie odsúdeného do druhej nápravno-výchovnej skupiny je, aby predchádzajúce odsúdenie za úmyselný trestný čin na nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorý páchatel' aspoň sčasti vykonal, bolo v čase rozhodovania v prejednávanej trestnej veci v platnosti." ²⁹¹

"Dôvodom na zaradenie páchatel'a do druhej nápravno-výchovnej skupiny nie je skutočnosť, že pri ukladaní súhrnného trestu bol páchatel' vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený zrušeným rozsudkom." ²⁹²

- súd zaradí odsúdeného do ústavu na výkon trestu odňatia slobody s maximálnym stupňom strázenia v prípade, ak ho odsudzuje za spáchanie tých najzávažnejších trestných činov, konkrétne ak ide o páchatel'a, ktorému uložil trest odňatia slobody na doživotie alebo ide o páchatel'a obzvlášť závažného zločinu. ²⁹³

²⁸⁸TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 67.

²⁸⁹R 34/1983

²⁹⁰V 9/1990

²⁹¹V 28/1983

²⁹²R 58/1976

²⁹³TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 67

V prípade, že súd uznáva vinu obžalovaného a ukladá mu trest odňatia slobody, ktorý je nutné vykonať, súčasne rozhoduje o spôsobe výkonu tohto trestu. Spôsob výkonu trestu odňatia slobody, o ktorom je teda v odsudzujúcom rozhodnutí povinný súd rozhodnúť, predstavuje vonkajšiu diferenciáciu výkonu trestu odňatia slobody. Súd by teda mal rozhodnúť o tom, v akom ústave na výkon trestu odňatia slobody z hľadiska stupňa strázenia odsúdený vykoná uložený trest odňatia slobody.

"Ak súd pri rozhodovaní o zaradení odsúdeného do nápravnovýchovnej skupiny pre výkon trestu odňatia slobody nerozhodne, či jeho predchádzajúce odsúdenie, ku ktorému došlo v konaní proti mladistvým, je už zahladené a teda či pre toto odsúdenie možno naňho hľadiť, akoby nebol odsúdený, vyrieši súd rozhodujúci o zaradení do nápravnovýchovnej skupiny túto otázku sám ako predbežnú."²⁹⁴

Napriek uvedeným pravidlám môže súd zaradiť odsúdeného aj do ústavu na výkon trestu iného stupňa strázenia, ak má s ohľadom na závažnosť trestného činu a mieru narušenia páchatel'a za to, že v ústave na výkon trestu odňatia slobody iného stupňa strázenia bude jeho náprava lepšie zaručená. Takto môže do ústavu na výkon trestu minimálneho stupňa strázenia zaradiť páchatel'a aj vtedy, ak bol v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody za úmyselný trestný čin. Nemôže však do ústavu na výkon trestu s minimálnym alebo stredným stupňom strázenia zaradiť páchatel'a, ktorému bol uložený trest odňatia slobody na doživotie alebo páchatel'a obzvlášť závažného zločinu, ktorému bol uložený trest odňatia slobody prevyšujúci pätnásť rokov.²⁹⁵

"Aj keď podľa § 48 ods. 3 písm. b) súd zaradí páchatel'a obzvlášť závažného zločinu na výkon trestu odňatia slobody do ústavu s maximálnym stupňom strázenia, a prvá veta v § 48 ods.4 TZ sa týka iného zariadenia na výkon trestu len oproti ods.2 tohto ustanovenia, z § 48 ods.4 TZ (posledná veta) a contrario vyplýva, že súd môže páchatel'a obzvlášť závažného zločinu, ktorému bol uložený trest odňatia slobody neprevyšujúci pätnásť rokov, zaradiť aj do ústavu na výkon trestu s iným ako maximálnym stupňom strázenia."²⁹⁶

"Ustanovenie § 48 ods.4 TZ je potrebné vykladať ako neoddeliteľnú a interpretačnú súčasť ustanovenia § 48 ods. 2, ods.3 TZ so špeciálnym účinkom, pretože posledná veta ustanovenia § 48 ods.4 TZ logicky nadväzuje, dopĺňa a upresňuje ustanovenie § 48 ods.3 písm. b) TZ. Z

²⁹⁴R 53/1968

²⁹⁵TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 67-68

²⁹⁶R 55/2014

toho vyplýva, že obžalovaného možno podľa § 48 ods.4 TZ zaradiť do ústavu na výkon trestu iného stupňa stráženia než do ústavu na výkon trestu s maximálnym stupňom stráženia aj vtedy, ak ide o páchatel'a obzvlášť závažného zločinu, ktorému súd ukladá trest odňatia slobody neprevyšujúci 15 rokov." ²⁹⁷

"Podmienky zmeny spôsobu výkonu trestu odňatia slobody sú ustanovené v § 9 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody. V zmysle § 9 odsek 3 zákona č. 475/2005 Z. z. ak odsúdený porušuje opakovane alebo závažným spôsobom ústavný poriadok, je podozrivý zo spáchania trestného činu počas výkonu trestu, z jeho prípravy alebo pokusu, môže mu súd zmeniť spôsob výkonu trestu preradením do ústavu s vyšším stupňom stráženia." ²⁹⁸

So vzrastajúcim stupňom stráženia sa prirodzene mení, presnejšie zvyšuje počet obmedzení, ktoré sa na odsúdených vzťahujú. Čím vyšší stupeň stráženia využíva konkrétny ústav na výkon trestu odňatia slobody, tým viac obmedzení a zákazov sú odsúdení v ňom zaradení na výkon trestu povinní dodržiavať. V závislosti od stupňa stráženia sa prirodzene diferencujú aj výkon práv odsúdených a penitenciárne zaobchádzanie (jeho formy).

Vonkajšia diferenciácia výkonu trestu odňatia slobody, o ktorej rozhoduje súd už v odsudzujúcom rozhodnutí, umožňuje rozdelenie odsúdených do jednotlivých ústavov na výkon trestu odňatia slobody s konkrétnym stupňom stráženia (s minimálnym, stredným a maximálnym stupňom stráženia). Táto diferenciácia smeruje okrem iného k možnosti regulácie pohybu odsúdených v ústave a k možnosti kontroly ich pohybu a činnosti. Na tieto účely sa využívajú prostriedky stavebné, žienijné a technické, prostriedky spojovacie a signálno-bezpečnostné a tiež informačné systémy a iné technické prostriedky (prostriedky elektronického monitoringu). Tieto prostriedky vedú k zabezpečeniu potrebnej miery izolácie odsúdených od okolitého prostredia. Dôležitú úlohu však zohráva aj špecifická väzenská architektúra v konkrétnom ústave na výkon trestu odňatia slobody. Používanie technických prostriedkov zabezpečuje dôslednejší, a teda aj efektívnejší systém výkonu kontroly a dozoru. ²⁹⁹

V § 14 zakotvil zákon o výkone trestu odňatia slobody vnútornú diferenciáciu, ktorou rozumie umiestňovanie odsúdených do oddielov a skupín v rámci toho istého stupňa stráženia

²⁹⁷Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 11.12.2009 sp. zn. 1To 154/2009

²⁹⁸Uznesenie Krajského súdu v Nitre zo dňa 20.06.2013 sp. zn. 4Tos/80/2013

²⁹⁹TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 70

za účelom zvýšenia účinnosti zaobchádzania s odsúdenými. Odsúdení v rámci oddielu alebo skupiny sú ubytovaní spolu a spravidla aj spolu pracujú a podieľajú sa na plnení určených cieľov. V záujme čo najefektívnejšieho využívania metód a prostriedkov penitenciárneho zaobchádzania a dosiahnutia zákonom predpokladaného účelu výkonu trestu odňatia slobody je nevyhnutné oddeliť prvýkrát trestaných, menej narušených odsúdených od recidivistov a páchatel'ov závažných úmyselných trestných činov a podobne aj páchatel'ov nedbanlivostných deliktov od páchatel'ov úmyselných deliktov, mladistvých odsúdených od dospelých, ženy od mužov, chorých a prestárlych od zdravých odsúdených a pod. Rozdeľovanie odsúdených do kolektívov v záujme vytvorenia podmienok pre ich úspešnú reedukáciu a resocializáciu a pre uplatnenie prostriedkov penitenciárneho zaobchádzania a to podľa rôznych, najmä právnych, kriminologických, penologických, biologických, medicínskych a iných hľadísk označuje penológia pojmom *klasifikácia odsúdených*.³⁰⁰

Prispôsobovanie foriem, metód a prostriedkov penitenciárneho zaobchádzania osobitostiam jednotlivých odsúdených a potrebe ich úspešného ovplyvňovania počas výkonu trestu odňatia slobody označuje penológia pojmom *individualizácia penitenciárneho zaobchádzania*. Tento pojem bol do praxe prvýkrát zavedený počas Medzinárodnej konferencie pre trestné právo a penológiu v roku 1930 v Prahe.³⁰¹

V teórii zvyknú klasifikáciu, diferenciáciu a individualizáciu delit' na zákonnú, sudcovskú a vykonávaciu alebo penitenciárnu.³⁰²

Kritéria klasifikácie odsúdených a diferenciácie výkonu trestu odňatia slobody majú mimoriadny význam pre samotnú efektivitu výkonu trestu a individualizáciu zaobchádzania. Môžeme ich rozdeliť do niekoľkých skupín. Ide o kriminologické kritérium závažnosti spáchaného trestného činu, podľa ktorého sa vyčleňujú odsúdení, ktorým bol uložený výnimočný trest alebo trest za spáchanie obzvlášť závažného zločinu. Kriminologickým hľadiskom recidívy je vlastne riadená aj vonkajšia diferenciácia výkonu trestu podľa stupňa stráženia. Ďalším kriminologickým kritériom klasifikácie a diferenciácie je klasifikácia a diferenciácia podľa druhu spáchaného trestného činu. Ide o rozdeľovanie odsúdených podľa toho, či spáchali majetkové, násilné resp. iné druhy trestných činov. Podľa tohto kritéria sa má obmedziť dlhodobé vzájomné ovplyvňovanie odsúdených, ktoré by mohlo skončiť

³⁰⁰KUNC, O.: Klasifikace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. In Bulletin SNV ČSR, 1973, č. 6.

³⁰¹FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.144.

³⁰²SOLNAR, V.: Systém československého trestního práva. Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, 1979 s.34.

vytvorením akéhosi "všeobecne vzdelaného recidivistu". Toto klasifikačné kritérium však u nás ešte nenadobudlo väčší význam. V praxi má oveľa väčší význam rozdeľovanie odsúdených podľa trestnoprávneho hľadiska- zavinenia. Najbohatšie skúsenosti boli v tejto oblasti získané v uplynulých desaťročiach, kedy sa vytvárali osobitné oddelenia pre výkon trestu odňatia slobody za nedbanlivostné trestné činy spáchané najmä v doprave.³⁰³

Hoci sa v teórii i praxi o klasifikácii a diferenciacii podľa dĺžky uložené trestu, toto kritérium možno považovať taktiež len za pomocné. Treba však povedať, že doposiaľ nebolo jednoznačne určené, ktoré tresty treba považovať za krátkodobé, ktoré za strednodobé a ktoré sú už nesporne dlhodobými trestami. Za krátkodobé sa najčastejšie považujú tresty odňatia slobody do polroka, resp. trištvrté roka. Tresty do 5 rokov sa zvyknú považovať za strednodobé a tresty dlhšie sa považujú už za dlhodobé. Z hľadiska výkonu dlhodobých trestov sa v minulosti osvedčili tzv. prepúšťacie oddelenia, kde sa odsúdení systematicky pripravovali na život na slobode. Hoci miera izolácie odsúdených od spoločnosti sa v posledných desaťročia zmierňuje, príprava na občiansky život je stále nevyhnutná. Z tohto dôvodu aj zákon o výkone trestu odňatia slobody pozná tzv. výstupný oddiel.

Vekové hľadisko je výrazným klasifikačným a diferenciačným kritériom už podľa zákona. Okrem rozdeľovania odsúdených na mladistvých a dospelých sa môžeme stretnúť aj s oddeľovaním prestárlych odsúdených, resp. tzv. mladých dospelých, ktorých zákon síce výslovne nevymedzil, ale prihliadol na skutočnosť, že v ústave na výkon trestu pre mladistvých môže trest odňatia slobody vykonať aj odsúdený, ktorý už dosiahol vek 18 rokov. V našej penitenciárnej praxi zostávajú v oddelenej skupine ústavu na výkon trestu pre mladistvých mužov umiestnení aj tzv. mladí dospelí vo veku do 21, resp. až 24 rokov.

Veľmi významným klasifikačným kritériom a rovnako aj kritériom diferenciacie výkonu trestu je zdravotný stav odsúdených. K tomuto kritériu nesporne patrí aj rozdeľovanie odsúdených a prispôbovanie výkonu trestu s prihliadnutím na potrebu špecializovaného zaobchádzania a to buď na prekonanie krízových stavov alebo vykonanie ochranného liečenia počas výkonu trestu odňatia slobody.

Nový zákon o výkone trestu odňatia slobody zaviedol aj ďalšie diferenciačné kritérium podľa dĺžky trestu a to oddiel doživotných trestov, ktorý sa zriaďuje v určených ústavoch ako tzv. samostatný sektor ústavu s vlastným vnútorným bezpečnostným systémom, kde vnútorné

³⁰³FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.145

zariadenie ciel je pripevnené o podlahu, hoci sú tu umiestnené aj nevyhnutné kontakty s vonkajším svetom (rozhlas po drôte, televízor a pod.).³⁰⁴

Nemožno vynechať ani tzv. osobitný oddiel, ktorý vlastne predstavuje zmiernenie výkonu trestu v porovnaní so základným stupňom strázenia a je určený pre odsúdených, ktorí významnou mierou prispeli k objasneniu trestného činu spáchaného zločineckou skupinou alebo tým, ktorým bol trest uložený v rámci dohody o vine a treste. Tento oddiel sa týka aj odsúdených, ktorí sa obzvlášť rozhodujúcou mierou podieľali na odhalení trestnej činnosti korupcie.

Zákonným kritériom klasifikácie odsúdených a diferenciacie výkonu trestu je aj pohlavie odsúdených. Vzhľadom na pohlavie zákon o výkone trestu odňatia slobody stanovil osobitné podmienky výkonu trestu odňatia slobody odsúdených žien, ktoré sú ďalej konkretizované v Poriadku výkonu trestu odňatia slobody. Odsúdené ženy majú stanovenú vyššiu ubytovaciu plochu ako muži (4 m² na osobu) a zákon splnomocňuje ministra spravodlivosti vydať súhlas na zriadenie špeciálneho oddelenia, kde by s odsúdenou matkou mohli byť umiestnené aj jej deti vo veku od jedného do troch, resp. výnimočne až do piatich rokov. Umožňuje sa im každodenné sprchovanie a osobitne sú stanovené aj podmienky vykonávania najprísnejších disciplinárnych trestov.

Ďalším zákonným kritériom klasifikácie odsúdených a diferenciacie výkonu trestu je štátna príslušnosť odsúdených. Pre cudzincov a osoby bez štátnej príslušnosti sa zaručuje právo obracať sa na zastupiteľské orgány svojej domovskej krajiny, resp. medzinárodné orgány a organizácie, majú právo prijímať návštevy zamestnancov zastupiteľských orgánov (tzv. konzulárne návštevy), ktoré sa nezapočítavajú do riadnych návštev. Okrem toho môžu pri zachovaní všeobecného obmedzenia podľa § 35 ods.1 zákona o výkone trestu odňatia slobody prevziať od konzulárnej návštevy časopisy, dennú tlač a knihy.

V slovenskej právnej úprave a to najmä pri vnútornej diferenciacii mladistvých odsúdených sa prihliada aj ku klasifikačnému kritériu podľa vzdelanosti resp. vzdelávateľnosti. Toto kritérium má význam aj pri rozdeľovaní dospelých odsúdených, predovšetkým pri ich zaradovaní do pracovných kolektívov. Ide o významné pedagogické kritérium, ktoré by sa malo zohľadniť tak pri voľbe prostriedkov penitenciárneho zaobchádzania, ako aj pri príprave na budúce povolanie po prepustení z výkonu trestu.

³⁰⁴FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.146

Odhliadnuc od všetkých uvedených diferenciačných a klasifikačných kritérií má stále najväčší význam vonkajšia diferenciácia podľa stupňa strázenia odsúdených.³⁰⁵

V ústavoch s *minimálnym stupňom strázenia* sa spravidla ubytovne odsúdených neuzamykajú v čase od budíka do večierky, teda počas dňa. Uzamknutie ubytovne počas dňa je možné na základe rozhodnutia riaditeľa ústavu a výhradne v prípadoch, ktoré sú odôvodnené potrebou zabezpečenia poriadku a bezpečnosti v ústave. Odsúdení sa v tomto ústave môžu voľne pohybovať vo vymedzených priestoroch a na pracovisko sa zaraďujú aj mimo ústavu. Na účely plnenia pracovných povinností je možné odsúdeným povoliť aj to, aby sa voľne pohybovali mimo ústavu. Pre ústavy s minimálnym stupňom strázenia je typické, že odsúdení sa umiestňujú do uzavretého ústavu alebo do otvoreného oddelenia. Zaobchádzanie s odsúdenými sa organizuje spravidla formou komunitného systému, ktorým sa rozumie organizovanie zaobchádzania na základe aktívnej účasti odsúdených, kolektívnych a skupinových foriem pôsobenia, a samosprávy odsúdených.

Otvoreným oddelením sa v ústave s minimálnym stupňom strázenia rozumie diferenciačná skupina "A". Do tohto oddelenia možno odsúdeného za priečin umiestniť ihneď po pobyte v nástupnom oddiele na základe odporúčania uvedeného v závere psychologického vyšetrenia, ak umiestnenie do tohto oddelenia je odôvodnené súčasným stavom osobnosti odsúdeného alebo aj za ostatné trestné činy, ak nastúpil sám do výkonu trestu a komisia takéto umiestnenie navrhne. Do otvoreného oddelenia možno umiestniť odsúdeného najskôr po vykonaní šiestich mesiacov trestu v ústave s minimálnym stupňom strázenia po jeho preradení z vyššieho stupňa strázenia, ak mu bol uložený trest za trestné činy uvedené v § 47 ods.2 TZ, teda v zmysle zásady trikrát a dosť. V rámci výkonu trestu odňatia slobody v ústave s minimálnym stupňom strázenia sa okrem diferenciačnej skupiny "A" (otvorené oddelenie) rozlišujú aj ďalšie dve diferenciačné skupiny a to skupina "B" a skupina "C".

V rámci diferenciačnej skupiny "B" ústavu s minimálnym stupňom strázenia sa zaobchádzanie s odsúdenými zameriava hlavne na rozvíjanie osobnostných rezerv odsúdených, je im k dispozícii ponuka vzdelávacích aktivít, osvetových aktivít a aktivít vo voľnom čase, odsúdený môže byť zaradený do práce na nestrážené pracovisko mimo ústavu a v ústave je ubytovaný v izbe. Do diferenciačnej skupiny "B" v ústave s minimálnym stupňom strázenia možno umiestniť odsúdeného v prípadoch, ak odsúdený aktívne spolupracuje pri plnení programu zaobchádzania a má kritický postoj k svojej trestnej činnosti, ak bol

³⁰⁵FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s.147

odsúdený súdom priradený na ďalší výkon trestu z ústavu so stredným stupňom stráženia- v tomto prípade sa odsúdený umiestni do oddielu s diferenciačnou skupinou "B" priamo po pobyte v nástupnom oddiele alebo ak dosúdený dlhodobo plní program zaobchádzania v diferenciačnej skupine "C" a jeho zaradenie je prospešné na prehlbenie plnenia účelu výkonu trestu.

V rámci diferenciačnej skupiny "C" ústavu s minimálnym stupňom stráženia sa zaobchádzanie s odsúdenými zameriava na dôsledné dodržiavanie povinností a zabezpečenie základných práv, kladie sa dôraz na režim, osvojenie si pracovných návykov, zručností a zmenu hodnotovej orientácie odsúdeného, na zmenu jeho postojov. Odsúdení môžu byť zaradení na výkon prác na pracovisko v ústave alebo na strážené pracovisko mimo ústavu. V ústave sú odsúdení ubytovaní v izbe alebo v cele. Odsúdení sa zúčastňujú na vzdelávacích aktivitách, osvetových aktivitách a aktivitách vo voľnom čase, pričom o ich účasti vždy rozhoduje pedagóg podľa plnenia programu zaobchádzania. Do tejto diferenciačnej skupiny sa zaraďujú odsúdení v prípade, ak neplnia program zaobchádzania, opakovane počas výkonu väzby alebo výkonu trestu dopustili disciplinárneho previnenia alebo ak to odporúča záver psychologického vyšetrenia.³⁰⁶

Pre ústavy so **stredným stupňom stráženia** je typické, že odsúdení sa spravidla v ústavoch uzamykajú. Neuzamykajú sa však (spravidla) v celách alebo izbách. Ak je to odôvodnené potrebou bezpečnosti a poriadku, riaditeľ ústavu môže rozhodnúť aj o uzamknutí cel alebo izieb. Odsúdeným sa povoľuje pohyb mimo ubytovne, ale len pod dozorom príslušníka ZVJS. Do práce sa odsúdení zaraďujú v ústave alebo mimo neho, mimo ústavu sa im však voľný pohyb nedovoľuje. Odsúdený, ktorý je zaradený na výkon trestu odňatia slobody so stredným stupňom stráženia sa umiestni spravidla do uzavretého ústavu. Aj tu rozlišuje tri diferenciačné skupiny odsúdených- "A", "B" a "C".

Oddiel odsúdených s diferenciačnou skupinou "A" sa nachádza v stráženom objekte ústavu a je oddelený od ubytovacích priestorov ostatných diferenciačných skupín. Zaobchádzanie s odsúdeným sa spravidla organizuje formou režimu a zaraďovania do práce. Ak je to odôvodnené, možno aj tu uplatniť formu komunitného systému a samosprávy odsúdených. V diferenciačnej skupine "A" ústavu so stredným stupňom stráženia sú zaradení odsúdení, u ktorých sa zaobchádzanie zameriava na zmiernenie negatívneho vplyvu výkonu trestu na osobnosť odsúdeného, pre odsúdeného sa vytvára ponuka vzdelávacích aktivít, osvetových

³⁰⁶TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 71-72

aktivít a aktivít vo voľnom čase, odsúdení sú na účely výkonu práce zaradovaní spravidla na nestrážené pracovisko mimo ústavu a v ústave sú ubytovaní v izbe. Do tejto diferenciačnej skupiny sa odsúdení zaradujú po pobyte v nástupnom oddiele na základe odporúčania zo záveru psychologického vyšetrenia, ak spĺňajú aj trestnoprávne a bezpečnostné kritériá a ak tomu nebránia iné vážne dôvody alebo na základe návrhu pedagóga, ktorý vychádza z hodnotenia plnenia programu zaobchádzania. Odsúdeného, ktorý spĺňa tieto podmienky, je možné do diferenciačnej skupiny "A" ústavu so stredným stupňom strázenia umiestniť až po vykonaní tretiny trestu v ústave so stredným stupňom strázenia, ak mu bol uložený trest odňatia slobody za trestné činy uvedené v § 47 ods.2 TZ, teda za trestné činy, pri ktorých sa uplatňuje zásada trikrát a dosť.

V diferenciačnej skupine "B" ústavu so stredným stupňom strázenia je zaobchádzanie zamerané na rozvoj osobnostných rezerv odsúdeného. Odsúdený môže byť zaradený na výkon prác na strážené, aj nestrážené pracovisko mimo ústavu. Pre odsúdených sa vytvára ponuka vhodných vzdelávacích aktivít, osvetových aktivít a aktivít vo voľnom čase. Ubytovanie má povahu izieb alebo ciel. Do tejto diferenciačnej skupiny sa môžu zaradiť odsúdení, ktorí prejavujú kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti, sú súdom preradení na ďalší výkon trestu z ústavu s maximálnym stupňom strázenia alebo plnia program zaobchádzania v diferenciačnej skupine "C".

V diferenciačnej skupine "C" ústavu so stredným stupňom strázenia je zaobchádzanie zamerané na dodržiavanie ústavného poriadku a disciplíny. Odsúdení sa zaradujú do práce v ústave alebo na strážené pracovisko mimo ústavu. Odsúdení sa môžu zúčastňovať na aktivitách organizovaných pre celý ústav len so súhlasom pedagóga. Ubytovanie sa realizuje spravidla v cele. Návštevy majú spravidla bezkontaktnú povahu. Do tejto diferenciačnej skupiny sa zaradujú odsúdení v prípade, že neplnia program zaobchádzania, opakovane sa počas výkonu väzby alebo trestu odňatia slobody dopustili disciplinárneho previnenia, toto zaradenie sa odporúča na základe záveru psychologického vyšetrenia alebo boli na návrh riaditeľa ústavu súdom preradení z ústavu s minimálnym stupňom strázenia.³⁰⁷

"Z obsahu súdneho spisu vyplýva, že žalobca bol v čase podania predmetných žiadostí o povolenie výkonu kontaktnej návštevy podľa § 24 ods. 4 zákona č. 475/2005 Z. z pre výkon trestu odňatia slobody zaradený do ústavu so stredným stupňom strázenia, do diferenčnej skupiny „C“. V nastolenej otázke prípustnosti súdneho prieskum žalobou napadnutých

³⁰⁷TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 73-74

nesúhlasov riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody je potrebné vychádzať z celkovej koncepcie zákonnej úpravy výkonu trestu odňatia slobody a jeho účelu sledovaného spoločnosťou prostredníctvom noriem trestného práva (Trestný zákon, Trestný poriadok), zákona o výkone trestu odňatia slobody ako i prostredníctvom vykonávacej vyhlášky vydávajúcej Poriadok výkonu trestu odňatia slobody. Už z podstaty ukladania trestov podľa Trestného zákona vyplýva, že ide o ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, pričom okrem iných cieľov trestania, má vytvoriť podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život. Táto koncepcia nie je nijako v rozpore s realizáciou základného práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, garantovaného Dohovorom a Ústavou SR, nakoľko i tieto normy najvyššej právnej sily pripúšťajú za určitých podmienok obmedzenia výkonu tohto práva (čl. 8 bod 2 Dohovoru, čl. 13 ods. 2 a 4 Ústavy SR). Zákonná úprava návštev odsúdeného je upravená v ustanoveniach § 24 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v platnom znení. Konkrétne z ustanovenia § 24 ods. 4 cit. zákona vyplýva, že návšteva odsúdeného v ústave s minimálnym stupňom stráženia a v ústave so stredným stupňom stráženia sa vykonáva spravidla priamym kontaktom, návšteva odsúdeného zaradeného do ústavu s maximálnym stupňom stráženia sa vykonáva spravidla bez priameho kontaktu. Riaditeľ ústavu môže v odôvodnených prípadoch rozhodnúť, či sa návšteva odsúdeného vykoná s priamym kontaktom alebo bez priameho kontaktu. Z ustanovenia § 18 ods. 2 písm. e), na cit. zákon nadväzujúcej vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody ďalej vyplýva, že v diferenciačnej skupine „C“ v ústave so stredným stupňom stráženia sa návštevy odsúdeného vykonávajú spravidla bez priameho kontaktu.³⁰⁸

V ústave s **maximálnym stupňom stráženia** sa uplatňuje najväčší rozsah obmedzení a zákazov, ktoré sa vzťahujú na odsúdených. Spravidla sa v týchto ústavoch cely, ubytovne a izby odsúdených uzamykajú a odsúdení sa môžu pohybovať mimo cely a ubytovní len s dohľadom príslušníka ZVJS. Odsúdení sa zaraďujú do práce len na pracoviská, ktoré sa nachádzajú priamo v ústave alebo pracujú priamo v celách alebo izbách. Návštevy majú bezkontaktnú formu. Odsúdený zaradený na výkon trestu s maximálnym stupňom stráženia sa umiestni do uzavretého ústavu. Zaoberanie sa odsúdeným v ústave s maximálnym stupňom stráženia sa organizuje formou dodržiavania ústavného poriadku a zaraďovania do práce. V odôvodnených prípadoch možno uplatňovať aj formu komunitného systému. V rámci tohto stupňa stráženia sa tiež rozlišujú tri diferenciačné skupiny "A", "B" a "C".

³⁰⁸Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 31.08.2017 sp. zn. I. ÚS 429/2017

V diferenciačnej skupine "A" ústavu s maximálnym stupňom strázenia je zaobchádzanie zamerané na zmiernenie negatívneho vplyvu dlhodobého pobytu vo výkone trestu na osobnosť odsúdeného. Kladie sa dôraz na rozvoj pozitívnych osobnostných vlastností odsúdeného a odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti. Pre odsúdených sa vytvára ponuka vhodných vzdelávacích aktivít, osvetových aktivít a aktivít vo voľnom čase. Ubytovanie má formu cely. Do tejto diferenciačnej skupiny je možné odsúdeného umiestniť po pobyte v nástupnom oddiele na základe odporúčania zo záveru psychologického vyšetrenia, ak tomu nebránia bezpečnostné dôvody alebo na základe hodnotenia plnenia programu zaobchádzania, ak odsúdený plní program zaobchádzania a má kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti. Aj odsúdeného na doživotný trest je možné, ak plní program zaobchádzania a má kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti, po vykonaní piatich rokov uloženého trestu v diferenciačnej skupine "B" v ústave s maximálnym stupňom strázenia umiestniť do diferenciačnej skupiny "A". Do diferenciačnej skupiny "A" ústavu s maximálnym stupňom strázenia možno umiestniť odsúdeného, ktorý spĺňa podmienky uvedené v § 47 ods.1 TZ, až po vykonaní tretiny trestu v ústave s maximálnym stupňom strázenia, ak mu bol uložený trest za trestné činy uvedené v § 47 ods.2 TZ, teda za tie, pri ktorých sa uplatňuje zásada trikrát a dosť.

V diferenciačnej skupine "B" ústavu s maximálnym stupňom strázenia je zaobchádzanie zamerané na zmiernenie negatívneho vplyvu dlhodobého pobytu vo výkone trestu na osobnosť odsúdeného. Dôraz je kladený na odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti. Odsúdený je ubytovaný v cele a práce vykonáva na pracovisku priamo v ústave. Pre odsúdených sa vytvára ponuka vhodných vzdelávacích aktivít, osvetových aktivít a aktivít vo voľnom čase. Do tejto diferenciačnej skupiny možno umiestniť odsúdeného ak plní program zaobchádzania a prejavuje kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti. Na základe odporúčania zo záveru opakovaného psychologického vyšetrenia a na základe hodnotenia plnenia programu zaobchádzania, ak odsúdený plní program zaobchádzania a má kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti, možno po vykonaní pätnástich rokov uloženého trestu umiestniť do diferenciačnej skupiny "B" ústavu s maximálnym stupňom strázenia aj odsúdeného na doživotný trest. Tento postup nemožno uplatniť v prípade, ak odsúdený vykonáva trest, pri ktorom súd rozhodol, že podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody nie je prípustné.

V diferenciačnej skupine "C" ústavu s maximálnym stupňom strázenia je zaobchádzanie zamerané hlavne na režimové ovplyvňovanie a dôsledné dodržiavanie ústavného poriadku.

Odsúdený môže byť zaradený do práce na pracovisko v ústave alebo v cele. Do aktivít organizovaných pre celý ústav sa odsúdený spravidla nezaraďuje. Odsúdený je ubytovaný a uzamknutý v cele a mimo cely sa pohybuje zásadne pod dozorom príslušníka ZVJS. Do tejto diferenciačnej skupiny možno odsúdeného zaradiť v prípade, ak neplní program zaobchádzania, opakovane sa dopustil počas výkonu väzby alebo výkonu trestu disciplinárneho previnenia, ak to odporúča záver psychologického vyšetrenia alebo bol na návrh riaditeľa ústavu súdom preradený z ústavu so stredným stupňom stráženia.³⁰⁹

2.3.Vybrané aspekty týkajúce sa postavenia odsúdených

Spočiatku sa pri ukladaní trestu odňatia slobody uplatňoval tzv. interdikt t.j. strata všetkých občianskych práv a slobôd. Postupne sa tieto obmedzenia začali zmierňovať a v súčasnosti sa už odsúdeným počas výkonu trestu odňatia slobody obmedzujú len občianske práva, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu trestu alebo ktoré sa nemôžu vzhľadom na výkon trestu uplatniť.³¹⁰

Hoci nedotknuteľnosť osoby odsúdeného je počas výkonu trestu výrazne modifikovaná rôznymi povinnosťami, v zásade zostáva zachovaná v podobe, že aj vo výkone trestu odňatia slobody sa musí rešpektovať prirodzená dôstojnosť ľudskej osobnosti, nesmú byť použité kruté alebo ľudskú dôstojnosť ponižujúce spôsoby zaobchádzania alebo trestania. Ochranu odsúdenému pred neoprávneným násilím a akýmikoľvek prejavmi ponižovania ľudskej dôstojnosti zabezpečuje odsúdenému tak zákon o výkone trestu odňatia slobody ako aj Trestný zákon v ustanovení § 420. V tejto súvislosti poukazujeme aj na relevantnú judikatúru ESĽP k článku 3 Dohovoru, ktorý sa týka zákazu mučenia alebo podrobovaniu neľudskému, či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. ESĽP zdôraznil, že Čl. 3 Dohovoru spolu s čl. 2 sa musí pokladať za jedno zo základných ustanovení Dohovoru a za vymedzenie jednej zo základných hodnôt demokratických spoločností, ktoré vytvorili Radu Európy.³¹¹ Čl. 3 nepripúšťa akékoľvek odstúpenie alebo obmedzenie, dokonca ani v prípade mimoriadnej udalosti ohrozujúcej život národa a aplikuje sa na zadržané osoby bez ohľadu na povahu trestných činov, z ktorých spáchania sú podozrivé.³¹² Čl. 3 vyžaduje od štátov, aby prijali opatrenia navrhnuté na to, aby sa zabezpečilo, že jednotlivci podliehajúci ich jurisdikcii nebudú vystavení mučeniu alebo neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu

³⁰⁹TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017 s. 74-76

³¹⁰FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 110

³¹¹Case of Soering v. The United Kingdom Publications of The European Court of Human Rights 1989, Series A č. 161 s.34 § 88.

³¹²Case of Dikme v. Turkey. Application No. 20869/92

vrátane zaobchádzania zo strany súkromných osôb.³¹³ Tomu má podľa našej právnej úpravy slúžiť skutočnosť, že odsúdených nezamestnávajú súkromné osoby, ale štát prostredníctvom svojich orgánov väzenia, či už ide o stredisko vedľajšieho hospodárstva alebo vnútornú prevádzku ústavov. Zlé zaobchádzanie musí dosiahnuť minimálnu hranicu krutosti, aby patrilo do medzí čl. 3. Odhad tohto minima je relatívny podľa podstaty veci a závisí od všetkých okolností prípadu, akými sú podstata a súvislosti zaobchádzania, spôsob a metóda jeho vykonania, trvanie zásahu, jeho fyzické a psychické účinky a v niektorých prípadoch, pohlavie vek a zdravotný stav obete.³¹⁴ Veľmi obdobné stanovisko v súlade s názorom ESĽP zaujal k tejto otázke Ústavný súd SR, keď uviedol, že: "Podľa názoru Ústavného súdu obdobne ako podľa čl. 3 Dohovoru zlé zaobchádzanie musí dosiahnuť určité minimum závažnosti, aby spadalo do pôsobnosti čl. 16 ods.2 ústavy. Posúdenie tohto minima je svojou povahou relatívne, závisí od všetkých okolností prípadu, najmä od charakteru a kontextu zaobchádzania, jeho trvania, fyzických či duševných účinkov a niekedy tiež od pohlavia veku a zdravotného stavu obete."³¹⁵ ESĽP vo veci *Kudla v. Poľsko* uznal zaobchádzanie za neľudské pretože bolo, okrem iného vopred uvážené, uplatňovalo sa po celé hodiny bez prerušenia a spôsobilo buď telesné poranenie alebo intenzívne fyzické alebo duševné utrpenie. Za ponižujúce bolo zaobchádzanie označené preto, lebo v obeti vyvolalo pocit strachu, úzkosti a poníženia spôsobilého pokoriť a ponížiť obeť. V tomto rozhodnutí ESĽP taktiež pozitívne sformuloval všeobecné podmienky, ktoré by vo väzení počas výkonu trestu mali byť splnené. "Odsúdená osoba musí byť držaná v podmienkach, ktoré sú zlučiteľné s rešpektom k jej ľudskej dôstojnosti, spôsob a metódy vykonania opatrení jej nesmú spôsobovať utrpenie alebo úzkosť prekračujúcu nevyhnutnú mieru utrpenia, ktorá je pre zbavenie slobody typická, a s ohľadom na praktické požiadavky odňatia slobody musí byť dostatočne zabezpečené jej zdravie a pohoda."³¹⁶ Ponižujúce zaobchádzanie je podľa ESĽP také, ktoré je spôsobilé potupiť a ponížiť, prípadne zlomiť fyzický a morálny odpor.³¹⁷ Na druhej strane ESĽP neustále zdôrazňuje, že utrpenie a poníženie musí siahnuť za nevyhnutný prvok utrpenia alebo poníženia súvisiaceho s danou formou legitímneho zaobchádzania alebo trestu.³¹⁸ Štát musí zabezpečiť, aby osoba bola zadržaná v podmienkach, ktoré sú kompatibilné

³¹³Case of A. vs. The United Kingdom Reports 1998- VI, s.2699 § 22

³¹⁴Case od Raninen v. Finland. Reports of Judgments and Decisions 1997- VIII s. 2821-2822 § 55.

³¹⁵Nález Ústavného súdu SR zo dňa 09.07.2003 sp .zn. I. ÚS 4/02.

³¹⁶Case of Kudla v. Poland Application No. 30210/96 § 92, 94, DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězení. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.387

³¹⁷Ireland v. The United Kingdom, 1978, Application No. 5310/71.

³¹⁸Case of Tyrer v. The United Kingdom. The Publications of The European Court of Human Rights Series A, 1978, č. 26 s. 15, § 30.

s rešpektom k ľudskej dôstojnosti, aby spôsob a metóda výkonu opatrenia nepodrobovali túto osobu úzkosti alebo ťažkostiam v intenzite prekračujúcej nevyhnutnú úroveň utrpenia obsiahnutú v zadržaní a s prihliadnutím na praktické požiadavky uväznenia, zdravie a blahobyt uväzneného boli primerane zabezpečené, medzi inými poskytnutím nevyhnutnej zdravotníckej starostlivosti.³¹⁹ Na samotke môže absolútna zmyslová izolácia, t.j. odstránenie akýchkoľvek zmyslových podnetov a absolútna sociálna izolácia vyústiť v úplnú deštrukciu osobnosti a je formou neľudského zaobchádzania, ktoré nemožno ospravedlniť požiadavkami na bezpečnosť.³²⁰ Porušením čl. 3 Dohovoru je, ak toaleta nie je oddelená zástenou, celá je tmavá s obmedzeným vetraním.³²¹ Táto požiadavka, ktorá je zahrnutá aj v Európskych väzenských pravidlách, bola po nežnej revolúcii zrealizovaná aj v našich väzniciach.³²² Pod čl. 3 Dohovoru ESLP zaraďuje aj otázku hygienických podmienok vo väzniciach. Súd považoval za porušenie tohto článku situáciu, kedy bol odsúdený nútený používať toaletu v prítomnosti iného odsúdeného. Obdobne potom ide o zásah do základných práv väzňa, ak je tento nútený byť prítomný pri tom ako toaletu používa iný odsúdený. Súd ďalej za ponižujúce zaobchádzanie pokladá situáciu, ak je odsúdený prevažnú časť dňa umiestnený v cele bez okien alebo ventilácie, ak to vedie k neznesiteľnému teplu.³²³ V inom prípade ESLP judikoval porušenie čl. 3 Dohovoru v situácii keď bol odsúdený nútený bývať na cele s ďalšími dvadsiatimi tromi odsúdenými, z ktorých niektorí boli tuhí fajčiari, v dôsledku čoho sa odsúdený nefajčiar stal pasívnym fajčiarom. Odsúdený sa v tomto prípade sťažoval aj na to, že v cele bola nepretržite zapnutá televízia, čo rušilo jeho spánok. Navyše sa v cele nachádzali šváby a mravce. Hygienické podmienky v tomto prípade boli podľa sťažovateľa natoľko zlé, že v ich dôsledku trpel kožnými ochoreniami a plesňami.³²⁴

ESLP sa ďalej vyslovil k dostatočnej miere tepla a prístupu vody pre odsúdených, ako aj k minimálnej kvalite jedla či spôsobu stravovania odsúdených. Súd napríklad rozhodol o porušení čl. 3 Dohovoru v situácii keď sa jedálenský stôl nachádzal v bezprostrednej blízkosti toalety.³²⁵

³¹⁹Case of Aerts v. Belgium, Reports 1998-V, s. 1966 § 64 a nasl.

³²⁰Case of Ensslin, Baader a Raspe v. Germany The European Commission of Human Rights, 1978.

³²¹Case of Peers v. Greece Application No. 28524/95

³²²FÁBRY, A.: Väzenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 110-113

³²³Case of Peers v. Greece, Application no. 28524/95

³²⁴Case of Kalashnikov v. Russia- Application no. 47095/99

³²⁵Case of Modarca vs. Moldavia- Application no. 14437/05. DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězení. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.388-389.

Azda najvýznamnejšie postihuje výkon trestu odňatia slobody v čl. 17 Ústavy SR zaručenú osobnú slobodu. Ide však o zákonom upravený zásah do tejto slobody tak z hľadiska dôvodnosti, ako aj spôsobu tohto zásahu. Pozbavenie osobnej slobody vlastne vylučuje aj slobodu pohybu a pobytu zaručenú v čl. 23 ods.1 Ústavy SR. Hoci Ústava SR v čl. 18 ods.1 zakotvila vylúčenie povinnosti nariadiť nútené práce alebo nútené služby, už v ods.2 tohto článku sa zakotvilo, že na práce ukladané podľa zákona osobám vo výkone trestu odňatia slobody alebo osobám vykonávajúcim iný trest, nahrádzajúci trest odňatia slobody sa zákaz nútených prác nevzťahuje.

Pokiaľ ide o majetkové práva odsúdenej osoby, tak tieto nie sú výkonom trestu odňatia slobody zásadnejšie dotknuté, možno s výnimkou vlastníckeho oprávnenia vec užívať, vo vzťahu k niektorým veciam.³²⁶

Naproti tomu právo listového tajomstva, tajomstva dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov zakotvená v čl. 22 ods.1 Ústavy SR, sa počas výkonu trestu modifikuje. Podľa zákona o výkone trestu odňatia slobody odsúdený smie prijímať a odosielať korešpondenciu bez obmedzenia s výnimkou obmedzení uvedených v zákone. Riaditeľ ústavu a ním poverená osoba sú oprávnení nahliadnuť do korešpondencie odsúdeného s výnimkou petícií, sťažností, žiadostí a návrhov adresovaných štátnym orgánom a organizáciám, ako aj korešpondencie s advokátom, ktorá je adresovaná na jeho pracovisko. Toto ustanovenie nášho zákona ide dokonca nad rámec stanoviska Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý vo veci *Case of Silver and others*³²⁷ pripustil aj nahliadnutie do korešpondencie od advokáta, ak majú väzenské orgány závažné dôvody domnievať sa, že obsahuje protiprávny prvok, ktorý nemožno odhaliť obvyklými detekčnými prostriedkami. List však môžu iba otvoriť a nie čítať, na čo treba vytvoriť vhodné záruky, napríklad otvoriť list v prítomnosti väzňa, ak teda ide o list od advokáta alebo advokátovi. Podľa nášho právneho poriadku však do korešpondencie s advokátom nemožno ani nahliadnuť. Po prípadnom nahliadnutí do inej korešpondencie, do ktorej zákon umožňuje nahliadnutie, sa korešpondencia musí odsúdeným bez zbytočného odkladu odovzdať. Výnimku tvoria listy s hanlivým obsahom, poškodzujúce odsúdeného, záujmy iných osôb alebo organizácií, listy nabádajúce na trestnú činnosť alebo obsahujúce nedovolenú vec a pod. Takéto listy sa založia do osobného spisu odsúdeného, pričom na to odsúdený musí byť upozornený. Naše predpisy

³²⁶FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 114

³²⁷Case of Silver and others Publications of the European Court of Human Rights Seris A, 1983 č. 61, § 98

zaručujú, že uväzneným sa korešpondencia vydáva oproti podpisu. V tomto smere je slovenská prax v súlade s rozhodnutím ESLP vo veci *Messina Case*.³²⁸³²⁹

Petičné právo garantované v čl. 28 ods.1 Ústavy SR zostáva síce odsúdeným zachované, avšak je modifikované zákonom o výkone trestu odňatia slobody a poriadkom výkonu trestu odňatia slobody. Okrem petičného práva sa odsúdeným umožní rozhovor s riaditeľom ústavu, prokurátorom, sudcom alebo orgánom, ktorý vykonáva kontrolu v ústave.³³⁰

Právo na pokojné zhromažďovanie sa vo výkone trestu odňatia slobody nemôže uplatniť.

Pokiaľ ide o politické práva a slobody, tak tieto sa počas výkonu trestu obmedzujú vtedy, ak by ich uplatnenie vzhľadom na výkon trestu nebolo možné, to znamená, že odsúdený má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom a prijímať a rozširovať informácie bez ohľadu na hranice štátu. Hoci nie je vylúčené, aby odsúdený bol členom politickej strany, fakticky môže vo výkone trestu vykonávať svoje povinnosti vyplývajúce mu z členstva v takejto strane len veľmi obmedzene. Modifikované je upravené aj právo odsúdených zúčastňovať sa na správe vecí verejných, teda najmä voliť svojich zástupcov v jednotlivých voľbách. Toto právo je modifikované s ohľadom na zákonnú úpravu jednotlivých druhov volieb, ktorá je v súčasnosti u nás rozdrobená do viacerých zákonov. Avšak na druhej strane treba spomenúť, že odsúdení si môžu vytvárať tzv. samosprávu odsúdených, o ktorej podrobnosti sú ustanovené v zákone o výkone trestu a v poriadku výkonu trestu. Aj táto možnosť je však pre odsúdených diferencovaná s ohľadom na diferenciáciu samotného trestu odňatia slobody.³³¹

Pokiaľ ide o politické práva, významná je najmä judikatúra ESLP týkajúca sa ochrany volebného práva väzňov resp. jeho obmedzenia. ESLP vo svojej judikatúre vychádza z úvahy, podľa ktorej v 21. storočí nemožno považovať volebné právo za výsadu. Od demokratických štátov je naopak podľa ESLP možné očakávať inkluzívny prístup k volebnému právu všetkých skupín aktívne legitimovaných osôb. Väzňom navyše podľa ESLP vo všeobecnosti zostávajú zachované všetky práva garantované Dohovorom, s výnimkou práva na slobodu pohybu, akokoľvek na nich môžu byť počas výkonu trestu primerane obmedzení. Vo významnom rozhodnutí *Hirst proti Spojenému kráľovstvu*.³³² ESLP judikoval, že systémový

³²⁸Messina Case Publications of The European Court of Human Rights Series A, 1993 č. 257-H § 31.

³²⁹FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 115

³³⁰FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 117

³³¹FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 117-118

³³²Case of Hirst (no.2) v. United Kingdom- Application no. 74025/01

zákaz výkonu volebného práva väzňov nesleduje žiadny legitímny cieľ a porušuje ich základné práva zakotvené v čl. 3 protokolu č. 1 Dohovoru.³³³ ESLP sa však postavil predovšetkým proti plošnému obmedzovaniu tohto práva. Individuálne obmedzenia tohto práva, prameniace zo závažnosti väzňom spáchaného trestného činu, však na druhej strane podľa súdu prípustné sú.³³⁴

Osobám vo výkone trestu odňatia slobody sú v zásade zachované ich základné práva, pokiaľ opak nevyplýva zo súdneho rozhodnutia (obmedzenie osobnej slobody) alebo pokiaľ to nie je nevyhnutne spojené s dosiahnutím účelu trestu odňatia slobody. Obmedzenia niektorých práv garantovaných ústavou včítane pasívneho volebného práva sú nevyhnutne obsiahnuté v zásadnom obmedzení osobnej slobody tvoriacom podstatu trestu odňatia slobody. Kandidovanie vo voľbách i výkon poslaneckého mandátu sú plnohodnotne realizovateľné len na slobode a ich plnohodnotná realizácia je aj verejným záujmom na riadnom fungovaní demokracie.

Medzi posudzovaním ústavnosti zákonnej prekážky výkonu pasívneho volebného práva a zákonnej prekážky výkonu aktívneho volebného práva osôb, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody, existuje zásadný rozdiel. Možnosť kandidovať znamená i možnosť stať sa poslancom zastupiteľského zboru, resp. starostom (primátorom), či predsedom samosprávneho kraja a tým sa zvlášť intenzívne podieľať na správe vecí verejných a výkone verejnej moci. Táto miera a intenzita správy vecí verejných a výkonu verejnej moci by mala byť v zásade odopretá osobám vo výkone trestu odňatia slobody, teda právoplatne odsúdeným za nie „bagateľné“ veci.

V demokratickom a právnom štáte je neprípustné, aby bola akokoľvek veľká skupina občanov alebo čo i len jeden občan bez závažného verejného záujmu vylúčená z volieb a zároveň jej bolo odopreté na určitú dobu vykonávať jedno z jej Ústavou Slovenskej republiky garantovaných práv, ak k takému opatreniu neexistuje legitímny cieľ (ciele) a súčasne nie sú s jeho prípadným odstránením ohrozené iné dôležité verejné záujmy. Odstránenie zákonnej prekážky výkonu volebného práva pre osoby, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody, z platného právneho poriadku nemôže byť len formálne, ale je (bolo by) organicky spojené s povinnosťou štátu prijať také organizačné opatrenia, ktoré zabezpečia

³³³Čl.3 Dodatkového protokolu k Dohovoru hovorí, že" zmluvné strany sa zaväzujú konať v rozumných intervaloch slobodnej voľby s tajným hlasovaním za podmienok, ktoré zaistia slobodne vyjadrenie názorov ľudí pri voľbe zákonodarného zboru.

³³⁴Pozri Case of Scoppola(no. 3) v. Italy Application no. 126/05 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězství. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.390

reálnosť jeho výkonu. Preto treba skúmať, či umožnením výkonu volebného práva týmto osobám nemôže byť ohrozený dôležitý verejný záujem, predovšetkým bezpečnosť, verejný poriadok, ochrana práv iných osôb, ako aj pokojný a nerušený priebeh volieb, ale tiež to, či organizačno-technické zabezpečenie výkonu aktívneho volebného práva osobám vo výkone trestu odňatia slobody nepresahuje rámec, ktorý možno od štátu, resp. príslušných orgánov verejnej moci spravodlivo požadovať v záujme zabezpečenia reálnosti výkonu volebného práva.

"Osoby nachádzajúce sa v čase volieb vo výkone trestu odňatia slobody nie sú v tomto čase súčasťou územného spoločenstva obyvateľov obce, v ktorej majú (formálne) evidovaný trvalý pobyt a teda sa ani nemôžu reálne zúčastňovať na živote obce, pričom činnosť orgánov samosprávy obce a jej výsledky nemajú na nich žiadny bezprostredný vplyv. Ustanovenie prekážky výkonu ich volebného práva do orgánov samosprávy obce má preto svoje logické a pritom aj legitímne zdôvodnenie. Rovnako platí, že osoby nachádzajúce sa vo výkone trestu odňatia slobody nemožno považovať za súčasť spoločenstva obyvateľov samosprávneho kraja, pričom ich reálna účasť na živote samosprávneho kraja je v čase, keď sú vo výkone trestu odňatia slobody, keď už nie úplne vylúčená, tak aspoň veľmi výrazne obmedzená."³³⁵

Právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, garantované Ústavou SR, hoc nie je absolútne je vo výkone trestu odňatia slobody ešte väčšmi obmedzené než v bežnej populácii.

Ústavný súd SR posudzoval sťažnosť sťažovateľa, ktorý bol odsúdený za obzvlášť závažný zločin vraždy a namietal porušenie ústavného práva na vzdelanie podľa čl. 42 ods.1 Ústavy SR. Sťažovateľ bol v čase pred odsúdením študentom vysokej školy ekonomického zamerania formou denného štúdia. Po nástupe na výkon trestu odňatia slobody bol sťažovateľ prijatý ako externý študent na Univerzitu Mateja Bela v Banskej Bystrici v študijnom odbore ekonomika a manažment malých a stredných podnikov. Sťažovateľ požiadal ústav na výkon trestu odňatia slobody o umožnenie vysokoškolského štúdia na univerzite, čo mu však nebolo umožnené. Následne sa domáhal umožnenia štúdia na univerzite aj prostredníctvom generálneho riaditeľstva, prokuratúry a súdov. Sťažovateľ pred ústavným súdom tvrdí, že vzdelávanie na univerzite nie je v rozpore s účelom trestu odňatia slobody a že príslušnými orgánmi mu malo byť umožnené zapojiť sa do štúdia na univerzite. Sťažovateľ namietal, že obmedzenie študovať na univerzite pre neho predstavuje „trest v treste“.

³³⁵Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 11.02.2009 sp.zn. PL. ÚS 6/08

Sťažovateľ požiadal ústav na výkon trestu odňatia slobody o umožnenie vysokoškolského štúdia na univerzite, čo mu však nebolo umožnené. Následne sa domáhal umožnenia štúdia na univerzite aj prostredníctvom generálneho riaditeľstva, prokuratúry a súdov.

Ústavný súd konštatoval, že tým, že mu príslušné orgány nedovolili študovať na univerzite počas výkonu trestu odňatia slobody nebolo porušené jeho ústavné právo na vzdelanie. Tomuto postupu podľa Ústavného súdu SR zodpovedá aj zákonné ustanovenie § 4 ods. 1 zákona o výkone trestu odňatia slobody, podľa ktorého počas výkonu trestu je odsúdený povinný podrobiť sa obmedzeniam tých základných práv a slobôd, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu trestu alebo ktoré sa nemôžu vzhľadom na výkon trestu uplatniť. Odsúdený je obmedzený najmä v práve na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, slobode pohybu a pobytu, zachovaní listového tajomstva a tajomstva dopravovaných správ a iných písomností, v práve slobodnej voľby povolania a v práve na nakladanie s vecami osobnej potreby.³³⁶

Právo odsúdených na prácu sa modifikuje na povinnosť vykonávať pridelenú prácu. Ak sú odsúdení zaradení do práce, zaručujú sa im rovnaké pracovné podmienky ako ostatným pracovníkom. Nemajú však nárok na minimálnu mzdu. Keďže odsúdení nie sú v pracovnom pomere, nedostávajú za prácu mzdu, ale pracovnú odmenu, ktorá sa im poskytuje na rovnakých princípoch ako mzda v pracovnom pomere. Plne sa im však zachováva právo na ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci. Nadčasovú prácu možno odsúdeným nariadiť len za podmienok určených všeobecne záväzným predpisom o nadčasovej práci. Odsúdení sú taktiež povinní vykonávať práce v rámci chodu ústavu, ako sú upratovanie alebo iná obdobná činnosť. Ani túto prácu však nemožno odsúdenému nariadiť na úkor času určeného na odpočinok. Odsúdeným, keďže nie sú v pracovnom pomere, nepatrí právo na dovolenku na zotavenie. V súvislosti s prácou sa odsúdení nemôžu združovať v odborových organizáciách a nemajú právo na štrajk. Ak je odsúdený do práce zaradený, nemôže prácu odmietnuť, pretože by sa dopustil porušenia ustanoveného poriadku a disciplíny.³³⁷

Z uváženia priamo vyplýva aj odlúčenie manželov. Táto skutočnosť znamená, že počas výkonu trestu manželia nemôžu spolu žiť, ale inak sa ich rodinnoprávne záväzky nenarúšajú. Vo výkone trestu treba mieru izolácie upraviť tak, aby táto nebola na škodu opätovného

³³⁶Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 20.06.2018 sp. zn. IV. ÚS 387/2018

³³⁷FÁBRY, A.: Väznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 119

zapojenia sa odsúdeného do spoločnosti vrátane jeho návratu k rodine. Za tým účelom sa odsúdeným zabezpečuje osobitné právo korešpondencie, návštev, posielania balíkov, informovanosti o osude odsúdeného a naopak o osude jeho rodiny, telefonovania a. i.³³⁸

Výkon trestu odňatia slobody spravidla predstavuje zásah do práva na rodinný a súkromný život garantovaného čl. 8 Dohovoru. Všeobecne k takémuto zásahu musí vždy prísť na základe zákona, musí sledovať legitímny cieľ a byť v demokratickej spoločnosti nevyhnutný. EŠLP uvádza, že štáty majú povinnosť odsúdenému umožniť vykonávať jeho právo na rodinný život a tiež mu, pokiaľ je to potrebné, aktívne pomôcť udržať kontakt s najbližšou rodinou. Súd pripustil, že hlavne u nebezpečných odsúdených či odsúdených nachádzajúcich sa vo väzniciach s vysokým stupňom stráženia sú určité obmedzenia ich kontaktu s rodinnými príslušníkmi nevyhnutné. Rovnako však súd uvádza, že najmä pokiaľ ide o návštevy neplnoletých osôb, majú štáty povinnosť minimalizovať traumy, ktorá u týchto maloletých osôb môže vzniknúť v dôsledku návštevy väznice. Táto povinnosť napríklad nebola splnená v situácií, kedy neplnoleté deti odsúdeného museli pri návšteve prejsť okolo ciel, kde sa nachádzali ďalší odsúdení.³³⁹

K obdobnému záveru dospel s odkazom na judikatúru EŠLP, Ústavný súd ČR v prípade, v ktorom rozhodoval o práve odsúdeného na kontakt s jeho neplnoletými deťmi. Ústavný súd ČR v tomto rozhodnutí uviedol, že všeobecné súdy nemôžu automaticky predpokladať, že návšteva rodiča vo výkone trestu bude pre dieťa natoľko traumatizujúca, že ju bez ďalšieho nepripustia. Súdy majú naopak povinnosť skúmať prípustnosť návštevy dieťaťa vo väznici v každom jednotlivom prípade. Pri svojom hodnotení navyše musia brať ohľad na riziká, ktoré pre dieťa a jeho vzťah s rodičom predstavuje dlhodobé odlúčenie. Ústavný súd ČR tiež upozorňuje na možnosť zaistiť aspoň nepriamy kontakt dieťaťa s rodičom, napríklad formou korešpondencie alebo pomocou telekomunikačnej siete.³⁴⁰

V nezmenenej podobe zostáva odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody zachované právo na súdnu a inú právnu ochranu, ktoré odsúdení realizujú najmä prostredníctvom právneho zástupcu, s ktorým sa odsúdenému zabezpečuje právo styku. Ochranu práv odsúdeného upravuje nielen zákon o výkone trestu odňatia slobody ale aj Trestný poriadok. Jediným

³³⁸FÁBRY, A.: Váženie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 119-120

³³⁹Porovnaj Case of Horych v. Poland- Application no. 13621/08, ďalej k otázke práva odsúdených na rodinný život napr. Case of Nowicka v. Poland- Application no. 30218/96 alebo Case of Khoroshenko v. Russia Application no. 41418/04

³⁴⁰Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 08.08.2017 sp. zn. II. ÚS 22/17 (N145/86 SbNU 455) DRÁPAL, J., JIŘÍČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězennství. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.389-390.

obmedzením práva odsúdených, ak sa proti ním vedie nové trestné konanie počas výkonu trestu odňatia slobody, je uplatnenie primeraných obmedzení podľa zákona o výkone trestu a Trestného poriadku. K takýmto obmedzeniam patrí aj povinnosť odsúdených podrobiť sa na výzvu psychologickému vyšetreniu psychológom v ústave a úkonom súvisiacim s odobratím fyzických, fyziognomických a biologických identifikačných znakov.³⁴¹

Pokiaľ ide o ubytovanie odsúdených, tak zákon o výkone trestu stanovil, že ubytovacia plocha pre jedného odsúdeného musí byť minimálne 3,5 m² (pre ženy 4 m²), ktorá plocha sa môže znížiť len v odôvodnených prípadoch a len na nevyhnutný čas. Cela musí byť pre každého ubytovaného odsúdeného vybavená lôžkom s matracom, podhlavníkom a prikrývkou a skrinkou na uloženie osobných vecí. Cely pre odsúdených v ústavoch s maximálnym stupňom stráženia sú vybavené aj toaletným zariadením a umývadlom s pitnou vodou (podobne ako pre obvinených, ktorí sú vo väzbe). Ubytovacie priestory pre odsúdených v ústavoch s minimálnym a stredným stupňom stráženia sú vybavené spoločnými sociálnymi zariadeniami, toaletami, umývadlami a sprchami.³⁴² Za zásadné možno považovať vymedzenie osobného priestoru, ktorým s prihliadnutím na čl. 3 Dohovoru musí disponovať každý väzeň. Dôležité rozhodnutia v tejto oblasti sa týkajú napr. Ruska³⁴³ alebo Chorvátska. Práve vo veci *Muršić v. Chorvátsko*³⁴⁴ uviedol EŠLP, že osobný priestor nepresahujúci 3m² v cele s viac väzňami predstavuje výrazný signál o porušení čl. 3 Dohovoru. Súd však rovnako definoval okolností, ktorých kumulatívnym splnením porušenie čl. 3 Dohovoru odpadá aj v prípade, že väzeň nemá k dispozícii spomínané 3 m² osobného priestoru. Väzeň by mal byť týmto podmienkam vystavený iba krátkodobo a príležitostne, podmienky musia byť vyvažované dostatočnou slobodou pohybu mimo celu v spojení s adekvátnymi aktivitami a väznica ako taká by nemala trpieť žiadnymi ďalšími nedostatkami. Je potrebné tiež dodať, že aj osobný priestor presahujúci 3m² v spoločných celách môže predstavovať zásah do základných práv odsúdeného. V týchto prípadoch EŠLP pri svojom rozhodovaní berie do úvahy ďalšie podmienky, ktoré v cele panujú. Osobný priestor presahujúci 4 m² pre jedného väzňa, už zásah do základných práv garantovaných Dohovorom nepredstavuje.³⁴⁵

K základným právam odsúdených zaraďuje zákon aj právo na nerušený spánok a odpočinok. Odsúdený má právo na nerušený osemhodinový spánok. Na svojom lôžku môže odpočívať aj

³⁴¹FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 120

³⁴²FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 121

³⁴³Case of Ananyev and others v. Russia. Application no. 42525/07 a 60800/08

³⁴⁴Case of Muršić v. Croatia Application no. 7334/13

³⁴⁵Case of Rodić v. Bosnia a Hercegovina Application no. 22893/05 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězení. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.387-388

v čase svojho osobného voľna. Svetlo v celách sa na noc vypína, avšak je možné ho rozsvietiť počas vykonávania kontrol.

Odsúdený má právo sprchovať sa dvakrát do týždňa, pričom ak si to vyžaduje jeho práca alebo zdravotný stav možno sprchovanie povoliť každý deň.³⁴⁶

Odsúdený má taktiež právo na návštevy a to jedenkrát do mesiaca v dĺžke 2 hodín. Odsúdeného môže navštíviť maximálne päť osôb, v prípade, že má viac ako päť detí môže byť tento počet aj vyšší. Návštevy v ústavoch s minimálnym a stredným stupňom stráženia sa realizujú kontaktne, v ústavoch s maximálnym stupňom stráženia sú bezkontaktné. Odsúdený má právo akúkoľvek návštevu odmietnuť, o čom sa vedie presná evidencia.³⁴⁷

"V namietanom uznesení najvyšší súd v úvode svojho odôvodnenia poukázal na relevantné ustanovenia ústavy, ako aj na ustanovenie čl. 8 dohovoru, ktorý okrem iných zakotvuje ako jeden z legitímnych dôvodov umožňujúcich štátnej moci obmedziť uvedeným článkom garantované právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života aj záujem na predchádzaní zločinnosti. V rámci prezentácie aplikovanej právnej úpravy citoval najvyšší súd aj jednotlivé ustanovenia zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vymedzujúce resocializačný účel trestu odňatia slobody, ďalej konkrétne ustanovenie § 24 ods. 4 zákona č. 475/2005 Z. z., podľa ktorého návšteva odsúdeného v ústave s minimálnym stupňom stráženia a v ústave so stredným stupňom stráženia sa vykonáva spravidla priamym kontaktom, návšteva odsúdeného zaradeného do ústavu s maximálnym stupňom stráženia sa vykonáva spravidla bez priameho kontaktu, pričom riaditeľ ústavu môže v odôvodnených prípadoch rozhodnúť, či sa návšteva odsúdeného vykoná s priamym kontaktom alebo bez priameho kontaktu. V nadväznosti na to poukázal najvyšší súd na príslušné ustanovenia vykonávacej vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška“), kde podľa jej ustanovenia § 18 ods. 1 písm. b) sa do diferenciačnej skupiny „C“ v ústave so stredným stupňom stráženia umiestni odsúdený, ak sa opakovane počas výkonu väzby alebo výkonu trestu dopustil disciplinárneho previnenia, pričom podľa nadväzujúceho jej ustanovenia § 18 ods. 2 písm. e) sa v označenej diferenciačnej skupine v označenom ústave návštevy vykonávajú

³⁴⁶ FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 122

³⁴⁷ FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 123

spravidla bez priameho kontaktu. V závere prezentovanej právnej úpravy najvyšší súd upriamil pozornosť na ustanovenie § 36 ods. 1 vyhlášky, podľa ktorého sa návšteva vykonáva na základe povolenia schváleného riaditeľom ústavu a tiež na ustanovenie § 97n zákona č. 475/2005 Z. z. v znení účinnom od 1. januára 2014, podľa ktorého rozhodnutie o uložení disciplinárnej odmeny alebo disciplinárneho trestu nie je preskúmateľné súdom, s výnimkou rozhodnutia o uložení disciplinárneho trestu za konanie odsúdeného, ktoré má znaky priestupku."³⁴⁸

"Zo zákonnej úpravy výkonu trestu odňatia slobody, vrátane Poriadku výkonu trestu odňatia slobody, vyplýva, že prijímanie návštevy odsúdenými podlieha udeleniu povolenia schváleného riaditeľom ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Schválenie návštevy formou priameho kontaktu teda nie je nárokom (v prípade žalobcu sa dokonca spravidla nevykonáva - § 18 ods. 2 písm. e) Poriadku), ale sa povoľuje v závislosti od podmienok stanovených týmito normami, s prihliadnutím predovšetkým na stupeň strázenia a skupinu diferenciácie, v ktorých je odsúdený pre výkon trestu odňatia slobody zaradený, ako i na jeho správanie sa počas výkonu trestu, ktoré vypovedá o tom, akým spôsobom sa odsúdený zúčastňuje na pozitívnych zmenách svojej osobnosti a naplňa sa cieľ individuálnej prevencie prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody (§ 24 ods. 4 zákona č. 475/2005 Z.z., § 36 ods. 1 a § 18 ods. 2 Poriadku)".³⁴⁹

Odsúdený má právo raz za tri mesiace prijať balík s potravinami a vecami osobnej potreby do hmotnosti piatich kilogramov. Balík možno zaslať odsúdenému už len poštou. Balíky nesmú obsahovať cennosti, alkoholické nápoje (vrátane piva), drogy a iné návykové látky, potraviny podliehajúce rýchlej skaze vrátane podomácky vyrobených konzerv, ďalej tlačoviny alebo iné materiály propagujúce, národnostnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú neznášanlivosť, fašizmus a podobné hnutia, násilie a krutosť ani pornografickú literatúru. Ak balík obsahuje takúto vec, tá sa vráti odosielateľovi na náklady odosielateľa alebo odsúdeného. Ak je podozrenie, že takáto vec súvisí s trestným činom, alebo priestupkom, príslušník zboru je povinný vec neodkladne odovzdať na riešenie príslušnému štátnemu orgánu.³⁵⁰

"Z ustanovení zákona o výkone trestu odňatia slobody, osobitne z § 35 ods. 1 tohto zákona vyplýva, že právo na vlastné náklady predplatiť si dennú tlač a časopisy sa okrem iných nevzťahuje na tie tlačoviny, ktoré ohrozujú mravnosť, morálku a poriadok v ústave.

³⁴⁸Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 18.10.2016 sp. zn. III. ÚS 715/2016

³⁴⁹R 63/2016

³⁵⁰FÁBRY, A.: Väzenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 124

Ústavný súd nemá z ústavného hľadiska výhrady proti názoru riaditeľa ústavu vyjadrenému v jeho prípise, v zmysle ktorého subsumoval sťažovateľom požadované tlačoviny s erotickým a pornografickým obsahom pod tlačoviny, ktoré ohrozujú (sú spôsobilé ohroziť) mravnosť, morálku a poriadok v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Rovnako ústavný súd považuje z ústavného hľadiska za akceptovateľnú argumentáciu krajskej prokuratúry, podľa ktorej neexistuje súvislosť medzi § 371 a § 372 Trestného zákona a požiadavkou sťažovateľa na predplatenie ním požadovaných erotických a pornografických tlačovín. Tlačoviny, predplatenia a držania ktorých sa sťažovateľ dožaduje, nie sú tlačovinami, v ktorých sa prejavuje neúcta k človeku a násilie alebo ktoré zobrazujú sexuálny styk so zvierat'om alebo iné sexuálne patologické praktiky, čo však nevylučuje, že môže ísť o tlačoviny, ktoré ohrozujú (môžu ohroziť) mravnosť, morálku a poriadok v ústave."³⁵¹

"Právo na informácie v sebe zahŕňa aj právo prijímať informácie, ktoré šokujú, sú kontroverzné, lascívne a pre určitú časť spoločnosti poburujúce alebo v rozpore s ich svetonázorom, pričom je zaručené právo prijímať tieto informácie aj v obrazovej, vizuálnej podobe. Zákonnú úpravu zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť v zmysle zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších prepisov je potrebné vnímať ako absolútne preferovanie záujmu týkajúceho sa ochrany morálky, bezpečnosti, záujmu týkajúceho sa predchádzania nepokojom a zločinnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ako aj záujmu týkajúceho sa ochrany práv a slobôd odsúdených, oproti právu na informácie odsúdených v podobe prístupu k tlačovine s pornografickým obsahom. Pri zákonnej úprave zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť v zmysle zákona o výkone trestu odňatia slobody je potrebné dôverovať racionálnemu zákonodarcovi, že pri úprave zákazu prechovávať tlačoviny ohrozujúce mravnosť vychádzal z expertných poznatkov o prevažujúcom negatívnom vplyve prístupu odsúdených k pornografii a nevyhnutnej potrebe upraviť uvedený zákaz ako nevyhnutný prostriedok ochrany morálky, bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ako aj ochrany práv a slobôd odsúdených, ibaže by sa v konaní podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky nepreukázala nevyhnutnosť zákonnej úpravy opísaného kategorického zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť."³⁵²

³⁵¹Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 29.07.2015 sp. zn. II. ÚS 453/2015

³⁵²Nález Ústavného súdu SR zo dňa 15.03.2017 sp. zn. II. ÚS 819/2016

"Z právnej úpravy a interných inštrukcií upravujúcich prístup a vypožičiavanie kníh a právnych predpisov z ústavných knižníc explicitne nevyplýva povinnosť zabezpečiť v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody prístup k právnym predpisom pre obvinených a odsúdených, ale vzhľadom na to, že podľa § 2 zákona č. 1/1993 Z.z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky platí nevyvrátiteľná domnienka znalosti práva, v knižničnom fonde týchto zariadení nemôžu chýbať právne predpisy publikované v Zbierke zákonov. Osoby nachádzajúce sa v ústavoch na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody majú obmedzenú osobnú slobodu a nemajú inú možnosť oboznámiť sa s obsah právnych predpisov prostredníctvom výtlačku Zbierky zákonov, ktorý je obciam bezplatne poskytovaný a ktorý je prístupný každému na nazretie. Preto tieto osoby v čase výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody môžu poznať obsah právnych predpisov iba tak, že im budú tieto právne predpisy vypožičané z knižničného fondu toho- ktorého ústavu."³⁵³

Právo používať telefón je vo výkone trestu odňatia slobody tiež obmedzené. Mobilné telefóny sa nesmú používať vôbec, pričom telefonovať smie odsúdený iba dvakrát mesačne v rozsahu maximálne 15 minút a to maximálne piatim osobám uvedeným v žiadosti, prostredníctvom telefónneho automatu v zariadení. Zbor je oprávnený hovor kontrolovať prostredníctvom kamery a zaznamenávať údaje o priebehu tohto hovoru. Prijímať hovory "z vonku" odsúdený taktiež nemôže.³⁵⁴

Právo na nákup potravín a vecí osobnej povahy má odsúdený raz týždenne v pracovných dňoch zo sortimentu tovaru stanoveného riaditeľom ústavu.³⁵⁵

Odsúdený nemá právo na výber poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Zdravotnú starostlivosť mu poskytuje lekár priamo v ústave a špecializovanú starostlivosť potom lekári špecialisti, ktorí majú s ústavom uzavretú dohodu o poskytovaní zdravotnej starostlivosti odsúdeným. Zbor väzenskej a justičnej stráže má k dispozícii vlastné ústavné zdravotnícke zariadenie- Nemocnicu pre obvinených a odsúdených v Trenčíne.

ESLP judikoval povinnosť väzníc zaistiť väzňom prístup k nevyhnutnej lekárskej starostlivosti.³⁵⁶ V prípade *Dermanović proti Srbsku*³⁵⁷ síce uznal, že väzenské nemocnice nemusia ponúkať rovnaký štandard služieb ako tie verejné. Súčasne však sformuloval

³⁵³Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 29.09.2004 sp. zn. III. ÚS 256/03

³⁵⁴FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 125

³⁵⁵FÁBRY, A.: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 126

³⁵⁶Case of Melnik v. Ukraine- Application no. 72286/01

³⁵⁷Case of Dermanović v. Serbia- Application no. 48497/06

požiadavku, podľa ktorej štát musí vážnom zabezpečiť zdravie a primeranú úroveň blaha (well-being). Štát pritom vážnom nie je povinný zabezpečiť iba liečenie už prepuknutých chorôb ale taktiež starostlivosť vo vzťahu k predchádzaniu chorôb, napríklad primeranou zubnou starostlivosťou.³⁵⁸ Zvlášťne požiadavky potom súd sformuloval vo vzťahu k osobám so zvláštnymi potrebami odvodenými od ich mentálneho či fyzického postihnutia.³⁵⁹ Judikatúra ESLP sa dotkla taktiež väzenských podmienok pre osoby vyššieho veku.³⁶⁰ S odkazom na Dohovorom garantované právo na rešpektovanie súkromného života ESLP taktiež dovodil povinnosť štátu dbať na psychickú integritu väzňov.³⁶¹

Odsúdený má v rámci vychádzok právo na jednu hodinu vychádzky v určených priestoroch ústavu. V odôvodnených prípadoch môže riaditeľ ústavu rozhodnúť, že vychádzky sa nevykonajú.³⁶²

Ak v právnych vzťahoch korešpondujú s právami na jednej strane povinnosti na strane druhej, tak je to aj v právnych vzťahoch, ktoré vznikajú vo výkone trestu odňatia slobody. Okrem povinností, ktoré odsúdeným vyplývajú zo všeobecne záväzných právnych noriem, aj zákon o výkone trestu stanovil pre odsúdených osobitné povinnosti. Odsúdený je povinný dodržiavať povinnosti uložené zákonom o výkone trestu a ústavným poriadkom, plniť príkazy a pokyny príslušníkov Zboru a zamestnancov zboru, zachovávať zásady slušného správania a vystupovania voči osobám, s ktorými prichádza do styku, plniť úlohy vyplývajúce z programu zaobchádzania, odovzdať veci, ktoré nemôže mať pri sebe do úschovy ústavu, pracovať ak bol zaradený do práce, zúčastňovať sa na výkone prác pre ústav a výkone prospešných prác mimo ústavu, dodržiavať predpisy týkajúce sa bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, a používať prepísané ochranné pracovné prostriedky, podrobiť sa lekárskej prehliadke, hygienickým a protiepidemiologickým opatreniam a zdravotníckym úkonom, strpieť osobnú prehliadku a umožniť kontrolu osobných vecí, podrobiť sa osobitnému vyšetreniu, ak je dané podozrenie, že je pod vplyvom návykovej látky, uhrádzať predpísané náklady spojené s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a výkonom trestu odňatia slobody a v čase od večierky do budička dodržiavať nočný pokoj.³⁶³

³⁵⁸Case of V.D. v. Romania- Application no. 7078/02.

³⁵⁹Case of Kudla v. Poland- Application no. 30210/96, Case of Price vs. United Kingdom - Application no. 33394/96

³⁶⁰Case of McGlinchey v. United Kingdom- Application no. 50390/99

³⁶¹Case of Pretty v. United Kingdom- Application no. 2346/02 DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězení. Praha Wolters Kluwer 2021, s.388.

³⁶²FÁBRY, A.: Váženie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 127

³⁶³FÁBRY, A.: Váženie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012 s. 127-128

2.4. Negatívne javy vyskytujúce sa počas výkonu trestu odňatia slobody

Vo výkone trestu odňatia slobody sa vyskytujú negatívne fenomény, ktoré v nemalej miere ovplyvňujú snahu o korekciu správania odsúdeného, ako jeden z účelov trestu.

Prizonizácia (väzenie domovom) znamená adaptáciu na podmienky života vo väzení a veľmi znižuje pravdepodobnosť úspešnej reintegrácie jedinca do spoločnosti.

Pojem prizonizácia pochádza od Donalda Clemmera, ktorý pracoval ako sociológ vo väznici v Chesteri (Illionois) a vychádza z jeho štúdia mužskej väzenskej subkultúry v tridsiatych rokoch. Tvrdí, že väzni majú spoločnú skúsenosť núteného uväznenia, a to ich zjednocuje za spoločnú vec proti väznoteľom. Fyzická blízkosť, v ktorej sú nútení žiť jeden vedľa druhého, ničí všetko súkromie, väzenské predpisy a rutina ich núti ku konformizmu a izolácia obmedzuje ich život. Clemmer pri predkladaní pojmu prizonizácia tvrdí, že väzenské hodnoty sa môžu preberať v tej či onej miere. Akonáhle ich však väzeň prijme za svoje, stáva sa imúnnym voči vplyvom konvenčného hodnotového systému. Tzn., že proces prizonizácie mení nováčika na "plnohodnotného" trestanca. Ide o kriminalizačný proces, ktorý ide proti náprave alebo resocializácii. Niektorí bádatelia, ktorí vystúpili proti Clemmerovej téze, poukazujú na preukázanú skutočnosť, že väzni sú najskôr "prizonizovaní" a pred prepustením "deprizonizovaní". Iní hovoria, že prizonizácia ako taká je mýtus. Väčšina však súhlasí, že k určitej forme prizonizácie naozaj dochádza, ale že je ovplyvnená prioritami väzňa, trvaním, frekvenciou a intenzitou jeho kontaktov s väzenskou subkultúrou.³⁶⁴

Z psychologického hľadiska možno v procese postupného prispôsobovania sa spôsobu života vo väzení a spoločenstvá odsúdených (tj. v procese prizonizácie) rozlíšiť dva aspekty. Ide o inštitucionalizáciu, a ideologizáciu.

Inštitucionalizácia je výsledok adaptácie na prísny a vysoko organizovaný život vo väzení. Jeho typickým znakom je povrchná predstieraná slušnosť a poslušnosť. Výsledkom býva strata aktivity a život zo dňa na deň.

Až na malé výnimky, tejto forme podľahnú všetci väzni. Typickým znakom je povrchná predstieraná poslušnosť a slušnosť. Oslabuje sa schopnosť adaptácie na život na slobode a naopak upevňuje sa akceptácia väzenského spôsobu života. U prvotrestaných je typická snaha o odpor voči inštitucionalizácii, čo so sebou v konečnom dôsledku prináša problémy nielen so spoluväzňami- recidivistami ale i väzenským personálom. Zo strany ostatných väzňov je

³⁶⁴INCIARDI, J.K.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994 s. 85

potom takýto väzeň ostrakizovaný, čelí rôznym dômyselným intrigám zo strany spoluväzňov, všetko s cieľom vytesniť ho z kolektívu.³⁶⁵

Ideologizácia je proces prispôsobovania sa normám, hodnotám, názorom a postojom, ktoré sa vytvárajú v neformálnych skupinách odsúdených, prispôsobovanie sa väzenskej subkultúre, ktorá má desocializačný charakter. Väzeň spočiatku tieto hodnoty neochotne a povrchné akceptuje, neskôr môže dôjsť zo strany väzňa k stotožneniu sa s uvedenými pravidlami. Typickým vonkajším znakom je preberanie väzenského žargónu.

Indikátorom hĺbky prionizácie je konkrétne správanie jedinca vo väzení, nakoľko prostredie väzenia sa výrazne odlišuje od bežného života mimo väzenia. Niekedy však o hĺbke prionizácie svedčia aj niektoré vonkajšie znaky, napr. tetovanie, hlavne na stále odkrytých častiach tela.

Vzťah medzi prionizáciou a recidívou je ťažko určiteľný. Do väzenia sa často vracajú práve tzv. "dobrí väzni," ktorých trestná činnosť je spravidla majetkového, relatívne špecializovaného a opakovaného charakteru. Rovnako tak sa do výkonu trestu často vracajú väzni multirecidivisti, väzni trpiaci poruchami osobnosti, s plynulým abúзом alkoholu alebo drog alebo násilníci, páchatelia tzv. bežnej násilnej trestnej činnosti- bitky, ublíženia na zdraví, lúpeže.

Existujú nemalé skupiny väzňov, ktorí sú rezistentní voči výchovnému zaobchádzaniu. Táto rezistencia začína často krátko už v detstve, kedy sa nedarí korekcia ich správania. Túto rezistenciu vykazujú najmä multirecidivisti, ale rovnako tak páchatelia nešpecifických foriem kriminality.³⁶⁶

Všeobecne možno konštatovať, že dlhodobé uväznenie vplyvom procesu prionizácie znižuje až znemožňuje pravdepodobnosť úspešnej reintegrácie po prepustení (napr. v oblasti sociálnych vzťahov).

Pôsobí negatívne na formovanie sociálno- žiadúcich vzorcov správania, znižuje účinnosť resocializačných zámerov a postihuje aj tzv. prosociálny typ odsúdených. Je však potrebné

³⁶⁵SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 11.

³⁶⁶SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 12-16.

zachovávať veľkú opatrnosť pri zovšeobecňovaní procesu prizonizácie, ako sa to tradične zdôrazňuje v niektorých spisoch v odbore väzenskej sociológie.³⁶⁷

Tzv. **druhý život** je súhrnom antisociálnych aktivít, zvláštnych typov obranných reakcií, uplatňovanie špecifickej hierarchie a negatívnych spôsobov správania a vytváranie nepreniknuteľných kvázi formálnych skupín.

Druhý život je prítomný vo všetkých väzenských zariadeniach. Umožňuje to predovšetkým hromadné ubytovávanie väzňov. Veľmi rozšírenou formou druhého života sú tzv. kolchozy. Základom ich existencie je čierny trh, zložitá pavučina neformálnych trhov, prostredníctvom ktorých väzni získavajú a vymieňajú dovolené i nedovolené veci. Kolchozy vznikajú ako následok deprivácie z nedostatku tovaru, ktoré je v bežnom živote považované za samozrejmé. Obchoduje sa s bežnými dovolenými tovarmi, ale významné je napríklad taktiež obchodovanie s liekmi, ktoré sa dajú zneužívať ako drogy. Kolchozy sú jedným z prostriedkov ako môžu silnejší, vplyvnejší a majetnejší väzni ovládať ostatných.

Ďalšou z foriem druhého života je organizovanie hazardných hier za platidlá či služby a pod. Negatívne dopady tejto činnosti spočívajú v oberaní väzňov o peniaze, jedlo a pod.

Medzi formy druhého života väzňov patria aj snahy vyrobiť resp. zaobstarať si vlastné, resp. disponovať so zakázanými vecami, najmä drogami (prípadne alkoholom), nepovolenými pochutinami, útočnými predmetmi alebo nelegálnym spojením "von" prostredníctvom napr. mobilu.

Výkon trestu odňatia slobody je miestom kde sa sociálne patologické javy kumulujú. Vznikajú v ňom rôzne väzenské kvázi systémy a štruktúry, ktoré sú si v niektorých ohľadoch vo všetkých väzeniach podobné, v niektorých ohľadoch však vykazujú značné odlišnosti.

Hodnotový systém značnej časti väzenskej kriminálnej subkultúry (hlavne u dlhodobo alebo opakovanne väznených) je odlišný, či zmenený od systému hodnôt a noriem tak, ako ich chápe spoločnosť. Dokonca aj sociálne negatívne deviantné skupiny na slobode (kriminálne party, gangy a pod.) vykazujú čiastočne odlišný hodnotový a normatívny systém, ako je tomu v uzavretom kolektíve väzňov.³⁶⁸

³⁶⁷KARABEC Z. a kol.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s.131.

³⁶⁸SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 17-19.

Vo väzení sa vyskytujú všetky typy agresie rovnako ako v bežnom živote.

Dôvodmi relatívne častého výskytu rôznych foriem agresívneho správania v podmienkach väzenia sú najmä značná kumulácia problémových osobností, sústredenie väčšieho počtu osôb na malom priestore, dlhodobý pobyt s ľuďmi, ktoré si nemožno vybrať a nemožno od nich svojvoľne odísť, vnútorná preorganizovanosť života vo väzniciach, strata súkromia a intimity. Agresiu podľa objektu delíme na agresiu väžňa voči zamestnancom, agresiu medzi väzňami navzájom, agresiu zamestnancov voči väzňom, agresiu medzi zamestnancami a šikanu.

Šikana je násilné ponižujúce správanie jednotlivca alebo skupiny voči slabšiemu jedincovi, ktorý nemôže zo situácie uniknúť a nie je schopný sa účinne brániť. Šikana môže mať vo väzniciach podobu fyzického násillia, psychického nátlaku a vydierania. Šikana vo väzení vykazuje vysokú latenciu.³⁶⁹

Ďalším negatívnym javom vo väzniciach je samovražedné (suicidiálne) a sebapoškodzovacie (automutilárne) správanie, ktoré radíme medzi poruchy konania, ktoré je zamerané proti integrite organizmu.

Dôvodmi na samovražedné konanie vo väzení býva: záťažová situácia z uväznenia, výčitky svedomia (často napríklad u vrahov svojich partnerov), "pomsta" personálu za to, že väzňovi nevyhovelo, nátlak na personál, účelové správanie kvôli orgánom činným v trestnom konaní a súdu (napr. pred súdnym pojednávaním), citové vydieranie rodiny alebo iných blízkych osôb, teatrálné gesto snažiace sa vyvolať ľútosť alebo solidaritu.

Rovnako tak seba poškodzovanie nie je v podmienkach väzenia nijako vzácné, pričom medzi najčastejšie spôsoby patrí: porezanie zápästí v predlaktí (toto sa najčastejšie deje za pomoci skla alebo žiletkami), polykanie cudzích predmetov, intoxikácia liekmi alebo chemikáliami, sypanie tuhy do očí, úmyselné spôsobenie hnisavých zápalov, vyvolanie infekčnej choroby, strangulácia atď. Motiváciou pre toto konanie býva väčšinou odstránenie vnútorného psychického tlaku, únik na ošetrovňu, ako nátlak na personál alebo iné osoby mimo väzenia.

Voľné odmietanie stravy (hladovka) je v podmienkach väzníc pomerne častý jav. U účastníkov takéhoto správania nachádzame často krát jediná spoločnú črtu a to je účelovosť. Hladovka je väčšinou nátlakom na väzenský personál, orgány činné v trestnom konaní, súdy a pod. Podstatou tohto javu je okrem iného aj zrozumiteľnosť a relatívna prijateľnosť pre

³⁶⁹SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 24-28.

neznalú verejnosť. Vo väzniciach vyhlasujú väzni hladovku najmä ako reakciu na nesplnenie ich požiadaviek, zamietnutie žiadosti alebo v dôsledku iného konfliktu s personálom. Inokedy je hladovka vyhlasovaná s cieľom vynútiť si napríklad presťahovanie alebo inú pre väžňa dôležitú skutočnosť.³⁷⁰

Náhradné sexuálne uspokojovanie je jedným z aktuálnych problémov väzenstva. Z hľadiska sexuálnej orientácie aj spôsobu ukájania ide prevažne o latentnú formu homosexuality, teda z nedostatku príležitostí normálneho heterosexuálneho kontaktu. Podľa rôznych výskumov a odborných prác sa k homosexuálnemu správaniu priznalo 35-38% trestancov. Čísla sa výrazne líšia podľa typu väzníc, dĺžky trestu a pod. Väčšina homosexuálnych aktivít vo väzniciach prebieha bez prítomnosti vzájomnej citovej väzby a je ju možné chápať ako špecifickú formu prostitúcie. O prostitúcií hovoríme preto, že väčšina takýchto väzňov si nechá za svoje "služby" zaplatiť rôznymi naturáliami. Z tohto dôvodu, teda z dôvodu materiálnej núdze sa do homosexuálnych aktivít vo väzení zapájajú často krát sociálne odkázaní väzni. Ďalším typom sú väzni, ktorí využívajú sexuálnu aktivitu ako prostriedok ochrany zo strany silnejšieho jedinca. Takýto jedinci sú potom považovaní za slabých a psychicky šikanovaní. Označiť však niekoho vo väzení za homosexuála je považované za ťažkú urážku. Občas sa vo väzení vyskytne aj hlbší citový vzťah a to najmä medzi väzňami, ktorí sú primárne homosexuálne orientovaní. V takomto prípade medzi väzňami často krát dochádza k rozdeľovaniu rolí tak ako v bežnom živote.

Náhradné sexuálne uspokojenie prebieha vo väčšine prípadov socializovanými formami, akými sú bezkontaktné ukájanie v rámci fantazijných predstáv, bez vizuálneho podnetu alebo s vizuálnym podnetom (foto, časopis, film, tv program atd.), rozprávaním sexuálne zafarbených príbehov, onania, ktorá je vždy spojená s fantazijnými predstavami, kontaktné sexuálne ukájanie s rovnako zmýšľajúcim väzňom. Najčastejšími spôsobmi sú autoerotika, manuálna stimulácia genitálií, orálna stimulácia genitálií, fellácia, análne koitus.

V týchto prípadoch je predovšetkým potrebné sa sústrediť na predchádzanie násilným, ponižujúcim a vynúteným formám sexuálneho kontaktu medzi väzňami, akými je napríklad: vynucovanie homosexuálneho styku násilím, psychickým alebo ekonomickým vydieraním, nútenie k spôsobom, ktoré druhý väzeň odmieta, pričom však k určitej forme kontaktu privoľuje, sexuálne zneužívanie veľmi mladých, kriminálne neskúsených väzňov, väzňov

³⁷⁰SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 31-34.

telesne aj/alebo psychicky oslabených. Ďalším súvisiacim problémom je riziko rozšírenia sexuálne prenosných chorôb, akými sú AIDS, žltáčka typu C a ďalšie. V penitenciárnej praxi je preto v mnohých štátoch vrátane susednej Českej republiky riešená možnosť distribúcie kondómov medzi väzňov.³⁷¹

Podobne ako šikana vykazujú nedobrovoľné formy náhradného ukájaní vysokú latenciu a to aj v prípadoch hraničiacich so šikanou a vydieraním, či obmedzovaním osobnej slobody. Je potrebné taktiež podotknúť, že problém náhradného sexuálneho uspokojovania sa s rovnakou intenzitou manifestuje aj v ženských väzniciach.

Jednou z najvýraznejších problematík, ktoré sa vo väzenskom prostredí vyskytujú, je problematika drog vo väzniciach. Výskumy drogovej scény vo väzniciach preukázali zrejmú súvislosť tamojšej drogovej scény s drogovou problematikou mimo väzenského zariadenia. Mimo akúkoľvek pochybnosť je potrebné uviesť, že drogy prenikli za múry väzníc a je nutné s nimi počítať, mapovať ich výskyt, spôsoby distribúcie do väzníc a v rámci väzníc aj to, ako môžu ovplyvniť život jednotlivých väzňov i celých väzenských kolektívov.

Špecializované výskumy realizované medzi väzňami, už začiatkom 80. rokov potvrdili, že droga sa stala statusovým symbolom väčšej časti väznenej kriminálnej subkultúry. Preto možno uvažovať, že medzi negatívne vplyvy skúsených recidivistov na menej narušených odsúdených patrí práve naštartovanie ich záujmu o drogu. Väzenie je prostredím, ktoré abúzus drog favorizuje a závislý človek tu nie je vystavený negatívnejmu postoju alebo odsúdeniu zo strany spoluväzňov, ale často je utvrdzovaný v tom, že droga je jediný prostriedok ako vo väzení prežiť.

Do protidrogových opatrení vo väzniciach sú štátom investované značné prostriedky, avšak opatrenia sú často nekoordinované, chaotické a tým je ich efektívnosť obmedzená.

Drogové závislosti vo väzniciach so sebou prinášajú ďalšie sociálne patologické javy, ktoré väčšinou prebiehajú latentne, avšak niekedy sa môžu manifestovať aj navonok v podobe agresivity alebo dokonca vzbury.³⁷²

Podľa výskumu drogovej scény vo väzniciach, ktorý realizovali Sochůrek a Sluková v roku 2001, v ktorom sa väzňov pýtali na to, prečo vo väzení drogy berú, pričom im dali možnosť

³⁷¹SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 34-36.

³⁷²SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 36-38.

vybrať si viacero odpovedí, nakoľko jeden dôvod sa vyberá len ťažko a tento sa navyše môže meniť v čase. Z výskumu vyplynulo, že najviac (30%) väzňov berie drogy preto, že ich brali už vonku, teda pred nástupom do väzenia. Toto zistenie potvrdzuje názor, že prvotne sa s drogou vo väzení stretáva veľmi malé percento väznených. Ďalšími dôvodmi na užívanie drog vo väzení sú nuda a spestrenie si života vo väzení, teda podobné dôvody, pre ktoré užívajú drogy aj ľudia vonku. Drogy sa podľa výskumov v rôznej podobe vyskytli v živote 50-60% väznených dospelých a 82% mladistvých, čo je zarážajúce číslo. Znamená to podľa Sochůrka neprehliadnuteľnú skutočnosť, že podstatná časť týchto väzňov, pokiaľ sa dostanú opakovane do väzenia aj v dospelom veku, bude prichádzať už s drogovou skúsenosťou a v najbližších rokoch tak dôjde k masívnemu nárastu väzňov, ktorí budú mať v anamnéze drogovú skúsenosť. To so sebou vzhľadom na vyššie uvedené prinesie zvýšenú spotrebu drog vo väzniciach. Väznice v Českej republike pritom udávajú 38,5 % väzňov, ktorí sú evidovaní ako užívatelia drog resp. závislí. V roku 1998 udávali "iba" 22,5% takýchto väzňov. Trend je v tomto smere jednoznačne stúpajúci. Kvalifikovaný odhad skutočného stavu (špecialisti väzníc) sa pohybuje okolo 46%.³⁷³

Riziká, ktoré prinášajú drogy vo väzniciach, možno chápať v užšom slova zmysle ako riziká bezpečnostné a riziká penitenciárne. Medzi riziká bezpečnostné možno zaradiť riziko nepredvídateľného agresívneho správania väzňov. Pokusy o pašovanie drog do väzníc a v neposlednom rade aj korupciu ľudí, s ktorými väzni prichádzajú do kontaktu (civilní zamestnanci na pracoviskách odsúdených, zamestnanci zboru, advokáti a pod.) Hľadisko penitenciárne zahŕňa nasledujúce riziká: zdravotné (poškodenie zdravia), psychologické (ďalšie poškodenie osobnosti), edukačné (zlyhávanie edukačného pôsobenia na väžňa a tým aj zvýšené riziko recidívy trestnej činnosti.) zvýšené nebezpečenstvo agresívneho a autoagresívneho správania väžňa (drogovo závislí väzni, pokiaľ s nimi nie je špeciálne zaobchádzané sa tiež omnoho častejšie dostávajú do konfliktov s inými väzňami a s personálom).³⁷⁴

Pokiaľ ide o typ drogy, tak vo väzniciach sa najčastejšie vyskytuje pervitín (25%) a následne je to marihuana a hašiš ako tzv. mäkké drogy (19%).³⁷⁵

³⁷³SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 38-40

³⁷⁴SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 40-42.

³⁷⁵SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 s. 48.

Závislosť väžňa na drogách akéhokoľvek typu zvýrazňuje jeho viktimitu.

Podľa zistení Sochúrka prichádza do väzníc bez predchádzajúcej drogovej skúsenosti asi 40-50 % väzenskej populácie. Z tohto hľadiska sa javí ako veľmi potrebné oddeľovanie väzňov bez drogovej skúsenosti od tých, ktorí inklinujú k drogám a taktiež potreba lepšej práce v zmysle špecifickejšieho zaobchádzania so závislými väzňami.

3. Alternatívne tresty

3.1. Alternatívne tresty všeobecne

V rámci celosvetového vývoja je pre druhú polovicu 20. storočia typické presadzovanie úsilia o využívanie trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody. Výkon týchto trestov je určitou alternatívou k trestu odňatia slobody a preto sa označujú aj ako alternatívne tresty. Alternatívnymi trestami rozumieme tresty, ktoré bez toho, aby boli spojené s trestom odňatia slobody, zaručujú splnenie účelu trestu rovnako, ako keby bol na odsúdenom vykonaný nepodmienečný trest odňatia slobody.³⁷⁶

Od alternatívnych trestov je potrebné odlišovať tresty nespojené s odňatím slobody, ktoré sa niekedy nesprávne zamieňajú s alternatívnymi trestami. Tresty nespojené s trestom odňatia slobody sú všetky tresty uvedené v § 32 písm. b) až l) TZ. Platí všeobecné pravidlo, že všetky alternatívne tresty sú zároveň aj tresty nespojené s odňatím slobody. Toto pravidlo však neplatí naopak, nie všetky tresty uvedené v § 32 písm. b) až l) TZ sa považujú za alternatívne tresty.

Zmyslom alternatívnych trestov je, že sa s nimi nespájajú negatívne stránky trestu odňatia slobody (napr. negatívny dopad na rodinu, narušenie citových väzieb, negatívny vplyv väzenského prostredia a pod.). Nezanedbateľnou stránkou alternatívnych trestov je aj skutočnosť, že ich výkon je spojený s omnoho nižšími nákladmi ako trest odňatia slobody. V priebehu krátkodobých trestov odňatia slobody jednak nemožno úspešne rozvinúť reedukačné a resocializačné procesy a jednak izolácia páchatel'a od spoločnosti v prostredí iných páchatel'ov má často negatívny dopad na samého odsúdeného. Cieľom nepodmienečného trestu odňatia slobody bolo posilniť zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je ultima ratio, ktorú treba uplatniť len vtedy, keď iné, menej závažné prostriedky boja proti zločinnosti vrátane trestov bez odňatia slobody zlyhali. Alternatívne tresty nie sú prekážkou pre opätovné začlenenie páchatel'a do spoločnosti, ale naopak, v mnohých prípadoch mu k tomu účinne pomáhajú.³⁷⁷

Pojem restoratívna koncepcia trestania (z ang. výrazu *restore* t.j. obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu, zodpovedá aj lat. *restitutio*) možno vymedziť ako určitý spôsob zaobchádzania s páchatel'mi, odlišný od klasickej retributívnej koncepcie trestania (z lat.

³⁷⁶IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 373.

³⁷⁷IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 373-374.

retributio t.j. odplata, potrestanie), podstatou ktorej je najmä náležite zistiť trestné činy a ich páchatel'ov spravodlivo potrestať a takto preventívno- represívne chrániť spoločnosť, ktorá vychádza z názoru, že súčasná trestná spravodlivosť nie je adekvátnou reakciou spoločnosti na rast kriminality a dostatočne efektívne nevedie k ochrane jednotlivca a spoločnosti. Ide o koncepciu, ktorá nadväzuje na myšlienky odmietajúce výlučne štátny monopol na riešenie konfliktov trestnej povahy. Restoratívnu justíciu teda možno chápať ako súbor požiadaviek, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody apod. Snahy o vytvorenie restoratívnej justície vychádzajú z názoru, že tradičná politika vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zabrániť rastu kriminality ani riešiť narastajúce problémy trestnej justície, akými sú enormné zaťaženie súdov, nízka účinnosť trestov, nedostatočná ochrana obetí a pod.³⁷⁸

Spomedzi trestov uvedených v § 32 TZ za alternatívne tresty možno považovať:

1. podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49)
2. podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51)
3. trest domáceho väzenia (§ 53)
4. trest povinnej práce (§ 54)
5. peňažný trest (§ 56 ods.2)
6. trest zákazu účasti na verejných podujatiach (§ 62a ods.3)³⁷⁹

3.2. Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody

Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody je považovaný za alternatívny trest, najmä z toho dôvodu, že tento trest je alternatívou k nepodmienenému trestu odňatia slobody, teda súd vynesie odsudzujúci rozsudok, uloží trest odňatia slobody, ale jeho výkon

³⁷⁸IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 374.

³⁷⁹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 375.

odloží pod podmienkou, že odsúdený sa bude riadne správať v skúšobnej dobe a vyhovie uloženým podmienkam.³⁸⁰

Právna úprava tohto inštitútu nie je celkom jednoznačná, keď ho možno považovať buď za samostatný druh trestu alebo osobitný spôsob výmery trestu alebo osobitnú formu odpustenia uloženého trestu, za odklad uloženého trestu, za osobitnú formu výkonu trestu.³⁸¹ Ide o prostriedok, ktorý môže účinne nahrádzať krátkodobé tresty odňatia slobody, najmä pokiaľ ide o ukladanie trestov za menej závažné trestné činy.³⁸²

Prejavuje sa v ňom odklon od nahliadania na trest ako odplatu. Účelom tohto trestu je sankcionovať a prevychovať páchatel'ov trestných činov s menej závažnou povahou. Nielen v právnej praxi ale aj teórii sa tento inštitút označuje ako podmiennečné odsúdenie. Ide o jeden z najčastejšie aplikovaných trestov, pričom je významným výchovným pôsobením na páchatel'a.³⁸³

Podmiennečný odklad výkonu trestu je najčastejšie súdom ukladaný druh trestu. Podľa Štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti bol v roku 2016 v Slovenskej republike tento trest súdom udelený celkovo v 16 927 prípadoch, čo predstavuje 62,3% zo všetkých uložených trestov.³⁸⁴ Z pohľadu pohlavia možno povedať, že tento druh trestu je častejšie ukladaný mužom ako ženám, nakoľko v roku 2016 bol podmiennečne odložený výkon trestu odňatia slobody 3031 ženám, čo však s ohľadom na menšiu mieru trestnej činnosti, ktorej sa ženy oproti mužom dopúšťajú znamená, že tento trest bol ženám uložený až v celkovo 70,5% všetkých prípadov. Z pohľadu vekovej kategórie je zrejmé, že podmiennečné tresty odňatia slobody sú ukladané častejšie dospelým páchatel'om, nakoľko mladistvým bol podmiennečný trest odňatia slobody uložený v 700 prípadoch. V roku 2016 bolo za trestné činy proti majetku (IV. hlava osobitnej časti TZ), ktoré trestné činy boli najčastejšie páchané odsúdených celkovo 8384 osôb, z čoho bol trest podmiennečne odložený u 5247 osôb, čo predstavuje viac ako 60%. Ďalšou skupinou početne páchaných trestných činov boli trestné činy proti rodine a mládeži, ktoré predstavovali skupinu všetkých odsúdených v počte v počte 4135 a podmiennečne bol trest odložený u 3055 osôb, čo predstavuje v percentuálnom vyjadrení vyše

³⁸⁰BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol.: Trestný zákon Všeobecná časť. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2010 s. 351.

³⁸¹ŠČERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011 s.210.

³⁸²MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum- Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici, 2015 s. 321.

³⁸³KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 258.

³⁸⁴V Českej republike bol v rovnakom období tento trest uložený v 39 251 prípadoch, čo predstavuje 63,9% zo všetkých uložených trestov.

70 %, čo je viac ako v prvom prípade. Možno konštatovať, že nie je celkom možné aplikovať § 49 TZ o podmienenečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, nakoľko tento trest sa ukladá za trestné činy, ktoré tvoria v skutku široký diapazón.³⁸⁵

"Inštitút podmienenečného odsúdenia na trest odňatia slobody vychádza z predpokladu, že už samotné odhalenie trestného činu, trestné stíhanie páchatel'a, negatívne zhodnotenie jeho osoby a jeho konania odsudzujúcim rozsudkom, či hrozba eventuálne budúceho výkonu trestu odňatia slobody by mali mať samy o sebe tak z hľadiska individuálnej, ako aj generálnej prevencie rovnaké účinky, ktoré by inak mal výkon nepodmienenečného trestu odňatia slobody. Podmieneným odsúdením súd vyjadruje páchatel'ovi dôveru a zároveň mu dáva možnosť, aby sa sám svojim správaním bez izolácie od spoločnosti pričínil o to, že výkon nepodmienenečného trestu odňatia slobody nebude nariadený. Tento výsledok však odsúdený môže dosiahnuť len skutočnosťou, že bude v skúšobne dobe, určenej mu pre túto príležitosť súdom, viesť riadny život." ³⁸⁶

Pri povolení podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody určí súd skúšobnú dobu na jeden rok až päť rokov. Skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozsudku.

V rámci povolenia podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody môže súd páchatel'ovi uložiť aj primerané obmedzenia alebo povinnosti uvedené v § 51 ods.3 a 4 TZ, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život. Spravidla mu uloží, aby podľa svojich schopností nahradil škodu spôsobenú trestným činom.

Náhrada škody ako podmienka pri podmienenečnom odsúdení je formulovaná tak, že odsúdený má nahradiť škodu podľa svojich schopností, teda v čase a vo výške, v akej to jeho majetkové a zárobkové možnosti dovoľujú. Na náhradu majetkovej škody môže súd stanoviť aj kratší termín ako je skúšobná doba. Pokiaľ by odsúdený vlastným zavinením túto podmienku v stanovenej kratšej lehote nesplnil, môže to byť dôvodom na nariadenie výkonu trestu odňatia slobody ešte pred uplynutím skúšobnej doby. Ak na náhradu škody nie je stanovená kratšia lehota, podmienene odsúdený tak môže urobiť zásadne kedykoľvek v priebehu celej skúšobnej doby, pokiaľ nie je celkom zrejmé, že tak mohol urobiť skôr. ³⁸⁷

³⁸⁵ROMŽA, S. a kol.: Alternatívne spôsoby výkonu trestov. Košice: Šafárik Press UPJŠ v Košiciach, 2018 s. 126-127.

³⁸⁶Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 15.11.2012 sp. zn. 3Tost 41/2012

³⁸⁷KOLEŠÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratilava: Citicom, 2010 s. 52-53.

"Súd môže určiť na splnenie povinnosti podmiennečne odsúdeného nahradiť škodu aj kratší termín, než je skúšobná doba. Výrok o povinnosti nahradiť škodu podľa síl podmiennečne odsúdeného nemusí obsahovať presnú výšku škody, ktorej sa tento výrok týka." ³⁸⁸

"Pri úvahách aké obmedzenia sa majú páchatel'ovi trestného činu uložiť, musí mať súd tiež na zreteli, aby uložené obmedzenia mohol kontrolovať nielen súd." ³⁸⁹

"Ukladať obmedzenie, ktoré by síce mohlo prispieť k prevýchove odsúdeného, ale ktoré nemá žiaden vzťah k spáchanému trestnému činu, nie je v súlade so zákonom. Primerané obmedzenie sa môže týkať aj takých povinností, ktoré sú inak uložené vo všeobecne záväznej právnej norme každému občanovi, ak potreba prevýchovy odsúdeného vyžaduje, aby sa dodržanie tejto všeobecne určenej povinnosti odsúdenému individuálne uložilo a konkretizovalo ako podmienka, bez splnenia ktorej sa v skúšobnej dobe nevysloví, že sa osvedčil. Primerané obmedzenie treba v súdnej praxi chápať ako integrálnu súčasť podmiennečného odsúdenia, ktoré môže, ak je vhodne uložené účinne prispieť k prehĺbeniu prevýchovej funkcie podmiennečného odkladu výkonu trestu." ³⁹⁰

Doba, po ktorú viedol odsúdený v skúšobnej dobe riadny život, sa započítava do skúšobnej doby novourčenej pri povolení odkladu výkonu trestu odňatia slobody alebo probácie uložených za ten istý skutok, alebo do skúšobnej doby alebo probácie určených pri uložení úhrnného alebo súhrnného trestu. ³⁹¹

"Pri určovaní doby jedného roku od uplynutia skúšobnej doby treba prihliadať aj na dobu, ktorá sa do novo určenej skúšobnej doby započítava." ³⁹²

"Pri novom podmiennečnom odsúdení za ten istý skutok možno započítať do novej skúšobnej doby len tú časť skúšobnej doby určenej predchádzajúcim rozsudkom, ktorá uplynula od právoplatnosti tohto rozsudku do jeho zrušenia v mimoriadnom opravnom konaní, aj to len pod podmienkou, že podmiennečne odsúdený viedol v tomto čase riadny život." ³⁹³

Trest odňatia slobody neprevyšujúci dva roky sa posudzuje podľa výšky trestu, ktorý bol v odsudzujúcom rozsudku uložený a nie podľa výšky trestnej sadzby, ktorá je ustanovená za spáchaný trestný čin. Podmiennečné odsúdenie je možné aj vtedy, ak súd ukladá trest odňatia

³⁸⁸R IV/1968

³⁸⁹R 32/1964

³⁹⁰R IV/1968

³⁹¹KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 259-260.

³⁹²R 3/1979

³⁹³R 12/1980

slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby z dôvodov uvedených v § 39 TZ. Zákon umožňuje iba podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody. Podmienený odklad výkonu iných trestov, ktoré boli uložené popri treste odňatia slobody (s výnimkou podmieneného odkladu peňažného trestu u mladistvého - § 115 TZ) neprichádza do úvahy.³⁹⁴

Pri úvahe o podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody musí súd prihliadnuť na všetky okolnosti týkajúce sa osoby páchatel'a, najmä na jeho doterajší život a prostredie v ktorom žije a pracuje, ako aj na čin ktorý obvinený spáchal, aby mohol urobiť odôvodnený záver, že na zabezpečenie ochrany spoločnosti a nápravu páchatel'a výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný.³⁹⁵

Predchádzajúce odsúdenie nemusí vždy vylučovať podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody.³⁹⁶

"Výkon trestu odňatia slobody nemožno podmienne odložiť, ak súd odsudzuje páchatel'a za úmyselný trestný čin spáchaný v skúšobnej dobe podmieneného odsúdenia alebo v skúšobnej dobe podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 ods.2 TZ). Citované ustanovenie nie je možné chápať ako príkaz na uloženie trestu odňatia slobody bez podmieneného odkladu namiesto uloženia iného prípustného druhu trestu alebo popri inom prípustnom druhu trestu, to neplatí ak je splnená premisa uvedená v § 34 ods.6 TZ druhá veta (horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšujúca päť rokov)."³⁹⁷

Uloženie trestu odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu páchatel'ovi, ktorý na začiatku plynutia predchádzajúcej skúšobnej doby podmieneného odsúdenia spáchal dva úmyselné trestné činy, spravidla zásadným spôsobom nerešpektuje hľadiská Trestného zákona pre ukladanie trestov.³⁹⁸

O osvedčení sa odsúdeného, ktorému bol odložený výkon trestu odňatia slobody sa rozhodne po skončení skúšobnej doby.

Ak súd do roka od uplynutia skúšobnej doby neurobil rozhodnutie o tom, či sa odsúdený osvedčil, bez toho, že by mal odsúdený na tom vinu, má sa za to, že sa odsúdený osvedčil.

³⁹⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 384-385.

³⁹⁵porovnaj R 56/1970, R 32/1972

³⁹⁶porovnaj R 57/1990

³⁹⁷R 85/2015

³⁹⁸porovnaj R 25/1999

Rovnako sa má za to, že sa odsúdený osvedčil ak súd do jedného roka od uplynutia skúšobnej doby neurobil rozhodnutie, či sa odsúdený osvedčil, bez toho, že by odsúdený mal na tom vinu v prípade, ak sa proti odsúdenému vedie v skúšobnej dobe trestné stíhanie pre iný trestný čin. "Skutočnosť, že sa podmienene odsúdený v priebehu skúšobnej doby, prípadne do jedného roka od jej uplynutia nachádza vo väzbe v inej veci alebo vykonáva trest odňatia slobody, sama o sebe nezakladá jeho vinu na tom, že súd do roka od uplynutia skúšobnej doby nerozhodol o tom, či sa osvedčil."³⁹⁹

"Skutočnosť, že podmienene odsúdený sa neoprávnene zdržiava v cudzine, súdu nebráni, aby do jedného roka od uplynutia skúšobnej doby mohol rozhodnúť o tom, či podmienene odsúdený sa osvedčil alebo nie. Takáto skutočnosť sama o sebe teda nemôže brániť tomu, aby jednoročná lehota uplynula."⁴⁰⁰

"Súd nemôže rozhodnúť o tom, že podmienene odsúdený trest odňatia slobody vykoná len na základe zistenia, že odsúdený je stíhaný za trestnú činnosť, ktorú mal spáchať v skúšobnej dobe podmieneného odsúdenia. Súd je povinný vyčkať na ukončenie tohto stíhania, pokiaľ neexistujú iné dôvody na rozhodnutie o tom, že podmienene odložený trest sa vykoná."⁴⁰¹

"Ústavná zásada prezumpcie nevinu vyjadrená v Trestnom poriadku vyžaduje, aby orgány činné v trestnom konaní v ustanovených zákonných lehotách vytvárali objektívnu situáciu právnej istoty. Ak sa trestné stíhanie pre trestný čin, ktorý mal odsúdený spáchať v skúšobnej dobe, právoplatne neskončilo v lehote jedného roka na urobenie rozhodnutia o osvedčení resp. neosvedčení odsúdeného, platí zákonná fikcia osvedčenia iba vtedy, ak odsúdený nezavinil, že orgány činné v trestnom konaní nemohli v lehote jedného roka od uplynutia skúšobnej doby rozhodnúť o osvedčení sa podmienene odsúdeného alebo podmienene prepusteného z výkonu trestu odňatia slobody."⁴⁰²

"Ak rozhodnutie o tom, že sa vykoná trest odňatia slobody, ktorého výkon bol podmienene odložený, bolo zrušené v konaní o opravnom prostriedku až po uplynutí jednoročnej lehoty, nemožno už znova rozhodovať o tom či sa odsúdený osvedčil, pretože zo zákona nastala fikcia, že podmienene odsúdený sa osvedčil."⁴⁰³

³⁹⁹R 9/1989

⁴⁰⁰R 28/1987

⁴⁰¹R 7/1987

⁴⁰²R 71/1999

⁴⁰³R 4/1978

"Ak súd prvého stupňa vyslovil, že podmiennečne odsúdený sa osvedčil, súd druhého stupňa rozhodujúci o sťažnosti proti tomuto uzneseniu po uplynutí jednoročnej lehoty nemôže toto rozhodnutie zmeniť v tom smere, že trest sa vykoná, pokiaľ odsúdený nezavinil, že rozhodnutie o nariadení výkonu trestu nebolo vykonané v jednoročnej lehote." ⁴⁰⁴

"Fikcia, že podmiennečne odsúdený sa v skúšobnej dobe osvedčil nastane vtedy, ak v lehote jedného roka od uplynutia skúšobnej doby súd síce rozhodol o tom, že odsúdený sa v skúšobnej dobe osvedčil alebo neosvedčil, avšak toto rozhodnutie bolo v konaní o opravnom prostriedku zrušené. Súd prvého stupňa nepokračuje v konaní pokiaľ už uplynula bez zavinenia podmiennečne odsúdeného doba jedného roka od uplynutia skúšobnej doby, aj napriek tomu, že súd druhého stupňa po zrušení rozhodnutia súdu prvého stupňa tomuto súdu uložil, aby vo veci znovu konal a rozhodol." ⁴⁰⁵

"O tom, že sa podmiennečný odsúdený osvedčil, nemožno rozhodnúť, ak nie je preskúmané jeho správanie počas celej skúšobnej doby." ⁴⁰⁶

"Okolnosť, že osoba, ktorá bola odsúdená na podmiennečný trest, bola počas skúšobnej lehoty znova odsúdená novým rozsudkom a že si odpykala trest uložený týmto novým rozsudkom, nemôže byť sama osebe podkladom na rozhodnutie, že trest, ktorého výkon bol podmiennečne odložený, sa vykoná, ak podmiennečne odsúdený spáchal trestný čin, pre ktorý bol znova odsúdený, pred začatím skúšobnej lehoty. Dôvodom na rozhodnutie, že trest ktorého výkon bol podmiennečne odložený, sa vykoná, je nielen skutočnosť, že podmiennečne odsúdený spáchal v skúšobnej lehote ďalší trestný čin, ale aj skutočnosť, že nežil poriadnym životom pracujúceho človeka alebo nevyhovel uloženým podmienkam." ⁴⁰⁷

V *Českej republike* je podmiennečné odsúdenie najmiernejší alternatívny trest a je ho možné aplikovať pri omnoho závažnejších deliktoch ako pri treste domáceho väzenia alebo treste povinnej práce. V predchádzajúcej právnej úprave bolo možné podmiennečne odložiť iba trest odňatia slobody neprevyšujúci dva roky, trojročný trest odňatia slobody bolo možné odložiť iba pri stanovení dohľadu probačného úradníka. Nová právna úprava zvýšila výmeru trestu odňatia slobody neprevyšujúcu tri roky. V dôvodovej správe k tejto zmene sa uvádza, že podmiennečné odsúdenie v probačnom dohľade bolo používané i u prvotrestaných páchatel'och, a to aj vtedy, keď s ohľadom na okolnosti prípadu a právnu kvalifikáciu im

⁴⁰⁴R 5/1978

⁴⁰⁵R 6/1978

⁴⁰⁶R 41/1973

⁴⁰⁷R 69/1971

nemohol byť uložený podmienený trest odňatia slobody neprevyšujúci dva roky, a preto im bol uložený dohľad. Výkon dohľadu bol iba formálny a nadbytočne zaťažoval probačnú a mediačnú službu. Česká legislatíva už nepripúšťa možnosť poskytnutia záruky za páchatel'a, že jeho výkon nie je nevyhnutný. Posledný rozdiel v podmienkach pre tento trest predstavuje prvok, ktorý sa v českom trestnom práve doposiaľ neobjavil. Súd totižto nemôže odsúdiť páchatel'a za úmyselný trestný čin spáchaný v skúšobnej dobe podmieneného odsúdenia alebo v skúšobnej dobe podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody. Táto podmienka sa týka aj podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Čo sa týka obmedzení a povinností, ktoré môže súd odsúdenému pri podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody uložiť, česká legislatíva nezahrňuje povinnosti stanovené v § 51 ods. 4 písm. a), b) a j) slovenského Trestného zákona a dokonca pri uložení tohto trestu s probačným dohľadom, nemajú za povinnosť tieto obmedzenia a povinnosti odsúdenému uložiť. Odlišne je upravená aj fikcia osvedčenia, pretože slovenské trestné právo neponíma oproti tomu českému podozrenie podmienne odsúdeného zo spáchania ďalšieho trestného činu ako automatickú prekážku pre vznik fikcie osvedčenia sa. Slovenská právna úprava počíta s tým, že kontrolu nad chovaním odsúdeného v skúšobnej dobe bude vykonávať obligatórne probačný úradník a to pri oboch alternatívnych trestoch, pričom česká úprava stanovuje, že súd pri podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody môže túto možnosť využiť fakultatívne. Ostatné ustanovenia tohto trestu sú pomerne podobne upravené ako v slovenskej právnej úprave.⁴⁰⁸

Rakúska právna úprava poníma tento trest veľmi široko, pretože popri treste podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody pripúšťa tiež podmienený odklad peňažného trestu ako aj podmienený odklad niektorých ochranných opatrení. Táto právna úprava zakotvuje, že súd by mal uložiť podmienený odklad trestu iba za predpokladu, že výkon trestu nie je potrebný k odradeniu ostatných osôb od páchania trestnej činnosti a že vyslovenie trestu prispeje k upevneniu dôvery v silu zákona. Súd môže podmienne odložiť trest odňatia slobody i pri závažnejších trestných činoch. Odklad peňažného trestu je vhodnou alternatívou pri menej závažných majetkových trestných činoch, kde iba hrozba výkonu peňažného trestu by mala postačovať k naplneniu účelu trestu. Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody možno určiť iba pre časť trestu. Obdobne ako v našej právnej úprave sú zákonom stanovené primerané obmedzenia a povinnosti, pričom súd môže v priebehu skúšobnej doby

⁴⁰⁸ŠČERBA, F.: Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014 s.185.

uložené obmedzenia a povinnosti zmeniť alebo zrušiť a takto pružne reagovať na vývoj okolností a postojov páchateľa v priebehu skúšobnej doby.⁴⁰⁹

3.3. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom

Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom je ďalšou alternatívou podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. Svojím charakterom je určitou modifikáciou trestu odňatia slobody s povolením podmienečného odkladu. Hlavný rozdiel medzi probáciou a podmienečným odkladom výkonu trestu odňatia slobody spočíva v tom, že pri probácii je odklad výkonu trestu odňatia slobody podmienený ochranným dozom na tento účel ustanoveného orgánu, zatiaľ čo pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody tento dozor chýba. Od podmienečného odkladu výkonu trestu sa podmienečný odklad výkonu trestu s probačným dohľadom odlišuje dvoma znakmi. Jednak je to výškou uloženého trestu odňatia slobody, ktorá je pri treste odňatia slobody s probačným dohľadom tri roky a jednak dohľadom nad páchateľom, ktorý vykonáva probačný a mediačný úradník. Cieľom pôsobenia na odsúdeného v rámci probačného dohľadu je predovšetkým to, aby sa odsúdený v budúcnosti zdržal páchania trestnej činnosti, získal vhodné sociálne zázemie a perspektívne spoločenské uplatnenie.⁴¹⁰

V roku 2016 predstavoval celkový počet probácií pridelených na okresných súdoch počet 1575 probácií a ukončených bolo v tom roku 1075 probácií. Najviac pridelených aj ukončených probácií bolo v uvedenom roku v Banskobystrickom kraji.⁴¹¹

"V prípade podmienečného trestu odňatia slobody s probačným dohľadom je základnou metódou prevýchova a pozitívne ovplyvňovanie páchateľa trestného činu, ktorá je založená za účelnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva. Ide o dlhodobú prácu s odsúdeným, v rámci ktorej je odsúdený povinný byť v kontakte s probačným a mediačným úradníkom, spolupracovať pri vytváraní a realizácii probačného programu v skúšobnej dobe a podrobiť sa kontrole dodržiavania podmienok uložených súdom."⁴¹²

"Vzhľadom na zásady a kritériá uloženia podmienečného trestu s probačným dohľadom, krajský súd je toho názoru, že hrozba výkonom trestu odňatia slobody môže byť dostačujúcou u páchateľov, u ktorých je spáchanie trestného činu iba ojedinelým vybočením z inak

⁴⁰⁹ŠČERBA, F.: Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014 s.186.

⁴¹⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 386-388.

⁴¹¹ROMŽA, S. a kol.: Alternatívne spôsoby výkonu trestov. Košice: Šafárik Press UPJŠ v Košiciach, 2018 s. 127.

⁴¹²Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 28.11.2019 sp. zn. 3To 132/2019

riadneho spôsobu života, teda u osôb, ktoré i bez pomoci zvonku a bez sústavnej kontroly s vysokou mierou pravdepodobnosti povedú v budúcnosti riadny život. Pri hodnotení osoby páchatel'a a možnosti jeho nápravy je nutné prihliadnuť k celkovému profilu páchatel'ovej osobnosti, najmä k povahovému založeniu páchatel'a, k jeho charakterovým vlastnostiam, k jeho sklonom a záľubám, jeho vzťahu k práci a k spoločnosti. Doterajší život páchatel'a teda bude odôvodňovať záver o tom, že účel trestu môže byť dosiahnutý aj bez priameho výkonu trestu odňatia slobody predovšetkým za predpokladu, že páchatel' viedol riadny život. Pred záverom o možnosti podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody pritom treba prihliadať aj na tú skutočnosť, či je páchatel' osobou bezúhonnou alebo či ide o osobu s negatívnymi sklonmi k narušovaniu občianskeho spolužitia, ktorá si riadne neplní svoje základné povinnosti voči spoločnosti. Pokiaľ ide o okolnosti prípadu, ktoré majú svoj význam tiež pri ukladaní druhu trestu, tie zase predstavujú také skutočnosti, ktoré charakterizujú spáchaný trestný čin, jeho spoločenskú závažnosť a jeho vplyv na ostatných členov spoločnosti."⁴¹³

Pri určení probačného dohľadu súd ustanoví skúšobnú dobu na jeden až päť rokov. Zároveň súd uloží obmedzenia alebo povinnosti, ktoré sú súčasťou probačného dohľadu. Tieto obmedzenia smerujú k tomu, aby odsúdený viedol riadny život, a spočívajú v zákazoch uvedených v § 51 ods.3 TZ a povinnostiach uvedených v § 51 ods.4 TZ. Uvedený výpočet je len exemplifikačný, to znamená, že súd odsúdenému môže, ak to povaha veci vyžaduje, uložiť aj iné obmedzenia. Páchatel', ktorému bol uložený probačný dohľad, je povinný strpieť nad sebou kontrolu vykonávanú probačným a mediačným úradníkom a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je takáto kontrola nariadená. Nariadiť kontrolu technickými prostriedkami možno, ak sú splnené podmienky podľa osobitného predpisu. Súd sleduje správanie osoby odsúdenej na trest odňatia slobody s probačným dohľadom, ktorého výkon bol podmienne odložený. Zisťuje najmä ako odsúdený plní povinnosti a obmedzenia. Zisťovaním týchto okolností predseda senátu poverí probačného a mediačného úradníka.⁴¹⁴

Pojem probačný dohľad Trestný zákon síce používa, ale nikde ho nedefinuje. Výklad tohto pojmu treba hľadať v inštitúte probácie, ktorá je historicky staršia a ktorej modifikovanú podobu probačný dohľad vlastne predstavuje. Probácia je inštitútom majúcim korene v anglosaskom práve. Chápe sa pod ňou obvykle alternatíva k nepodmienenému trestu odňatia slobody, ktorého podstatou je konštruktívna metóda prevýchovy páchatel'a trestného činu.

⁴¹³Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 27.08.2013 sp. zn. 6To 83/2013

⁴¹⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 386-388.

Samotný inštitút probácie je najčastejšie spájaný s podmiennečným odsúdením. V niektorých prípadoch je dokonca považovaný len za jeden z typov podmiennečného odsúdenia. Názor, že probácia je vlastne podmiennečné odsúdenie s dohľadom probačného pracovníka nie je celkom správny, pretože je ním akcentovaná len jedna stránka inštitútu probácie. Z historického hľadiska je rozvoj probácie v Európe úzko spojený s rozvojom súdnictva nad mládežou, nakoľko svojou povahou si vyžadovalo potrebu pracovníkov zaoberať sa zisťovaním rodinných a sociálnych podmienok mladistvých páchatel'ov, poskytovaním potrebnej odbornej a sociálnej starostlivosti, ako aj dohľadu nad takýmito mladistvými. Definícia OSN opisuje probáciu ako metódu zaobchádzania s vybranou skupinou páchatel'ov v rámci podmiennečne odloženého trestu, keď je uložený dohľad a to spolu s poskytovaním individuálneho poradenstva a ďalších podporných podmienok. V širšom zmysle je za probáciu považovaná tiež práca v oblasti výkonu trestu všeobecne prospešných prác a ďalších trestov a opatrení, ktoré obsahujú formy individuálnej práce s klientom, smerujúce k plneniu špecifických povinností a podmienok počas skúšobnej doby. Podstata probácie je založená na konštruktívnej metóde prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania správania páchatel'a trestného činu. Taktiež je založená na účelnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva. Činnosť probačnej služby zahŕňa širokú škálu aktivít súvisiacich s hľadaním možností riešenia trestného konfliktu, prípravou podkladov a realizáciou trestov a opatrení vykonávaných na slobode. Veľmi dôležitou úlohou v poslednom období probačnej služby je zameranie na prácu s poškodeným.⁴¹⁵

Cieľom dohľadu je znižovať opätovnú trestnú činnosť a pomáhať páchatel'ovi pri jeho integrácii do spoločnosti tak, aby sa minimalizovala pravdepodobnosť návratu k trestnej činnosti. Táto oblasť zahŕňa hlavne pozitívne vedenie klienta, s cieľom aktívne ho zapájať do zvyšovania kvality svojho života v súlade s občianskou spoločnosťou, vytvárať podmienky na jeho perspektívnu sebarealizáciu v spoločenskom i profesionálnom živote, budovať spoločenské zázemie, ktoré by ho mohlo podporovať v jeho živote sústavnou motiváciou do činností, ktoré by ho uspokojovali. Dohľad však nie je primárne procesom kontroly trestnej činnosti, ale rámcom pre podporu obvineného alebo odsúdeného. Cieľom kontroly pri probačnom dohľade na druhej strane sú aktivity, ktoré sú obmedzené na zisťovanie, či sa všetky uložené obmedzenia a povinnosti plnia, ako aj na aktivity zabezpečujúce ich dodržiavanie použitím alebo dôrazným upozornením použitia príslušných opatrení v prípade ich nedodržiavania. Probáciou sa rozumie alternatíva k nepodmiennečnému trestu odňatia

⁴¹⁵KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 55-56.

slobody, ktorej podstatou je konštruktívna metóda individuálnej práce s obvineným, odsúdeným alebo obeťou/ poškodeným trestného činu, prevýchovy páchatel'a trestného činu. Probáciou nazývame inštitucionalizovaný dohľad nad správaním páchatel'ov trestných činov, spojený s určitými prvkami pomoci uľahčujúci resocializáciu páchatel'a po prepustení z výkonu väzby alebo výkonu trestu odňatia slobody. Probácia je súčasťou odborných činností a intervencií, ktoré súvisia s realizáciou sociálnej práce v trestnej justícii. Probácia vytvára priestor aj pre prvopáchatel'ov a mladistvých páchatel'ov, aby mali väčšiu možnosť nahradiť spôsobenú škodu obetiam trestných činov a súčasne im bola poskytnutá druhá šanca v súvislosti s ich ľudským zlyhaním. V porovnaní s pasívnym trestom odňatia slobody je probácia omnoho efektívnejšou alternatívou. Probácia má u páchatel'ov posilniť pozitívne a žiaduce oblasti správania, aby sa predchádzalo ich opätovnému zlyhaniu (recidíve). Pri výkone probácie je predovšetkým reflektovaný prvok humanizácie zaobchádzania s páchatel'om, kedy je kladený dôraz na elimináciu narušenia jeho sociálnych väzieb a vzniku psychickej traumy za súčasnej podpory zapojenia páchatel'a do spoločnosti. Jedným z kľúčových pojmov súvisiacich s probáciou, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou výkonu probácie, je probačný dohľad. Probačný dohľad je pravidelný osobný kontakt páchatel'a s probačným úradníkom, spolupráca pri vytváraní a realizácii probačného programu a plánu dohľadu v skúšobnej dobe a kontrola dodržiavania podmienok uložených páchatel'ovi súdom, prokurátorom alebo vyplývajúcich zo zákona. Probačný dohľad prináša odsúdenému pomoc pri prekonávaní rôznych prekážok, psychickú podporu pri aktívnej snahe nájsť si svoje miesto v spoločnosti a žiť tak, ako to od neho očakáva spoločnosť, teda najmä v súlade s právnymi, ale i inými normami spoločnosti.⁴¹⁶

Všeobecne sú za prednosti probácie považované tieto skutočnosti:

- Páchatel' je ušetrený škodlivých dôsledkov výkonu trestu odňatia slobody. Nie je vystavený skúsenostiam z tohto trestu, ktoré by ho urobili zatrpklým, nepriateľským voči spoločnosti, prípadne i lepšie vyškoleným pre zločinnú dráhu, neschopným znova začať život slobodného človeka v dôsledku nútenej izolácie od normálnych sociálnych kontaktov a zodpovednosti. Páchatel' ostáva v spoločnosti, udržiava vzťahy s rodinou i širším prostredím.
- Páchatel' môže viesť normálny život a učiť sa prijímať zodpovednosť. Na druhej strane tu možno využiť i zdroje nápravného pôsobenia zo strany verejnosti, pričom sa niekedy dostaví náprava niektorých potiaží spočívajúcich v páchatel'om prostredí, ktoré by mohli viesť na

⁴¹⁶STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.178-179.

dráhu zločinu aj ďalšie osoby. Keďže páchatel' musí docieľiť nápravu priamo v spoločnosti, v styku s ostatnými občanmi, je v lepšej pozícii než ten, kto je umiestnený v uzavretom ústave. Od toho sú odvodené ďalšie výhody- páchatel' tým, že ostáva v spoločnosti, môže živiť seba i svoju rodinu a ďalej môže tiež skôr uhradiť škodu spôsobenú trestným činom. -Páchatel'ovi sa v jeho úsilí o docielenie nápravy dostáva účinnej pomoci v podobe dohľadu probačného pracovníka vo vyššie uvedenom zmysle.⁴¹⁷

Zmyslom pôsobenia probačných a mediačných úradníkov v trestaných veciach nie je jednoduchá kontrola správania obvineného, ale zvlášť starostlivosť o neho a poskytnutie pomoci v jeho problémoch, s cieľom posilniť jeho schopnosti k bezkonfliktnému spôsobu života v spoločnosti a pozitívnemu vzťahu k prostrediu, v ktorom žije, poprípade k nájdeniu nového prostredia, ktoré ho nebude negatívne ovplyvňovať vo vzťahu k trestnej, či inej protispoločenskej činnosti. Aktivity probačných úradníkov smerujú k pochopeniu skutočného sociálneho pozadia trestnej činnosti obvineného, a preto sa sústreďujú na skúmanie jeho osobnosti, meradlo jeho hodnôt, rodinných i ďalších väzieb v jeho sociálnom prostredí, to všetko s cieľom poskytnúť mu na tomto základe nevyhnutnú podporu a psychosociálnu pomoc a zároveň chrániť spoločnosť pred prípadnou recidívou jeho trestnej činnosti. Činnosť probačných úradníkov týmto spôsobom prispieva k naplneniu zmyslu trestnej spravodlivosti, alternatívnych trestov a vôbec alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí.⁴¹⁸

V zmysle § 2 zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa probáciou rozumie:

- organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným obžalovaným a odsúdeným,
- kontrola výkonu nespojeného s odňatím slobody vrátane uloženej povinnosti alebo obmedzenia,
- dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby pri podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a
- pomáhanie obvinenému v priebehu skúšobnej doby a počas kontroly výkonu trestov nespojených s odňatím slobody, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní.

⁴¹⁷KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 57-58

⁴¹⁸TOBIÁŠOVÁ, L.: Koncept restoratívnej justície. In: Acta facultatis iuridicae. Bratislava s. 443-447.

V zmysle § 2 a § 3 spomínaného zákona možno základné úlohy probačných a mediačných úradníkov v súvislosti s podmiennečným odsúdením vymedziť nasledovne:

- obstarávanie podkladov týkajúcich sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí,
- organizovanie a výkon dohľadu nad odsúdeným v priebehu skúšobnej doby,
- kontrola výkonu trestu nespojeného s odňatím slobody vrátane uloženej povinnosti alebo obmedzenia,
- napomáhanie tomu, aby trest nespojený s odňatím slobody mohol byť riadne vykonaný,
- pomáhanie obvinenému, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím súdu v trestnom konaní.⁴¹⁹

O osvedčení sa odsúdeného, ktorému bol odložený výkon trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, sa rozhodne po skončení skúšobnej doby. Pred vydaním rozhodnutia si súd vyžiada odpis z registra trestov, správu o tom, či sa proti nemu vedie trestné stíhanie od útvaru Policajného zboru, kde má odsúdený trvalý pobyt a od orgánu ktorý prejednáva priestupky, či nebol v skúšobnej dobe postihnutý za obdobný priestupok.⁴²⁰

Hoci podmiennečný odklad výkonu trestu bez a s probačným dohľadom tvoria u nás väčšinu z celkového počtu ukladaných trestov, pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody bez probačného dohľadu je do značnej miery otázne do akej miery môže tento trest naplniť účel trestu definovaný v Trestnom zákone. Obzvlášť otázne je to pri páchatel'och úmyselných trestných činov, najmä recidivistoch. Máme za to, že pri takýchto páchatel'och nepostačuje uloženie podmiennečného odkladu trestu odňatia slobody bez probačného dohľadu a je potrebné uložiť probačný dohľad. Na jednej strane si uvedomujeme, že súčasná kapacita probačných a mediačných úradníkov nemusí na danú zmenu stačiť, na strane druhej sa tu otvára priestor na čiastočné riešenie tohto problému vylúčením uloženia probačného dohľadu páchatel'om nedbanlivostných trestných činov.

Vzhľadom na uvedené navrhujeme, aby pri páchatel'och, ktorí boli už najmenej trikrát odsúdení za úmyselný trestný čin, bez ohľadu na to, či boli ich predchádzajúce tresty vykonané a trest zahladený, a je im ukladaný podmiennečný trest odňatia slobody, bol

⁴¹⁹KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 59-60

⁴²⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 389-390

obligatórne uložený taktiež probačný dohľad a to bez ohľadu na výmeru ukladaného trestu. Išlo by o akúsi obdobu ochranného dohľadu ukladanú viacnásobne odsúdeným osobám, ktoré opakovane vykonávali trest odňatia slobody. Na druhej strane by sme navrhovali zmenu právnej úpravy spočívajúcu v zákaze uloženia probačného dohľadu páchatelom nedbanlivostných trestných činov, a to bez ohľadu na výmeru ukladaného trestu. Na nezmyselnosť naviazania probačného dohľadu na výšku ukladaného trestu poukazuje napríklad prípad súčasného špeciálneho prokurátora. Máme za to, že u páchatelov nedbanlivostných trestných činov, ktorí navyše predtým neboli trestaní, je uloženie probačného dohľadu nadbytočné, nakoľko uloženie probačného dohľadu v tomto prípade vôbec nie je potrebné na naplnenie účelu trestu a probačný dohľad v takýchto prípadoch zbytočne odoberá kapacity probačných a mediačných úradníkov, ktoré by mohli byť omnoho efektívnejšie využité na dohľad nad páchatelmi úmyselných trestných činov, najmä pokiaľ ide o recidivistov. Máme za to, že naviazanie probačného dohľadu na úmysel páchatel'a trestného činu by bol omnoho účelnejší a efektívnejší ako jeho naviazanie na výšku uloženého trestu odňatia slobody.

3.4.Trest domáceho väzenia

Trest domáceho väzenia (Home Arrest, Home Confinement) sa vo svojej modernej podobe začal používať od začiatku osemdesiatych rokov minulého storočia v USA. Významným dôvodom jeho zavedenia bola ekonomická stránka. V popredí nestála snaha o nápravu páchatel'a, väčší dôraz sa kládol na jeho potrestanie. Neskôr, približne od roku 1986, sa v USA pri kontrole odsúdených začalo používať aj elektronické sledovanie osôb vykonávajúcich trest domáceho väzenia. Náklady na sledovanie si zvyčajne hradí sám odsúdený. V Európe sa začalo monitorovanie odsúdených o desať rokov neskôr. Európsky trest domáceho väzenia sa od toho amerického odlišuje najmä tým, že väčší dôraz sa tu kladie na nápravu páchatel'a, sú s ním spojené rôzne resocializačné programy zamerané na osobnosť páchatel'a. Z krajín Európskej únie je domáce väzenie spojené s elektronickým sledovaním zavedené vo Francúzsku, Belgicku, Holandsku, Švédsku a taktiež vo Veľkej Británii, ktoré bola ešte donedávna členskou krajinou Európskej únie. Vo **Veľkej Británii** sa domáce väzenie uplatňuje ako samostatný trest od roku 1991 v podobe tzv. *Home Detention Curfew*. Osoby vykonávajúce trest odňatia slobody do štyroch rokov môžu byť po vykonaní určitej časti trestu prepustené do domáceho väzenia s elektronickou kontrolou. Vo **Francúzsku** má elektronicky monitorované domáce väzenie charakter alternatívneho trestu k trestu odňatia slobody alebo jeho zvyšku nepresahujúceho jeden rok. Hlavnou motiváciou pre odsúdeného,

aby súhlasil s elektronickým monitorovaním, je, že sa tým vyhne výkonu trestu odňatia slobody. Hoci nosenie "náramku" na elektronické sledovanie je dosť nepohodlné, princíp elektronického sledovania býva zo strany odsúdených hodnotený kladne. Nosenie náramku odsúdenému neustále pripomína status jeho povinnosti.⁴²¹

Trest domáceho väzenia sa vyskytuje v dvoch základných variantoch, a to v tzv. forme *Front-end* a *Back-end*. Typ **Front-end** považuje domáce väzenie za samostatný alternatívny trest k trestu odňatia slobody za menej závažné trestné činy. V Slovenskej republike bola táto forma domáceho väzenia zavedená s účinnosťou rekodifikovaného Trestného zákona od 1. januára 2006. Podstatou tzv. **Back-end** formy trestu domáceho väzenia je, že páchatel'ovi sa uloží nepodmienečný trest odňatia slobody a po vykonaní určitej časti tohto trestu odňatia slobody sa odsúdenému premení zvyšok trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Je to v zásade alternatíva k podmienečnému prepusteniu z výkonu trestu odňatia slobody. Súčasťou slovenského právneho poriadku je táto *Back-end* forma trestu domáceho väzenia od 1. januára 2016.⁴²²

Trest domáceho väzenia bol od jeho zavedenia do slovenského právneho poriadku, teda od roku 2006 do roku 2016 uložený celkovo 301 krát. V roku 2006 6-krát, v roku 2007 25-krát, v roku 2008 28-krát, v roku 2009 51-krát, v roku 2010 59-krát, v roku 2011 28-krát, v roku 2012 25-krát, v roku 2013 21-krát, v roku 2014 17-krát, v roku 2015 18-krát, v roku 2016 23-krát. Za uvedené roky predstavuje uloženie trestu domáceho väzenia len 0,1% z celkového počtu odsúdených osôb, čo jednoznačne nemožno považovať za úspech pri naplnení cieľa vo vzťahu k zavedeniu trestu domáceho väzenia. Na druhej strane možno sledovať pomalý nárast ukladania tohto trestu.⁴²³

"Za dôvody, ktoré spôsobili uvedený stav väčšina odborníkov považovala neochotu sudcov ukladať tento druh trestu, no za najzávažnejší dôvod bol považovaný spôsob kontroly výkonu samotného trestu domáceho väzenia, ktorý bol vo výlučnej réžii probačných a mediačných úradníkov, ktorí túto kontrolu vykonávali osobne, v mimopracovných časoch, a tak prijatie právnej úpravy elektronického monitorovacieho systému, ktorý by mal celkovo uľahčiť samotný výkon trestu domáceho väzenia a jeho kontrolu, bol považovaný za kľúčovú otázku. Snaha Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky vyústila k prijatiu zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene

⁴²¹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 390-391.

⁴²²IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 391

⁴²³Štatistiky dostupné na www.justice.gov.sk

a doplnení niektorých zákonov, ktorý mal práve tento problém vyriešiť a vytvoriť reálne podmienky pre zavedenie elektronického monitoringu osôb. Projekt Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (ďalej aj „ESMO“) bol nasadený do ostrej prevádzky 1. januára 2016. Hlavným dôvodom na realizáciu projektu ESMO bol záväzok Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky definovaný Programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky 2012 – 2014, podľa ktorého sa mal rezort osobitne zamerať na možnosti ukladania alternatívnych trestov a zvýšený dôraz na prevenciu trestnej činnosti. Reálne však v praxi od roku 2016, teda od účinnosti zákona do roku 2018, bol trest domáceho väzenia uložený spolu 57-krát. V roku 2016 23-krát, v roku 2017 dokonca len 14-krát a v roku 2018 len 20-krát, z čoho vyplýva, že percentuálne zastúpenie trestu domáceho väzenia vo vzťahu k celkovému počtu odsúdených ostáva nezmenený. Z citovaných štatistík, tak isto vyplýva, že ani zavedenie možnosti využívania elektronického monitorovacieho systému nebolo pre súdy dôvodom na ukladanie trestu domáceho väzenia v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi. Je možné dokonca povedať, že ukladanie trestu domáceho väzenia by malo mať stúpajúcu tendenciu, čo rozhodne nie je realitou.⁴²⁴

Napríklad v Českej republike bol v rokoch 2013-2016 percentuálny pomer ukladaných trestov domáceho väzenia taktiež konštantný na úrovni 0,2% zo všetkých uložených trestov.

Trest domáceho väzenia je prirodzene spätý s obmedzením osobnej slobody. Napriek tomu, že zasahuje do základných ľudských práv a slobôd odsúdeného, prináša so sebou aj nemalé pozitíva, keďže pokiaľ ide o rodinné a sociálne väzby odsúdeného, tieto nie sú pri treste domáceho väzenia takmer vôbec zasiahnuté. Výkon trestu domáceho väzenia spočíva najmä v povinnosti odsúdeného zdržiavať sa v čase, keď určí súd, vo svojom obydlí, vrátane vonkajších priestorov k nim prináležiacom, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, prípadne dodržiavať stanovené povinnosti a obmedzenia.⁴²⁵

"Trest domáceho väzenia je trestom, ktorý spočíva v tom, že odsúdený po dobu výkonu tohto trestu je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydlí, vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami. Tento alternatívny druh trestu menej závažným spôsobom zasahuje do základných práv a slobôd ako trest odňatia slobody a odsúdený pri výkone tohto trestu nie je

⁴²⁴TÓTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: Štát a právo 2-3/2020 s. 219-220

⁴²⁵ŠIMOVČEK, I. a kol.: Trestné právo procesné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016s. 320

odlúčený od svojej rodiny, čím nedochádza k pretrhnutiu citových väzieb a nemusí byť odtrhnutý ani od prípadnej práce, resp. ďalšieho vzdelávania sa."⁴²⁶

Uloženie trestu domáceho väzenia sa využíva hlavne pri dvoch skupinách páchatel'ov. V prvej skupine sú páchatelia, u ktorých je primerané aplikovať podmienený trest odňatia slobody. V druhej skupine sú menej nebezpeční odsúdení, u ktorých pripadá do úvahy uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody do dvoch rokov. Nezabúdajme ani na ďalšie dve možnosti uloženia trestu domáceho väzenia a to je pri podmienenom prepustení už odsúdených páchatel'ov z výkonu trestu odňatia slobody, ale rovnako tak je možné tento inštitút využiť pri nahradení väzby, napríklad v prípade prepustení na peňažnú záruku. Jedným zo zámerov zákonodarcu pri prijímaní týchto ustanovení Trestného zákona bola nepochybne redukcia väzenskej populácie, čo so sebou prináša priaznivé účinky na štátny rozpočet.⁴²⁷

Dôležitými informáciami pre vhodnosť ukladania trestu domáceho väzenia by mali byť údaje o ďalšej recidíve páchatel'a, ktorému už bol v minulosti uložený trest domáceho väzenia. Takéto údaje sa však v Slovenskej republike zatiaľ nevyhodnocujú a preto momentálne nie sú k dispozícii. Podľa nášho názoru by však boli vhodným ukazovateľom takéhoto druhu trestu. Ďalším vhodným ukazovateľom by boli štatistiky, u koľkých odsúdených, ktorým bol trest domáceho väzenia uložený, došlo v skutočnosti aj k realizácii a ukončeniu probácie a teda u koľkých odsúdených súd nemusel pristúpiť k premene tohto druhu trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody. Túto skutočnosť by však súd mal posudzovať najmä s ohľadom na osobu páchatel'a a v prípade recidívy opätovne tento trest neuložiť aj keď to Trestným zákonom nie je nijako limitované pri ukladaní "front- end" typu domáceho väzenia. Opakom je "back-end" typ trestu domáceho väzenia, teda premena trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, kde v § 65 a ods.1 TZ v podmienkach pod písmenami d), e), a f) je zakomponované zohľadnenie osoby odsúdeného, u ktorého by malo dôjsť k premene, z čoho vyplýva, že premena trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia je možná len u osôb, ktoré možno označiť ako prvotrestané osoby, pre recidivistov táto možnosť neexistuje.⁴²⁸

Trest domáceho väzenia až na štyri roky môže súd uložiť páchatel'ovi trestného činu, ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, osobu a pomery páchatel'a postačuje uloženie tohto trestu a ak páchatel' dal písomný sľub, že v určenom čase sa bude

⁴²⁶Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 28.11.2019 sp. zn. 3To/132/2019

⁴²⁷KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 263.

⁴²⁸ROMŽA, S. a kol.: Alternatívne spôsoby výkonu trestov. Košice: Šafárik Press UPJŠ v Košiciach, 2018 s. 121

zdržiavať v obydlí na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť a súčasne sú splnené podmienky výkonu technickými prostriedkami (od 1. augusta 2019 platí právna úprava trestu domáceho väzenia, tak, že zákon umožňuje uložiť trest domáceho väzenia až na dobu štyri roky, za spáchanie trestných činov, s hornou hranicou trestnej sadzby maximálne desať rokov). Kontrolu technickými prostriedkami možno vykonať, ak sú technické prostriedky k dispozícii a ak sú splnené materiálno-technické podmienky ich použitia. Základnou podmienkou nariadenia kontroly technickými prostriedkami je ich dostupnosť. Ministerstvo spravodlivosti disponuje obmedzeným počtom technických prostriedkov. Preto pred rozhodnutím súdu je potrebné v prvom rade skúmať, či sú do úvahy pripadajúce technické prostriedky k dispozícii. Rovnako je potrebné skúmať, či sú vytvorené v mieste ich použitia vhodné materiálno-technické podmienky, napríklad dostupnosť GPS signálu, pokrytie GSM signálom, prípojka k elektrickej sieti, pevná telefónna linka, vhodné miesto na umiestnenie domácej monitorovacej stanice a pod. Kontrola trestu domáceho väzenia technickými prostriedkami je obligatórna, v prípade, že nie sú splnené podmienky kontroly technickými prostriedkami, súd nemôže tento druh trestu uložiť.⁴²⁹ Vo svete sú známe rôzne technológie elektronického monitorovania. Najčastejšie sa jedná o technický prostriedok pripevnený na zápästie alebo členok, ktorý je odolný voči poškodeniu, čím ho nie je možné odstrániť. Rozlišujú sa dva základné typy elektronického monitorovania.

1. **Pasívny systém sledovania (*programmed contact system*)**, ktorý je založený na ohlasovaní sledovanej osoby na základe výzvy a to v určitých intervaloch. Odsúdení, ktorí nosia tieto elektronické prostriedky sú pravidelne telefonicky kontaktovaní, v čom vlastne spočíva jeho podstata. Takýmto spôsobom je zabezpečovaná kontrola, či sa odsúdení nachádzajú na určitom mieste. V súvislosti s týmto systémom sledovania sa vynára problém týkajúci sa overenia páchateľovej identity, pričom najčastejšie je riešený overovacím heslom alebo biometrickými údajmi, napr. odtlačkom prstov.

2. **Aktívny systém sledovania (*continuous signal system*)**, ktorý má výhody v nepretržitom monitorovaní sledovanej osoby. Je založený na princípe využitia zariadenia vysielajúceho signál, ktoré nosí páchateľ. Ďalšie zariadenie je umiestnené v dome páchateľa, ktoré umožňuje prenos signálu do monitorovacej stanice. V prípade prílišného vzdialenia sa osoby mimo domu, alebo ak táto poškodí zariadenie, monitorovacia stanica bude hneď upozornená. Variácie tohto systému používajú technické vybavenie, ktoré umožňuje odhaliť prítomnosť páchateľovho zariadenia. Osoby poverené kontrolou potom môžu prísť na miesto a uistiť sa,

⁴²⁹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 392-393

či sa tam páchatel' skutočne nachádza. Hlavným účelom aktívnych systémov je uväznenie resp. zadržanie, avšak môžu byť zamerané aj na dosiahnutie obmedzenia a dohľadu. Obmedzenie možno dosiahnuť pomocou inštalovania monitorovacích zariadení na miestach, kde má páchatel' zákaz zdržiavať sa. V prípade, ak páchatel' vstúpi na také miesto, zaznie výstražné upozornenie. Aktívne systémy taktiež môžu byť používané aj na obmedzenie prístupu páchatel'a k určitým osobám, za predpokladu, že tieto osoby majú zariadenie, ktoré je schopné odhaliť, že neoprávnená osoba je príliš blízko. Hlavný zámer dohľadu možno v určitom smere dosiahnuť aj umiestnením monitorovacích zariadení na autobusové zastávky alebo železničné stanice tak, aby odsúdený mohol byť sledovaný počas cesty do práce a z práce. Osobitným typom monitorovania je **monitorovanie prostredníctvom GPS (Global Positioning Systems)**, ktoré je odlišné od predchádzajúcich dvoch systémov. Pozostávajú z troch častí, ktorými sú satelity, sieť pozemných staníc a mobilné užívateľské prostriedky. Kontrola vzdialenosti používateľa z troch rôznych satelitov identifikuje jeho lokalizovanie. GPS systémy sú v trestnom systéme používané na účely uväznenia, resp. zadržania, obmedzenia a dohľadu. Táto technológia vylučuje potrebu inštalovať monitorovacie zariadenie v páchatel'ovom dome.

V súčasnosti existujú dokonca veľmi sofistikované technické prostriedky, ktoré spočívajú v umiestnení miniatúrnej videokamery pod kožou páchatel'a. Umožňujú tak monitorovať polohu a činnosť páchatel'a, kým ostatné prostriedky merajú biochemické charakteristiky (napr. hladinu alkoholu v krvi).⁴³⁰

Súd môže uložiť trest domáceho väzenia vo výmere maximálne štyri roky za trestný čin s hornou hranicou trestnej sadzby ustanovenej týmto Trestným zákonom neprevyšujúcou desať rokov, najmenej však na dolnej hranici trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovenej Trestným zákonom.

V krajinách Európskej únie spravidla nemožno uložiť trest domáceho väzenia bez súhlasu odsúdeného, resp. členov jeho domácnosti. Rovnako je tomu aj v Slovenskej republike a tu je možno priestor na malé zamyslenie sa a navrhnutie zmeny v právnej úprave de lege ferenda v Slovenskej republike. Ako uvádza Kolesár, v *Novom Južnom Walese* miestny Zákon o domácom väzení (The Home Detention Act) určuje, že probačný a mediačný úradník musí osobne navštíviť členov páchatel'ovej domácnosti a spoľahlivo objasniť všetky relevantné skutočnosti pre posúdenie otázky vhodnosti uloženia takého trestu- osobné, rodinné a sociálne

⁴³⁰KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 68-70

pomery, zdravotný a psychický stav páchatel'a. Kontrola výkonu trestu domáceho väzenia bude mať totiž oveľa väčší vplyv na ľudí v blízkom okolí páchatel'a, než je tomu napríklad pri probačnom dohľade a treste povinnej práce. Vo väčšine štátov sú za výber vhodných páchatel'ov zodpovední práve probační úradníci. Na tomto mieste by bolo vhodné spomenúť aj problém domáceho násilia. Vzhľadom na špecifický výkon trestu domáceho väzenia v obydlí páchatel'a, kde žije spolu s ostatnými členmi domácnosti, zistenie skutočností, ktoré by nasvedčovali tomu, že existuje pravdepodobnosť výskytu násilného správania zo strany odsúdeného by mali byť citlivo prehodnotené. Prácu súdov by tu mali uľahčovať práve probační a mediační úradníci. Povaha a závažnosť spáchaného trestného činu, osoba páchatel'a, najmä jeho psychický stav a prognóza budúceho správania, by mali byť významnými okolnosťami odôvodňujúcimi uloženie alebo neuloženie tohto trestu.⁴³¹

O uložení trestu domáceho väzenia rozhoduje súd a to buď rozsudkom alebo trestným rozkazom. V rozhodnutí, ktorým sa ukladá trest domáceho väzenia musí byť presne určený časový interval, v rámci ktorého je odsúdený povinný zdržiavať sa vo svojom obydlí. Súd zároveň stanoví presný čas, v rámci ktorého je odsúdený povinný sa zdržiavať vo svojom obydlí (napríklad od 17.00 hod do 7.00 hod. ráno nasledujúceho dňa v nepracovných dňoch a pod.). Rozsah takto určeného času závisí od konkrétnych okolností toho- ktorého prípadu. Pri stanovení tohto časového intervalu by mal súd prihliadať aj na okolnosti hodné osobitného zreteľa, napríklad na účasť obvineného na pravidelných náboženských obradoch a pod. Súčasťou rozhodnutia je obligatórne vymedzenie konkrétneho priestoru, v ktorom je odsúdený povinný sa zdržiavať.⁴³²

Z ustanovenia § 122 ods.5 Trestného zákona vyplýva, že za obydlie je nutné považovať dom, byt alebo iné priestory slúžiace na bývanie, ako aj priestory a pozemky k nim patriace, ktoré však musia byť ako súčasť obydlia uzavreté. Pre účely výkonu trestu domáceho väzenia je za obydlie možno považovať aj hotel, ubytovňu alebo iné podobné zariadenie poskytujúce dočasné ubytovanie. Formálne prihlásenie odsúdeného k trvalému alebo prechodnému pobytu k adrese tohto obydlia sa nevyžaduje.⁴³³

V osobitných prípadoch je možné, aby odsúdený svoje obydlie z obzvlášť závažného dôvodu opustil v nevyhnutnom rozsahu. Vyžaduje sa však na to súhlas probačného a mediačného úradníka alebo orgánu, ktorý vykonáva technickú kontrolu. Tento čas sa započítava do

⁴³¹KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 66

⁴³²KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 263.

⁴³³MADLIAK, J.: Sankcie a ich výkon v slovenskom trestnom práve. Košice: UPJŠ, 2010, s. 48.

výkonu trestu. Ak odsúdený neplní obmedzenia alebo povinnosti vyplývajúce z trestu domáceho väzenia, súd trest premení na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že nevykonaný deň trestu odňatia slobody sa rovná jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu.⁴³⁴

Po účinnosti zákona č. 78/2015 Z. z. sa kontrola výkonu trestu domáceho väzenia technickými prostriedkami stala jeho neoddeliteľnou súčasťou a teda stratila svoj fakultatívny charakter. Zefektívnenie kontroly výkonu tohto trestu vytvára predpoklady na jeho väčšie využitie, pričom tento stav nie je možné dosiahnuť bez využívania technológií na to určených. Podľa platnej právnej úpravy participuje na výkone trestu domáceho väzenia okrem samotného súdu aj probačný a mediačný úradník a z technickej stránky aj orgán, ktorý spravuje technickú kontrolu nad odsúdeným. Probačný a mediačný úradník je priamo zo zákona povinný vykonávať na podklade vykonateľného rozhodnutia súdu kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia.⁴³⁵

Podľa § 65a TZ súd môže odsúdenému za prečin premeniť zvyšok trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, ak sú splnené podmienky podľa § 53 ods.1 TZ a súčasne odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojim správaním preukázal polepšenie, odsúdený vykonal jednu tretinu uloženého alebo rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky zmierneného trestu odňatia slobody, zvyšok nevykonaného trestu odňatia slobody nepresahuje tri roky, nejde o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, o výkon zvyšku trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, odsúdenému nebol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody a odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody.⁴³⁶

Tieto podmienky musia byť splnené kumulatívne. Súd premení zvyšok trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia tak, že nevykonaný deň zvyšku trestu odňatia slobody sa rovná jednému dňu trestu domáceho väzenia.

⁴³⁴KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 264

⁴³⁵KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 264

⁴³⁶KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 265

V ustanovení § 414a Trestného poriadku je riešená premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. O premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia rozhoduje súd na návrh riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody, v ktorom sa trest vykonáva na verejnom zasadnutí; návrh, ak bol zamietnutý, možno podať opakovane. O takomto návrhu súd rozhodne najneskôr do 30 dní od jeho doručenia. Na rozhodnutie je príslušný okresný súd, v ktorého obvode sa trest odňatia slobody vykonáva. Len čo sa rozhodnutie stane právoplatným, predseda senátu bezodkladne zašle jeho rovnopis spoločne s nariadením výkonu tohto trestu okresnému súdu, v ktorého obvode má odsúdený trest domáceho väzenia vykonať.⁴³⁷

3.5. Trest povinnej práce

Podľa čl. 18 Ústavy SR, nikoho nemožno poslať na nútené práce alebo nútené služby. Uvedené ustanovenie sa nevzťahuje na práce ukladané podľa zákona osobám vo výkone trestu odňatia slobody alebo osobám vykonávajúcim iný trest, ktorý nahrádza trest odňatia slobody. Trest povinnej práce (Community Service) je alternatívny trest, ktorý spočíva vo výkone určitej, súdom určenej pracovnej povinnosti, ktorú musí odsúdený vykonať osobne, vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu. Je to ďalšia alternatíva krátkodobého trestu odňatia slobody, ktorú popri treste domáceho väzenia zaviedol rekodifikovaný Trestný zákon a ktorého uloženie prichádza do úvahy, ak páchatel' nebol odsúdený na trest odňatia slobody.

438

Trest povinnej práce môže súd uložiť so súhlasom páchatel'a vo výmere od 40 do 300 hodín, ak ho odsudzuje za prečin, za ktorý Trestný zákon umožňuje uložiť trest odňatia slobody, ktorého horná hranica sadzby trestu odňatia slobody nepresahuje päť rokov.

Súhlas páchatel'a je elementárnou podmienkou aplikovania tohto druhu trestu. Je to tak vo väčšine štátov, ale napríklad Česká republika vyžaduje namiesto súhlasu páchatel'a jeho stanovisko. Dôvodom, prečo sa vyžaduje od páchatel'a súhlas, resp. stanovisko je, že trest povinnej práce je alebo nie je v rozpore s medzinárodnými dokumentmi upravujúcimi nútenú prácu. Odlišné názory spočívajú napríklad v nasledujúcich argumentoch:

- právna irelevancia súhlasu z pohľadu článku definujúceho nútenú prácu, ktorý je obsiahnutý v konvencii č. 29 Medzinárodnej organizácie práce o potláčaní nútenej práce a inej práce z

⁴³⁷KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 265

⁴³⁸IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 395

roku 1930 (v znení konvencie č. 105/1957), lebo súhlas bol urobený pod hrozbou uloženia iného trestu,

- podľa čl. 8 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ktorý ustanovuje, že nútené práce nemožno vzťahovať na iné osoby, ktoré sú uväznené na základe zákona, ani na osoby, ktoré sú podmienene prepustené z výkonu trestu odňatia slobody.⁴³⁹

"Súhlas odsúdený dáva v podstate dopredu, avšak nevie aký druh prác ho čaká a ani v akej organizácii. Tu sa akoby strácal výchovný charakter tohto druhu trestu a v nadväznosti na to aj samotná resocializácia páchatel'a. Postoj odsúdeného ku konkrétnemu druhu trestu by mal byť známy vopred, nakoľko tento nie je za žiadnych okolností vyjadrený v jeho súhlase. Domnievame sa, že prejednanie podmienok výkonu trestu tak ako prebiehajú pred probačným a mediačným úradníkom v súčasnosti, až po právoplatnosti a vykonateľnosti tohto druhu trestu, by mali prebiehať už pred samotným jeho uložením. Probačný úradník by mal zisťovať, okrem postoja odsúdeného aj jeho rodinné, pracovné a majetkové pomery, a to z dôvodu, aby si samotný trest povinnej práce splnil svoj účel. Tento model v podstate kopíruje holandskú právnu úpravu, kde probačný úradník, ešte pred samotným odsúdením, veľmi úzko spolupracuje s páchatel'om, a sám probačný úradník navrhuje súdu, aký druh práce v rámci uloženia tohto trestu by mal súd uložiť a v prípade že súd súhlasí, v rozsudku už uvedie aj konkrétny druh prác a organizáciu, kde si bude odsúdený vykonávať takto uložený trest. Domnievame sa tiež, že v prípade, ak by predbežné prejednanie podmienok nariadenia výkonu trestu povinnej práce prebiehali ešte pred samotným jeho uložením, nemuselo by byť uloženie trestu u invalidných páchatel'ov, teda tak ako je vymedzená negatívna podmienka uloženia tohto druhu trestu, úplne vylúčené."⁴⁴⁰

Podmienky na uloženie trestu povinnej práce sú vymedzené tak, aby sa tento trest mohol uložiť iba pri menej závažných prečinoch, za ktoré netreba uložiť trest odňatia slobody a uloženie peňažného trestu nestačí alebo nie je vhodné. Obsahom trestu povinnej práce je, že odsúdený osobne odpracuje určený počet hodín vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu. Trest povinnej práce súd neuloží, ak je páchatel' dlhodobo práceneschopný alebo invalidný.⁴⁴¹"V nadväznosti na to poukazujeme na rozhodnutie Špecializovaného trestného súdu, ktorý rozsudkom zo 6. marca 2018, sp. zn. PK-2T/1/2018, uznal obžalovaného vinným

⁴³⁹BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol.: *Trestný zákon Všeobecná časť. Komentár*. Praha: C.H. Beck, 2010 s. 409

⁴⁴⁰TÓTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: *Štát a právo* 2-3/2020 s. 235.

⁴⁴¹IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 395

z prečinu podplácania podľa § 333 ods. 1 Trestného zákona odsúdil ho na trest povinnej práce v rozsahu 150 hodín. A to aj napriek skutočnosti, že odsúdený bol dlhodobo, 11 rokov invalidný. Jeho pokles vykonávať prácu bol stanovený na 70% na základe posudku revízneho lekára sociálnej poisťovne. Zo záznamu v živnostenskom registri, však vyplynulo, že odsúdený pracuje, dokonca dochádza za sezónnou prácou a sám sa na pojednávaní vyjadril, že on súhlasí s uložením trestu, že pracovať vie a môže, a to aj napriek skutočnosti, že je uznaný za invalidného. Najvyšší súd rozhodnutím 5To 5/2018 (R 101/2018)⁴⁴² však uvedený rozsudok zrušil, s odôvodnením, že zákonné limity trestu povinnej práce sú dané a nie je možné ich rozširovať. Negatívnu podmienku v podobe invalidity považoval u odsúdeného za splnenú a teda stanovil, že nie je možné za žiadnych okolností trest povinnej práce uložiť. Z uvedeného aj v nadväznosti na vyjadrenie odsúdeného vyplýva, že invalidita, teda miera poklesu vykonávať pracovnú činnosť, ešte samostatne nemusí znamenať prekážku nariadenia a výkonu trestu povinnej práce. Páchatel by tak mal mať možnosť ešte pred samotným uložením trestu povinnej práce, vyjadriť sa k otázkam schopnosti práce, konkrétneho druhu práce a k schopnosti osvojiť si pracovný návyk. To všetko za veľmi úzkej spolupráce probačného úradníka a samotného páchatela. Na základe takejto spolupráce, by bol probačný úradník schopný na základe záverečnej správy priamo súdu odporučiť uloženie trestu povinnej práce vo vzťahu ku konkrétnemu odsúdenému, so stanoviskom aký konkrétny druh práce je odsúdený schopný vykonávať.⁴⁴³

"Trest povinnej práce od jeho zavedenia po rekodifikácii Trestného zákona, mal v počte ukladaní stúpajúcu tendenciu a to až do roku 2015. V prospech tohto tvrdenia svedčí fakt, že trest povinnej práce bol v roku 2006 uložený spolu 42-krát a v roku 2015 spolu až 3037-krát. Od roku 2016 začína ukladanie trestu povinnej práce rapídne klesať, kedy v roku 2016 bol uložený dokopy v 1599 prípadoch, v roku 2017 už len v 1393, a v roku 2018 to bolo už len 834 prípadov."⁴⁴⁴

"V Českej republike bol trest obecně prospěšných prací v roku 2015 uložený celkovo v 7702 prípadoch čo predstavuje 11,7% zo všetkých uložených trestov a v roku 2016 v celkovo 7143 prípadoch čo predstavuje 11,6% zo všetkých uložených trestov. Aj z týchto údajov je vidieť, že tento trest je u našich západných susedov využívaný konštantnejšie ako u nás.

⁴⁴²Pozri Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 07.06.2018 sp. zn. 5To 5/2018, publikované v Zbierke rozhodnutí Najvyššieho súdu 10/2018 pod R 101/2018.

⁴⁴³TÓTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: Štát a právo 2-3/2020 s. 235-236

⁴⁴⁴TÓTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: Štát a právo 2-3/2020 s. 223

Napríklad v Holandsku, čo je rozlohou a počtom obyvateľov podobná krajina ako Slovenská republika, dochádza od začiatku existencie trestu povinnej práce až po súčasnosť, k nárastu v počte jeho ukladaní, v súčasnosti je to okolo 40 000 trestov povinnej práce za rok. Holandsko tento úspech pripisuje najmä veľmi dobrej práci probačnej služby a veľmi blízkej kooperácii súdov a samotných probačných služieb."⁴⁴⁵

"Vo Francúzsku bol trest povinnej práce do trestného zákona zavedený 10. júna 1983 a implementovaný v roku 1984, ako alternatíva k výkonu trestu odňatia slobody. V roku 2016 bolo uložených 36 000 trestov povinnej práce, priemerný počet hodín v rámci uloženého trestu bol 85 hodín, čo bolo taktiež považované za veľmi nízky počet. Trest povinnej práce sa ukladal najmä za trestné činy proti majetku (poškodzovanie cudzej veci) až 29%, krádeže tvorili 25%, a menej ako štvrtinu predstavovali trestné činy na úseku dopravy. Jeho implementáciu a monitorovanie zabezpečovala probačná služba pod vedením sudcu. Na základe uvedeného si Francúzska vláda stanovila dva ciele týkajúce sa možnosti rozšírenia ukladania trestu povinnej práce a to vytvorenie agentúry práce vykonávaných vo verejnom záujme a novelu trestného zákona, ktorý by upravoval jeho základný zákonný rámec. Prezident Macron 7. marca 2018 vyhlásil, že chce urobiť z trestu povinnej práce „nástroj na boj proti preplneniu väzníc.“ Všetky tieto ciele boli pretavené do programového vyhlásenia vlády o reforme súdnictva na roky 2018 – 2022. Vláda má za cieľ do roku 2022 registrovať 30 000 subjektov, ktoré budú spôsobilé ponúkať prácu na účely výkonu trestu povinnej práce, nakoľko vláda je presvedčená, že nízke čísla ukladania trestu povinnej práce boli spôsobené práve nedostatkom ponúkaných pracovných miest."⁴⁴⁶

Výkon trestu povinnej práce upravuje zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce. Vykonávanie práce je významným výchovným prvkom tohto trestu, ktorý má prispieť k sociálnej a pracovnej adaptácii páchatel'a. Rozhodnutím podľa ktorého sa má vykonať trest povinnej práce je rozsudok alebo trestný rozkaz. Len čo sa stane vykonateľným rozhodnutie, podľa ktorého sa má vykonať trest povinnej práce, predseda senátu zašle jeho rovnopis okresnému súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať. V rámci trestu povinnej práce je odsúdený povinný v rozsahu určenom súdom vykonať prácu v prospech štátu, vyššieho územného celku, obce alebo inej právnickej osoby, ktorá sa zaoberá vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou ľudských práv, rozvojom vedy, rozvojom telesnej kultúry, ochranou

⁴⁴⁵TÓTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: Štát a právo 2-3/2020 s. 229

⁴⁴⁶TÓTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: Štát a právo 2-3/2020 s. 232-234

pred požiarmi, ochranou zvierat, sociálnou pomocou, sociálnymi službami, zdravotnou starostlivosťou, ekologickou činnosťou, náboženskou činnosťou, humanitárnou činnosťou, charitatívnou činnosťou alebo inou verejnoprospešnou činnosťou, ktorá sa nevykonáva na účely dosiahnutia zisku.⁴⁴⁷

"Trest povinnej práce odsúdený vykonáva v obvode okresného súdu, v ktorom má bydlisko. So súhlasom odsúdeného môže byť trest vykonaný aj mimo obvodu tohto súdu. Príslušným súdom na nariadenie výkonu trestu povinnej práce nie je súd, ktorý tento druh trestu uložil, ale príslušný je vždy okresný súd, v obvode ktorého má odsúdený bydlisko." ⁴⁴⁸

Trest povinnej práce je odsúdený povinný vykonať osobne a vo svojom voľnom čase bez nároku na odmenu tak, aby odpracoval najmenej 20 hodín a odsúdený mladistvý 15 hodín za kalendárny mesiac.

Trest povinnej práce je odsúdený povinný vykonať najneskôr rok od nariadenia výkonu tohto trestu. Súd môže na túto dobu uložiť páchateľovi aj primerané obmedzenia alebo povinnosti uvedené v § 51 ods.4 a ods.5 TZ. Sú mu spravidla uložiť, aby podľa svojich síl a schopností nahradil škodu, ktorú trestným činom spôsobil. Dohľad a kontrolu nad výkonom trestu povinnej práce vykonáva probačný a mediačný úradník. Trest povinnej práce sa zahladzuje jeho vykonaním.⁴⁴⁹

Predseda senátu na nevyhnutnú dobu odloží alebo preruší výkon trestu povinnej práce, ak odsúdený doručí potvrdenie o pracovnej neschopnosti alebo ak jeho zdravotný stav podľa lekárskej správy o jeho zdravotnom stave nie staršej ako 30 dní dočasne bráni vo výkone uloženého trestu. V odôvodnenom prípade môže predseda senátu rozhodnúť o preradení odsúdeného na iný vhodný druh práce. Predseda senátu odloží alebo preruší výkon trestu povinnej práce u tehotnej ženy alebo matky novonarodeného dieťaťa na jeden rok po pôrode alebo u odsúdeného, ktorý je vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody v inej veci, na nevyhnutnú dobu. Predseda senátu môže výkon trestu povinnej práce prerušiť na nevyhnutnú dobu alebo odložiť na dobu najviac troch mesiacov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol tento trest uložený, z dôvodu oprávneného pobytu v cudzine alebo z iného závažného dôvodu. Predseda senátu odklad alebo prerušenie odvolá, ak pominuli dôvody

⁴⁴⁷IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 396

⁴⁴⁸R 45/2008

⁴⁴⁹IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 396

odkladu alebo prerušenia. Do doby, v ktorej sa má vykonať trest povinnej práce, sa nezapočítava doba, počas ktorej bol výkon trestu odložený alebo prerušený.

Ak odsúdený v čase výkonu trestu povinnej práce nevedol riadny život alebo zavinene nevykonával práce v určenom rozsahu, alebo nespĺnil uložené obmedzenia alebo povinnosti, súd premení trest povinnej práce alebo jeho zvyšok na trest odňatia slobody tak, že za každé dve hodiny nevykonanej práce nariadi jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu. Po právoplatnom rozhodnutí o premene trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku na trest odňatia slobody už neprichádza do úvahy ďalší výkon trestu povinnej práce.⁴⁵⁰

Súd môže upustiť od výkonu trestu povinnej práce, ak sa odsúdený v čase výkonu tohto trestu nie z vlastnej viny stal trvalo práceneschopným alebo invalidným alebo z iných závažných dôvodov. Predseda senátu môže upustiť od výkonu trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku, ak je odsúdený podľa zaslanej lekárskej správy o jeho zdravotnom stave nie staršej ako 30 dní v dôsledku zmeny zdravotného stavu, ktorý si úmyselne neprivodil, trvalo práceneschopným alebo invalidným alebo bez zavinenia odsúdeného nebol výkon tohto trestu nariadený do troch rokov od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol trest povinnej práce uložený, alebo z iného závažného dôvodu. Ak bolo upustené od výkonu trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku, považuje sa trest za vykonaný dňom, keď nadobudlo také rozhodnutie právoplatnosť.

3.6. Peňažný trest

Peňažný trest je v súčasnosti najvyužívanejším trestom, ktorý nie je spojený s odňatím slobody a je jednou z alternatív krátkodobých trestov odňatia slobody.⁴⁵¹

V Slovenskej republike bol podľa štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti SR peňažný trest v roku 2015 uložený v 1152 prípadoch a v roku 2016 uložený súdmi celkovo v 1147 prípadoch, čo predstavuje 4,2% zo všetkých uložených trestov. Zo štatistík Ministerstva spravodlivosti SR možno zistiť iba celkový počet uložených peňažných trestov, z uvedených štatistík však nie je možné vyvodiť záver, koľkokrát bol uvedený trest uložený ako samostatný alternatívny trest a koľko krát ako trest, uložený spolu s iným trestom. Zo strany ministerstva by do budúcnosti okrem klasickej recidívy, bolo vhodné sledovať u koľkých odsúdených došlo k premene peňažného trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody z

⁴⁵⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 397

⁴⁵¹DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015 s. 544.

dôvodu nezaplatenia a to vo výmere náhradného trestu, ktorého výrok je obligatórnou súčasťou rozsudku. Z pohľadu pohlavia možno konštatovať, že v roku 2016 bol peňažný trest ukladaný viac mužom než ženám, nakoľko ženám bol v tomto období peňažný trest uložený iba 137 krát. Z pohľadu veku je peňažný trest najčastejšie ukladaný dospelým páchatelom (čo je podľa nás logické, nakoľko podmienkou uloženia tohto druhu trestu je istá miera solventnosti), pričom mladistvým páchatelom bol tento trest uložený len 9 krát. Zaujímavosťou je sledovať nahradenie peňažného trestu u mladistvých páchatelov podľa § 114 ods.3 TZ, kde zo štatistík vyplýva, že takýto postup súdy vôbec nerealizujú.⁴⁵²

Naproti tomu v Českej republike bol v rovnakom období peňažný trest súdmi uložený celkovo v 3 192 prípadoch, čo predstavuje 5,2 % zo všetkých uložených trestov.

"Peňažný trest sa v Českej republike vymeriava v tzv. Denných sadzbách, a to v dvoch oddelených krokoch. Najprv sa v súlade s § 68 ods. 3 Tr. zákonníka a v zákonom stanovených rozpätiach podľa § 68 ods. 1 a 2 Tr. zákonníka stanovuje počet denných sadzieb s prihliadnutím na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, potom sa stanoví výška jednej dennej sadzby vzhľadom na osobné a majetkové pomery páchatela, pričom sa vychádza spravidla z čistého príjmu, ktorý páchatel má alebo by mohol mať priemerne za jeden deň. Celková výmera peňažného trestu je daná súčinom (vynásobením) počtu denných sadzieb a ich výšky. Postup, akým súd vzhľadom k uvedeným zákonným kritériám dospel k týmto jednotlivým hodnotám (počet a výšku denných sadzieb), je potrebné náležite a spôsobom nevzbudzujúcim pochybnosti vysvetliť v odôvodnení rozsudku. Naopak je neprípustné, aby bola súdom najprv určená výsledná výška peňažného trestu, ktorú by potom súd následne rozpočítal na jednotlivé denné sadzby."⁴⁵³

Peňažný trest možno považovať za jeden z najstarších druhov trestu. Aj keď pôvodne finančná náhrada získaná prostredníctvom trestu neslúžila všeobecne v prospech spoločnosti, ale vo väčšej miere sa považovala za náhradu škody. V tomto kontexte však nebola jasná hranica medzi trestom a náhradou škody. Spoločným menovateľom pri ukladaní peňažného trestu v minulosti bol záujem o potlačenie ziskuchtivosti páchatelov a to najmä pri majetkových trestných činoch. V rôznych historických etapách sa líšili aj subjekty, ktorým mohol byť tento trest uložený. Napríklad vo feudálnych časoch bol tento trest ukladaný vo väčšej miere majetkovo vyššie postaveným osobám, pričom k jeho ukladaniu zďaleka

⁴⁵²ROMŽA, S. a kol.: Alternatívne spôsoby výkonu trestov. Košice: Šafárik Press UPJŠ v Košiciach, 2018 s. 124

⁴⁵³Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 03.05.2017 sp. zn. 5Tdo 213/2017.

nedochádzalo len pri menej závažných trestných činoch. Absolútna výška trestu však nezohľadňovala svojím charakterom majetkové pomery odsúdeného.⁴⁵⁴

Podľa Kolesára, tento druh trestu má významné miesto v našom sankčnom systéme. Jeho ukladanie by malo prichádzať do úvahy hlavne v tých prípadoch keď uloženie trestu povinnej práce, či trestu domáceho väzenia ako alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody by bolo neprimerané, či príliš prísne a zároveň by uloženie miernejšieho trestu na nápravu páchatel'a nepostačovalo.⁴⁵⁵

Peňažný trest je ďalším z alternatívnych trestov, ktorý môže pri menej závažných trestných činoch nahradiť krátkodobý trest odňatia slobody alebo ho dopĺňať, ak páchatel' spáchal trestný čin zo ziskuchtivosti. Peňažný trest zasahuje majetok páchatel'a. Môže byť uložený samostatne alebo popri inom treste, najčastejšie popri treste odňatia slobody.

Peňažný trest možno uložiť páchatel'ovi:

-úmyselného trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech (§ 56 ods.1 TZ), čiže motívom trestného činu, ktorého sa páchatel' dopustil bola ziskuchtivosť. Peňažný trest sa v tomto prípade spravidla ukladá popri treste odňatia slobody.

- za prečin, ak vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchatel'a súd neukladá trest odňatia slobody (§ 56 ods.2 TZ). V tomto prípade sa peňažný trest ukladá ako samostatný alternatívny trest.⁴⁵⁶

Z charakteru peňažného trestu vyplýva, že tento je trestom fakultatívnym a v súvislosti s možnosťou jeho uloženia prichádzajú do úvahy v zásade dve situácie. Prioritne súd ukladá peňažný trest páchatel'ovi, ktorý sa prostredníctvom úmyselného trestného činu snažil získať majetkový prospech. Môže ísť napríklad o trestné činy podvodu alebo trestné činy v oblasti korupcie, pritom nie je rozhodujúce, či potencionálny majetkový prospech páchatel' získa vo svoj prospech alebo v prospech tretej osoby. Súd v tomto prípade trestá pohnútku, ktorou je zisťný motív páchatel'a.⁴⁵⁷

Zisťný motív alebo pohnútku vyžaduje, aby páchatel' konal v úmysle získať prospech majetkového charakteru. Nestačí len pohnútku- získať prospech nemajetkového charakteru

⁴⁵⁴KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 274

⁴⁵⁵KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 82.

⁴⁵⁶IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 398

⁴⁵⁷MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum- Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici, 2015 s. 335

alebo pohnútka, ktorá by spočívala v snahe nadobudnúť inú výhodu. Nevyhnutne však musí ísť o majetkový prospech neoprávnený, lebo snaha o nadobudnutie majetkového prospechu sama o sebe nezakladá trestnú zodpovednosť, lebo je predpokladom podnikateľskej činnosti.

458

Tento druh trestu prichádza do úvahy pri majetkových a hospodárskych trestných činoch, ale tiež pri trestných činoch proti poriadku vo verejných veciach a trestných činoch všeobecne nebezpečných. V takýchto prípadoch trest postihuje majetkový prospech, ktorý získal páchatel' z trestnej činnosti, a ak získaný prospech nemožno odčerpať inak. Ďalší okruh trestných činov, pri ktorých možno uložiť peňažný trest, predstavujú trestné činy, na ktorých spáchanie sú potrebné určité finančné prostriedky (výnimkou nie je ani trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky). Tieto trestné činy nemajú majetkovú povahu, ale sú spáchané za odmenu, pričom táto odmena predstavuje majetkovú povahu. Jednou z negatívnych stránok peňažného trestu je skutočnosť, že postihuje nielen páchatel'a, ale aj jeho rodinu a osoby, voči ktorým má odsúdený záväzky. Ďalšou negatívnou stránkou peňažného trestu je jeho závislosť od majetkových pomerov páchatel'ov, ktoré sú rozdielne pri každej osobe.⁴⁵⁹

"Výmera peňažného trestu je od 160 do 331 930 €, ktorá nemôže byť znižovaná alebo zvyšovaná mimo rozpätia uvedenej sadzby."⁴⁶⁰

"Pri ukladaní peňažného trestu súd prihliadne na osobné a majetkové pomery páchatel'a. Pri skúmaní tejto podmienky uloženia peňažného trestu treba zisťovať aj záväzky obvineného, predovšetkým rozsah jeho zákonnej vyživovacej povinnosti a rozsah povinnosti na náhradu škody, ktoré zásadne majú prednosť pred zaplatením peňažného trestu."⁴⁶¹

Osobné a majetkové pomery páchatel'a, na ktoré musí súd pri rozhodovaní o peňažnom treste obligatórne prihliadnuť sú dôležité v rámci súdnej individualizácie trestu. Osobnými pomermi z hľadiska ukladania peňažného trestu sa rozumejú najmä vek páchatel'a, rodinné pomery, zdravotný stav, povolanie pracovná kvalifikácia, možnosť pracovného uplatnenia v danom čase a mieste a pod. Majetkové pomery páchatel'a zahŕňajú stav všetkého páchatel'ovho majetku (aktíva aj pasíva) a zárobkové pomery páchatel'a, čo sú zdroje, z ktorých možno peňažný trest realizovať. Okrem hodnoty a štruktúry majetku páchatel'a budú mať teda význam aj páchatel'ove záväzky (okrem už spomínaného rozsahu vyživovacej povinnosti a

⁴⁵⁸MADLIAK, J.: Sankcie a ich výkon v slovenskom trestnom práve. Košice: UPJŠ, 2010, s. 60

⁴⁵⁹KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 274

⁴⁶⁰R 4/1967

⁴⁶¹R 22/1977

rozsahu povinnosti na náhradu škody, to budú napríklad aj splátky pôžičiek a úverov a pod.). Dôkladné zistenie osobných a majetkových pomerov páchatel'a je dôležitým predpokladom k vytvoreniu záveru o vymožitelnosti, resp. nevymožitelnosti peňažného trestu. Zároveň je nutnou podmienkou pre správne určenie výmery peňažného trestu, ako aj pre otázku, či sú vôbec predpoklady pre jeho uloženie.⁴⁶²

"Výmera ukladaného peňažného trestu nie je obmedzená hodnotou majetku získaného posudzovanou trestnou činnosťou. Peňažným trestom možno postihnúť aj majetok, ktorý páchatel' nadobudol poctivou prácou." ⁴⁶³

"U páchatel'ov, ktorí sa opakovane dopúšťajú trestnej činnosti pod vplyvom alkoholu, samotný peňažný trest spravidla nemôže splniť účel trestu." ⁴⁶⁴

Peňažný trest súd neuloží, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť. Súd môže rozhodnúť, že peňažný trest odsúdený zaplatí v mesačných splátkach. Súčasne určí ich výšku a lehotu v dĺžke najviac jeden rok od nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, do ktorej musí byť peňažný trest zaplatený. Peňažný trest súd neuloží, ak by sa tým zmarila možnosť náhrady škody spôsobenej trestným činom. Vymôžená peňažná suma pripadá štátu.
⁴⁶⁵

"Poverený zamestnanec súdu (vymáhajúci úradník) nie je oprávnený v žiadnom prípade povoliť splácanie peňažného trestu. Nie je na to oprávnený ani v trestnom konaní, ani v občianskoprávnom konaní o výkon rozhodnutia. Povoliť splácanie peňažného trestu je oprávnený len predseda senátu (samosudca) v trestnom konaní a to len za podmienok uvedených v Trestnom poriadku. Ak však už konanie o výkon rozhodnutia začalo, vymáhajúci úradník je na základe uznesenia predsedu senátu (samosudcu) o splácaní peňažného trestu povinný podľa civilného práva urobiť príslušné návrhy umožňujúce odsúdenému splácanie peňažného trestu."⁴⁶⁶

Ak súd ukladá peňažný trest, pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, určí náhradný trest odňatia slobody až na päť rokov. Náhradný trest odňatia slobody spolu s uloženým trestom odňatia slobody nesmie presahovať zákonom dovoľenú hranicu

⁴⁶²KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010 s. 83

⁴⁶³R 51/1988

⁴⁶⁴R 16/1977

⁴⁶⁵IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 398

⁴⁶⁶R 5/1974

trestnej sadzby. "Peňažný trest možno uložiť aj popri treste odňatia slobody, ktorý je na hornej hranici zákonnej trestnej sadzby." ⁴⁶⁷

"Uloženie náhradného trestu odňatia slobody je obligatórnou súčasťou výroku súdu o uložení peňažného trestu. Vzhľadom na to, že maximálna hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody podľa Trestného zákona je 25 rokov, náhradný trest odňatia slobody spolu s uloženým trestom odňatia slobody nesmie presiahnuť túto hranicu." ⁴⁶⁸

Vo vzťahu k náhradnému trestu je vždy treba citlivo zvažovať závažnosť a rozsah jeho zásahu do osobnej slobody páchatel'a, keďže jeho hlavným zmyslom nie je generálna či individuálna prevencia trestu a ani morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou, ale tento prioritne plní funkciu hrozby a zároveň motivácie, ktorá má páchatel'a donútiť peňažný trest zaplatiť. ⁴⁶⁹

Peňažný trest, ktorý odsúdený už vykonal, sa započítava do nového peňažného trestu, ktorý bol páchatel'ovi uložený pre ten istý skutok alebo do tohto trestu, ak bol uložený ako súhrnný trest alebo úhrnný trest. ⁴⁷⁰

Podľa § 429 Trestného poriadku, len čo sa stal vykonateľným rozsudok, podľa ktorého je odsúdený povinný zaplatiť peňažný trest, vyzve predseda senátu odsúdeného, aby ho zaplatil do pätnástich dní, a upozorní ho, že inak bude nariadený výkon náhradného trestu odňatia slobody. ⁴⁷¹ Ak odsúdený v tejto dobe uloženú sumu nezaplatí, peňažný trest sa bude vymáhať v civilnom konaní podľa Exekučného poriadku. ⁴⁷²

V zmysle § 430 Trestného poriadku, na návrh odsúdeného môže predseda senátu z dôležitých dôvodov odložiť výkon peňažného trestu a to na dobu najdlhšie troch mesiacov odo dňa keď rozsudok nadobudol právoplatnosť alebo povoliť splácanie peňažného trestu po častiach tak, aby celý peňažný trest bol zaplatený najneskôr do jedného roka a ak bol peňažný trest uložený vo vyššej sume ako 16 590 €, do dvoch rokov odo dňa keď rozsudok nadobudol právoplatnosť.

⁴⁶⁷R 28/1972

⁴⁶⁸DEMETER, M.: Peňažný trest ako význačná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosť probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. Justičná revue, roč. 60 č. 3, 2008 s. 443.

⁴⁶⁹Pozri Časopis Zo súdnej praxe č. 59/2020

⁴⁷⁰IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 399

⁴⁷¹Pozri R 13/1993

⁴⁷²KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018 s. 276

Pokiaľ ide o vymáhanie peňažného trestu, ten sa smie vymáhať, len ak tým nebude zmarené uspokojenie priznaného nároku poškodeného na náhradu škody. Trestný poriadok teda priznáva prednosť uspokojeniu nároku poškodeného na náhradu škody pred vymáhaním peňažného trestu, ale výlučne len za predpokladu, že poškodený prišlo k vymáhaniu svojho nároku do troch mesiacov odo dňa, v ktorom nadobudol právoplatnosť rozsudok, ktorým bol peňažný trest uložený. Ak táto podmienka naplnená nebude, teda poškodený neprišlo k vymáhaniu svojho nároku v uvedenej dobe, peňažný trest sa bude vymáhať bez ohľadu na nárok poškodeného na náhradu škody. V tomto smere je relevantnou otázkou, či nárok na náhradu škody bol poškodenému priznaný v trestnom konaní alebo v civilnom konaní.⁴⁷³

Ak nebol peňažný trest zaplatený v stanovenej lehote, nariadi súd na verejnom zasadnutí uznesením výkon náhradného trestu odňatia slobody alebo jeho pomernej časti, pritom rozhodne o spôsobe výkonu náhradného trestu. Odsúdený môže kedykoľvek odvrátiť výkon náhradného trestu alebo jeho pomernej časti tým, že peňažný trest alebo jeho pomernú časť zaplatí. O tom akú časť peňažného trestu treba vykonať, rozhodne predseda senátu uznesením.⁴⁷⁴

"Nariadiť výkon náhradného trestu odňatia slobody alebo jeho pomernej časti možno len vtedy, ak hrozí nebezpečenstvo, že sa peňažný trest nebude realizovať z majetku odsúdeného alebo jeho príjmov, z ktorých by mohol byť peňažný trest zaplatený, ak by nehrozili okolnosti vedúce k zániku alebo k zmenšeniu majetku alebo príjmov. Pre nevyhnutnosť peňažného trestu, ktorá nastala z iných dôvodov, nemožno nariadiť výkon náhradného trestu odňatia slobody a od výkonu peňažného trestu (príp. jeho zvyšku) treba upustiť." ⁴⁷⁵

"Súd nariadi výkon náhradného trestu odňatia slobody alebo jeho pomernej časti, ak odsúdený nezaplatí uložený trest alebo jeho časť a koná najmä tak, že sa zbavuje majetku, z ktorého by peňažný trest mohol byť zaplatený, ale na ktorý by sa mohol viesť výkon rozhodnutia, alebo taký majetok ukrýva, či inak zašantročuje (alebo tak konajú iné osoby na podnet odsúdeného) alebo zámerne bez vážneho dôvodu koná tak, aby taký majetok nenadobúdala (najmä nepracuje alebo mení zamestnania) alebo sa chystá odísť z republiky, či už natrvalo alebo na

⁴⁷³MAŠLANYOVÁ, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 151.

⁴⁷⁴IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 399

⁴⁷⁵R 5/1974

dlhší čas, takže peňažný trest by nemohol byť zaplatený, hoci odsúdený prostriedky na jeho zaplataenie má."⁴⁷⁶

Peňažný trest sa zahladzuje jeho vykonaním a nemožno ho uložiť popri treste prepadnutia majetku.⁴⁷⁷

"Zaplataenie peňažného trestu s účinkami zahľadania odsúdenia však nemožno považovať za skutočnosť, ktorá podmienku bezúhonnosti (policajta) nahradzuje. Podľa § 92 ods. 2 Trestného zákona ak ide o odsúdenie na tresty uvedené v § 32 písm. b) až k) (t. j. medzi inými i peňažný trest) k zahladeniu dochádza ich vykonaním. Podľa § 93 ods. 1 TZ ak bolo odsúdenie zahladené, hľadí sa na páchatel'a, ako keby nebol odsúdený. Podľa názoru odvolacieho súdu právna fikcia vyjadrená v § 93 ods. 1 TZ, že sa na páchatel'a hľadí, akoby nebol odsúdený, znamená v podstate zánik skutočnosti odsúdenia, v dôsledku čoho na toto právoplatné odsúdenie nebude možné prihliadať v neskoršom konaní pre iný trestný čin. Táto fikcia však neznamená aj zánik skutočnosti, že páchatel' spáchal trestný čin, lebo nepôsobí tak, že „likviduje“ samotný fakt spáchania činu."⁴⁷⁸

3.7. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach

Dňa 01.02.2014 nadobudol účinnosť zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov (platnosť zákona od 11.01.2014). Týmto zákonom bol do slovenského právneho poriadku pridaný nový druh trestu. Týmto zákonom došlo k zrušeniu zákona č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Prijatím zákona o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa podarilo aj v Slovenskej republike uzákonit' nové, systematicky vhodné, najmä preventívne opatrenia proti diváckemu násiliu, ktoré by mohli výrazne dopomôcť k eliminácii antisociálneho správania divákov. Jedným z nich je aj (nový) alternatívny trest, ktorý stavia na základnej výhode alternatívneho trestania diváckeho násilia, ktorá spočíva v skutočnosti, že práve takýto trest postihuje tú oblasť života odsúdeného, v ktorej sa dopustil protiprávneho konania, čo má oveľa väčší preventívny účinok.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶R 4/1988.

⁴⁷⁷IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 399

⁴⁷⁸Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 06.08.2008 sp. zn. 6Sžo 21/2008.

⁴⁷⁹STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.159.

"Názory mnohých odborníkov, či možno trest zákazu účasti na verejných podujatiach považovať za alternatívny trest sa rôznia. Alternatívnu povahu vo vzťahu k trestu odňatia slobody má tento trest zákazu účasti na verejných podujatiach výlučne v prípade, keď je uložený ako samostatný trest, za podmienky, že súd vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatel'a usúdi, že uloženie iného trestu nie je potrebné."⁴⁸⁰ "Pokiaľ za alternatívne tresty sa považujú všetky tresty nespojené s trestom odňatia slobody, resp. ak účel alternatívneho trestu možno vidieť v možnosti odvrátiť vo vhodných prípadoch uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody, tak trest zákazu účasti na verejných podujatiach má v širšom ponímaní nesporne povahu alternatívneho trestu, za podmienky, že sa ukladá ako samostatný, teda nie spolu s trestom odňatia slobody. Alternatívna povaha tohto trestu neprichádza do úvahy, ak sa ukladá spolu s trestom odňatia slobody. Ak sa však bude uvažovať o alternatívnych trestoch v užšom ponímaní, ako o trestoch nezlučiteľných s nepodmienečným trestom odňatia slobody, resp. ako o trestoch, ktoré by ho mohli nahradiť, trest zákazu účasti na verejných podujatiach do tejto kategórie nepatrí."⁴⁸¹

Zavedením nového trestu bol zmenený aj výpočet príťažujúcich okolností, pričom ustanovenie § 37 TZ sa doplnilo písmenami n) a o), ktoré za príťažujúcu okolnosť považujú aj to, keď páchatel':

n)spáchal trestný čin ako člen skupiny osôb počas premiestňovania sa na miesto konania verejného podujatia alebo z miesta konania verejného podujatia alebo

o)spáchal trestný čin z dôvodu príslušnosti k športovému klubu.⁴⁸²

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach spočíva v tom, že sa odsúdenému počas doby výkonu tohto trestu zakazuje účasť na športových, kultúrnych alebo iných verejných podujatiach v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu. Účelom tohto trestu je v záujme ochrany

⁴⁸⁰ŠIMOVČEK, I.: Oprávnené záujmy poškodeného trestným činom a ukladanie alternatívnych trestov. In: Restoratívna justícia a ukladanie alternatívnych trestov. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2017 s.207.

⁴⁸¹MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Plzeň: Nakladatelství Leges, 2014 s. 388-389.

⁴⁸²STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.164.

verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku znemožniť páchatel'ovi zúčastňovať sa na športových, kultúrnych alebo iných podujatiach.⁴⁸³

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach môže byť teoreticky uložený za akýkoľvek trestný čin, ak sú súčasne naplnené podmienky § 62a ods.2 TZ.⁴⁸⁴ Nemôže byť uložený len pri takých trestných činoch, ktorých naplnenie za súčasného naplnenia § 62a ods. 2 TZ ich povaha vylučuje. Nemal by byť uložený ani v prípade takých trestných činov, pri ktorých je uloženie tohto trestu bezúčelné.⁴⁸⁵

Tento trest teda súd uloží len vtedy, ak ide o trestný čin spáchaný v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí. Musí ísť o trestný čin úmyselný, súvislosť musí byť priama, bezprostredná alebo užšia. Trestný čin nemusí byť spáchaný len na mieste a v čase, kde sa koná verejné športové podujatie, ale súvislosť musí byť zachovaná, pokiaľ sa úmyselný trestný čin vzťahuje na konkrétnu návštevu verejného podujatia (športové, kultúrne, spoločenské podujatie).⁴⁸⁶

Podľa § 62a ods.4 TZ počas výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach alebo na jej časť súd môže odsúdenému uložiť obmedzenia a povinnosti uvedené v § 51 ods.3 a 4 TZ. Do trestného zákona bolo doplnené obmedzenie podľa § 51 ods.3 písm. a) TZ spočívajúce v zákaze účasti na určených verejných podujatiach.⁴⁸⁷ Do fakultatívneho výpočtu povinností, ktoré je možné odsúdenému uložiť, sa doplnila povinnosť, aby sa odsúdený alebo obvinený (pri podmienечnom zastavení trestného stíhania) dostavil v určenom čase na príslušný útvar Policajného zboru, spravidla v mieste, kde sa zdržiava, prípadne aj opakovane. Táto povinnosť má byť ukladaná najmä v prípadoch, keď bude potrebné zabezpečiť, aby osoba, ktorej bol uložený zákaz účasti na vymedzených verejných (športových, kultúrnych, spoločenských) podujatiach, nemohla zúčastniť na verejnom podujatí, na ktoré sa vzťahuje uložený zákaz, vrátane stretnutí konaných v cudzine, kde sa dotknutá osoba z objektívnych dôvodov nebude môcť zúčastniť. Na základe skúseností zo zahraničia práve povinnosť hlásiť

⁴⁸³IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 s. 407.

⁴⁸⁴Podľa § 62a ods.2 TZ: *Súd môže uložiť trest zákazu účasti na verejných podujatiach až na desať rokov, ak sa páchatel' dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí alebo ak to vyžaduje so zreteľom na doterajší spôsob života páchatel'a a okolností spáchania činu, ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku.*

⁴⁸⁵BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Plzeň: Nakladatelství Leges, 2014 s. 375

⁴⁸⁶MAŠLANYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016 s. 173

⁴⁸⁷STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.165.

sa na príslušnom útvare Policajného zboru v čase konania športového podujatia ich materského klubu je účinným nástrojom k postupnej eliminácii trestnej činnosti páchanej v súvislosti s účasťou na verejných podujatiach.⁴⁸⁸ V prípade, že by odsúdená osoba tak neučinila, spáchala by trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia.

Národný športový futbalový zväz ako správca a národný športový hokejový zväz sú povinní- okrem iného- vytvárať a prevádzkovať informačný systém. Informačný systém obsahuje evidenciu o fyzických osobách, ktorým bol uložený trest zákazu účasti na verejných podujatiach alebo obmedzenie podľa osobitného predpisu a ktoré boli odsúdené za trestné činy spáchané v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí alebo ktorých trestné stíhanie za takéto trestné činy bolo podmienené zastavené alebo skončené zmierom alebo ktorým bolo uložené obmedzujúce opatrenie spočívajúce v zákaze účasti na verejných podujatiach.⁴⁸⁹ Pri trestnom čine spáchanom v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí vzťahujúcom sa na športové podujatie, súd o odsúdení osoby na trest zákazu účasti na verejných podujatiach informuje správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach podľa osobitného zákona. Súd, OČTK a orgány príslušné na prejednanie priestupkov bezodkladne oznamujú príslušnému športovému zväzu uloženie zákazu účasti na športových podujatiach ako sankcie v trestnom konaní alebo priestupkovom konaní. Poskytovanie informácií zo strany súdu subjektu, ktorý prevádzkuje informačný systém o bezpečnosti na športových podujatiach sa realizuje prostredníctvom § 6 TP. Údaje z informačného systému sa sprístupňujú Policajnému zboru, prokuratúre, súdom, obciam, okresným úradom v sídle kraja, Slovenskej informačnej službe, športovým zväzom a organizátorom podujatí, ak je to nevyhnutné na plnenie ich úloh. Údaje v evidencii sa vedú v informačnom systéme 5 rokov od vykonania trestu za spáchaný trestný čin, od vykonania sankcie, od uplynutia lehoty predbežného(neodkladného) opatrenia,⁴⁹⁰ ochranného opatrenia alebo primeraného obmedzenia alebo odo dňa administratívneho vyhostenia.⁴⁹¹

Podľa ustanovenia § 444a TP o právoplatnom uložení trestu zákazu účasti na verejných podujatiach upovedomí predseda senátu útvar policajného zboru, v ktorého obvode má odsúdený bydlisko. Predseda senátu môže poveriť kontrolou výkonu trestu účasti na verejných podujatiach probačného a mediačného úradníka. Ak súd zistí porušovanie alebo

⁴⁸⁸STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.167.

⁴⁸⁹MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum- Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici, 2015 s. 336.

⁴⁹⁰Pozri § 25 ods.3 a § 26 ods.1 a 2 zákona č. 1/2014 Z. z.

⁴⁹¹STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.168-169.

marenie výkonu trestu účasti na verejných podujatiach, predseda senátu to bez meškania oznámi okresnému prokurátorovi.⁴⁹²

Významnú úlohu pri kontrole výkonu tohto trestu zohráva probačný a mediačný úradník. Probační a mediační úradníci pri napĺňaní účelu probácie poskytujú obvinenému odbornú pomoc, sledujú, kontrolujú a analyzujú jeho správanie a spolupracujú s rodinným a sociálnym prostredím, v ktorom páchatel žije a pracuje, s cieľom v budúcnosti viesť riadny život. Zvláštnu starostlivosť venujú mladistvým páchatelom a osobám blízkym veku mladistvých, prispievajú k ochrane práv osôb poškodených trestnou činnosťou a ku koordinácii sociálnych terapeutických programov práce s obvinenými, predovšetkým ak ide o mladistvých užívateľov omamných a psychotropných látok. Pri týchto úkonoch postupujú probační a mediační úradníci, ak je to účelné, v súčinnosti s orgánmi sociálneho zabezpečenia, školami a školskými zaradeniami, zdravotníckymi zariadeniami, s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, záujmovými združeniami občanov, nadáciami a ďalšími inštitúciami, ktorých činnosť je zameraná najmä na prevenciu kriminality, vzdelávanie, resocializáciu a iné podporné programy sledujúce humanitárne ciele. Tiež úzko spolupracujú s orgánmi, ktoré vykonávajú sociálnoprávnu ochranu detí a poskytujú sociálnu starostlivosť neprispôsobivým občanom. Probační a mediační úradníci súčasne pomáhajú poškodeným a ďalším osobám dotknutým trestným činom pri odstraňovaní následkov trestných činov.⁴⁹³

Probačný a mediačný dohľad je sudcom alebo prokurátorom uložený okrem iných sankcií aj pri uložení trestu zákazu účasti na verejných podujatiach. Nariadenie kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami prichádza do úvahy aj pri rozhodnutí, ktorým sa ukladá trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Kontrola technickými prostriedkami bude v prípade trestu zákazu účasti na verejných podujatiach fakultatívna a jej využitie bude závisieť na úvahe súdu. Základným prvkom v rámci technických prostriedkov je osobné identifikačné zariadenie- aktuálne v podobe náramku, ktorý sa upevní na telo kontrolovanej osoby, a to spravidla na jej členok. Účelom zariadenia je primárne zabezpečiť jednoznačnú identifikáciu kontrolovanej osoby. Toto technické zariadenie súčasne zabezpečí monitorovanie pohybu alebo pobytu kontrolovanej osoby. Zariadenie na kontrolu prítomnosti bude umiestnené v obydli kontrolovanej osoby.⁴⁹⁴ Ak sa rozhodnutím ukladá kontrolovanej osobe zákaz zdržiavať sa na určenom mieste alebo u v učnom obvode vrátane zákazu účasti

⁴⁹²STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.166

⁴⁹³STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.179-180

⁴⁹⁴KLÁTIK, J.: Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami./ Checking the technical means of enforcement. Visegrad Journal on Human Rights, roč. 4, 2016, č. 2 s. 14.

na verejnom podujatí, kontrola technickými prostriedkami sa vykonáva za súčasného použitia technických prostriedkov. Prostredníctvom zariadenia na určenie polohy kontrolovanej osoby je možné vykonávať kontrolu rozhodnutia, ktorým sa ukladá trest zákazu účasti na verejných podujatiach, či kontrolu uložených primeraných povinností a obmedzení. K analýze údajov spojených s pohybom a pobytom kontrolovanej osoby, vo vzťahu k určitému času a priestoru a k zisteniu aktuálnej geografickej polohy kontrolovanej osoby dochádza až vtedy, ak nastane bezpečnostný incident, t.j. ak kontrolovaná osoba poruší uložený zákaz, obmedzenie alebo povinnosť. Je potrebné zdôrazniť, že kontrola technickými prostriedkami nie je sankčným mechanizmom, ale je nástrojom kontroly výkonu zákonom ustanovených rozhodnutí, ktorými sa ukladajú tresty obmedzenia alebo povinnosti, prípadne nariaďuje neodkladné opatrenie.⁴⁹⁵

Z hmotnoprávneho a procesného hľadiska otázky monitoringu osoby rieši zákon č. 78/2015 Z. z.- Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý je účinný od 01.01.2016. Dovtedajšia právna úprava sa uvedenou problematikou nezaoberala.

V *Českej republike* je zákaz vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské podujatia ustanovený v § 76 zákona č. 40/2009 Sb.- Trestného zákonníka účinného od 01.01.2010. Tento trest je rovnako ako v Slovenskej republike považovaný za druh alternatívneho trestu.⁴⁹⁶ Účelom tohto trestu je zabrániť prejavom výtržníctva, extrémizmu a násilnostiam v súvislosti s konaniami akcií spoločenského charakteru, pri ktorých dochádza k nárastu rizikových situácií spojených s agresívnym správaním jednotlivcov.⁴⁹⁷

V ČR súd môže uložiť trest zákazu vstupu na športové, kultúrne či iné spoločenské akcie až na desať rokov, ak sa páchatel dopustil úmyselného trestného činu v súvislosti s návštevou tejto akcie. Ako samostatný trest môže byť trest zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie uložený, ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, ako aj osobu a pomery páchatela uloženie iného trestu nie je potrebné. Pokiaľ ide o výkon zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské podujatia, odsúdený je povinný pri výkone tohto trestu povinný spolupracovať s probačným a mediačným úradníkom spôsobom, ktorý mu určí, najmä postupovať podľa stanoveného probačného plánu, vykonávať stanovené programy sociálneho výcviku a prevýchovy, programy psychologického poradenstva, a pokiaľ to považuje probačný a mediačný úradník za potrebné, dostaviť sa podľa jeho pokynov

⁴⁹⁵STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.180-181.

⁴⁹⁶ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012 s. 964.

⁴⁹⁷DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol.: Trestní zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015 s. 587.

v období bezprostredne súvisiacom s konaním zakázanej udalosti k určenému útvaru Polície ČR. Po vykonaní polovice tohto trestu môže súd podmiennečne prerušiť výkon zvyšku trestu, ak odsúdený v treste spôsobom svojho života preukázal, že nie je potrebné ďalšie vykonanie tohto trestu alebo ak súd akceptuje záruku za dovŕšenie nápravy odsúdeného. Ak záruku za dovŕšenie nápravy odsúdeného odvolal ten, kto ju poskytol, súd preskúma správanie odsúdeného počas skúšobnej doby, a ak zistí, že podmiennečné upustenie od zvyšku tohto trestu neplní svoj účel, rozhodne, že sa zvyšok trestu vykoná, inak podmiennečné upustenie od zvyšku trestu ponechá v platnosti. Pri podmiennečnom upustení od zvyšku trestu súd stanoví skúšobnú dobu najviac na päť rokov, nie však kratšiu ako zvyšok trestu.⁴⁹⁸

Procesný predpis platný v ČR- zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (Trestní řád) účinný od 01.01.1962 v ustanovení § 88f medzi predbežné opatrenia zaraďuje aj zákaz návštev nevhodného prostredia, športových, kultúrnych a iných spoločenských udalostí a kontakt s určitými osobami. Okrem všeobecných požiadaviek musí toto rozhodnutie obsahovať presnú definíciu osôb, miest alebo priestorov, na ktoré sa zákaz vzťahuje a o dôsledkoch nedodržania uložených dočasných opatrení.⁴⁹⁹

K trestu zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské podujatia sa vyjadril aj Najvyšší súd ČR a to nasledovne: "Uzákonenie trestu zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie bolo reakciou na narastajúci prípady futbalového chuligánstva. Funkcia tohto druhu trestu je predovšetkým zábranná, t.j. má zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti. Trest zákazu vstupu na kultúrne a iné spoločenské akcie obmedzuje slobodu pohybu zaručenú v článku. 14 Listiny základných práv a slobôd. Možno ho uložiť len vtedy, ak bol úmyselný trestný čin spáchaný v súvislosti s takou akciou. Pritom súvislosť musí byť priama, bezprostredná alebo užšia. Trestný čin však nemusí byť spáchaný len na mieste a v čase, kde sa spoločenská akcia koná, ale súvislosť tu bude zachovaná, ak sa úmyselný trestný čin vzťahuje ku konkrétnej návšteve spoločenskej akcie, napr. výtržnicke správanie pri zhromažďovaní sa fanúšikov alebo iných divákov, počas cesty na spoločenskú akciu (aj zo vzdialenejšieho miesta, napr. vlakom alebo autobusom) alebo po jej skončení. Naopak za spáchanie trestného činu, ktorý súvisí s fandaním, ale nie s konkrétnou športovou akciou (napr. bitka v reštaurácii z dôvodu príslušnosti k odlišným fanúšikovským klubom), nemožno uložiť tento druh trestu. Trestný čin je spáchaný v súvislosti s návštevou spoločenskej akcie, ak mu nechýba vecný (vnútorný, účelový), miestny a časový vzťah k tejto akcii. Z hľadiska

⁴⁹⁸STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.182-183.

⁴⁹⁹STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Praha: C.H. Beck, 2018 s.183-184.

súvislosti so spáchaným trestným činom je potrebné presne vymedziť, o aký zákaz vstupu na kultúrne a iné spoločenské akcie sa jedná. Takáto konkretizácia je však obtiažna, pretože aj iné ako zakázané akcie môžu poskytovať pre páchatel'a rovnakú príležitosť a rovnaké možnosti pre opakovanie trestného činu ako spoločenská akcia, v súvislosti s ktorou sa páchatel' trestného činu dopustil. Príliš úzke vymedzenie nebude zaručovať dostatočnú ochranu spoločnosti pred opakovaním trestného činu zo strany páchatel'a, príliš široký zákaz môže bezdôvodne obmedzovať spoločenské potreby páchatel'a. Nemožno preto zakázať vstup na všetky spoločenské akcie. Spoločenské akcie, na ktoré súd páchatel'ovi zakazuje vstúpiť, musí byť v rozsudku určené presne a jednoznačne tak, aby nevznikali pochybnosti pri výkone trestu a aby bol výkon trestu kontrolovateľný (pozri Šámal, P. a kol. Trestný zákonník I. § 1 až 139 komentár. 1. vydanie. Praha: CH Beck, 2009, s. 846 - 849)."⁵⁰⁰

Pokiaľ ide o mieru ukladania tohto trestu súdmi v ČR, tak jeho ukladanie má rastúci trend. Zatiaľ čo v roku 2010, kedy bol tento trest zaradený do českého trestného zákona, bol uložený ako hlavný trest v dvoch prípadoch a ako vedľajší trest v 9 prípadoch, v roku 2014 už bol tento trest uložený celkovo v 14 prípadoch ako hlavný, a až v 51 prípadoch ako vedľajší, čo predstavuje oproti roku 2010 takmer šesťnásobný nárast.⁵⁰¹

⁵⁰⁰Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29.11.2011 sp. zn. 6Tz 57/2011

⁵⁰¹Štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti ČR

4. Trest odňatia slobody vs. alternatívny trest

4.1. Čo nám hovoria výskumy realizované v zahraničí

V právnej teórii aj praxi sa javí pomerne zaujímavou otázkou, či je efektívnejšie ukladať trest odňatia slobody alebo alternatívny trest. Za meradlo efektívnosti trestov, býva tradične považovaná miera recidívy páchatel'ov. Český *Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu* vykonal, v rokoch 2012 a 2014, na naše pomery pomerne rozsiahly výskum, ktorý sa venoval aj uvedenej otázke.

Predmetom výskumu, ktorého výsledky boli publikované⁵⁰² (pričom nasledujúce strany sú voľným prekladom niektorých pasáží z uvedenej publikácie pozn. autora) bola analýza a vyhodnotenie právnej úpravy trestnoprávných sankcií po zmenách, ku ktorým došlo v dôsledku prijatia nového trestného zákonníka v kontexte sankčnej politiky v Českej republike po roku 1989. Bol skúmaný vplyv uplatňovania nového trestného zákonníka v aplikačnej praxi vybraných inštitúcií trestného súdnictva, na charakter a štruktúru ukladaných sankcií, a tým aj na skladbu väzenskej populácie a na činnosť väzenskej služby ČR a Probačnej a mediačnej služby. Cieľom bolo najmä overiť, či legislatívne zmeny (spočívajúce v uplatňovaní prvkov restoratívnej justície) splnili svoj účel, to znamená, či sa menili počty osôb vo výkone trestu odňatia slobody, či sa zvýšila účinnosť ukladaných sankcií a podarilo sa odstrániť aspoň niektoré z problémov aplikačnej praxe. Výskum sa cielene zamerail na získanie poznatkov o účinnosti vybraných konkrétnych trestných sankcií-trestu domáceho väzenia, všeobecne prospešných prác, podmieneného odsúdenia s dohľadom a krátkodobých nepodmienečných trestov odňatia slobody, zahrnul aj problematiku mladistvých páchatel'ov a relatívne krátko existujúce ochranné opatrenie zabezpečovaciu detenciu. Súčasne bola u týchto sankcií skúmaná recidíva a vybrané charakteristiky páchatel'ov, ktorým boli tieto sankcie ukladané. Jedným zo základných cieľov modernej trestnej politiky je efektívne pôsobenie na odsúdených páchatel'ov, aby v trestnej činnosti ďalej nepokračovali. Meradlom, podľa ktorého možno naplnenie tohto cieľa relatívne spoľahlivo posúdiť, je ich následná recidíva. Jej sledovanie nám umožňuje hodnotiť, ako sú rôzne tresty či opatrenia účinné. V Českej republike (podobne ako v Slovenskej republike) kriminálna recidíva vo vzťahu k uloženým sankciám a ich efektívnosti systematicky sledovaná nie je. Špecifickým typom recidívy, o ktorej v podmienkach ČR základné štatistické informácie máme, je len recidíva v

⁵⁰² Pozri SCHEINOST, M. a kol.: Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015 s. 9-34.

penologickom či penitenciárnom poňatí (jedná sa o sledovanie opakovaného pobytu vo výkone trestu odňatia slobody). Údaj o nej je v posledných rokoch súčasťou štatistík, ktoré vydáva Väzenská služba ČR. V zmysle uvedeného môžeme sledovať podiel recidivistov (teda osôb, ktoré neboli vo výkone trestu odňatia slobody v danom roku prvýkrát) v rokoch 2010-2014. Ak budeme o účinnosti trestu odňatia slobody uvažovať na základe týchto dát, za efektívnu intervenciu z hľadiska ďalšej trestnej činnosti ho považovať rozhodne nemôžeme. Zhruba dve tretiny odsúdených sa totiž ďalšej trestnej činnosti dopustilo aj napriek tomu, že s jeho výkonom malo už skúsenosť (často dokonca opakovanú).

Výskum recidívy, ktorý členovia Inštitútu s využitím registra trestov uskutočnili v rámci projektu, bol rozsahom vzorky doteraz najrozsiahlejší, aký sa v podmienkach Českej republiky podarilo uskutočniť. Zahŕnul celkovo 4 233 osôb. V 3833 prípadoch išlo o mužov (90,6% vzorky), žien bolo 400 (9,4%). Väčšina osôb vo vzorke mala českú štátnu príslušnosť (92,5%), ale svojich zástupcov mala tiež Slovenská republika (215 osôb-5,1%), Ukrajina (27 osôb-0,6%), Vietnam (22 osôb-0,5%) a jednotlivito i niektoré ďalšie krajiny. Ich výber vychádzal z dvoch kritérií, a to jednak z presne stanoveného obdobia, kedy bola do registra trestov zapísaná uložená sankcia alebo opatrenie (1. apríl - 30. jún 2012) a ďalej z typu alternatívnej sankcie (sledovali sa osoby odsúdené na trest domáceho väzenia, trest všeobecne prospešných prác a k podmienenému trestu odňatia slobody s dohľadom).

O treste všeobecne prospešných prác môžeme prehlásiť, že takmer polovici odsúdených (46,7%) bol uložený vo výmere nad 200 hodín. V rozmedzí 101-200 hodín muselo trest vykonať 37,7%, menej než 100 hodín sa uložilo len 14,6%.

Podmienené odsúdenie s dohľadom sa týkalo 1067 osôb zo vzorky. Súd môže v ČR za podmienok uvedených v trestnom zákonníku (§81 ods.1) podmienne odložiť výkon trestu odňatia slobody neprevyšujúceho tri roky. O tresty v dĺžke do jedného roka sa jednalo u 63% odsúdených, v rozmedzí jedného až dvoch rokov 18,7% odsúdených a dvoch až troch rokov 18,3% odsúdených. Skúšobnú dobu pri podmienenom odsúdení s dohľadom môže súd určiť na jeden rok až päť rokov. Vo vzorke bola najčastejšie stanovená medzi jedným a tromi rokmi (61,8%). Skúšobná doba dlhšia ako tri roky sa týkala 36,2% podmienne odsúdených, kratšie ako jeden rok potom iba 2% odsúdených.

Trest domáceho väzenia môžu súdy v ČR uložiť až na dva roky. Vo výskumnej vzorke prevažovala výmera nižšia, kedy takmer 80% osôb bol uložený na dobu do jedného roka - najčastejšie v rozmedzí šiestich až dvanástich mesiacov (49,2%), o niečo menej

frekventovane do 6 mesiacov (30,2%). Dlhšie bol tento trest ukladaný skôr výnimočne (v rozmedzí dvanástich až osemnástich mesiacov sa jednalo o 10,3%, rovnako ako v prípade osemnástich mesiacov až dvoch rokov).

U 808 osôb zo vzorky, ktoré boli odsúdené na trest odňatia slobody, jasne dominovali tresty krátkodobé - takmer tri štvrtiny mali uložený trest do jedného roka (42,5% do pol roka a 30% v rozmedzí šiestich mesiacov až jedného roka). Trest odňatia slobody v dĺžke 1-2 roky vykonávalo 15,7%, od 2 do 5 rokov 11,3% a trest dlhší ako päť rokov iba 0,5%. Pokiaľ ide o zvyšok výmery trestu, u podmienene prepustených bez uloženého dohľadu sa túto informáciu podarilo zistiť len u 129 odsúdených (z celkových 234). O tejto skupine je možné vyhlásiť, že zvyšok výmery bol najčastejšie do 6 mesiacov (60,5%), menej často od šiestich do dvanástich mesiacov (22,5%) alebo od jedného roka do dvoch rokov (14,7%). Len celkom výnimočne predstavoval zvyšok výmery viac ako dva roky (2,3%). Podobne tomu bolo u podmienene prepustených s dohľadom (potrebnú informáciu tu riešitelia mali u 64 osôb zo 75 celkom). Zvyšok výmery do šiestich mesiacov malo 54,7% z nich, od šiestich mesiacov do jedného roka 21,9% a nad jeden rok 23,4%.

Priemerný vek v čase prvej fázy výskumu (teda v apríli až júni 2012, kedy došlo k záznamu o uloženej sankcii do registra trestov) predstavoval 33 rokov. Najmladší jedinec zo vzorky dosiahol čerstvo vek trestnej zodpovednosti (teda 15 rokov), najstarší mal 78 rokov. Najviac odsúdených bolo vo veku 30-39 rokov (31%) a 22-29 rokov (28,4%). Na mladistvých vo veku 15-18 rokov pripadalo 2,9% vzorky, na osoby "blízke veku mladistvého" (19-21 rokov) 11,9%, na kategóriu 40-49 rokov 17,8%, na 50-59 rokov 6,3% a na osoby staršie 60 rokov 1,6%. Takmer polovica vzorky (43,2%) tak bola mladšia ako tridsať rokov, do veku štyridsiatich rokov bolo 74,2% skúmaných osôb.

Odlišné bolo zastúpenie jednotlivých vekových kategórií v skupinách podľa typu uloženej sankcie. Pre mladších odsúdených (do 30 rokov) bolo v porovnaní so staršími vekovými kategóriami príznačné častejšie uloženie trestu všeobecne prospešných prác, naopak len výnimočne sme ich mohli nájsť medzi osobami prepustenými z výkonu trestu odňatia slobody a menej často aj pri podmienecnom odsúdení s dohľadom- tento trest bol v predmetnej vzorke naopak významne častejšie uložený páchatelom vo veku 30-50 rokov.

Pokiaľ ide o trestnú činnosť, za ktorú bola uložená sankcia, na základe ktorej sa skúmané osoby dostali v roku 2012 do výskumnej vzorky, z konkrétnych skutkov mala jednoznačne najväčšie zastúpenie krádež. Dopustilo sa jej 1 382 osôb, teda bezmála tretina celej vzorky

(32,6%). Početnejšie zastúpenie malo tiež marenie výkonu úradného rozhodnutia (615 osôb - 14,5%) a zanedbanie povinnej výživy (597 osôb - 14,1%). Závažnejšie skutky namierené proti životu a zdraviu boli skôr výnimočné. Vo vzorke sa napríklad nachádzalo len 167 odsúdených za trestný čin ublíženia na zdraví (3,9%) a 39 za lúpež (0,9%). V rámci vykonaných štatistických analýz sa zohľadnili vyššie uvedené najfrekvencovanejšie trestné činy a vybrané závažné skutky, ostatnú trestnú činnosť riešitelia spojili do jednej kategórie. Najčastejšie v nej boli zastúpené trestné činy ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, výtržníctva, porušovania domovej slobody, poškodzovania cudzej veci a nedovolennej výroby a iného nakladania s omamnými a psychotropnými látkami a s jedmi.

Pre páchatel'a z mladších vekových kategórií (do 30 rokov) bolo príznačné väčšie zastúpenie medzi odsúdenými za krádeže, lúpeže a ublíženia na zdraví, starší páchatelia (30-50 rokov) naproti tomu dominovali pri trestných činoch zanedbania povinnej výživy a marenia výkonu úradného rozhodnutia.

Za pozornosť stojí pri type trestnej činnosti otázka štátnej príslušnosti. Kým občanov Českej republiky bolo možné signifikantne častejšie nájsť medzi páchatel'mi krádeží a tiež trestného činu zanedbania povinnej výživy, pre občanov Slovenskej republiky, Ukrajiny i ďalších krajín bolo veľmi typické marenie výkonu úradného rozhodnutia (väčšinou v súvislosti s nelegálnym pobytom na území Českej republiky). Odsúdení s vietnamskou štátnou príslušnosťou sa najčastejšie previnili trestnými činmi z oblasti drogovej kriminality.

Dôležitým kriminologickým ukazovateľom je predchádzajúca trestná činnosť. O výskumnej vzorke platí, že iba 12% (510 osôb) bolo odsúdených prvýkrát (zápis v registri trestov z roku 2012, vďaka ktorému sa do vzorky dostali, bol ich prvý). Zvyšných 3 723 osôb (88% vzorky) môžeme teda označiť ako recidivistov. V priemere u nich (teda v skupine recidivistov) bolo zaznamenaných takmer päť predchádzajúcich odsúdení, čo rozhodne nie je priaznivý údaj (presne 4,87; štandardná odchýlka 4,224). Priemerný počet predchádzajúcich odsúdení na celú vzorku (teda zahrnieme aj osoby bez predchádzajúceho záznamu v registri trestov) predstavoval 4,28 (štandardná odchýlka 4,267). Veľmi negatívne je potrebné vnímať poznatok, že takmer tretina recidivujúcich osôb (32,6%) bola v minulosti odsúdená viac ako päťkrát. Pomyselným "rekordérom" bol muž s 39 predchádzajúcimi záznamami v registri trestov (ďalší v poradí mal 34 a ďalej 30 záznamov). Celkom 46 osôb malo dvadsať a viac záznamov, viac než desatinu celého výskumného súboru potom tvorili jedinci s minimálne desiatimi záznamami. Za zmienku stojí aj skutočnosť, že tretina recidivistov z výskumnej

vzorky (33,4%) už mala z minulosti skúsenosť s uloženým nepodmieneným trestom odňatia slobody (signifikantne sa v tomto smere líšili muži s 39,3% od žien s 24,5%). Podobne je zaujímavé sledovať skúsenosti s trestami alternatívnymi. Viac ako tretina vzorky (35,8%) mala v registri záznam o premene výkonu takého trestu na trest nepodmienečný, pričom 39% z nich dokonca opakovane.

Signifikantné rozdiely bolo možné pozorovať medzi mužmi (priemerný počet predchádzajúcich odsúdení činil 4,42) a ženami (2,97), a tiež v skupinách rozdelených podľa sledovaného kritéria uloženej sankcie. V nižšej bol priemer u jedincov s uloženým trestom všeobecne prospešných prác (3,83) a podmieneným trestom s dohľadom (3,86), výrazne vyššia u odsúdených na trest odňatia slobody (5,86) a na trest domáceho väzenia (5,75). Odlišné skúsenosti s trestnou činnosťou v týchto podskupinách možno vyjadriť aj konštatovaním, že prvotrestaní (teda osoby, ktoré mali prvý záznam v registri až v sledovanom období roku 2012) boli medzi osobami odsúdenými na trest odňatia slobody zastúpení iba 7,5% a pri treste domáceho väzenia dokonca len 2,4%, zatiaľ čo pri všeobecne prospešných prácach 13,6% a pri podmienenom treste s dohľadom 13,3%.

Ak sa zameriame na počet predchádzajúcich odsúdení z hľadiska veku, možno teoreticky očakávať, že čím starší jedinec v čase aktuálne sledovaného záznamu v registri bol, tým u neho existovala väčšia šanca na vyšší počet predchádzajúcich odsúdení. Vzťah týchto veličín sa potvrdil ako štatisticky významný (Pearsonov korelačný koeficient 0,382). Napriek tomu samozrejme platí, že mnohí jedinci zo sledovanej vzorky mali v registri relatívne bohatý záznam napriek mladšiemu veku. Kriminologicky relevantným údajom je tiež vek, kedy sa jedinec prvýkrát dostal do kontaktu so systémom trestného súdnictva (v našom prípade máme k dispozícii údaj o jeho prvom odsúdení v podobe záznamu v registri trestov). Výskumy presvedčivo ukazujú, že čím skôr k trestnej činnosti dochádza, tým vyššia je u daného jedinca pravdepodobnosť, že jeho kriminálnej dráha bude dlhšia a počet spáchaných skutkov väčší (porov. Napr. Farrington D. P., 2005). Ide dokonca o tak významný prediktor budúcej recidívy, že s ním bežne pracuje väčšina nástrojov na odhaľovanie rizík opakovaného zločinu vrátane v ČR využívaného systému SARPO (k tomu viac vid'. napr. Raynor & Robinson, 2005). Priemerný vek osôb pri prvej registrovanej trestnej činnosti predstavoval vo výskumnom súbore 23,5 rokov (štandardná odchýlka 8,140). Vo veku dosiahnutia trestnej zodpovednosti (15 rokov) malo prvý zápis v registri 51 osôb (1,2% vzorky), najvyšší vek prvého zaznamenaného deliktu predstavoval 75 rokov (1 osoba). Viac ako polovica vzorky (58%) sa prvého skutku dopustila pred 22. rokom veku, 82,4% vzorky potom pred rokom

tridsiatym. Potvrďzuje sa tým tradičný záver väčšiny kriminologických štúdií o previazaní kriminality s mladšími vekovými skupinami. Pre mužov vo výskumnej vzorke bolo príznačné začatie kriminálnej kariéry vo veku mladšom, než tomu bolo u žien. Priemerný vek prvej registrovaných trestnej činnosti predstavoval pre mužov 23,1 (štandardná odchýlka 7,977), zatiaľ čo pre ženy 26,8 (štandardná odchýlka 8,897).

V súlade s poznatkami vývojovej kriminológie sa potvrdilo, že čím skôr sa jedinec prvého skutku dopustí, tým väčší celkový počet trestných činov u neho môžeme očakávať. Hodnota Pearsonovho korelačného koeficientu činila pre tento vzťah vo výskumnom súbore 0,333(sign.P<0,01).

Na predchádzajúcu trestnú činnosť skúmaných osôb možno nahliadnuť tiež pohľadom typu recidívy, aká vychádza vo vzťahu k odsúdeniu za trestný čin, na základe ktorého boli do vzorky v roku 2012 vybrané. Vychádzalo sa z tradičného rozdelenia na recidívu nerovnorodú (opätovné spáchanie a odsúdenie za trestné činy rôzneho druhu- napríklad majetkové a násilná kriminalita), rovnorodú (opakovanie trestného činu rovnakého druhu- teda páchatel' je napríklad odsúdený za spreneveru, pričom predchádzajúci trestný čin bola krádež) a špeciálnu (opätovné spáchania a odsúdenia za ten istý trestný čin). Recidivovalo 3723 páchatel'ov (88% z celej vzorky), pričom u dvoch tretín z nich išlo o špeciálnu recidívu, teda opakovanie rovnakého skutku.

Rozdiely medzi odsúdenými sa z hľadiska ich kriminálnej minulosti objavia aj vtedy, ak sa zameriame na typ uloženej sankcie, na základe ktorej sa do vzorky v roku 2012 dostali. Všetky ukazovatele podľa očakávaní naznačujú, že bohatšia kriminálna kariéra aj predchádzajúce skúsenosti s pobytom vo väzení sa častejšie vyskytovali u jedincov odsúdených na trest odňatia slobody a k domácomu väzeniu (rozdiely boli vo všetkých troch ukazovateľoch, signifikantný nap<0,001), naopak najmenej často u odsúdených na trest všeobecne prospešných prác. Túto skutočnosť môžeme vnímať ako potvrdenie, že zákonodarca zakotvuje trest domáceho väzenia v hierarchickom zaradení vo výpočte trestov na druhé miesto, hneď za trest odňatia slobody a ďalej chápe tento trest ako hlavnú alternatívu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody (porov. Šámal, a ďalšie). Niet preto divu, že u jedincov, ktorým je táto sankcia uložená, sa stretávame s bohatšou kriminálnou minulosťou, a preto súdy volia opatrenia založené na vyššom zásahu do ich osobnej slobody.

Ako zaujímavosť možno uviesť, že v praxi slovenských súdov sa vyskytli aj prípady, kedy recidivista (špeciálna recidíva, ohrozenie pod vplyvom návykovej látky), ktorý už predtým

bol pre tento trestný čin vo výkone trestu odňatia slobody, bol po ďalšom spáchaní toho istého trestného činu odsúdený odvolacím súdom na trest všeobecne prospešných prác. Krajský súd v Žiline ako súd odvolací zdôvodnil svoje rozhodnutie nasledovne: "S poukazom na prejednávany skutok je zrejmé, že uložené tresty u obžalovaného nesplnili svoj výchovný účel. V prípade obžalovaného je treba zobrať do úvahy, že podľa kriminologických výskumov *desistencia*, teda opustenie kriminálnej dráhy sa deje postupne a označuje sa preto ako proces. Nie je totiž reálne požadovať, aby chronickí recidivisti naraz prešli z kriminálnej dráhy na dráhu usporiadaného občana. Ukladaním opakovaných krátkodobých trestov odňatia slobody nedosiahne spoločnosť stav, keď ľudia, ktorých negatívne rysy sa vytvárajú dlhú dobu, sa zrazu stanú dokonalejší ako dokonalí. Základným nastavením systému, v rámci ktorého sa páchatelom protiprávneho konania ukladajú sankcie, by mala byť snaha o nápravu páchatel'a (teda o *desistenciu* páchatel'a), čo je v súlade s účelom trestu. Ak teda doterajšie tresty u obžalovaného vrátane nepodmienečných trestov odňatia slobody nesplnili svoj účel, snahou krajského súdu pri ukladaní sankcie obžalovanému, bola snaha zvoliť takú alternatívnu sankciu, ktorá bude dostatočnou motiváciou v spojení s aktuálnymi rodinnými pomermi obžalovaného k tomu, aby začal viesť riadny život."⁵⁰³

Účinnosť uložených sankcií riešitelia výskumu overovali v jeho druhej fáze v júli roku 2014. Jednalo sa o zistenie, či sa v priebehu cca dvoch rokov, ktoré uplynuli od fázy prvej, skúmané osoby dopustili ďalšej trestnej činnosti. Opäť na to využili záznamy v registri trestov. Výsledný celkový údaj rozhodne nevyznieva priaznivo - nový záznam v registri trestov malo 2 038 osôb, teda 48,1% vzorky! Počas dvoch rokov tak recidivoval v podstate každý druhý odsúdený. Tento pomer je nutné hodnotiť ako o to závažnejší, že zachytáva iba oficiálne registrované a odsúdené kriminalitu. O rozsahu latentných, teda v registri neuvedených skutkoch môžeme len špekulovať, avšak je takmer isté, že podiel osôb, ktoré v danom období prekročili zákon, je v skutočnosti vyšší. Výnimočné neboli prípady, kedy k recidíve došlo v sledovanom čase opakovane. Štvrtina vzorky mala v registri viac ako jeden nový záznam. Priemerný počet nových odsúdení predstavoval pre celý súbor 0,96 (štandardná odchýlka 1,387), pre skupinu recidivujúcich odsúdených (teda pre osoby, ktoré sa dopustili ďalšej trestnej činnosti), ale už takmer dva skutky (priemer 1,99; štandardná odchýlka 1,392). Až neuveriteľne vyznieva skutočnosť, že v registri trestov jedného z odsúdených sa objavilo štrnásť nových záznamov, pri troch odsúdených jedenásť. Celkom na našu vzorku pripadlo 4 065 nových záznamov o odsúdení.

⁵⁰³ Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 14.08.2017 sp. zn. ITo 69/2017

Sledoval sa tiež časový interval, v akom sa nový záznam o odsúdení v registri objavil (vo vzťahu k záznamu v roku 2012). U dvoch tretín recidivistov (65,9%) sa tak stalo už v prvom roku (u 37,1% dokonca počas prvých šiestich mesiacov), u zostávajúcej časti (34,1%) v intervale jedného až dvoch rokov. Pokiaľ ide o charakter recidívy, najčastejšie (v 47,4% prípadov) išlo o recidívu špeciálnu (opakovanie rovnakého trestného činu), avšak podobne zastúpené bolo aj opakované spáchanie trestného činu iného druhu, teda recidívu heterogénnu (44,1%). Len výnimočne (v 8,6%) sme sa naopak mohli stretnúť s opakovaním trestného činu rovnakého druhu (recidíva homogénna).

Z hľadiska efektivity sankcie pre riešiteľov projektu bola podstatná otázka, nakoľko sa miera recidívy bude líšiť od recidívy osôb odsúdených na trest odňatia slobody nepodmienečne. Preto vytvorili kontrolnú skupinu, do ktorej boli vybrané osoby predtým odsúdené na trest odňatia slobody, ktorým jeho výkon v období uvedených troch mesiacov roku 2012 skončil (jeho vykonaním alebo podmieneným prepustením s uloženým dohľadom alebo bez neho). Recidívu samotnú si definovali ako ďalší záznam v trestnom registri, ktorý dohľadávali v júli roku 2014. Išlo teda o zhruba dvojročné obdobie, po ktorom bola prípadná ďalšia trestná činnosť sledovaná. Na zásadnú otázku, či je možné z hľadiska recidívy považovať niektorú zo sankcií za účinnejšiu než iné, riešitelia pozitívnu odpoveď nedostali. *Ako zdokumentovalo skoršie šetrenie, tejto skutočnosti si je napokon dobre vedomá väčšina expertov, ktorí priamo v justičnom systéme pracujú (Scheinost, Háková, Rozum, Tomášek a Vlach, 2014).* Rozdiely v podieloch odsúdených s novým záznamom v registri boli skôr zanedbateľné a štatisticky nevýznamné. Najnižšia, avšak aj tak dosť vysoká recidíva, bola zistená pri treste odňatia slobody (45%). Odsúdení z tejto skupiny sa líšili podľa toho, či trest vykonali (recidíva vo 48,3% prípadov) alebo z neho boli podmienenčne prepustení a to s dohľadom (49,3%) alebo bez dohľadu (36,8%). Pri treste domáceho väzenia predstavovala miera recidívy 46%, pri všeobecne prospešných prácach 48,8% a pri podmienenčnom odsúdení s dohľadom 49,4%. ***V zhode so zahraničnými štúdiami sa tak potvrdilo, že vplyv trestnej justície na ďalšiu trestnú činnosť prostredníctvom uloženej sankcie je minimálny a podstatné faktory, ktoré rozhodujú o ďalšej kriminálnej kariére odsúdených, je nutné hľadať inde.*** Časť z nich možno napokon sledovať tiež na dátach dostupných z registra. Ide o vplyv pohlavia, veku a predchádzajúcich skúseností s trestnou činnosťou, čo sú faktory, ktoré z kriminologických výskumov pravidelne vychádzajú ako významné prediktory budúceho kriminálneho správania. Aj preto s nimi pracuje väčšina nástrojov na odhaľovanie rizík. Celkové zistenia o miere recidívy, ktorá z výskumu vyplynula, nemožno hodnotiť ako priaznivé. Ak budeme o

efektívite jednotlivých trestov uvažovať podľa tohto meradla, ani tresty alternatívne, ani trest odňatia slobody nie sú podľa našich zistení dostatočným predpokladom na to, že sa odsúdený následne nedopustí trestného činu.

Štatisticky významné rozdiely vyčítame v skúmanom súbore odsúdených len vtedy, ak rozdelíme osoby s uloženým trestom odňatia slobody na tie, ktoré ho v roku 2012 ukončili jeho vykonaním (podiel recidivujúcich 48,3%; priemerný počet nových záznamov v registri 1,03), osoby z neho podmienene prepustené (36,8%; priemer 0,71) a osoby podmienne prepustené s dohľadom (49,3%; priemer 0,84). Signifikantne menší podiel recidivistov aj nižší priemerný počet novo zaznamenaných skutkov medzi osobami podmienne prepustenými (bez dohľadu) by mohol naznačovať, že hrozba návratu do výkonu trestu, ktorej počas skúšobnej doby čelí, má z hľadiska ďalšej trestnej činnosti žiaduci odstrašujúci efekt. V rozpore s touto domnienkou je však údaj o počte recidivujúcich pri podmienenom prepustení s dohľadom (49,3%), ktorý je dokonca druhý najvyšší zo všetkých sledovaných opatrení. Ak by skutočne kľúčovú úlohu hral deterenčný efekt možného návratu do väzenia, kontrola probačným úradníkom by ho sotva oslabovala. Vedľajšími činiteľom tu teda zrejme budú iné faktory, a nie samotný spôsob, ako ich výkon trestu odňatia slobody ukončený (respektíve podmienne prerušený).

Kým vplyv typu uloženej sankcie na recidívu sa ukázal ako sporný, odlišné konštatovanie platí pre základné demografické údaje o odsúdených. Pravdepodobnosť ďalšieho záznamu v registri bola významne prepojená ako s ich pohlavím, tak i vekom. Muži z výskumnej vzorky recidivovali signifikantne častejšie ako ženy (48,8% vs. 41,5%; $p < 0,01$) a vyšší bol u nich aj priemerný počet nových záznamov v registri (0,97 vs. 0,92 - v tomto prípade ale o štatisticky významný rozdiel nešlo). Za veľmi spoľahlivý prediktor recidívy býva v kriminologickej literatúre považovaný vek. Ako ukazuje nasledujúci prehľad, význam tohto faktora sa potvrdil aj v štúdií. S výnimkou najstaršej kategórie odsúdených (nad 60 rokov) podiel recidivujúcich s pribúdajúcim vekom nápadne klesal. Kým medzi mladistvými páchatel'ami malo záznam o novom odsúdení 62,1%, po tridsiatom roku veku už menej ako 50% (v kategóriách nad 50 rokov bola dokonca recidíva iba zhruba tretinová). Ku kategórii najstarších páchatel'ov, ktorí sa z tohto trendu vymykajú, môžeme uviesť, že v mnohých prípadoch išlo o trestnú činnosť spojenú s riadením motorového vozidla (jazda bez vodičského oprávnenia alebo pod vplyvom návykovej látky). Ide teda o trestnú činnosť, ktorú sa polícii darí odhaľovať ľahšie ako iné formy kriminality a pristihnutie a následné odsúdenie páchatel'a je teda pravdepodobnejšie. Možno navyše podotknúť, že v posledných rokoch sa polícia na tento jav aj vďaka

technickým pomôckam (detekčné prístroje) systematicky zameriava a kontroly na cestách sú pomerne bežné.

Ku zhodnému záveru o značnom význame veku dospejeme aj vtedy, ak budeme pracovať s porovnaním priemerného počtu nových záznamov v registri trestov pre jednotlivé vekové kategórie. Recidíva je najväčším problémom u mladistvých páchatel'ov (priemer 1,73; štandardná odchýlka 2,250), zatiaľ čo v neskoršom veku jej riziko razantne klesá. Samotný vzťah medzi vekom a počtom nových záznamov v registri možno vyjadriť tiež koeficientom korelácie, ktorý v tomto prípade činí -0,172 (signifikantný $p < 0,01$).

Väčšina nástrojov na odhaľovanie riziká budúcej recidívy pracuje s údajom o veku, kedy sa dotýčny jedinec dostal prvýkrát do kontaktu s justičným systémom (t.j. stíhaný, obžalovaný, či odsúdený). Relatívna spoľahlivosť tohto prediktora potvrdzuje aj popisovaný výskum, pretože skutočne platilo, že čím skôr sa dotýčny jedinec prvého trestného činu dopustil, tým vyššia bola pravdepodobnosť, že sa v nami sledovanom dvojročnom období objaví v registri záznam o novom odsúdení. Zreteľný klesajúci trend odsúdení so stúpajúcim vekom, narúša iba kategória najstarších osôb (nad 60 rokov), v ktorej bola recidíva štvrtinová (k tomu viac vid'. vyššie). Korelačný koeficient pre súvislosť medzi vekom osoby pri prvej trestnej činnosti a počtom nových záznamov v registri činí -0,188 (signifikantný $p < 0,01$).

Rozdielna bola miera recidívy tiež podľa hľadiska štátnej príslušnosti. Kým odsúdení s českou štátnou príslušnosťou sa ďalšej trestnej činnosti dopustili v 49% prípadov, občania Slovenskej republiky v 42%, Ukrajiny vo 25,9% (rozdiel signifikantný na $p < 0,05$) a Vietnamu dokonca len vo 22,7% (rozdiel signifikantný na $p < 0,05$).

Zásadným faktorom, ktorý súvisel s vyššou pravdepodobnosťou recidívy, bola podľa očakávania kriminálna minulosť odsúdeného. Osoby, ktoré mali už predtým záznam v registri trestov (zápis z roku 2012, vďaka ktorému sa dostali do výskumnej vzorky, nebol ich prvý), recidivovali v 51,4% prípadov, zatiaľ čo tí, ktorí do výskumnej vzorky vstúpili ako prvopáchatelia, iba vo 24,1% prípadov (rozdiel signifikantný na $p < 0,001$). Odlišný bol podľa očakávania tiež priemerný počet nových záznamov v registri. Zatiaľ čo u prvej menovanej skupiny predstavoval 1,03; u osôb odsúdených prvýkrát iba 0,44 ($p < 0,001$). Vzťah medzi počtom predchádzajúcich odsúdení a počtom nových záznamov v registri po roku 2012 môžeme vyjadriť tiež koeficientom korelácie v hodnote 0,162 (signifikantný na $p < 0,01$). Ak vychádzame z priemerného počtu predchádzajúcich odsúdení, pri osobách recidivujúcich po roku 2012 predstavoval 5,04; pri osobách bez nového záznamu v registri naproti tomu len

3,58 (signifikantný na $p < 0,001$). Ak rozdelíme výskumnú vzorku do kategórií podľa počtu predchádzajúcich odsúdení, je zjavné, že podiel recidivistov s počtom predchádzajúcich záznamov úzko súvisí (rozdiely medzi jednotlivými kategóriami boli štatisticky významné na $p < 0,001$).

Ak sa zameriame len na odsúdených, ktorí už mali predchádzajúce záznamy v registri trestov, možno konštatovať, že vyšší podiel recidívy bolo možné vysledovať u osôb, ktorým bol v minulosti uložený nepodmienečný trest odňatia slobody (56,3%) - medzi jedincami, ktorým tento trest v minulosti uložený nebol, sa jednalo o 48,4% ($p < 0,001$). Štatisticky významný rozdiel bol medzi týmito skupinami aj v priemernom počte ďalších záznamov v registri po roku 2012 (1,19 vs. 0,94, sign. Na $p < 0,001$). Predchádzajúce skúsenosti so systémom trestného súdnictva sa významne premietli do rýchlosti, s akou sa u recidivujúcich osôb nový záznam v registri objavil. Zatiaľ čo u jedincov, ktorí do výskumnej vzorky vstupovali ako prvopáchatelia, sa nový záznam objavil už v prvom roku len v 57,4% prípadov, pri odsúdených s predchádzajúcimi záznamami v 66,5% (rozdiel signifikantný na $p < 0,05$). Druh či charakter recidívy naopak s predchádzajúcimi odsúdeniami nesúvisel. Za rizikový faktor recidívy môžeme podľa výskumných dát považovať aj skutočnosť, že register trestov u daného jedinca obsahuje informáciu o skoršej premene výkonu alternatívneho trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody, prípadne o nariadení výkonu trestu odňatia slobody po podmienenom prepustení. U osôb, kde výskumníci taký záznam v minulosti našli, bola miera recidívy v sledovanom období 59,2%, v opačnom prípade len 47,8% (sign. Na $p < 0,001$). Rozdiel bol znovu tiež v priemernom počte novo zaznamenaných skutkov (1,26 vs. 0,90; sign. Na $p < 0,001$).

Podľa očakávania a v súlade s existujúcimi kriminologickými výskumami kriminálnej kariéry sa potvrdilo, že recidíva je úzko previazaná s niektorými základnými demografickými faktormi. Jedná sa predovšetkým o pohlavie a vek. Zásadnou premennou vo všetkých analýzach bola samozrejme tiež predchádzajúca skúsenosť s trestnou činnosťou a to vrátane počtu spáchaných trestných činov, ich typu aj veku, keď sa dotyčná osoba dostala prvýkrát do kontaktu s trestnou justíciou. Nie je náhoda, že z nich do značnej miery vychádzajú aj predikčné nástroje, bežne využívané v praxi väzenských či probačných služieb vo väčšine vyspelých krajín sveta.

Podľa riešiteľov, je jedným z hlavných záverov výskumu recidívy poznatok, že vplyv trestnej justície, ktorý sa uplatňuje prostredníctvom trestu alebo opatrenia na

kriminálnu kariéru odsúdených je značne obmedzený. Je napokon známe, že verejnosť má tendenciu preceňovať účinok generálnej prevencie a to v zmysle možnosti odstrašovať páchateľa prísnyimi trestami. Preto si trúfajú tvrdiť, že účinná trestná politika sa na oblasť trestania nesmie obmedzovať, pretože efekt uložených sankcií je spravidla výrazne menší ako vplyv rôznych faktorov pôsobiacich v prirodzenom sociálnom prostredí páchateľa. Výskumy kriminálnej kariéry v tomto zmysle poukazujú najmä na význam niektorých životných udalostí, ktoré dokážu život páchateľa zmeniť v pozitívnom zmysle a prispieť k jeho vlastnému rozhodnutiu v trestnej činnosti nepokračovať. Intervencie štátu môžu byť najúčinnnejšie vtedy, ak sa podarí tieto prirodzené životné procesy naštartovať alebo urýchliť. Ak sa chceme usilovať o obmedzovanie kriminality, je nevyhnutne nutné rozšíriť diskusiu o vhodných opatreniach tiež do oblasti sociálnej politiky.⁵⁰⁴

Uvedené potvrdzuje aj analýza Väzenskej služby ČR, pokiaľ ide o validitu údajov nástroja SARPO.

Od 1. novembra roku 2012 využíva Väzenská služba ČR na spracovanie komplexnej správy o odsúdenom hodnotiaci nástroj *Súhrnná analýza rizík a potrieb odsúdených* (ďalej len "nástroj SARPO"). Nástroj SARPO je jednotný, objektívne, štruktúrovaný nástroj - slúži na hodnotenie odsúdených - identifikuje špecifickú trestnú činnosť - vyhodnocuje riziko ujmy - hodnotí kriminogénne riziká - má validizovaný výpočet štatistického rizika a dynamických rizík a jeho výstupom je Komplexná správa o odsúdenom, ktorá slúži ako podklad pre vytvorenie Programu zaobchádzania. Od jeho zavedenia je nástroj SARPO priebežne upravovaný na základe empirických poznatkov a skúmania jeho validity. Aj keď hlavným účelom nástroja SARPO je spracovanie Komplexnej správy o odsúdenom, možno prostredníctvom neho, zároveň vyhodnocovať kriminogénne riziká, tj. riziká zvyšujúce pravdepodobnosť recidívy v penologickom ponímaní. Recidíva v penologickom slova zmysle, je definovaná ako opätovné odsúdenie na trest odňatia slobody nepodmienečne.

Kriminogénne rizikové faktory sa delia na statické a dynamické. Statické rizikové faktory sú konštantné a nemenné, prípadne sa menia v jednom smere, napr. vek či kriminálna história. Sú potenciálne silnými prediktormi, ale nie sú prístupné programom zaobchádzania. Dynamické rizikové faktory naopak predstavujú vlastnosti páchateľa (alebo jeho / jej aktuálnu situáciu), ktoré sú prístupné zmene, pričom tieto zmeny sú spojené s rôznou mierou

⁵⁰⁴SCHEINOST, M.: Sankce a jejich účinnost In. Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Trnava: Leges, 2015 s. 18-19.

pravdepodobnosti recidívy. Dynamické rizikové faktory (nazývané aj "kriminogénne potreby") sú ako také sľubnými cieľmi korektívneho zaobchádzania.

V rámci projektu Technickej agentúry Českej republiky Programu Omega pod názvom *Metodika hodnotenia odsúdeného väzenskou službou Českej republiky na účely rozhodovania súdu o podmienenečnom prepustení* bola zisťovaná validita Dynamických faktorov. Riešiteľom projektu bola Katedra sociológie Univerzity Karlovej v Prahe v spolupráci s odborným tímom zamestnancov Väzenskej služby ČR.

Analyzovaný dátový súbor obsahoval 5702 odsúdených, ktorí boli prepustení z výkonu trestu a pri ktorých sa dá sledovať, ako si po určený čas vedú. Za rozhodujúce kritérium úspechu je považované dosiahnutie hranice 18 mesiacov od prepustenia, bez toho, aby došlo k zlyhaniu. To je indikované nástupom späť do väzenia a to buď v rámci predchádzajúceho trestu alebo v dôsledku ďalšieho potrestania páchatel'a.

Nie všetci prepustení jedinci samozrejme strávili na slobode rovnaký čas, priemerné údaje o dĺžke pobytu (ku dňu spracovania údajov) vykazujú značný rozptyl. Reálnejší údaj charakterizuje tú časť súboru, ktorá sa ocitla späť vo výkone trestu = zlyhala: tvorí ju 1456 jedincov, t.j.25,5%. Z hľadiska fungovania inštitútu podmienenečného prepustenia je zaujímavé, že podiel takto "zlyhávajúcich" je medzi znovu uväznenými relatívne nízky, väčšinou (82%) ide o recidívu v zmysle ďalšieho výkonu trestu. U jedincov, ktorí už prešli rozhodným obdobím 18 mesiacov (3794 osôb), činí podiel zlyhaných 31,8%. Do 18 mesiacov teda zlyhalo 1208 z 1456 celkovo zlyhaných osôb.⁵⁰⁵

Na záver uvádzame Validizačnou štúdiou zistené fakty. Väčšina rizík z oblasti Dynamických faktorov má signifikantný vzťah k zlyhaniu. Zistené vzťahy sú slabé až stredne silné.

Relatívne najviac koreluje so zlyhaním celkové riziko v oblasti vzdelania a výchovy ($V = 0,347$). Naopak najmenej koreluje zlyhania s rizikom v oblasti bývania ($V = 0,212$).

Zistené súvislosti poukazujú na význam finančných rizík pre zlyhanie a to aj nepriamo cez riziká spojené s finančne náročnými závislosťami (alkohol so zlyhaním nesúvisí, drogy áno).

Stabilita bývania je pre zlyhanie relatívne podstatnejšia než kvalita bývania.

⁵⁰⁵BURIÁNEK, J., PODANÁ; Z., HOMOLOVÁ, P.: Metodika hodnocení odsouzeného Vězeňskou službou ČR pro účely rozhodování soudu o podmíněném propuštění. Praha: Prosinec, 2016 s. 7- 8.

Chýbajúca pracovná skúsenosť pravdepodobne súvisí so zlyhaním viac ako dlhodobá nezamestnanosť.

Nedostatočné hospodárenie s financiami sa zdá rizikovejšie pre zlyhanie ako dlhy.

Zdá sa, že rodinný stav je väčším rizikom pre zlyhanie než to, či má osoba deti alebo koľko ich má.

V oblasti výchovy sa potvrdzuje vplyv skorých problémov v detstve na neskoršie rizikové správanie v rámci porušovania zákona.

Nesignifikantným sa ukázal vplyv problémového užívania alkoholu a takmer všetkých s alkoholom súvisiacich ukazovateľov.

Tradičné osobnostné faktory, ako sú klamstvo, agresivita, manipulácia, traumatizácia, inteligencia, sa ukazujú relatívne menej významné ako behaviorálne faktory.⁵⁰⁶

4.2. Prečo by sme mali uprednostniť uloženie alternatívneho trestu

Sykes už v roku 1958 vymenováva päť strát, ku ktorým vedie väznenie: strata slobody, odňatia materiálnych aj nemateriálnych statkov, strata heterosexuálnych vzťahov, nedostatok bezpečia (ohrozenie spoluväzňami), obmedzenie vlastnej autonómie. To podľa neho vedie väzňa k identifikácii s väzenskou subkultúrou, podporuje závadné správanie a rozvíja opozičné, hostilitné postoje k personálu väznice a k jej organizačným cieľom. Z toho vyvodzuje jednoznačný záver, že väznica nie je vhodným miestom na ovplyvnenie ľudského správania v sociálne pozitívnom smere.⁵⁰⁷

Ako preukázateľné negatívne vplyvy uväznenia sú aj v súčasnosti uvádzané: prerušenie pozitívnych sociálnych väzieb s pôvodným prostredím (rodinou, priateľmi atď.), prerušenie pracovných aktivít a vzťahov, vykorenenie z bežného života spoločnosti vedúce po prepustení k problémom s opätovným začlenením do často už zmeneného prostredia. Sprievodným javom uväznenia je tiež značné potlačenie individuality odsúdených osôb, vedúce u nich k strate pocitu zodpovednosti za vlastné rozhodovanie, k prevzatíu väzenských noriem tzv. Druhého života väzňov. Najmä u mladších väzňov vedie väznenie k získaniu nežiadúcich

⁵⁰⁶BURIÁNEK, J., PODANÁ; Z., HOMOLOVÁ, P.: Metodika hodnocení odsouzeného Vězeňskou službou ČR pro účely rozhodování soudu o podmíněném propuštění. Praha: Prosinec, 2016 s. 124.

⁵⁰⁷SYKES, G.M.: The society of captives. Princeton: Princeton University Press, 1958 s. 37

návykov, občas aj k drogovej závislosti a kontaktov na kriminálne skupiny operujúce mimo väznice. Pri mnohých dlhodobovo väznených osobách je žiaľ nutné konštatovať, že výkon trestu nenapĺňa svoj účel, skôr naopak, negatívne účinky takéhoto uväznenia upevňujú kriminálne zameranie osobnosti väznených a preto po vykonaní trestu, títo páchatelia sú pre spoločnosť stále rovnako nebezpeční ako pred uväznením (niekedy aj viac) a po prepustení z väznice bezprostredne pokračujú vo svojej kriminálnej kariére. Výskumami, vykonávanými psychiatrami a klinickými psychológmi, je opakovane zisťované, že u dlhodobovo väznených osôb sa dá veľmi často stretnúť s duševnými poruchami, napr. neurózami a psychózami ako dôsledkom uväznenia a tieto duševné poruchy samy o sebe po prepustení z väzenia sťažujú začleňovania nimi postihnutých osoby do akéhokoľvek sociálneho prostredia.⁵⁰⁸

Výkon trestu odňatia slobody so sebou totiž nesie veľkú hrozbu „kriminálnej infekcie“ u tých páchatel'ov, ktorí by sa inak mohli po prepustení z výkonu trestu bezproblémovo opäť zaradiť medzi riadnych občanov. Akýkoľvek pobyt vo väzení totiž spravidla vedie k utvrdzovaniu kriminálneho spôsobu chovania. Z pôvodne normálneho človeka sa po pobyte vo väzení môže vytvoriť prototyp väžňa, teda človeka neschopného žiť v normálnej spoločnosti na slobode a sám, legálnym spôsobom si zabezpečovať bežné životné potreby, pretože sa najlepšie orientuje hlavne vo väzenských podmienkach. Nepodmienečný trest odňatia slobody taktiež prehlbuje v odsúdenom pocit nezájmu spoločnosti o ich osud, často súbežne dochádza k strate zamestnania a bývania a k narušeniu zabehnutých rodinných i spoločenských vzťahov.⁵⁰⁹

Trest odňatia slobody je veľmi často spojený s „prizonizáciou“, teda negatívnym vplyvom väzenského prostredia na odsúdených a na ich bezprostrednú budúcnosť po prepustení z väzby. Toto negatívne ovplyvnenie je zjavné nielen u odsúdených s dlhodobým trestom, ale aj v prípade krátkodobých trestov. Pobyt vo väzení je vo väčšine prípadov spojený so stratou zodpovednosti odsúdeného za seba samého, za svoje chovanie a za svoju budúcnosť. Odsúdený po svojom prepustení z väzenia do značnej miery stráca schopnosť žiť na slobode bežným spôsobom života, stráca potrebné sociálne zručnosti a návyky, čo môže viesť k tzv. syndrómu „otáčavých dverí“, podľa ktorého prepustený nie je schopný života v normálnej spoločnosti nezaťaženej kriminálnou minulosťou. Začne preto vyhľadávať taký typ prostredia, ktorý pozná a vie sa v ňom pohybovať, teda niektorú kriminálnu subkultúru. Tým

⁵⁰⁸KARABEC, Z. a kol.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004 s.116.

⁵⁰⁹STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015 s.219-220.

sa pravdepodobnosť ním páchanej pokračovacej trestnej činnosti zvyšuje. I napriek tomu, že niektorí odsúdení opúšťajú zariadenie na výkon trestu odňatia slobody po odpykaní svojho trestu s najlepšimi predsavzatiami, vzápätí sa dostávajú do situácií, ktoré ich vracajú späť na „kriminálnu dráhu“. Ďalším veľkým problémom väzenských systémov vo väčšine krajín je preplnenosť väzníc, ktorá podstatným spôsobom znižuje možnosti individuálneho a efektívneho a pozitívneho výchovného pôsobenia na odsúdených.⁵¹⁰

Alternatívne tresty boli zavedené do systému trestnej justície, aby umožnili sudcom a prokurátorom v trestnom konaní viac možností v uplatňovaní spravodlivosti s ohľadom na osobu páchatel'a a spáchaný trestný čin. Uloženie trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody, dávalo do budúcnosti páchatel'om nádej, aby sa nedopúšťali ďalšej trestnej činnosti a lepšie sa zapojí do občianskej spoločnosti. V systéme alternatívnych trestov sa predpokladá, že značná časť páchatel'ov je menej narušená a preto ďalšiu trestnú činnosť vplyvom systému restoratívnej justície nebude páchať. Vplyvom nepodmienečného trestu odňatia slobody by mohlo dôjsť k násilnému vytrhnutiu subjektu z jeho prirodzeného sociálneho prostredia, čo môže spôsobiť sťaženie jeho návratu a obnovenie pôvodných spoločenských väzieb. Zároveň sa uloženie trestov nespojených s odňatím slobody chápe ako prejav dôvery a snaha pomoci páchatel'ovi. V neposlednom rade je výkon alternatívnych druhov trestov spojený s nespočetne menšími nákladmi. U prvopáchatel'ov menej závažných trestných činov by mal súd starostlivo zvažovať vhodnosť uloženia trestu odňatia slobody a v závislosti od okolností prípadu zvoliť radšej alternatívny trest, samozrejme, pokiaľ to zákon u takto spáchaného skutku povoľuje. Alternatívne tresty poskytujú menej narušeným páchatel'om šancu lepšieho začlenenia do spoločnosti a zachovania rodinných i osobných väzieb.⁵¹¹

Alternatívny spôsob potrestania páchatel'a dnes predstavuje najmä v prípadoch páchatel'ov menej závažnej trestnej činnosti hlavnú metódu práce s odsúdeným. Hlavným zmyslom alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí je primeraná reakcia na spáchaný trestný čin. Ide predovšetkým o obnovenie vzájomných vzťahov medzi poškodeným a obvineným, osobami z blízkeho sociálneho a rodinného prostredia, snahu o pozitívnu motiváciu obvineného a dosiahnutie vyriešenia konfliktu medzi ním a poškodeným (obeťou), respektíve dosiahnutie satisfakcie pre poškodeného, na základe ktorej by dokázal spáchanie skutku

⁵¹⁰STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015 s.220.

⁵¹¹STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015 s.219-220.

obvinenému, ktorý prejavil ľútosť, odpustiť, a tým zmierniť alebo eliminovať, v čo najväčšej možnej miere konfliktnú situáciu medzi nimi.⁵¹²

4.3.Úvahy de lege ferenda

Keďže z viacerých zahraničných výskumov, vrátane (na naše pomery rozsiahleho) výskumu realizovaného v Českej republike, vyplynul poznatok, že druh uloženého trestu nemá zásadnejší vplyv na ďalšiu trestnú činnosť páchatel'a, je potrebné uvažovať v intenciách nesporných výhod alternatívnych trestov oproti nepodmienečnému výkonu trestu odňatia slobody, o možnostiach ako navýšiť počet ukladaných alternatívnych trestov.

Uvedomujeme si, že nejde o ľahkú úlohu a s uvedeným problémom (ako zvýšiť mieru ukladania alternatívnych trestov) sa pasuje nielen Slovenská republika, ale ide o celoeurópsky, ba možno až celosvetový problém.

Je potrebné uviesť, že nie sme zástancami ukladania alternatívnych trestov za každú cenu. Nepochybne existujú trestné činy a ich páchatelia, pri ktorých by uloženie alternatívneho trestu nebolo správne, ani spravodlivé. Zastávame názor, že existujú páchatelia, ktorí svojimi činmi a spôsobom svojho života preukázali, že ich pobyt na slobode je pre spoločnosť nebezpečný a je potrebné ich izolovať od bežnej populácie v záujme ochrany obyvateľstva.

V prípade, že musí z rôznych dôvodov dôjsť k výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody, je veľmi dôležitá následná resocializácia odsúdeného, ktorá napomáha resp. má napomáhať zníženiu rizika recidívy takéhoto páchatel'a. Problematika resocializačných programov pre odsúdených je v našich podmienkach, oproti krajinám západnej Európy resp. USA iba na začiatku a máme pred sebou ešte dlhú cestu, než sa náš systém postpenitenciárnej starostlivosti dostane na úroveň vyspelých krajín. Napriek tomu, aj u nás možno nájsť organizácie, ktoré sa uvedenej problematike venujú.

V rámci národného projektu *Šanca na návrat* sa vytvára, overuje systém podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. Hlavným cieľom projektu je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. Prepájanie starostlivosti počas výkonu trestu a po prepustení rešpektuje a podporuje existujúce formy služieb. Zámerom je zníženie rizika recidívy a obmedzenie

⁵¹²STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015 s.221.

vzniku možných krízových situácií v okolí osôb vracajúcich sa z výkonu trestu odňatia slobody.⁵¹³

Súčasne však hovoríme, že v prípadoch, v ktorých je čo i len trochu možné uložiť alternatívny trest, je tento potrebné uložiť, nakoľko väzenie ešte z nikoho lepšieho človeka neurobilo. Uvedené tvrdenie potvrdzovali a potvrdzujú aj celosvetové výskumy zamerané na danú problematiku.

Súčasne si uvedomujeme, že určiť hranicu medzi tým, kedy ešte uložiť alternatívny trest a kedy už uložiť trest odňatia slobody, je prinajmenšom veľmi náročná, ak nie priam nadľudská úloha. Zákonodarca, nech by bol akokoľvek kvalitný, nikdy nedokáže v texte zákona reflektovať všetky alternatívy a okolnosti konkrétneho prípadu, pričom uvedené by ani nemalo byť jeho ambíciou.

O vine a treste vždy rozhoduje konkrétny sudca, ktorý dokáže omnoho lepšie posúdiť konkrétne okolnosti prípadu. Je preto potrebné zo strany zákonodarcu poskytnúť sudcovi priestor na väčšiu možnosť sudcovskej individualizácie trestu a motivovať sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. Uvedené je podmienené jednak osobnou motiváciou sudcu takýto trest uložiť a jednak možnosťami štátu alternatívny trest realizovať a náležite kontrolovať. Osobnú motiváciu sudcu ukladať viac alternatívnych trestov by mohol štát podporiť prostredníctvom komplexného hodnotenia sudcu, kde by jeden z ukazovateľov kvality sudcu bola práve miera ukladania alternatívnych trestov. Sudca, ktorý ukladá viac alternatívnych trestov, by tak bol hodnotený lepšie než ten, ktorý ich ukladá menej. Nemenej významnou je otázka zabezpečenia realizácie a kontroly výkonu alternatívnych trestov zo strany štátu. Táto realizácia a kontrola sa líši, v závislosti na konkrétnom alternatívnom treste, ktorý je v tom, ktorom prípade ukladaný.

Napríklad pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, by sme navrhovali výrazne zvýšiť počet probačných a mediačných úradníkov pôsobiacich pri jednotlivých súdoch. Vzhľadom na to, že vzdelanostný cenzus, pokiaľ ide o to, kto môže robiť probačného a mediačného úradníka je v súčasnosti nastavený dosť široko, neobávame sa toho, že by uvedenú prácu nemal kto robiť.

Pokiaľ ide o konkrétne návrhy, tak ako už bolo uvedené v predchádzajúcich častiach tejto práce venovanej podmiennečnému odkladu výkonu trestu, (ktoré návrhy si na tomto mieste

⁵¹³Viac informácií na internetovej stránke www.sancanavrat.sk

dovolíme zopakovať) navrhujeme, aby páchatelom, ktorí boli už najmenej trikrát odsúdení za úmyselný trestný čin, bez ohľadu na to, či boli ich predchádzajúce tresty vykonané a trest zahladený a je im ukladaný podmienený trest odňatia slobody, bol obligatórne uložený taktiež probačný dohľad a to bez ohľadu na výmeru ukladaného trestu. Na druhej strane by sme navrhovali naviazať probačný dohľad na úmysel páchatel'a tak, aby probačný dohľad nebol ukladaný páchatelom nedbanlivostných trestných činov. Nezmyselnosť naviazania probačného dohľadu na výšku ukladaného trestu manifestujeme na prípade súčasného špeciálneho prokurátora (ktorému bol za usmrtenie chodca na priechode pre chodcov udelený trest odňatia slobody, ktorý mu bol podmienne odložený na skúšobnú dobu troch rokov, pričom mu bol obligatórne uložený taktiež probačný dohľad). Myslíme si, že u páchatel'ov nedbanlivostných trestných činov, (ktorí navyše predtým neboli trestaní) je uloženie probačného dohľadu prinajmenšom nadbytočné a neúčelné, nakoľko uloženie probačného dohľadu v tomto prípade vôbec nie je potrebné na naplnenie účelu trestu a probačný dohľad v takýchto prípadoch zbytočne zaťažuje probačných a mediačných úradníkov, ktorých kapacity by mohli byť omnoho efektívnejšie využité na dohľad nad páchatel'mi úmyselných trestných činov, najmä recidivistov. Podľa nášho názoru, naviazanie probačného dohľadu na úmysel páchatel'a trestného činu by bolo omnoho účelnejšie a efektívnejšie ako jeho naviazanie na výšku uloženého trestu odňatia slobody.

Zvýšenie počtu probačných a mediačných úradníkov má priamy vplyv taktiež na efektivitu realizácie ďalších alternatívnych trestov. Myslíme si, že je to práve zlá možnosť kontroly výkonu niektorých alternatívnych trestov, ktorá odrádza sudcov od ich ukladania. Nie všetko je však len o ľuďoch. V súčasnej dobe významnú úlohu v trestnej politike zohráva aj technika. Bez techniky by realizácia a kontrola niektorých alternatívnych trestov nebola vôbec možná. Zlé technické vybavenie, resp. nedostatok ľudí, ktorí sa o tieto zariadenia starajú je podľa nášho názoru taktiež jedným z dôvodov, pre ktorý nedochádza k ukladaniu niektorých alternatívnych trestov v takej miere, v akej by mohlo.

Pri zavedení projektu ESMO boli kompetentní plní očakávaní, že tento projekt povedie k radikálnemu zníženiu obsadenosti väzníc. Reálne však v praxi od roku 2016, teda od účinnosti zákona do roku 2018, bol trest domáceho väzenia reálne uložený spolu 57-krát. V roku 2016 23-krát, v roku 2017 dokonca len 14-krát a v roku 2018 len 20-krát, z čoho vyplýva, že percentuálne zastúpenie trestu domáceho väzenia vo vzťahu k celkovému počtu odsúdených ostáva nezmenený. Z citovaných štatistík, tak isto vyplýva, že ani zavedenie možnosti využívania elektronického monitorovacieho systému nebolo pre súdy dôvodom na ukladanie

trestu domáceho väzenia v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi. Je možné dokonca povedať, že ukladanie trestu domáceho väzenia by malo mať stúpajúcu tendenciu, čo rozhodne nie je realitou. Trest domáceho väzenia je podľa nášho názoru vhodnou alternatívou nielen ku krátkodobým trestom odňatia slobody, ale taktiež napríklad k podmienenému odkladu výkonu trestu odňatia slobody. Myslíme si, že trest domáceho väzenia dokáže lepšie naplniť účel trestu, nakoľko je pre páchatel'ov obmedzujúcejší než samotný podmienený odklad výkonu trestu. Pri treste domáceho väzenia navyše nie sú až v takej miere potrebné kapacity probačných a mediačných úradníkov, nakoľko kontrola výkonu tohto trestu je primárne realizovaná prostredníctvom technického zariadenia a až druhotne probačným a mediačným úradníkom.

Pokiaľ ide o peňažný trest, ten by sme navrhovali rozšíriť na širšiu paletu trestných činov, tak aby ich bolo možné uložiť aj za zločiny, ktoré neboli spáchané zo ziskuchtivosti. Uvedené reflektuje prax niektorých štátov západnej Európy, napr. Holandska, kde je možné peňažný trest uložiť aj za obzvlášť závažné trestné činy. Prípadne by bolo pri takýchto trestných činoch možné uvažovať o kombinácii vyššieho peňažného trestu a ďalších obmedzení, napr. probačného dohľadu. Na druhej strane, určite nepovažujeme za šťastnú súčasnú právnu úpravu, pokiaľ ide o zahľadenie odsúdenia pri peňažnom treste. Práve zahľadenie odsúdenia po zaplatení peňažného trestu, ktoré spôsobuje, že bohatší páchatelia sa často krát priam domáhajú uloženia peňažného trestu, nakoľko, ak je peňažný trest uložený samostatne, jeho zaplatením, pre páchatel'a prakticky zanikajú všetky ďalšie negatívne dôsledky odsúdenia. Uvedenú otázku, možno považovať za jednu z najdiskutovanejších otázok súvisiacich s peňažným trestom. Súčasná právna úprava, tak umožňuje páchatel'ovi vyhnúť sa akejkol'vek ďalšej zodpovednosti a následkom za spáchaný trestný čin, napríklad pokiaľ ide o výkon povolania, na ktoré sa vyžaduje istá miera bezúhonnosti, ktorá je upravená v osobitnom zákone regulujúcom to ktoré povolanie. Myslíme si, že istá hrozba negatívneho vplyvu pre páchatel'a by tu mala pretrvávať, napríklad v podobe podmieneného výmazu peňažného trestu z výpisu z registra trestov. Uvidíme, či zákonodarca vyrieši uvedený problém v rámci pripravovanej novely zákona o registri trestov, ktorá vznikla aj v nadväznosti na nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý poukazuje na nedôvodnosť široko nastaveného rozsahu preukazovania miery bezúhonnosti.

Pri treste zákazu účasti na verejných podujatiach kvitujeme najmä to, že TZ umožňuje uložiť páchatel'ovi povinnosť v určenom čase sa hlásiť na príslušnom útvare Policajného zboru. Prax v zahraničí totiž ukázala, že ide o veľmi účinný nástroj na elimináciu rôzneho druhu

fanúšikovského násilia. Navrhujeme preto, aby sa tento nástroj využíval viac menej obligatórne. Na druhej strane si však uvedomujeme, že fanúšikovské násilie v značnej miere súvisí aj so stupňom kultúrneho rozvoja danej spoločnosti. Myslíme si preto, že štát by sa mal viac zamerať na prevenciu tohto druhu kriminality, spočívajúcu najmä vo vzdelávaní a poukazovaní na pozitívne príklady zo zahraničia.

Ani sudca, tak ako každý človek však nie je neomylný a preto mu treba vytvárať čo najlepšie podmienky na to, aby vedel pri konkrétnom páchatel'ovi, čo najcitlivejšie určiť druh a výmeru trestu. Neobávame sa toho, že v prípade, že by sa rozšírili možnosti sudcu v rámci sudcovskej individualizácie trestu, tak by mohli vznikáť svojvoľné rozhodnutia. Treba si uvedomiť, že v trestnom procese je v vždy prítomný prokurátor, ako zástupca štátu, ktorý má hájiť jeho záujmy, preto ak by došlo k rozhodnutiu zo strany sudcu, ktoré by nebolo zákonné a spravodlivé, má prokurátor vždy možnosť podať voči takémuto rozhodnutiu odvolanie, rovnako tak obhajca obžalovaného, resp. samotný obžalovaný. Rovnako je potrebné pripomenúť, že v súčasnosti už máme v Slovenskej republike v trestných kódexoch nastavené možnosti ako trestať sudcov v prípade, že ich konanie by bolo svojvoľné a to prostredníctvom trestného činu ohýbania práva.

Za účelom toho, aby sudcovia a prokurátori vedeli lepšie posúdiť osobnosť obžalovaného, by sme navrhovali kurzy forenznej psychológie pre sudcov a prokurátorov v rámci vzdelávania realizovaného Justičnou akadémiou.

Taktiež by sme navrhovali používanie nástroja SARPO, ako pomocného nástroja pri ukladaní trestu, ktorý by sudcovi ukázal predikciu vývoja ďalšej kriminálnej kariéry páchatel'a.

Záver

Pojem trest je jedným z ústredných pojmov celého trestného práva. Trestanie prechádzalo u nás aj všade vo svete svojím prirodzeným vývojom až do dnešnej podoby, kedy máme za to, že v ideálnom štáte by sa mali používať sankcie, ktoré umožňujú čo najväčšiu resocializáciu páchateľa trestného činu. Trestami, ktoré resocializáciu odsúdeného podporujú viac než iné sú alternatívne tresty.

Uvedomujeme si, že alternatívne tresty nie je vhodné uložiť v každom prípade a určite sa nájdú páchatelia, najmä závažnej trestnej činnosti, u ktorých je potrebné a priam až nevyhnutné, v záujme ochrany spoločnosti, uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody. Aj keď sa stotožňujeme s názorom Fábryho, že "po roku 1989 sa na odsúdeného hľadí ako na občana, ktorému bola dočasne obmedzená osobná sloboda a v dôsledku toho sa mu obmedzujú aj iné práva zakotvené v zákonoch v miere nevyhnutne potrebnej na splnenie účelu výkonu trestu odňatia slobody a na ochranu práv a bezpečnosti iných osôb, majetku a poriadku v miestach, kde sa trest odňatia slobody vykonáva. Ostatné ľudské práva a slobody musí mať zachované aj odsúdený na trest odňatia slobody", napriek tomu so sebou výkon trestu odňatia slobody prináša nesporné negatíva. Preto je potrebné s trestom odňatia slobody nakladať veľmi opatrne, nakoľko jeho výkonom sa odsúdený dostáva často krát do "kriminálnejšieho" prostredia než z ktorého vzišiel a u odsúdeného sa pobytom vo väzení vytvárajú predpoklady na ďalšiu kriminálnu kariéru. Aj zo štatistík vyplýva, že väčšina odsúdených (v roku 2020 to bolo 63,6 %) je vo výkone tohto trestu opakovane. Práve recidíva je to, čomu by sa mal systém trestnej justície snažiť čo najviac zabrániť. Z uvedeného dôvodu je veľmi významnou práca s odsúdenými počas výkonu trestu a najmä po ich prepustení. Aj keď Slovenská republika v uvedenej oblasti za krajinami západnej Európy alebo USA nepochybne zaostáva, už aj u nás existujú projekty, ktoré sa snažia prácou s odsúdeným, riziko recidívy znížiť. Za všetky možno spomenúť národný projekt *Šanca na návrat* pod gesciou Zboru väzenskej a justičnej stráže.

Prostredníctvom analýzy výskumu českého Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu (ktorého výsledky sú v zhode so zahraničnými výskumami uvedenej problematiky) sa ukázalo, že vplyv trestnej justície na ďalšiu trestnú činnosť prostredníctvom uloženej sankcie je minimálny a podstatné faktory, ktoré rozhodujú o ďalšej kriminálnej kariére odsúdených, je nutné hľadať inde. Uvedeným výskumom sa zároveň podarilo potvrdiť hypotézu celej práce. Niektoré zahraničné výskumy dokonca uvádzajú, že riziko recidívy je pri uložení trestu

odňatia slobody dokonca vyššie ako pri uložení alternatívneho trestu.⁵¹⁴ Uvedené si možno vysvetliť práve negatívnymi javmi, ktoré sa vo výkone trestu odňatia slobody vyskytujú, a ktoré v odsúdenom vytvárajú negatívne vzorce správania a v konečnom dôsledku ho privádzajú späť na kriminálnu dráhu.

Aj keď vplyv uloženej sankcie na prípadnú ďalšiu recidívu páchatel'a je minimálny, napriek tomu a možno práve preto, je potrebné ukladať v čo najväčšej miere alternatívne tresty. Alternatívne tresty, totižto so sebou prinášajú omnoho lepšiu štartovaciu pozíciu pokiaľ ide o pridružené faktory, ktoré majú omnoho väčší vplyv na sociálne zlyhanie- recidívu páchatel'a než samotný druh uloženého trestu. Faktormi, ktoré majú reálny vplyv na ďalšiu recidívu páchatel'ov sú podľa nášho názoru najmä ekonomické a rodinné podmienky odsúdených, do ktorých sa dostanú po výkone trestu odňatia slobody. Práve alternatívne tresty podľa nášho názoru zabezpečujú lepšie ekonomické a sociálne podmienky odsúdených, nakoľko pri ich výkone nedochádza k tak masívnemu obmedzeniu týchto práv, ako je tomu v prípade nepodmienečného trestu odňatia slobody. Odsúdený (väčšinou) počas výkonu alternatívneho trestu naďalej pracuje, živí seba a svoju rodinu, čo prináša prospech nielen pre odsúdeného a jeho rodinu, ale aj pre celú spoločnosť, nakoľko odsúdený nie je pre spoločnosť prakticky žiadnou príťažou, práve naopak, môže si riadne plniť svoje občianske povinnosti.

Aj keď presné štatistiky recidívy, pokiaľ bol uložený alternatívny trest, na rozdiel od trestu odňatia slobody nemáme, nakoľko slovenské ministerstvo spravodlivosti, uvedené štatistiky zatiaľ nevedie (v tejto súvislosti by možno bolo vhodné aj v SR vytvoriť inštitúciu, ktorá by sa zaoberala kriminologickými a sociologickými výskumami, tak ako v ČR Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu), je možné predpokladať, že táto bude podobná ako v zahraničí a teda podobná ako pri nepodmienečnom treste odňatia slobody. Z výskumov realizovaných v zahraničí totiž vyplynulo, že žiadny trest nie je z pohľadu recidívy účinnejší než iný.

V práci sme ponúkli niekoľko návrhov de lege ferenda, ktoré by mali prispieť k aktívnejšiemu využívaniu alternatívnych trestov v rámci trestnej justície. Niektoré z nich si vyžadujú väčšie koncepčné zmeny a taktiež investíciu väčších finančných prostriedkov zo strany štátu, ako iné, avšak máme za to, že by zo strany štátu išlo o mimoriadne dobre investované finančné prostriedky, ktoré by sa v už relatívne krátkom čase štátu vrátili prostredníctvom zníženej

⁵¹⁴DRÁPAL, J., JIŘÍČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězení. Praha: Wolters Kluwer, 2021 s.29. Pozri napr. VILLETIAZ, P., GILLIERON, G., KILLIAS, M.: The effects on Re-offending of Custodial vs. Non-custodial Sanctions: An Updated Systematic Review of the of Knowledge. 2015 s. 58.

kriminality, na ktorú nadväzujú ďalšie faktory ako spokojnejší a produktívnejší občania a s tým spojený zvýšený ekonomický rast.

Zostáva len veriť, že v dohľadnej budúcnosti dôjde aj s ohľadom na legislatívne snahy Ministerstva spravodlivosti SR, k niektorým zmenám v právnej úprave alternatívnych trestov, či už podľa našich návrhov, alebo podľa návrhov odborníkov na danú problematiku, tak aby sa Slovenská republika v uvedenej oblasti ešte väčšmi priblížila k vyspelým európskym a svetovým krajinám, ktorých systém trestnej justície sa prejavuje nielen vo vysokej životnej úrovni, ale taktiež vo všeobecne spokojnejších obyvateľoch.

Zoznam bibliografických odkazov

BALOGH, L., HORVÁTH, T.: Buntetésvégrehajtási jog. BN Konyvkiadó, 1983

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol.: Trestný zákon. Všeobecná část'. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2010, 1106 s. ISBN: 9788074003240

BURIÁNEK, J., PODANÁ; Z., HOMOLOVÁ, P.: Metodika hodnocení odsouzeného Vězeňskou službou ČR pro účely rozhodování soudu o podmíněném propuštění. Praha: Prosinec, 2016

ČENTĚŠ, J a kol.: Trestný zákon- Veľký komentár 4. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex. 2018, 1008 s. ISBN: 978-80-8155-076-8.

ČIČ, M. a kol.: Trestné právo hmotné, 1. část'. Bratislava: OBZOR, 1983

DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákonník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 3264 s. ISBN: 978-80-7478-790-4

DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds) České vězenství. Praha Wolters Kluwer 2021, 456 s. ISBN: 978-80-7676-066-0.

FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex s.r.o. 2009, 264 s. ISBN: 978-80-89447-01-5.

FÁBRY, A: Váznenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 238 s. ISBN: 978-80-7380-379-7.

HACKER, E. Bortonugy, Pécs, 1918

HAVAS, I.: *Az Inkvizíció története*. Budapest: 1942

INCIARDI, J.K.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994, 795 s. ISBN: 80-85605-30-9

IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná část'. Bratislava: Iuris Libri, 2010 ISBN: 978-80-8078-3082

IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná část'. Bratislava Wolters Kluwer 2016, 556 s. ISBN: 978-80-8168-509-5.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Praha: Linde, 2008, 832 s. ISBN: 8072016962

JÚZL, M.: Penitenciariстика jako věda žalární. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 2017, 384 s. ISBN: 978-80-7452-131-7.

KARABEC Z. a kol.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha:2004. 172 s. ISBN: 80-7338-024-2

KLÁTIK, J.: Trestné právo hmotné Všeobecná část. Plzeň. Aleš Čeněk, 2018, 450 s. ISBN: 978-80-7380-725-2.

KMEC, J. – KOSÁŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M.: Evropská úmluva o lidských právech. Komentář; 1. vydanie, Praha: C. H. BECK, 2012, 1660 s. ISBN: 978-80-7400-365-3

KNÁPKOVÁ, D. TITLOVÁ, M.: Kompendium penológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 123 s. ISBN:978-80-8168-282-7.

KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kuwer, 2016, 220 s. ISBN: 978-80-8168-524-8.

KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010. 218 s. ISBN: 978-80-89433-02-5

KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha : C.H. Beck 2012, 921 s. ISBN: 978-80-7179-082-2.

KURILOVSKÁ, L.: Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. Šamorín: Heuréka, 2013 141 s. ISBN: 978-80-89122-91-2.

LÁŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J. Alternatívne tresty a ich podstata. Alternatívne tresty v praxi. Dolný Kubín : Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, 2007 ISBN: 978-80-969885-0-1

LATA, J. Účel a smysl trestu 1.vydání. Praha: LexisNexis, 2007, 116 s. ISBN: 978-80-86920-24-5.

MADLIAK, J.: Sankcie a ich výkon v slovenskom trestnom práve Košice: UPJŠ, 2010, 202 s. ISBN: 9788070978528

MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná část. Banská Bystrica: Belianum-Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici, 2015, 458 s. ISBN: 978-80-557-0800-3.

MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné . Všeobecná časť : II. Sankcie : (Tresty a ochranné opatrenia) Košice: Atom Computers, 2000, 173 s. - ISBN 80-968409-2-4.

MAŠLANYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 624 s. ISBN: 9788073806187

MENCEROVÁ, I.: Mnohosť trestnej činnosti. Bratislava: C.H.Beck, 2013, 135s. ISBN 978-80-8960-3176

MEZEY, B.: A Magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest: Osiris-Századvég, 1995

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S., Psychologie v právu. 1. vydání. Praha:C.H. Beck 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.

NEZKUSIL, J.: Československá kriminologie. Praha: Panorama, 1978

NOVOTNÝ, O.:O trestu vězeňství , Academia, 1969

PÁL L.: Nevelés a büntetés végrehajtásbán, Budapest.Kozgazdasági és Jogtudományi Könyvkiadó,1976

PANÍČEK,F.: *Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes..*Bratislava, Obzor 1970

PRŮCHA J. et al. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 1995, 292 s. ISBN: 80-7178-029-4.

PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľstvo právnickej fakulty UK, 2001, 308 s. ISBN: 80-7160-146-2.

RASZKOVÁ,T.,HOFERKOVÁ,S.: Kapitoly z penologie I. vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 125 s. ISBN: 978-80-7435-264-5.

ROMŽA, S. a kol.: Alternatívne spôsoby výkonu trestov. Košice: Šafárik Press UPJŠ v Košiciach, 2018, 170 s. ISBN: 978-80-8152-653-4.

VLČEK E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, 2.nezměněné vydání, Masarykova Univerzita, Brno, 2004, 66 s. ISBN: 80-210-3506-4.

von LISZT F.: Aufsätze und Vorträge I. Berlin 1905

SCHEINOST, M. a kol. Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015 118 s. ISBN: 978-80-7338-148-6

SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie I. díl- Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: Technická univerzita v Liberci 2007 57 s. ISBN: 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK J.: Kapitoly z penologie- III. díl: Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 70 s. ISBN: 978-80-7372-205-0.

SOLNAR, V.: Systém československého trestního práva. Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, 1979

STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Bratislava: C.H. Beck, 2018 288 s. ISBN: 978-80-89603-56-5.

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015,344s. ISBN 978-80-7502-075-8.

SVÁK,J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006, 1116 s. ISBN: 80-88931-51-7.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákonník I. § 1-139. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, 3632 s. ISBN: 978-80-7400-428-5.

ŠČERBA, F.: Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN: 9788087212684

ŠIMOVČEK, I. a kol.: Trestné právo procesné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 408 s. ISBN: 9788073806170

TITLOVÁ, M.: Zákon o výkone trestu odňatia slobody- Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 400 s. ISBN: 978-80-8168-654-2

Články

BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Plzeň: Nakladatelství Leges, 2014 s. 388

DEMETER, M.: Peňažný trest ako význačná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosť probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. Justičná revue, roč. 60 č. 3, 2008 s. 443.

KLÁTIK, J.: Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami./ Checking the technical means of enforcement. Visegrad Journal on Human Rights, roč. 4, 2016, č. 2 s. 14.

MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Plzeň: Nakladatelství Leges, 2014 s. 388-389

TOBIÁŠOVÁ, L.: Koncept restoratívnej justície. In. Acta facultatis iuridicae. Bratislava s. 443-447.

TOTHOVÁ, V.: Komparatívne zhodnotenie právnej úpravy de lege lata alternatívnych trestov v Slovenskej republike v porovnaní s krajinami Holandsko a Francúzsko. In: Štát a právo 2-3/2020 s. 219-220

SIHELNÍKOVÁ, E: Zásady ukladania sankcií z pohľadu judikatúry. In: Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2018. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: Právnická fakulta UK s. 440 a nasl.

SCHEINOST, M.: Sankce a jejich účinnost In. Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Trnava, Leges, 2015 s. 18-19.

ŠIMOVČEK, I.: Oprávnené záujmy poškodeného trestným činom a ukladanie alternatívnych trestov. In: Restoratívna justícia a ukladanie alternatívnych trestov. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2017. Praha: Leges, 2017 s.207.

Judikatúra ESLP

Judikatúra Ústavného súdu ČR, Najvyššieho súdu ČR

Judikatúra Ústavného súdu SR, Najvyššieho súdu SR, všeobecných súdov SR.